

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ნუბზარ სარია

უმცდომის ცნება და
მნიშვნელობა
სისხლის სამართალში

თბილისი
2001

ნაშრომს ვუძღვნი მამას, იურისტ
შოთა ისიდორეს მე სარიას,
ვინც მასიარა მართლმსაჯულების
მაღალ პრინციპს.

ნაშრომში გადმოცემულია შეცდომის ცნება და მნიშვნელობა სისხლის
ამართალში, ძირითადად ყურადღება ექცევა შეცდომის მეთოდოლოგიური
აკითხების კვლევას. ნაშრომი წარმოადგენს შეცდომის პრობლემის კომპ-
ლექსურად შესწავლის მცდელობას, რაც გამოიხატება პრობლემის ცალკეული
სპექტრების ანალიზსა და მისი სისხლის სამართლებრივი მნიშვნელობის წარ-
ორენაში.

განკუთვნილია როგორც პრაქტიკოსი, ასევე თეორიულ სფეროში მოღვაწე
იურისტებისათვის.

რედაქტორი პროფ. გ. ნაჭყეაძე

რეცენზენტები. პროფ. ა. გაბიაძე
დოც. ნ. გვერდუაძე

© შ. სარია, 2001 წ.

ISBN 99928-863-0-7

ორიგინალ-მაკეტი მოამზადა
გამომცემლობა „დედაენა“

თბილისი, რუსთაველის 42
92 29 92

შესავალი

სისხლის სამართლის ნორმების სწორი გამოყენებისათვის აუცილებელია დანაშაულებრივ ქმედებათა დაწვრილებითი ანალიზი. ასეთი ანალიზის არსებითი ნაწილია ბრალის საკითხის განხილვა. ვინაიდან ეოველ ჩადენილ დანაშაულში ბრალი შეიძლება გამოიხატოს სხვადასხვა ფორმით, ამიტომ აუცილებლად გარკვეულ უნდა იქნეს ჩადენილი ქმედებისადმი ჰირის გასაკიცხი ფსიქიკური დამოკიდებულების თავისებურება, აგრეთვე მიზანი და მოტივი, რომლითაც ის ხელმძღვანელობდა.

ამასთან დაკავშირებით, დიდ მნიშვნელობას იძენს საკითხი შეცდომის შესახებ. სისხლის სამართალში შეცდომას უწოდებენ ჰირის არასწორ წარმოდგენას მისი ქმედების იურიდიული თუ ფაქტობრივი თვისებებისა და ქმედების შედეგების შესახებ. პრობლემა უადრესად რთული და მრავალმხრივია, ამასთან ის ნაკლებად არის დამუშავებული სამეცნიერო ლიტერატურაში.

ჩვენი აზრით, აღნიშნული პრობლემა აქტუალურია სხვადასხვა თვალსაზრისით. ჯერ ერთი, შეცდომა არსებით გავლენას ახდენს სისხლისსამართლებრივ ჰასუხისმკებლობაზე. ჰირის არასწორმა წარმოდგენამ შეიძლება ისეთი გავლენა იქონიოს ჩადენილი ქმედების სასიათზე, რომ ის განთავისუფლდეს ჰასუხისმკებლობისაგან. მეორეც, როგორც ცნობილია, კონკრეტულ შემთხვევაში ბრალის ფორმები დგინდება დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტური მხარის ელემენტებისადმი ჰირის გასაკიცხი ფსიქიკური დამოკიდებულების თავისებურების გათვალისწინებით. მაშასადამე, შეცდომა შეიძლება გამოვლინდეს ამ გარემოებისადმი ჰირის არასწორ ფსიქიკურ დამოკიდებულებაში. მესამეც, სისხლის სამართალში საკითხს შეცდომის პრობლემის შესახებ გააჩნია არა მარტო თეორიული, არამედ, ჰირველ რიგში, ჰრაქტიკული მნიშვნელობა. პრობლემის სწორად გადაწყვეტა მჭიდროდ არის დაკავშირებული კანონიერების განმტკიცებასთან, სისხლისსამართლებრივი ჰასუხისმკებლობის ინდივიდუალიზაციასთან, ობიექტური შერაცხვის ჰრინციჰის უარყოფასთან. სწორედ ამ პრობლემის აქტუალობამ განაჰირობა

ნაპრომის თემად სისხლის სამართალში შეცდომის საკითხის არჩევა.

სისხლის სამართლის თეორიაში საკითხი შეცდომის შესახებ ნაკლებად არის შესწავლილი. ცოტაა ისეთი პრომები, რომლებიც ამ პრობლემას კომპლექსურად წარმოგვიდგენენ, ქართულ ენაზე კი სრულებით არ მოგვეპოვება. საბჭოთა პერიოდში პრობლემა თითქმის უცვლელად იყო გადმოტანილი საზღვარგარეთის სისხლის სამართლიდან და იგი უმთავრესად იხილებოდა განზრახვის თეორიის პოზიციებიდან. სისხლის სამართლის სახელმძღვანელოებში და ცალკეულ პრომებში ესებოდნენ შეცდომის მნიშვნელობას, მაგრამ მაინც ვიწროდ აშუქებდნენ ამ საკითხს. პირველი ცდა ხსენებული პრობლემის ფართოდ გაშუქებისა იყო ვ.კირიჩენკოს მონოგრაფია „შეცდომის მნიშვნელობა საბჭოთა სისხლის სამართალში“.¹

მემდგომ პერიოდში სისხლის სამართლის თეორიაში გამოჩნდნენ ავტორები, რომელთა წვლილი შეცდომის პრობლემის კვლევაში მნიშვნელოვანია. ესენი არიან ა.ტრაინინი, ბ.მანკოვსკი, ქ.ტუტევსკი, ა.კერცენზონი, კ.მენშავინი, ვ.მაუაშვილი, თ.წერეთელი, ე.უგრესელიძე, ალ.ვაჩიშვილი, თ.შავგულიძე. მათ თავიანთ ნაპრომებში გამოთქვეს კომპეტენტური შეხედულება შეცდომის პრობლემის ცალკეულ ასპექტებთან დაკავშირებით. მაგრამ ძირითადად ეურადღება ექცეოდა არა შეცდომის მეთოდოლოგიური საკითხების კვლევას, არამედ იურიდიული და ფაქტობრივი შეცდომის ზეგავლენას სისხლისსამართლებრივ პასუხისმკებლობაზე. სწორედ მეთოდოლოგიური პრობლემების დამუშავებაში არსებული ხარვეზების შედეგია, რომ თვით შეცდომის ცნება მეცნიერული ლოგიკის მკაფიო ფორმებში ვერ ჩამოყალიბდა, ვერ იქნა ახსნილი მისი არსი. შეცდომას განმარტავენ მისი წყაროს მიხედვით, რაც, რა თქმა უნდა, მოვლენის არსს ვერ ასახავს და ამდენად, ასეთი მიდგომა არასწორია. ძირითადი დასკვნა ასეთი განსვლდათ, რომ შეცდომა სისხლის სამართალში, ეს არის პირის არასწორი წარმოდგენა ქმედების იურიდიულ თუ ფაქტობრივ თვისებებსა და

¹ Кирриченко В. Ф. Значение ошибки по советскому уголовному праву. М. 1952

შედგების შესახებ.

ჩვენი აზრით, ამ დასკვნაში შეცდომის არსი არსებითად გამოთქმული არ არის. ჯერ ერთი, როცა ლაპარაკობენ შეცდომაზე, როგორც არასწორ წარმოდგენაზე, მხედველობის გარეთ რჩება გარემოებების არასწორი შეფასება, არცოდნა, არასწორი აღქმა და ა.შ. მეორეც, შეცდომის განმარტება მისი წყაროს მიხედვით ეოველთვის ცალმხრივი და ამდენად არასრულყოფილი იქნება. შესაძევ, წყაროს მიხედვით ცნების ჩამოყალიბება მოვლენის არსს ვერ ასახავს.

1988 წელს ვიაკუშინმა გამოსცა მონოგრაფია „შეცდომა და მისი სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობა“², რომელშიც შეიმჩნევა გაბატონებული თვალსაზრისის გადასინჯვის ტენდენცია. სახელდობრ მან გამოთქვა მოსაზრება, რომ შეცდომა - ესაა ცდომილება საზოგადოებრივად ხაშიში ქმედების, როგორც დანაშაულის ობიექტურ თვისებასთან მიმართებაში. აღნიშნული მოსაზრება საყურადღებოდ უნდა ჩაითვალოს, თუმცა იგი მოვლენის არსს ბოლომდე ვერ ასახავს. ამ მიზნით ბრალის ცნებასთან შეცდომის კავშირის განხილვის შემდეგ, ბრალისა და საზოგადოებრივი ხაშიშროების (მატერიალური მართლწინააღმდეგობის) ცნებების გათვალისწინებით, შესაძლებელია განისაზღვროს შეცდომა სისხლის სამართალში...

...მაგრამ შეცდომის პრობლემის დამუშავება აქ არ შეიძლება შეწყდეს. ჯერ ერთი, ბრალის ფსიქოლოგიური ასპექტი არა მარტო გასაგებს ხდის შეცდომის შესაძლებლობას, არამედ ამ უკანასკნელის ფსიქოლოგიური მექანიზმის ასხნის აუცილებლობასაც, რა დროსაც გვერდს ვერ აუვლით ადამიანის ქცევის ფორმებს. სამწუხაროდ პრობლემის ეს ასპექტი სათანადოდ არ არის დამუშავებული. მეორეც, არ უკვლევიათ შეცდომის გნოსეოლოგიური და აქსიოლოგიური ბუნება, მაშინ როდესაც ფაქტობრივი შეცდომა - ესაა შეცდომა შემეცნებაში, ხოლო იურიდიული შეცდომა - შეცდომა შეფასებაში. შესაძევ, არ განხილულა შეცდომის შესაძლებლობა იმპულსური ქცევის დროს. მეოთხეც, არაფერია ნათქვამი შეცდომის

² Якушин В.А. - Ошибка и её уголовно правовое значение. Киев. 1988 г

კრიმინოლოგიურ ასპექტზე.

ნაშრომის ძირითადი მიზანია შეცდომის პრობლემისა და მასში მოქმედ კანონზომიერებათა კვლევა. ამ მიზნის მისაღწევად პრობლემის კვლევა წარიმართა რამდენიმე მიმართულებით. ჯერ ერთი, აუცილებელია თავი მოვეყაროთ როგორც საქართველოს, ასევე საზღვარგარეთის ქვეყნების სისხლის სამართლის თეორიაში არსებულ მასალებს შეცდომის პრობლემასთან დაკავშირებით, შევაჯეროთ კრიტიკული შეხედულებანი და გამოვთქვათ საკუთარი აზრი ამ შეხედულებათა ანალიზისა და შეფასების საფუძველზე. მეორეც, უნდა გადავკვირვებათ გაბატონებული დებულება, რომ შეცდომა, ესაა ზირის არასწორი წარმოდგენა ქმედების იურიდიულ თუ ფაქტობრივ თვისებებისა და შედეგების შესახებ. მესამეც, გამოსაკვლევი გახდა ბრალისა და საზოგადოებრივი საშიშროების (მატერიალური მართლწინააღმდეგობის) ცნებების გათვალისწინებით ბრალის ცნებასთან შეცდომის კავშირი, რომ ჩამოგვეყალიბებინა შეცდომის ცნება. მეოთხეც, უნდა გამოგვეკვლია შეცდომის სისხლისსამართლებრივი პრობლემის კავშირი შეცდომის გამოვლენის სხვა ფორმებთან. მესუთეც, აუცილებელი აღმოჩნდა შეცდომის ფსიქოლოგიური მექანიზმის ახსნა, ადამიანის ქცევის ფორმების, იმპულსური და ნებისმიერი ქცევის შესწავლა, შეცდომის გნოსეოლოგიური და აქსიოლოგიური ბუნების დადგენა. შეცდომის კრიმინოლოგიური ასპექტის განხილვა. მეექვსეც, უნდა გამოგვეკვლია შეცდომის კავშირი სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის ინსტიტუტებთან. საინტერესო აღმოჩნდა შეცდომის პრობლემის გადაწყვეტა როგორც საქართველოს, ასევე საზღვარგარეთის ქვეყნების სამართლის მეკვლეებში, რამაც პრობლემის ამ მიმართულებით კვლევა მოითხოვა.

ნაშრომი აკებულია მეარ მეთოდოლოგიურ საფუძველზე. ესაა სამართალმცოდნეობის, ფსიქოლოგიის, ფილოსოფიის სახელმძღვანელო და ფუნდამენტური დებულებები. ამ სფეროში მეცნიერული კვლევის გაფართოება წარმოუდგენელია პრობლემის

თეორიული და მეთოდოლოგიური საკითხების შესწავლის გარეშე.

ნაშრომში გამოყენებულია თანამედროვე ფსიქოლოგიის შესაბამისი დებულებები, მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ ფსიქოლოგიაში დღესაც არ არის აზრთა ერთიანობა ცალკეულ საკითხებზე. ამიტომ პრობლემის კვლევისას აუცილებელი აღმოჩნდა მთელი რიგი დებულებების კრიტიკული განხილვა. ამით აიხსნება, რომ ნაშრომში დიდი ადგილი აქვს დათმობილი შეცდომის ფსიქოლოგიური მექანიზმის ახსნას. კერძოდ, შეცდომის ფენომენი შესწავლილია განწყობის ფსიქოლოგიური მექანიზმის გამოყენებით, ნაჩვენებია იმპულსური ქცევის შესახებ დ.უზნაძის თეორიის უსაფუძვლო გაფართოება, რაც ამახინჯებს მას.

ნაშრომში ასევე გამოყენებულია გნოსეოლოგიური და აქსიოლოგიური პრობლემატიკა, გაგებითი შემეცნების მეთოდოლოგია, შედარება, ანალოგია, აღწერა, სისტემური კვლევის მეთოდოლოგია და გაკეთებულია შესაბამისი დასკვნები.

ნაშრომი წარმოადგენს, თემის აქტუალობიდან გამომდინარე, შეცდომის პრობლემის კომპლექსურად შესწავლის მცდელობას, რაც გამოიხატება შეცდომის, როგორც ცალკეული ასპექტების ანალიზსა და მსოფლმხედველობრივი საფუძვლების, ასევე მისი სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობის წარმოჩენაში. მოცემულია პრობლემის მიმართება და ურთიერთობა სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის ინსტიტუტებთან. ჰირველად სისხლის სამართლის მეცნიერებაში არის ცდა, აიხსნას შეცდომის ფსიქოლოგიური მექანიზმი დ.უზნაძის განწყობის თეორიის მოპყვლიებით. ეს თეორია თავიდანვე ამხსნელ ცნებად იყო ნაპარაუდვეი და გათვალისწინებული როგორც ცალკეული განცდადი ფსიქიკური ფენომენების ქვემდებარე საფუძველი.

ჰირველად არის ნაჩვენები შეცდომის გნოსეოლოგიური და აქსიოლოგიური ბუნება, შეცდომის კრიმინოლოგიური ასპექტი, შეცდომის სისხლისსამართლებრივი პრობლემის კავშირი შეცდომის გამოვლენის სხვა ფორმებთან, განხილულია შეცდომა სამართლის მეგლების მიხედვით.

საკუთარი კვლევის შედეგებზე დაუდნობით, ნაშრომში მოცემულია შეცდომის ცნების ორიგინალური განმარტება. დეტალურად არის გამოკვლეული შეცდომის სახეები. შემუშავებულია კონკრეტული საკანონმდებლო წინადადებები. ამავე დროს კრიტიკულად არის გაანალიზებული არსებული კანონმდებლობაც.

ნაშრომში შეცდომის პრობლემის მეცნიერული შესწავლის საფუძველზე გადმოცემულია ძირითადი დებულებანი და გაკეთებულია დასკვნები, კერძოდ:

1. სისხლის სამართლის თეორიაში შეცდომის ცნების არსებული განმარტებები ნათლად მეტყველებენ მათ ნაკლოვანებებზე, კერძოდ, ერთ შემთხვევაში, როცა ლაპარაკობენ შეცდომაზე, როგორც არასწორ წარმოდგენაზე გარემოებების მიმართ, მხედველობის გარეშე რჩება ამ გარემოებების არასწორი შეფასება, და, პირიქით, როცა შეცდომას განმარტავენ როგორც გარემოებების არასწორ შეფასებას, მხედველობაში არ მიიღება ამ გარემოებებზე არასწორი წარმოდგენა. ამავე დროს შეცდომის წყაროს მიხედვით მისი ცნების ჩამოყალიბება მოუღენის არსს ვერ ასახავს. ამ მიზნით ბრალის ცნებასთან შეცდომის კავშირის განსილვის შემდეგ, ბრალისა და საზოგადოებრივი საშიშროების (მატერიალური მართლწინააღმდეგობა) ცნებების გათვალისწინებით შეიძლება განვსაზღვროთ შეცდომა სისხლის სამართალში, როგორც ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროებისადმი (მატერიალური მართლწინააღმდეგობისადმი) პირის მცდარი ფსიქიკური დამოკიდებულება, რომელსაც საფუძვლად უდევს ქმედების ფაქტობრივი თუ იურიდიული ნიშნების ილუზიური, არაადექვატური აღქმა, წარმოდგენა, შეფასება.

2. შეცდომის ცალკეული სახეების გამოიჯენის კრიტერიუმად მიგვაჩნია ქმედების იურიდიული და ფაქტობრივი ნიშნები, რომელთა მიმართ შეიძლება არსებობდეს შეცდომა. აქედან გამომდინარე, შეცდომა შეიძლება დავეთ იურიდიულ და ფაქტობრივ შეცდომად. შეცდომის ცალკეული სახეები, იქნება ეს წყაროს მიხედვით, თუ საპატიო და არასაპატიო, არსებითი თუ უმნიშვნელო, ბრალეული

თუ არაბრალეული და ა.შ. შეიძლება გავაერთიანოთ ამ კლასიფიკაციაში, რადგანაც ყველა სახის შეცდომა მიმართული იქნება ან ფაქტობრივი ან იურიდიული ნიშნის მიმართ, რაც მათი გამიჯვნის შესაძლებლობას იძლევა.

3. ბრალის ფსიქოლოგიური ასპექტი არა მარტო გასაგებს ხდის შეცდომის შესაძლებლობას, არამედ ამ უკანასკნელის ფსიქოლოგიური მექანიზმის ახსნის აუცილებლობასაც. კერძოდ, ადამიანი მოცემული მოთხოვნილების საფუძველზე მოთხოვნილების დაკმაყოფილების სიტუაციის შესატყვის მოდიფიკაციას განიცდის, უნდება განწყობა, ახდენს შესაძლებელი მოქმედების გაცნობიერებას გრძნობადი ცდის საშუალებით, მსჯელობს, მათ შორის შეცდომით, ამის საფუძველზე, მოტივაციის შემდეგ, ღებულობს გადაწყვეტილებას და ახორციელებს მას პრაქტიკულად.

4. შეცდომა შესაძლებელია ფიქსირებული განწყობის ძლიერი აქტუალიზაციის მხოლოდ გამოც. იგი მსგავს სიტუაციაში იჩენს თავს და მის შესატყვისად წარმართავს ქცევას. ასევე არ არის გამორიცხული შემთხვევა, როდესაც ნებისმიერი ქცევა ახლად წამოჭრილი მოთხოვნილების სიტუაციის ზეგავლენით სულ სხვა მიმართულებით წარიმართება.

5. აზროვნების პროცესში წარმოდგენა აგროვებს აღქმით მიღებულს, ამასთან აგროვებს ცუდად, არასრულად, ამიტომ წარმოდგენა ნაკლებ ზუსტია, ვიდრე აღქმა. ასეთ წარმოდგენაზე დაფუძნებული მსჯელობა და გადაწყვეტილება შეიძლება შეცდომის საფუძველი გახდეს.

6. მოტივაციის პროცესის გარეშე, როდესაც მოთხოვნილება უშუალოდ იწვევს მოქმედებას, შესაძლებელია რაიმე ცვლილება მოხდეს მოთხოვნილების დაკმაყოფილების ჩვეულის სუბიექტურ და ობიექტურ ფაქტორებში და თუ ამ ცვლილებამ მოტივაციის პროცესის განახლება არ გამოიწვია, ადგილი ექნება შეცდომას.

7. ისევე როგორც ფიქსირებული განწყობები, სოციალური ატიტუდებიც მსგავს ვითარებაში აქტუალიზდებიან და შესაძლებელია შეცდომის საფუძველი გახდნენ, რადგანაც აქტუალური და ინტენსიური განწყობის გავლენით ადამიანმა საკანი შეიძლება

არადექვატურად, განუყოფილ-ილუზიურად აღიქვას.

8. არამეცნიერულია იმპულსური ქცევის შესახებ დ. უზნაძის თეორიის უსაფუძვლო გაფართოება, რაც ამახინჯებს მას. უფრო მეტიც, ხსენებული თეორიის გაფართოება, ე.ი. იმპულსურ ქცევაზე ნებისმიერი ქცევის ნიშნების გადატანა სისხლის სამართალში მეტად საშიშ ფორმას მიიღებს. დ. უზნაძის თეორიაზე დაუდნობით შეიძლება ვაღიაროთ, რომ შეცდომა სისხლის სამართალში გამორიცხულია იმპულსური ქცევისას და შესაძლებელია როგორც ნებისმიერი მოქმედების, ასევე ინტროგენური ქცევის დროს.

9. ფაქტობრივი შეცდომა - ესაა შეცდომა შემეცნებაში, ხოლო იურიდიული შეცდომა - ესაა შეცდომა შეფასებაში. ამდენად შეცდომის ცნოსეოლოგიური და აქსიოლოგიური ბუნების დადგენა აუცილებელია. ეს ხელს შეუწყობს ფაქტობრივი და იურიდიული შეცდომის მექანიზმის გარკვევას, საბოლოოდ კი შეცდომის დროს ჰირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხის სწორად გადაწყვეტას.

10. დანაშაულის ჩადენა საერთოდ შეცდომაა, რადგანაც დანაშაულს არაფერი არ ამართლებს. ამ შემთხვევაში შეცდომა აქსიოლოგიურია, რადგანაც ჰირი ცდება ღირებულებათა არჩევანში, ე.ი. ადგილი აქვს ღირებულებათა ცდომილებას. ამაშია შეცდომის კრიმინოლოგიური ასპექტიც.

11. განზრახვა ცალკეულ შემთხვევაში არ გამორიცხავს შეცდომას. კერძოდ, დაუმთავრებელი მცდელობის დროს ჰირს არ გაუკეთებია უოველივე ის, რისი გაკეთებაც მისი მხრივ საჭირო იყო შედეგის განსოციფლებისათვის, რადგანაც ვერ შეაფასა შექმნილი სიტუაცია, ვერ გაარკვია საქმისათვის მნიშვნელოვანი გარემოებები მათზე მცდარი წარმოდგენის შედეგად. ხოლო დამთავრებული მცდელობის დროს შეცდომა უფრო გამოკვეთილია. ჰირი ცდება, როცა ფიქრობს რომ მან გააკეთა უოველივე ის, რაც მისი მხრით საჭირო იყო შედეგის მისაღწევად. შედეგის არდადგომა მოწმობს, რომ მას ეველაფერი არ გაუკეთებია არასწორი წარმოდგენის შედეგად, ე.წ. უეარკისი მცდელობა აუცილებლად გულისხმობს ჰირის შეცდომას ცალკეული გარემოებების მიმართ, ვინაიდან თუ

პირის მოქმედებას არ შეუძლია კანონზომიერად გამოიწვიოს საზოგადოებრივად საშიში შედეგი, და თუ მის მიერ არასწორი წარმოდგენის საფუძველზე არჩეულია სწორედ ასეთი მოქმედება, სახესხეა შეცდომის ერთ-ერთი სახე.

12. მცდელობას შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ისეთ შემთხვევებში, როცა შეცდომა დაკავშირებულია დანაშაულის ობიექტთან, ხელუფლის საგანთან, მიზეზობრივი კავშირის განვითარებასთან და ა.შ. მაშასადამე შეცდომა შესაძლებელია პირდაპირი განხრახვის დროს. ამავე დროს შეცდომა ფაქტობრივ გარემოებათა შესახებ წარმოდგენაში გვაქვს მაშინ, როცა ასეთი გარემოებები არ არსებობენ. ასეთ ვითარებაში შეცდომა გამოიწვევს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას დანაშაულის ჩადენის მცდელობისათვის.

13. თვითიმედოვნებას საფუძველად უდევს პირის მცდარი წარმოდგენა გარემოებების მიმართ, რომლებზეც დაურდნობით ის ვარაუდობს, რომ საზოგადოებრივად საშიში (მატერიალურად მართლსაწინააღმდეგო) შედეგი თავიდან იქნება აცილებული. ეს ვარაუდი დაუსაბუთებელ ხასიათს ატარებს და მცდარი, არასწორი წარმოდგენის საფუძველზე პირი მიუტევებელ შეცდომას უშვებს. დანაშაულებრივი დაუდევრობის დროს პირის წინაშე სრულიად არ წარმოიშვება საკითხი საზოგადოებრივად საშიში შედეგის შესახებ. შედეგის გაუთვალისწინებლობა შეიძლება გამოწვეული იყოს შეცდომით, როცა პირს არასწორად აქვს შეგნებული ქმედების ფაქტობრივი ნიშნები, ან როცა დაარღვია წინდახედულობის მოვალეობა, რაც საზოგადოებრივად საშიში შედეგის გასათვალისწინებლად და თავიდან ასაცილებლად არის დაწესებული. ე.ი. შეცდომა ძვეს გაუფრთხილებლობის ცნებაში.

14. შეცდომას კავშირი აქვს სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის ინსტიტუტებთან, როგორიცაა აუცილებელი მოგერიება, დამნაშავის შეპრობა, უკიდურესი აუცილებლობა, მცდელობა, ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულის ჩადენაზე, თანამონაწილეობა.

15. ქმედების საზოგადოებრივ საშიშროებასთან

(მართლსაწინააღმდეგო ხასიათთან) დაკავშირებული შეცდომის განხილვისას მსხველპლობაში უნდა მივიღოთ, რომ საზოგადოებრივი საშიშროების (მართლწინააღმდეგობის) შეგნება წარმოადგენს ბრალის აუცილებელ ნიშანს. ბრალს შეიძლება ადგილი ექნეს მხოლოდ ისეთ შემთხვევაში, როცა პირის ფსიქიკური დამოკიდებულება თავისი ქმედებისადმი იმსახურებს გაკიცხვას. ასეთ გაკიცხვას შეიძლება ადგილი ექნეს მხოლოდ მაშინ, როცა პირს შეგნებული აქვს ან შეეძლო შეეგნო მის მიერ ჩადენილი ქმედების საზოგადოებრივად საშიში (მართლსაწინააღმდეგო) ხასიათი.

ამ გარემოების უარყოფა ფაქტიურად გამოიწვევს ობიექტურ შერაცხვას, ისეთი პირის მსჯავრდებას, რომელსაც არ ჰქონდა შეგნებული და არც შეეძლო შეეგნო თავისი ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროება (მართლწინააღმდეგობა).

16. შეცდომა ქმედების მართლწინააღმდეგობის შეგნებაში, როცა შეცდომა თავიდან აცილებადი იყო, ესემა გარემოებებს, რომლებიც იმოუფებიან დანაშაულის შემადგენლობის ფარგლებს გარეთ და გავლენას ვერ ახდენენ სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობაზე.

17. ზოგიერთ იშვიათ გამონაკლის შემთხვევაში, როდესაც პირს არ ჰქონდა შეგნებული და არც შეეძლო შეეგნო თავისი ქმედების საზოგადოებრივად საშიში ხასიათი და მართლწინააღმდეგობა, იგი შეიძლება ცნობილ იქნეს არაბრალეულად და განთავისუფლდეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან.

18. გაუფრთხილებლობის დელიქტებში ფსიქიკურ დამოკიდებულებას პირველადი მართლწინააღმდეგობისადმი აქვს მნიშვნელობა გაუფრთხილებლობითი ბრალის დასაბუთებისათვის. აქედან გამომდინარე, თუ პირს არასწორი წარმოდგენის შედეგად არ შეეძლო შეეგნო პირველადი მართლწინააღმდეგობა, მაშინ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა გამოირიცხულია.

19. მოჩვენებითი დანაშაულის შემთხვევაში შეცდომა გამოირიცხავს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას

დანაშაულის შემადგენლობის არარსებობისა გამო.

20. ობიექტში შეცდომის შემთხვევაში ჰირმა შეიძლება ჰასუსი აგოს მხოლოდ იმისათვის, რაც მოცული იყო მისი შეგნებით. ე.ი. იმ ობიექტის ხელყოფის მცდელობისათვის, რომელზედაც იგი ეარაუდობდა ხელყოფას. დანაშაულთა იდეალური ერთობლიობისას საერთო და სპეციალური ნორმები ერთობლიობაში არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს.

21. ე.წ. მოქმედების გადახრის შემთხვევაში, როდესაც დანაშაულის მოქმედება მიმართულია ერთი რომელიმე ჰირის ან საგნის მიმართ, მაგრამ მისგან დამოუკიდებელი მიზეზის გამო ზიანს აყენებს სხვა ჰირს ან საგანს, გვეჩება ჰირველადი ობიექტის ხელყოფის მცდელობა და ფაქტიურად დაზიანებული ობიექტის გაუფრთხილებლობით ხელყოფა.

22. როცა შეცდომა გამოიხატება თვით მოქმედების არსებობის ან არარსებობის ფაქტზე არასწორ წარმოდგენაში, საკითხი ჰასუსისმკებლობის შესახებ ორივე კატეგორიისათვის წყდება ერთნაირად: შეცდომა გამოირიცხავს განზრახვას, შესაძლებელია მხოლოდ გაუფრთხილებლობა ან შემთხვევა.

23. ისეთ შემთხვევაში, როცა შეცდომა დაკავშირებულია სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული მოქმედების განსაკუთრებულ ხასიათთან, სისხლისსამართლებრივი ჰასუსისმკებლობა უნდა დადგეს საერთო წესისამებრ: ასეთ ხასიათზე წარმოდგენის უქონლობა გამოირიცხავს განზრახვას. მცდარი წარმოდგენა მოქმედების განსაკუთრებული ხასიათის არსებობაზე გამოიწვევს ჰასუსისმკებლობას მცდელობისათვის.

24. როდესაც დაშვებული შეცდომის გამო ჰირს არა აქვს შეგნებული მოქმედების შესრულების ვალდებულება და არც შეეძლო შეეგნო ის, უმოქმედობით გამოწვეული მავნე შედეგის მიმართ ჰირის გასაკიცხი ფსიქიკური დამოკიდებულება გამოირიცხულია, არ გვეჩება არც განზრახვა და არც გაუფრთხილებლობა.

25. დანაშაულის ჩადენის საშუალებებთან დაკავშირებული შეცდომის დროს უვარგისი საშუალებების გამოყენება საფუძველს კვადლევს განვიხილოთ ქმედება, როგორც მცდელობა. თუ უკიდურესი

უვცობისა და ცრუმორწმუნეობის გამო გამოყენებულ იქნა სრულიად უვარგისი საშუალება დანაშაულის ჩასადენად, ასეთი მოქმედება არ შეიძლება ჩაითვალოს საზოგადოებრივად საშიშად (მატერიალურად მართლსაწინააღმდეგოდ) და დასასჯელად.

26. შეცდომა დანაშაულის კვალიფიციურ ნიშნებზე შეიძლება გამოიხატოს ამ. გარემოებების არსებობასა ან არარსებობაზე ჰირის მცდარ წარმოდგენაში. თუ ჰირი ვარაუდობს, რომ სჩადის დანაშაულს კვალიფიციური. გარემოებების გარეშე, როცა ის სინამდვილეში არსებობს, ქმედება დაკვალიფიცირდება როგორც დამთავრებული დანაშაული კვალიფიციური ნიშნების გარეშე. ხოლო თუ ჰირი ვარაუდობს, რომ დანაშაულს სჩადის კვალიფიციური გარემოებებში, როცა ფაქტიურად ასეთი არ არსებობს, მიზანშეწონილია ქმედების კვალიფიკაცია მოხდეს. როგორც დანაშაულის მცდელობისა კვალიფიციურ გარემოებებში.

27. მიზეზობრივ კავშირში შეცდომის დროს მიზეზობრივი კავშირის განვითარება ხდება სხვა მიმართულებით და დგება განსხვავებული შედეგი. ასეთ შემთხვევაში ჰირი ჰასუს აგებს იმ შედეგის დადგომის მცდელობისათვის, რასაც მოიცავდა მისი განზრახვა, ხოლო ფაქტიურად დამდგარი შედეგისადმი ფსიქიკური დამოკიდებულების მიხედვით მცდელობასთან ერთად, შეიძლება ჰასუსი აგოს ამ შედეგის გაუფრთხილებლობით მიუენებისათვის, ან მასში ბრალდება მოეხსნას.

ნაშრომს აქვს ჰრაქტიკული, თეორიული, მეთოდოლოგიური და სასწავლო-მეთოდური მნიშვნელობა. მასში კვლევის შედეგად მიღებული დასკვნები შეიძლება გამოყენებულ იქნას სხვა საკითხების დამუშავებისას. მის მეცნიერულ მნიშვნელობას განსაზღვრავს ის გარემოებაც, რომ შეცდომის ფსიქოლოგიური, ფილოსოფიური და კრიმინოლოგიური ასპექტების გამოკვლევა შესაძლებლობას კვამლევს უფრო ნათელი წარმოდგენა ვიქონიოთ მის არსზე, ბუნებაზე. ამავე დროს ნაშრომში ჩამოყალიბებული თეორიული დასკვნები შეიძლება გამოყენებულ იქნას როგორც კონკრეტული საკანონმდებლო წინადადებები სისხლის სამართლის

კანონმდებლობის ამჟამად მიმდინარე რეფორმისათვის. და ბოლოს, ნაშრომი დასმარებას გაუწევს იურისტებს, სისხლის სამართლის კურსის შესწავლით დაინტერესებულ ჰირობს, იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტებს.

თავი 1.

შეცდომის ცნება და ნორმატიული
მნიშვნელობა სისხლის სამართალში
§1. შეცდომის ცნება სისხლის სამართალში

თავიდანვე უნდა ითქვას, რომ სისხლის სამართლის თეორიაში შეცდომის ცნება განსხვავებულად, სხვადასხვანაირად განისაზღვრება. ამ ცნების მართებულ დადგენას კი დიდი თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს. ცალკეული პირები უშუალოდ შეცდომას სხვადასხვა გარემოებათა ზეგავლენით მათ მიერ ჩადენილი მოქმედების თუ უმოქმედობის, აგრეთვე დამდგარი შედეგის იურიდიულ თუ ფაქტობრივ ხასიათში, რაც გავლენას ახდენს ბრალის ფორმებზე, პირის პასუხისმგებლობასა და სასჯელის ზომაზე.

სანამ შევეხებოდეთ შეცდომის ცნებას სისხლის სამართალში, მიზანშეწონილია განვმარტოთ თვით ტერმინი „შეცდომა“. ნ. ჩუბინიძეილის ქართული ლექსიკონის მიხედვით შეცდომა (შეცთომა) განმარტებულია როგორც „გაუსინჯაობით ან სინქარით გამრუდება საქმისა ანუ პაზრისა (ошибаться), გზის დაკარგვა (заблуждаться)“. გვხვდება ტერმინები: მცდარი – „შეცდომილი“, ანუ ადვილად მოსაცდუნებელი (легковверный)“. „ცდენა (ვაცდენ) – სწორის გამრუდება (ошибиться)“. „ცთომა (ვსთდება) – შეცდენა, შეცთომა, გამრუდება გზისა ანუ წესისა (заблуждаться, ошибаться, ошибка, погрешность)“, „ცთომილი-შეცთოარი, შეცთომილი, ანუ გზადაკარგული (заблужденный)“.³

ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი შეცდომას განმარტავს, როგორც „უნებლიე უზუსტობას, უსწორობას (საქმიანობაში, მსჯელობაში)“. გვხვდება სიტყვები: „მცდარი – შეცდომაზე დამუარებული, შეცდომიდან გამომდინარე-არასწორი, უმართებულო“. „მცდარობა – მცდარის თვისება“, „ცდომილება – 1. განსხვავება რიცხვსა და მის მიახლოებით მნიშვნელობას

შორის, ნამდვილ სიდიდესა და გაზომვით მიღებულს შორის. 2. შეცდომა. მცდარობა“.¹

როგორც ეხედავთ, შეცდომა გულისხმობს უნებლიე უსუსტობას, უსწორობას, საქმის თუ აზრის გამრუდებას სიჩქარით, გაუსინჯაობით და სისხლის სამართალში უფრო შეესაბამება „ошибка“-ს, ვინემ „затлуждение“-ს.

საინტერესოა შეცდომის სინონიმები: მარცხი, დოულაპიობა, დაუდეკრობა, დაუხედაობა, პირღიაობა, მოუუიქრებლობა, უთაურობა, წინდაუხედავობა, მოუასრებლობა.²

ზოგიერთი ფილოსოფოსი სხვადასხვა ტერმინს ხმარობდა შეცდომის აღმნიშვნელად. მაგალითად, პლატონი შეცდომას უწოდებდა სიყალბეს აზროვნებაში.

პ.ზაბოტინი შეცდომად მიიჩნევს საგანთან პირის წარმოდგენის შეუსაბამობას, რაც განპირობებულია ინდივიდის შემთხვევითი თვისებებით. ხოლო ცდომილება - ესაა შეუსაბამობა, რაც არაა გამოწვეული სუბიექტის პირადი თვისებებით. ე.ი. შეცდომა არის ცდომილების განსაკუთრებული ფორმა.³

ფ.სელივანოვის აზრით, ცდომილება (затлуждение) - ესაა სუბიექტის შეცდომა საგნის ასახვაში. შეცდომა (ошибка) კი შეიძლება იყოს ნიშანი აღქმისა, ასევე რაღაც მოქმედებისა, რაც არ შეესაბამება ეტალონს, ნორმას, ალგორიტმს და ა.შ. მაგალითად, მბეჭდავი, რომელიც მუშაობს სოციალური უზრუნველყოფის სისტემაში, ფილოსოფიური ხელნაწერის გადაბეჭდვისას სიტყვა „ინდივიდს“ შეცვლის „ინვალიდით“, ე.ი. ადგილი აქვს სიტყვის შეცვლას დაუფიქრებლად, ერთი სიტყვით, მბეჭდავმა დაუშვა შეცდომა, მაგრამ ასეთი შეცდომა არ შეიძლება იწოდებოდეს ცდომილებად. ცდომილება - ეს არის ეალბი, არაპეშმარიტი აზრი, თუ აზრთა ერთობლიობა, რაც სუბიექტის მიერ მიჩნეულია ჭეშმარიტად.⁴

პვეელი შეცდომასთან დაკავშირებით აღნიშნავდა, რომ ესაა

¹ ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი - თბ. 1990 წ. გვ. 1056, 1164

² ქართულ სინონიმთა ლექსიკონი აღ. ნეიშანის რედაქციით. 1951 წ. გვ. 369

³ П.С. Завалин - Правда и заблуждение в научном познании. М. 1979 г. с.71

⁴ Ф.А. Селиванов - Истина и заблуждение. М. 1972 г. с.9

ჭეშმარიტების მიღწევის ჰირობა, ჭეშმარიტების მარცვალი. შეცდომა და ჭეშმარიტება შემეცნების მომენტებია. ისინი სწორედ შემეცნების პროცესში წარმოიშობიან. შეცდომა აუცილებლად გულისხმობს შემეცნების მისწრაფებას ჭეშმარიტებისაკენ.

შეცდომის სახეები მრავალნაირია. განსაკუთრებით გავრცელებულია ისეთი შეცდომები, რომლებიც გამოწვეულია ადამიანების ცალკეული მოთხოვნილებით, როცა გადაჭარბებითაა შეფასებული ამ მოთხოვნილების მნიშვნელობა. ეს ქმნის სუბიექტიური არაჩვეულებრივად მტკიცე განწყობას, რაც აქტუალიზაციის განსაკუთრებით ძლიერი მზაობით ხასიათდება. მაგრამ ეველა შემთხვევაში შეცდომა ეს არის საცნებთან, მოვლენებთან ცალმხრივი, შეზღუდული, აბსტრაქტული დამოკიდებულების შედეგი.

ზემოთ ავლიხნეთ, რომ სისხლის სამართლის თეორიაში შეცდომის ცნება სხვადასხვანაირად განისაზღვრება. სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის სახელმძღვანელოში, რომელიც გამოცემულია ა.კერცენზონის რედაქციით 1941 წელს, შეცდომა განმარტებულია, როგორც ჰიროვნების არასწორი წარმოდგენა მის მიერ ჩადენილი ქმედების ნამდვილი იურიდიული ან ფაქტიური შედეგების შესახებ. ამასთან იურიდიული შეცდომა შეიძლება მდგომარეობდეს მის შემცდარ წარმოდგენაში თავის მოქმედებათა დანაშაულობის თუ უდანაშაულობის შესახებ, ან მის შემცდარ წარმოდგენაში ჩადენილი დანაშაულისათვის შესაფარდებელი სასჯელის ხასიათის შესახებ. ფაქტიური შეცდომა მდგომარეობს ჰიროვნების შემცდარ წარმოდგენაში თავისი ქმედების ფაქტიურ ხასიათსა და შედეგების შესახებ.

ბ.უტევსკის რედაქციით გამოცემულ სახელმძღვანელოში ხაზგასმულია, რომ შეცდომის დროს ჰიროვნებას არასწორად აქვს წარმოდგენილი თავის მოქმედებათა როგორც ფაქტიური ხასიათი, ისე მათი ნამდვილი იურიდიული მნიშვნელობა, „მაშასადამე, იურიდიული შეცდომისას სამართალში მიცემულს არასწორად ესმოდა თავისი მოქმედების იურიდიული მნიშვნელობა, ე.ი. არასწორად

თვლიდა თავის მოქმედებას დანაშაულებრივად ან არადანაშაულებრივად, ან ცდებოდა სასჯელის სახიათხა და ზომის შესახებ. ფაქტიური შეცდომა ეწოდება სამართალში მიცემულის შეცდომას თავის მოქმედების ფაქტიურ ხასიათზე ან შედეგებზე.⁹

ეკირიჩენყო შეცდომის ცნებაში გულისხმობს ჰირის არასწორ წარმოდგენას ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროებისა და ფაქტიური გარემოებების, როგორც დანაშაულის შემადგენლობის ელემენტების, მიმართ. ამასთან ის განსხვავებულად განმარტავს შეცდომას ქმედების საზოგადოებრივ საშიშროებასა და ფაქტიურ გარემოებებთან დაკავშირებით. ჰირველი სახის შეცდომა, დაკავშირებული ქმედების საზოგადოებრივ საშიშროებასთან გულისხმობს ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების ეველა ფაქტობრივ გარემოებათა არასწორ შეფასებას. მეორე სახის შეცდომა, ავტორის აზრით, არის ჰირის არასწორი წარმოდგენა მის მიერ ჩადენილი ქმედების ფაქტიური გარემოებების, როგორც დანაშაულის შემადგენლობის თელემენტების მიმართ.¹⁰

საბჭოური ჰერიოდის სისხლის სამართლის სახელმძღვანელოებში შეცდომის ცნებაში იგულისხმება ჰირის არასწორი წარმოდგენა მისი ქმედების იურიდიულ და ფაქტიურ თვისებებისა და ამ ქმედების შედეგების შესახებ.¹¹ ანალოგიურად ამ საკითხს განმარტავენ ჰ.დაგელი, ბ.უტევსკი, ა.ჰიონტკოვსკი, მ.უკრეხელიძე.¹²

ლ.კოპტიაკოვა შეცდომას განმარტავს როგორც ჰირის მცდარობას (заблуждение) ქმედების ფაქტიურ და იურიდიულ ნიშნებთან დაკავშირებით.¹³

შეცდომის ცნება განსხვავებულადაა გადმოცემული 1968 წლის სახელმძღვანელოში, კერძოდ ის განმარტებულია, როგორც ჰირის მიერ არასწორი შეფასება თავისი ქმედებისა.¹⁴

⁹ ბ. უტევსკი - სისხლის სამართალი. თბ. 1952 წ. გვ. 45

¹⁰ В. Ф. Кириченко. Значение ошибки по советскому уголовному праву. М. 1952 г. с. 21, 38

11 Советское уголовное право - М. 1974 г. с. 177

¹² 10. Дазель П. С. Котов, Д. П. - Субъективная сторона преступления и ее установление. Воронеж 1974 г. с. 210

Утевский Б. С. - Вина в советском уголовном праве. Мю 1950 г. с. 201.

Удрегелиძე მ. ი. - К вопросу о психологической природе неосторожности. „ზნე“ 1972 წ. №1 გვ. 151

¹⁴ Коптякова М. И. - Понятие ошибки в советском уголовном праве и их классификация. М. 1978 г. с. 105

¹⁵ Курс Советского уголовного права. Т 1 М. 1958 г. с. 449

გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის §16-ის მიხედვით, ფაქტობრივი შეცდომა არის ჰირის მიერ არცოდნა გარემოებებისა, რომლებიც კანონით გათვალისწინებული ქმედების შემაღელობას განეკუთვნება. უნგრეთის სისხლის სამართლის კოდექსის §13 შეცდომას განსაზღვრავს, როგორც ამა თუ იმ ფაქტის არსებობაზე ჰირის უცოდინრობას. ინგლისის სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში შეცდომა განმარტებულია როგორც ფაქტების არცოდნა¹⁵.

საინტერესოა ამ მხრივ საქართველოს 1999 წლის 22 ივლისის სისხლის სამართლის კოდექსი, რომელშიც ასახვა პოვა შეცდომის პრობლემამ. ამ მხრივ კოდექსი წინ გადადგმული ნაბიჯია, რადგან მასში არის მცდელობა ამ მნიშვნელოვანი პრობლემის საკანონმდებლო გადაწყვეტისა, კერძოდ, კოდექსის 36-ე მუხლში აღნიშნულია: „ის, ვინც არ იცის, რომ ქმედება, რომელსაც სჩადის, აკრძალულია, არ დაისჯება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა შეცდომა მისატყუებულია. შეცდომა მისატყუებულია, თუ როცა შექმნილ ვითარებაში ჰირმა არ იცოდა და არც შეიძლება სცოდნოდა, რომ სჩადიოდა აკრძალულ ქმედებას“. ე.ი. კოდექსით, შეცდომად მიჩნეულია აკრძალული ქმედების არცოდნა.

ჩვენი აზრით, გარემოებებისა და ფაქტების არცოდნა საზოგადოდ არ შეიძლება ჩაითვალოს შეცდომად, დღეს მეცნიერებაში დადგენილია უამრავი ფაქტი, რომლის არცოდნა არაპროფესიონალს შეცდომად არ ჩაეთვლება, ამიტომ მიგვაჩნია რომ არცოდნა თავისთავად შეცდომას არ გულისხმობს. არცოდნა შეიძლება მხოლოდ საფუძველი გახდეს შეცდომისა, ისევე როგორც არასწორი წარმოდგენა, შეფასება. ამავე დროს კოდექსის 36-ე მუხლი („შეცდომა“) უფრო იურიდიულ შეცდომას ეხება, როცა ხაზს უსვამს აკრძალული ქმედების არცოდნას, ე.ი. ესაა უფრო შეცდომა აკრძალვაში და მასში სრულიად იგნორირებულია ფაქტობრივი შეცდომა.

¹⁵ Вишнякова А.В. – Преступление и наказание в Англии, США, Франции, ФРГ. М. 1980 г. ст. 66

ეს უკანასკნელი რეგულირდება ამავე კოდექსის მე-9 მუხლის („განზრახი დანშაული“) ფარგლებში. ამიტომ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია შეცდომის ორივე ეს ასპექტი აისახოს 36-ე მუხლში, რამეთუ მასში არის მცდელობა შეცდომის დეფინაციის ჩამოყალიბებისა.

როგორ არის გადაწყვეტილი შეცდომის ცნება სამართლის სსჯა დარგებში?

სამოქალაქო სამართალში შეცდომის შესახებ მოძღვრება ჩამოყალიბდა საზინმა და დაკავშირებულია ნების ნაკლთან. მისი აზრით, შეცდომის დროს ნება და მისი გამოვლენა არ ემთხვევა ერთმანეთს. „ისეთ ვითარებას, როცა გარეგნულად გამოვლენილი ნება არ ემთხვევა მისი გამოძვლენის ნამდვილ შინაგან ნებას, სამოქალაქო სამართალში ეწოდება ნების ნაკლი“.¹⁶

ნების ნაკლის მიზეზი შეიძლება იყოს ნამდვილი ნების დამალვა, ან ნების გამოვლენა არასერიოზულია ან ფსიქიკური მოძლა, ან შეცდომა, მოტყუება, მუქარა და ა.შ. როგორც უსედავთ შეცდომა შეიძლება იყოს ერთ ერთი მიზეზი ნების ნაკლისა. აქედან გამომდინარე შეცდომა არ შეიძლება იყოს ნების ნაკლი.

სამოქალაქო სამართალში „შეცდომა სსჯა არაფერია თუ არა არასწორი წარმოდგენა ამა თუ იმ ფაქტზე, მოვლენაზე. ასეთი არასწორი წარმოდგენის წყალობით ადამიანები ხშირად ისეთ ურთიერთობებს ამყარებენ ან ისეთ ნივთებს შეიძენენ, რომლებიც მათ სინამდვილეში არ ზურდათ“.¹⁷

შეცდომის ცნების შემოთმოვენილი განმარტებები, ჩვენი აზრით ნათლად შეტყუვლებენ მათ ნაკლოვანებაზე. კერძოდ, ერთ შემთხვევაში, როცა ღაზარაკობენ შეცდომაზე, როგორც არასწორ წარმოდგენაზე, მხედველობის გარეშე რჩებათ გარემოებების არასწორი შეფასება. სოლო როცა შეცდომას განმარტავენ, როგორც გარემოებების არასწორ შეფასებას, ჰირიქით მხედველობაში არ იღებენ ამ გარემოებებზე არასწორ წარმოდგენას. სინამდვილეში კი შეცდომას საფუძვლად უდევს როგორც გარემოებებზე არასწორი

¹⁶ ლ. კანტორია - მესხელი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში

¹⁷ იქვე - გვ. 367

წარმოდგენა, ასევე მათი არასწორი შეფასება. მაშასადამე, შეცდომის ცნებაში უნდა აისახოს ორივე ასპექტი.

ვ. იაკუშინი ცდილობს ამ ცალმხრივობათა დაძლევას. ავტორი შეცდომისა და მცდარობის ურთიერთმიმართების განხილვის საფუძველზე, ფილოსოფიური წინამძღვრების მოშველიებით მიდის დასკვნამდე, რომ „შეცდომა – ესაა ცდომილება (зablуждeниe) საზოგადოებრივად საშიში ქმედების, როგორც დანაშაულის, ობიექტურ თვისებებთან მიმართებაში. სხვანაირად რომ ვთქვათ ესაა ცდომილება ჩადენილი ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების ხასიათსა და ხარისხთან და მის მართლწინააღმდეგობასთან დაკავშირებით“.¹⁵

ვფიქრობთ, საკითხი ხწორად არის დასმული მაგრამ მისი გადაწყვეტა არ მიგვაჩნია მართებულიად. საერთოდ შეცდომის განმარტება მისი წყაროს მიხედვით ყოველთვის ცალმხრივი და ამდენად არასრულყოფილი იქნება, რადგან შეცდომა შეიძლება გამოიწვიოს როგორც არასწორმა წარმოდგენამ, ასევე არასწორმა აღქმამ, შეფასებამ, ფიქსირებულმა განწყობამ, არცოდნამ და ა.შ. ამავე დროს წყაროს მიხედვით ცნების ჩამოყალიბება მოვლენის არსს ვერ ასახავს, სინამდვილეში შეცდომის არსი სხვაა, ვიდრე გარემოებებზე ჰიზის არასწორი წარმოდგენა ან მათი არასწორი შეფასება. მაშ, რა არის შეცდომა სისხლის სამართალში?

შევეცდებით განვსაზღვროთ შეცდომის ცნება. ამ მიზნით განვიხილავთ შეცდომის კავშირს ბრალის ცნებასთან. ბუნებრივია, დადგება საკითხი საზოგადოებრივი საშიშროების (მატერიალური მართლწინააღმდეგობის) შეცნებაში შეცდომის შესახებ. ვველაფერი ეს უკავშირდება ბრალის ცნებას. ზოლო ბრალის გადაწყვეტის გარეშე შეცდომის ცნება ვერ აიკება.

სისხლის სამართლის თეორიაში ბრალის პრობლემა სხვადასხვანაირადაა გაგებული. ამ პრობლემების დეტალური ანალიზი ჩვენს ამოცანებს ხტილდება. უურადლებას მივაქცევთ ამ მხრივ პრობლემის იმ ასპექტს, რომელიც შეცდომის პრობლემას

უფრო ნათლად წარმოაჩენს.

აღ. ვანიშვილი იძლევა ბრალის განსაზღვრებათა შემდეგ კლასიფიკაციას:

1. ბრალი, როგორც დელიქტის ფსიქიკური მიზეზი.
2. ბრალი, როგორც ნებისყოფა, მიმართული ნორმის წინააღმდეგ და დელიქტი როგორც მისი გარეგნული გამოვლინება
3. ბრალი, როგორც გაკიცხვა, დაკნობა.
4. ვინაიდან ბრალი შეადგენს ჰასუხისმგებლობის და დასჯადობის საფუძველს, მას ზოგიერთი განსაზღვრავს როგორც ჰასუხისმგებლობას.

5. არსებობს ბრალის განსაზღვრებანი, რომლის მიხედვით იგი წარმოადგენს სამართლებრივი გრძნობის სისუსტეს, ნორმისადმი გულგრილ დამოკიდებულებას, ანორმალურ გრძნობას, ანტისოციალურ განწყობილებას, ფსიქიკურ მდგომარეობას, რომლის მიხედვით მოცემული მოქმედება შეიძლება ჩაითვალოს დამახასიათებლად მოცემული ადამიანისათვის, სამართლით დაცული სიკეთის შენარჩუნების ინტერესის უქონლობას.¹⁹

ზოგიერთი ავტორი ასხვავებს აბსტრაქტულ და კონკრეტულ ბრალს, ფორმალურ და მატერიალურ ბრალს, ბრალის სუბიექტივისტურ და ობიექტივისტურ გაგებას.

ზაუერი ბრალს განსაზღვრავს როგორც ნებისყოფის გასაკიცხ თავისუფალ გადაწყვეტილებას მართლსაწინააღმდეგო მოქმედების ჩადენისათვის. მიუხედავად იმისა, ადამიანს ჰქონდა ან უნდა ჰქონოდა შეცნობილი მისი მართლწინააღმდეგობა. შეუასების მომენტს ბრალის განსაზღვრისას საზს უსვამს ფრანგი, ც.ბერგი ამტკიცებს რომ უნდა იქნეს განსხვავებული ბრალი და მისი ფორმები - განზრახვა და გაუფრთხილებლობა. ფსიქოლოგიური მომენტი უნდა მიეკუთვნოს განზრახვას, ხოლო ნორმატიულ-ეთიკური ბრალეულობის ცნებას. განზრახვა და გაუფრთხილებლობა ბრალის სახეები არ არის. ისინი საერთოდ ადამიანის ნებისყოფის სახეებს წარმოადგენენ. ბელინგის შესედულებით, ბრალის შინაარს

ნორმატიული შეფასება შეადგენს. ეს არის წმინდა სამართლებრივი შეფასება, რომლიდანაც განდევნილია ეოვლი ეთიკური ელემენტი.²⁰

სისხლის სამართლის ნორმატიული თეორიის მიხედვით, დანაშაულის ერთ-ერთი ნიშანია ბრალი ანუ ბრალეულობა, ბრალი არის გასაკიცხაობა, რომლის არსი იმაშია, რომ სუბიექტის ინდივიდუალური გაკიცხვა ხდება მართლსაწინააღმდეგო საქციელის გამო, როცა მას შეეძლო ემოქმედა მართლზომიერად. აღნიშნული კონცეფციის მოწინააღმდეგენი აღნიშნავენ, ბრალის ასეთი გაგების შემთხვევაში ის ვერ ასახავს სუბიექტის პიროვნულ დამოკიდებულებას საკუთარი ქმედების მიმართ. როგორც აღნიშნავს როზენშელდი, გამოდის რომ ერთი ადამიანის წარმოდგენა ბრალის შესახებ თავსდება მეორე ადამიანის შეგნებაში.²¹

სისხლის სამართლის თეორიები დაუდევრობის დახასიათებისას გამოდიოდნენ ბრალის ფსიქოლოგიური გაგებიდან და ცდილობდნენ გაეფრთხილბოდაში აღმოეჩინათ ნებულობითი მომენტი, რამაც საბოლოოდ ისინი მიიყვანა დაუდევრობისას ბრალის ეარეოფამდე. „ნორმატიული“ თეორიის წარმომადგენლები თვლიან, რომ დაუდევრობა არ მოიცავს შედეგისადმი რაიმე ფსიქიკურ დამოკიდებულებას. აქედან აკეთებენ დასკვნას, რომ ბრალი არ გულისხმობს ქმედებისა და შედეგისადმი პირის ფსიქიკურ დამოკიდებულებას, არამედ ეს არის წმინდა შეფასებითი კატეგორია.²²

ბრალის ფსიქოლოგიური თეორია ბრალს განსმარტავს როგორც პირის ფსიქიკურ დამოკიდებულებას მისი ქმედებისა და დამდგარი შედეგის მიმართ. მე-20 საუკუნის დასაწყისში წარმოიშვა კომპლექსურ-ნორმატიული სწავლება ბრალის შესახებ, რომელიც ბრალს განიხილავდა როგორც ფსიქოლოგიურ-ნორმატიულ კატეგორიას, ხოლო უფრო მოგვიანებით ფინალური მოძღვრებიდან გამომდინარე ბრალი გახდა მხოლოდ „შეფასებითი“, რომელიც არსებობს არა სინამდვილეში, არამედ მხოლოდ როგორც „გაკიცხვა“ მოსამართლეების მიერ. „ბრალი არსებობს იმდენად, რამდენადაც

²⁰ *И. А. Уфимов, стр. 15.*

²¹ *Кузнецов Н. Ф., Вельцель Л. Уголовное право Ф. Р. Г. М. 1980 г. с. 81*

²² *Макашвили В. Г. Уголовная ответственность за неосторожность. М. 1937 г. стр. 56*

მოსამართლემ გამოაცხადა ჰირის გაკიცხვა“.²¹

ტრადიციული ანგლო-ამერიკული სისხლისსამართლებრივი დოქტრინა განასხვავებს დანაშაულის ორ ძირითად კონსტრუქციულ ელემენტს: დანაშაულებრივ ქმედებას და გონების ბრალეულ მდგომარეობას, რაც ახასიათებს დანაშაულის სუბიექტურ მხარეს. მოძღვრება დანაშაულის ელემენტების შესახებ ანგლო-ამერიკულ სამართალში ფუძემდებლურია და ასრულებს იმავე როლს, რასაც სხვა სამართლებრივ სისტემაში ასრულებს დანაშაულის შემადგენლობა.²²

მეცნიერები არ კმაუოფილდებიან ზემოთაღნიშნული კლასიფიკაციით. ისინი ქმნიან ბრალის სხვა ცნებას, რაც ხელს არ უწეობს პრობლემის გადაწყვეტას. არსებითი სიძნელის გამო ზოგიერთი ქვეყნის სისხლის სამართლის კანონმდებლობამ გვერდი აუარა ბრალის ცნებას. მაგალითად, შვეციაში ვერ გახედეს ბრალის ფორმათა განსაზღვრა. გერმანიის 1975 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში არ არის ნორმები როგორც ბრალის, ისე განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის შესახებ. საფრანგეთის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა არ იძლევა ბრალისა და მისი ფორმების ზოგად განმარტებას.

საბჭოური პერიოდის სისხლის სამართლის თეორიაში ბრალის განსაზღვრაში თავიდან მხოლოდ მისი ფსიქიკური შინაარსი იყო აღნიშნული. 1952 წელს გამოცემულ სახელმძღვანელოში ფსიქიკური დამოკიდებულების კარდა ხაზგასმით აღინიშნა ბრალის შეფასებითი ელემენტიც - ქმედების გაკიცხაობა საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონით და კომუნისტური წესებით.²³

ბ.უტევსკის აზრით, „ბრალი, როგორც სისხლის სამართლის ჰასუსსიმკვებლობის საერთო საფუძველი - ესაა ერთობლიობა გარემოებებისა, რომლებიც საბჭოთა სასამართლოს რწმენით, ღირსია უარყოფითი საზოგადოებრივი (მორალურ პოლიტიკური) შეფასებისა სოციალისტური სახელმწიფოს სახელით და მოითხოვს

²¹ Ион Лекшас Вина как субъективная сторона проступного деяния. - М. 1958г. ст. 38

²² Никитин В. С., Решевинов Ф. И. - Современное американское уголовное право. - М. 1975г. ст. 44

²³ Уголовное право. Общая часть. - М. 1952г. ст. 216

სამართალში მიცემულის სისხლისსამართლებრივ ჰასუნისმკებლობას“. ავტორი განასხვავებს ბრალს ფართო მნიშვნელობით, როგორც საერთო საფუძველს სისხლის სამართლის ჰასუნისმკებლობისა და ბრალს ვიწრო მნიშვნელობით როგორც დანაშაულის შეადგენლობის სუბიექტურ მხარეს (განზრახვა და გაუფრთხილებლობა). ამავე დროს, ბრალი ვიწრო გაგებით წინაპირობაა ბრალის ფართო ცნებისა.²⁶

აღ. ვაჩიშვილი ხაზს უსვამს, რომ „ბრალის ცნება თანამედროვე გაგებით შედგება ორი ელემენტისაგან: 1. ფსიქიკური დამოკიდებულება დანაშაულებრივ ქმედებისადმი და 2. ფსიქიკური მდგომარეობის შეფასება. ორივე მჭიდროდ არის დაკავშირებული ერთმანეთთან: ჰირველი ელემენტი მეორის გარეშე ვერ მოგვცემს იმას, რასაც სამართლის ენაზე ბრალი ეწოდება... შეფასება ბრალის ცნების განუმორბელი ელემენტია.“²⁷ ავტორის აზრით, ბრალი გამოხატავს საზოგადოებრივი გრძნობის არარსებობას ან მის სისუსტეს, რაც მისი ზოგადი საფუძველია.

ჩვენი აზრით, საზოგადოებრივი საშიშროების, მათლწინააღმდეგობისა და ბრალის ცნებათა კავშირი აუცილებელია, ხოლო მათ გარეშე ვერ ავაგებთ შეცდომის ცნებას. შეცდომას აზრი აქვს ბრალთან კავშირში. გ.ნაჭეებია მიიჩნევს, რომ საზოგადოებრივი საშიშროების უგულებელყოფის პირობებში საზოგადოებრივი საშიშროების, მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის ცნებათა ლოგიკურ - აქსიოლოგიური კავშირი გამორიცხულია. წინააღმდეგობათა დაძლევა მხოლოდ მაშინ არის შესაძლებელი, როდესაც საზოგადოებრივი საშიშროების ცნება მხოლოდ დანაშაულს დაუკავშირდება.²⁸

გ.ნაჭეებია ხაზს უსვამს, რომ საზოგადოებრივი საშიშროების ცნება დანაშაულისადმი საზოგადოების ღირებულებით დამოკიდებულების გამოხატავს. დანაშაულის არსი კი მისი

²⁶ Утецкий Б.С. - Указанная работа, ст. 109

²⁷ აღ. ვაჩიშვილი - დასახელებული ნაშრომი. გვ. 253

²⁸ გ. ნაჭეებია - დანაშაულის ლოგიკურ-აქსიოლოგიური დასაბუთებისათვის. „ნაბჭოთა სამართალი“. 1955 წ. №4. გვ. 44

სოციალურ-პოლიტიკური მნიშვნელობით განისაზღვრება. მაშასადამე, „საზოგადოებრივი საშიშროების ცნება სწორედ დანაშაულის სოციალურ-პოლიტიკურ მნიშვნელობას გამოხატავს... ამ გზით საზოგადოებრივი საშიშროება თავის საკუთარ შინაარსს იძენს და გვევლინება როგორც შეფასებითი ცნება.“²⁹ მაგრამ ბრალეულ ქმედებასთან საზოგადოებრივი საშიშროების დაკავშირების შემთხვევაში იქმნება იმისი საფრთხე, რომ ბრალი საზოგადოებრივი საშიშროების ელემენტად მოგვევლინოს, რაც გამოირიცხავს ბრალს, როგორც საზოგადოებრივი საშიშროებისადმი ფსიქიკურ დამოკიდებულებას. სოლო თუ ვალიარებთ საზოგადოებრივ საშიშროებას, როგორც ბრალისაგან დამოუკიდებელს, ის შეფასებითი ვერ იქნება. გ.ნაჭეებია აღნიშნული წინააღმდეგობის დაძლევის მიზნით გეთაყვინებს დასკვნას, რომ „საზოგადოებრივი საშიშროება ბრალზეა დამოკიდებული და არც არის დამოკიდებული... კონკრეტული დანაშაულის ჩადენა, მეტად თუ ნაკლებად, კონკრეტულ პიროვნებაზეა დამოკიდებული, მაგრამ თუ რა სოციალურ-პოლიტიკურ მნიშვნელობას ანიჭებს მას მოცემული საზოგადოება, დამოკიდებულია არა ცალკეულ პიროვნებაზე, არამედ მოცემულ საზოგადოებაში ადამიანთა საქციელის შეფასების საზოგადოებრივ-ისტორიულ პრაქტიკაზე“.³⁰ ესე იგი ბრალი არის არა საზოგადოებრივი საშიშროების ელემენტი, არამედ მისი წანამძღვარი. „თუ ბრალი არის ინდივიდუალური ცნობიერებისა და ნების გამოხატულება კონკრეტულ დანაშაულში, საზოგადოებრივი საშიშროება არის საზოგადოებრივი ცნობიერების ღირებულებითი ფორმის გამოხატულება მოცემული საზოგადოების ობიექტურ ღირებულებათა სისტემაში“.³¹

მაშასადამე, ბრალი არის დანაშაულის სოციალურ-პოლიტიკური მნიშვნელობისადმი ანუ საზოგადოებრივი

²⁹ გ. ნაჭეებია - დანაშაულის ლოგიკურ-ქსიოლოგიური დასაბუთებისათვის. „საბჭოთა სამართალი“. 1955 წ. №4. გვ. 44

³⁰ იქვე - გვ. 46

³¹ იქვე - გვ. 47

საშიშროებისადმი ფსიქიკური დამოკიდებულება განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის ფორმით. ავტორის ეს დასკვნა მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც დასტურდება, რომ ბრალი და საზოგადოებრივი საშიშროება სხვადასხვა შინაარსის მაგრამ ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული ცნებებია და მის საფუძველზე შესაძლებელია ზემოაღნიშნულ წინააღმდეგობათა დაძლევა.

ბრალის ცნების გადაწყვეტა იძლევა შესაძლებლობას, აიგოს მეცდომის ცნება, რომელიც მარტო არასწორ წარმოდგენაზე ან შეფასებაზე არ დაიყვანება. როგორც მ.უგრესელიძე აღნიშნავს, „ბრალი წმინდა ფსიქოლოგიური ცნება კი არ არის, არამედ სოციალურ-ეთიკური კატეგორიაა, რომელიც თავის განუყოფელ ნიშნად გულისხმობს საკუთარი ქცევისადმი სუბიექტის ფსიქიკური დამოკიდებულების გასაკიცხაობას“³². ავტორი მიიჩნევს, რომ ეოველი დანაშაული ეალიბდება, ერთი მხრივ - ფაქტობრივი, სოლო მეორეს მხრივ - შეფასებითი (საზოგადოებრივი საშიშროება) ელემენტებისაგან. ქცევის საზოგადოებრივი საშიშროებისადმი ფსიქიკური დამოკიდებულების შინაარსი უნდა იყოს უმნიშვნელოვანესი დამფუძნებელი ელემენტი ბრალის შეფასებითი ელემენტის მორალური გასაკიცხაობისა. ცხადია მეცდომა საზოგადოებრივი საშიშროების შეგნებაში ცვლის ბრალის შეფასებით ელემენტს.

მეცდომის პრობლემასთან დაკავშირებით ჩვენთვის საინტერესოა ბრალის ცნებაში ჰირველი ელემენტი: ფსიქიკური დამოკიდებულება დანაშაულებრივი ქმედებისადმი. უფრო სწორად, ფსიქიკური დამოკიდებულება დანაშაულის როგორც ფაქტობრივი, ასევე შეფასებითი ელემენტების მიმართ.

ბრალის ფორმების ინტელექტუალური ასპექტები თავის გამოხატულებას ჰოულობენ დამნაშავის მიერ მისი მოქმედების ფაქტიური და იურიდიული ნიშნების შეგნებაში და შედეგების გათვალისწინებაში. აქედან გამომდინარე მეცდომა ცვლის დანაშაულის ფაქტობრივი თუ შეფასებითი ელემენტების მიმართ ფსიქიკურ დამოკიდებულებას, რაც შეიძლება ბრალის შეფასებითი ელემენტის

³² 2. უგრესელიძე. ბრალი საფრთხის დელიტეტები. 1952 წ. გვ. 7.

დამფუძნებლად გამოვიდეს. მაშასადამე, შეცდომა ყოფილა თავისებური ფსიქიკური დამოკიდებულება ქმედების ფაქტობრივი თუ იურიდიული ნიშნების მიართ. ეს თავისებურება გამოიხატება იმაში, რომ ფსიქიკური დამოკიდებულება ამ ნიშნების მიმართ სხვადასხვა გარემოებების შედეგად, არ არის ისეთი, როგორც უნდა ყოფილიყო სინამდვილეში. ეს დამოკიდებულება მცდარია, მაგრამ ჰირს იგი შეგნებული არა აქვს. საკუთარი ქმედებისადმი ჰირსის ფსიქიკური დამოკიდებულების გასაკიცხაობა კი ბრალის აუცილებელი ნიშანია.

რადგანაც შეცდომა კავშირშია ბრალთან და მისი არსებობის შემთხვევაში შეცდომა ასახულებს ბრალის ამა თუ იმ ფორმას, მისი ცნება აუცილებლად უნდა გამომდინარეობდეს ბრალის ცნებიდან, ამასთან უნდა ასახავდეს იმ სპეციფიკურობას, რაც ახასიათებს შეცდომას, როგორც ფისქოლოგიურ ფენომენს.

აღნიშნულის საფუძველზე, ბრალისა და საზოგადოებრივი სამიშროების ცნებების გათვალისწინებით შეიძლება განესაზღვროთ შეცდომა სისსლის სამართალში როგორც ქმედების საზოგადოებრივი სამიშროებისადმი ჰირსის მცდარი ფსიქიკური დამოკიდებულება, რომელსაც საფუძვლად უდევს ქმედების ფაქტობრივი თუ იურიდიული ნიშნების ილუზიური, არაადექვატური აღქმა, წარმოადგენა, შეფასება. ასეთი განსაზღვრებით შესაძლებლობა გვეძლევა დაედლიოთ თეორიაში არსებული ცალმხრივობა შეცდომის ცნებისა, ამასთან მასში აესახოთ შეცდომის რეალური არსი და მისი ფსიქოლოგიური ბუნებაც, რაც მთავარია, შეცდომა დაუკავშიროთ ბრალს. ამავე დროს შეცდომა დაუკოთ იურიდიულ და ფაქტობრივ შეცდომად, რაც სსვა კლასიფიკაციებთან შედარებით ეველაზე უფრო მეტად ჰასუზობს შეცდომის არსს და მათში გაუერთიანოთ ეველა ხასის შეცდომა იმის მიხედვით, თუ რომელი, ფაქტობრივი თუ იურიდიული, ნიშნების მიმართ იკულისძმება მცდარი ფსიქიკური დამოკიდებულება. ეს ცნება შეიძლება გამოვიყენოთ შეცდომის საკანონმდებლო განსაზღვრებად.

§2 შეცდომის კლასიფიკაცია

შეცდომის სისხლისმართლებრივი ბუნების დასადგენად მივმართოთ შეცდომის შესახებ არსებულ კლასიფიკაციას.

შეცდომის წყაროს მიხედვით ვ.კირიჩენკო გამოყოფს არასწორი აღქმისა და არასწორი გადაწყვეტილების საფუძველზე წარმოშობილ შეცდომას.³³ ვ.იაკუშინი გამოყოფს შეცდომას ობიექტური რეალობის რაციონალური და მგრძნობელობითი აღქმის დონეზე.³⁴ ნ.ტაგანსკევი გვაძლევს ასეთ კლასიფიკაციას: საპატიო და არასაპატიო შეცდომა, შემთხვევითი შეცდომა, შეცდომა დაკავშირებული ფაქტობრივ გარემოებებთან და მართლწინააღმდეგობასთან, ქმედებასა და შედეგთან, შეცდომა მოტივში.³⁵

ვ.კირიჩენკო განასხვავებს ქმედების საზოგადოებრივ საშიშროებასთან, დანაშაულის შემადგენლობის ელემენტებთან დაკავშირებულ შეცდომას და იურიდიულ შეცდომას.³⁶ ჰ.დაგელი გამოყოფს: 1. საგნის მიხედვით იურიდიულ და ფაქტობრივ შეცდომას. 2. წარმოშობის მიზეზის მიხედვით საპატიო და არასაპატიო შეცდომას. 3. მნიშვნელობის მიხედვით არსებით და უმნიშვნელო შეცდომას. 4. ბრალეულ და არაბრალეულ შეცდომას.³⁷

ლ.კობტიაკოვას მიზანშეწონილად მიაჩნია იურიდიული და ფაქტობრივი ნიშნების მიხედვით შეცდომის დაყოფა.³⁸ ვ.იაკუშინი კი გამოყოფს შეცდომის შემდეგ სახეებს: 1. შეცდომა, დაკავშირებული ქმედებისა და შედეგის საზოგადოებრივი საშიშროების ხასიათსა და ხარისხთან. 2. შეცდომა დაკავშირებული ქმედების მართლწინააღმდეგობასთან. ავტორის აზრით, ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროება და მართლწინააღმდეგობა აერთიანებს დანაშაულის ნიშნებს, ამიტომ შეცდომას ასეთი გარემოებების მიმართ

³³ ვ. კირიჩენკო - დასახელებული ნაშრომი. კვ. 17

³⁴ ვ. იაკუშინი - დასახელებული ნაშრომი კვ. 46

³⁵ Таганцев Н. С. - Русское уголовное право т 1. 1902 г. ст 581

³⁶ ვ. კირიჩენკო - დასახელებული ნაშრომი კვ. 18.

³⁷ Дажель П. С. - Обстоятельства исключаящие виновность. "Советская юстиция" 1973 №3 ст. 14

³⁸ ლ. კობტიაკოვა დასახ. ნაშრომი კვ. 107

უადრესად დიდი სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობა აქვს.³⁹

ნებისმიერი კლასიფიკაცია ხელს უწყობს ამა თუ იმ მოვლენის ყოველმხრივ შესწავლა-გამოკვლევას. ამ თვალსაზრისით შეცდომის ნებისმიერი კლასიფიკაცია უდავოდ საინტერესოა და მხედველობაში მისაღები. მითუმეტეს, არ არსებობს ერთხელ და სამუდამოდ დადგენილი ამომწურავი ცნებები, კატეგორიები, რომლებშიც მომავალში არაფერი შეიცვლება.

ამავე დროს მხედველობაშია მისაღები მ.სტროგოვიჩის შეხედულება, რომ „ყოველი კლასიფიკაცია არის დაუოფა, მაგრამ ყოველი დაუოფა არ არის კლასიფიკაცია“.⁴⁰ ეს მეთოდოლოგიური მოთხოვნა ზოგჯერ ირღვევა, რისი შედეგიც არის, ჩვენს მაგალითზე შეცდომის მრავალნაირი კლასიფიკაცია. ამიტომ აქ უფრო მიზანშეწონილია ლაპარაკი არა კლასიფიკაციაზე, არამედ დაუოფაზე. კლასიფიკაციის დროს უნდა გაირკვეს ის კრიტერიუმი, რომლითაც ხდება შეცდომის ცალკეული სახის გამოიჯენა. ასეთ კრიტერიუმად მიგვაჩნია ქმედების იურიდიული

და ფაქტობრივი ნიშნები, რომელთა მიმართ შეიძლება გეჟონდეს შეცდომა. აქედან გამომდინარე შეცდომა შეიძლება დაჯგოთ იურიდიულ და ფაქტობრივ შეცდომად. შეცდომის ცალკეული სახეები, იქნება ეს წყაროს მიხედვით, საპატიო თუ არასაპატიო, არსებითი თუ უმნიშვნელო, ბრალეული თუ არაბრალეული და ა.შ. შეიძლება გაეაურთიანოთ ამ კლასიფიკაციაში, რადგანაც ეველა სახის შეცდომა მიმართული იქნება ან ფაქტობრივი, ან იურიდიული ნიშნის მიმართ. ეს შესაძლებლობას მოგვცემს მათი გამოიჯენისა. თუ კლასიფიკაციის კრიტერიუმად ჩათვლით სხვა ნიშანს, ასეთი გამოიჯენა შეუძლებელი გახდება. მაგალითად, შეცდომა ობიექტში ერთ შემთხვევაში იქნება საპატიო, მეორე შემთხვევაში - არასაპატიო. მაშასადამე, მიზანშეწონილია შეცდომა დაიყოს იურიდიულ და ფაქტობრივ შეცდომად. ჩვენც ამ პრობლემას ასეთი კლასიფიკაციით განვიხილავთ.

³⁹ ჯ. იაკუშინი - დიქსი. ნაშრომი, გვ. 52

⁴⁰ Спрогосов. М.С. - Фозука М. 1949 г. сш.129

§3. შეცდომის პრობლემა სხვა დარგებში.

შეცდომის სისხლისსამართლებრივი პრობლემა მჭიდროდაა დაკავშირებული შეცდომის გამოვლენის სხვა ფორმებთან. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა შეცდომა სამოქალაქო სამართალში. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში განმარტებულია გარიგების ცნება, კერძოდ ის რომ, გარიგება მიმართულია სამართლებრივი ურთიერთობის წარმოშობის, შეცვლის ან შეწყვეტისაკენ. კოდექსის პირველი წიგნის მეორე კარის მე-4 თავი მთლიანად ეთმობა საცილო გარიგებებს, რომლებსაც განეკუთვნება შეცდომით, მოტყუებითა და იძულებით დადებული გარიგებანი. შევეხთ შეცდომით დადებულ გარიგებებს, რომლებსაც არეკულირებს სამოქალაქო კოდექსის 72-80-ე მუხლები.

მართალია, კოდექსში არ არის გადმოცემული შეცდომის ცნება, მაგრამ საზგასმულია რომ გარიგება შეიძლება საცილო გახდეს, თუ ნების გამოვლენა მოხდა არსებითი შეცდომის საფუძველზე. არსებით შეცდომად ითვლება, როცა:

1. პირს სურდა დაედო სხვა გარიგება და არა ის, რომელზედაც მან გამოთქვა თანხმობა, ე.ი. შეცდომა დაუშვა გარიგების ტიპის არჩევაში.

2. პირი ცდება იმ გარიგების შინაარსში, რომლის დადებაც მას სურდა, ე.ი. უნდოდა გარიგებაში სხვა შინაარსი ჩაედო.

3. არ არსებობს ის გარემოებები, რომელთაც მხარეები კუთილსინდისიერების პრინციპებიდან გამომდინარე, განიხილავენ გარიგების საფუძვლად, ე.ი. მხარეებმა შეცდომა დაუშვეს გარიგების საფუძვლებში.

4. შეცდომა დაშვებულია კონტრაქტის პიროვნებაში, როდესაც თვითონ კონტრაქტის პიროვნება ან მისი პირადი თვისებების გათვალისწინება გარიგების დადების მთავარი საფუძველია.

5. შეცდომა საგნის ძირითად თვისებებში, თუ მათ მნიშვნელობა აქვთ საგნის ღირებულების განსაზღვრისათვის.

6. შეცდომა უფლებაში, თუ კი იგი გარიგების დადებისას

ერთადერთი და მთავარი საფუძველი იყო.

7. შეცდომა გარიგების მოტივში, როდესაც მოტივი შეთანხმების საგანს წარმოადგენდა.

რაც შეეხება მოტყუებით დადებულ გარიგებას, მოტყუებად ითვლება შეცდომის განხრახი გამოწვევა. „შეცდომის შემთხვევაში ნების ნაკლის წყარო თვითონ ნების გამოძვლენის პიროვნებაშია, მოტყუებას კი საფუძვლად უდევს გარიგების პარტნიორის შეგნებული მოქმედება, რომელიც მიზნად ისახავს ნების გამოძვლენის შეუვანას შეცდომაში“.¹¹ შეცდომით გარიგების დამდები პირი იმპუდროულად შეიძლება მოტყუებულს აღმოჩნდეს.

ამავე კოდექსის 360-ე მუხლით ბათილია ხელშეკრულება, რომლითაც მხარეთა შორის დავა ან დაურწმუნებლობა აღმოიფხვრება ურთიერთდათმობის (მორიგების) გზით, თუ ხელშეკრულების შინაარსიდან გამომდინარე ეს გარიგება ემყარება სინამდვილის შეუსაბამო გარემოებას და დავა ან დაურწმუნებლობა არ წარმოიშობოდა, მხარეებს რომ საქმის ნამდვილი მდგომარეობა სცოდნოდათ. დაურწმუნებლობას უთანაბრდება როცა რაიმე მოთხოვნის განხორციელება საეჭვოა.

კოდექსის 986-ე და 987-ე მუხლებით გათვალისწინებულია შეცდომით სხვისი ვალების გასტუმრება და შეცდომით ხარჯების გაწევა სხვა პირის ქონებაზე. ასეთ შემთხვევაში პირს შეუძლია მოითხოვოს თავისი ხარჯების ანაზღაურება.

1141-ე მუხლით, თუ მეუღლეებმა დაქორწინებისას არ იცოდნენ ქორწინების დამაბრკოლებელი გარემოებების შესახებ, რომელიც მათი ქორწინების ბათილობის საფუძველია, ქორწინება წედება სასამართლოში ამ გარემოებების დადგენის მომენტიდან.

მაშასადამე, სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, გარიგება შეიძლება ბათილად იქნეს ცნობილი მხოლოდ არსებითი შეცდომის საფუძველზე,

რომელთა სახეები დაწვრილებით არის ჩამოთვლილი. ამით კანონმდებელმა შემოახსია ის წრე გარემოებებისა თუ ნიშნებისა,

¹¹ ლ. ქინდერა - დიხელებელი ნაშრომი კვ. 377

რომელთა მიმართ არასწორ წარმოდგენას გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება სამართლებრივი ურთიერთობის წარმოშობის, შეცვლის ან შეწყვეტისათვის. შეცილება უნდა მოხდეს ერთი თვის ვადაში იმ მოამენტიდან, როცა ცნობილი გახდა შეცილების საფუძველი. ამასთან თუ შეცდომა გამოწვეულია შეცილების უფლების მქონე პირის დაუდევრობით, მაშინ იგი ვალდებულია მეორე მხარეს აუნაზღაუროს გარიკების ბათილობით წარმოშობილი ზიანი. მაგრამ თუ კი მეორე მხარემ იცოდა შეცდომის შესახებ, ან ეს უცნობი იყო მისთვის დაუდევრობის გამო, მაშინ ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება არ წარმოიშობა.

მსგავსად სამოქალაქო კოდექსისა მიზანშეწონილია სისხლის სამართლის კოდექსშიც აისახოს ის წრე გარემოებებისა თუ ნიშნებისა რომელთა მიმართ შეცდომამ შეიძლება გაუღენა იქონიოს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობაზე. ამით თავიდან იქნება აცილებული ობიექტური შერაცხვის ფაქტები.

შევეხოთ სხვა დარგებსაც. მედიცინის სფეროში ჩადენილ დანაშაულთა გამოძიებისას ხშირად ვხვდებით ისეთ სასამართლო-სამედიცინო ტერმინს, როგორიცაა საექიმო შეცდომა, რომელიც სხვა დარგში დაშვებული პროფესიული შეცდომისაგან იმით განსხვავდება, რომ საექიმო შეცდომით გამოწვეული შედეგის გამოსწორება ხშირ შემთხვევაში შეუძლებელი ხდება. ვ. შანიძის აზრით, „საექიმო შეცდომა ექიმის უნებლიე შეცდომაა, რომელიც გამოწვეულია სპეციალისტის არა გულგრილობით, ზერელე ან დაუდევარი მოქმედებით და უმოქმედობით, არამედ მედიცინის თანამედროვე განვითარების საფესურზე გამოკვლევის მეთოდების არასრულყოფით. საექიმო შეცდომის მედიკო-იურიდიული შეფასება საკმად რთულია და საპასუხისმგებლოა, თუნდაც იმიტომ რომ საექიმო შეცდომასა და საექიმო მოღვაწეობის დროს ჩადენილ დანაშაულს შორის მკვეთრი ზღვარი არ არის“.¹²

სამედიცინო დარგში მოსალოდნელი შეცდომა შეიძლება სამ ჯგუფად დაიყოს:

¹² ვ. შანიძე - საექიმო შეცდომა და დანაშაული. „საბჭოთა სამართალი“ 1976 წ. №3

1. დიაგნოსტიკური შეცდომა, რომელშიც შედის დაავადების ამოუცნობლობა ან მცდარი ამოცნობა.

2. ტაქტიკური შეცდომა, რომელშიც შედის ოპერაციის არასწორი ჩვენებები, ოპერაციის გაკეთების დროის შერჩევა, მისი მოცულობა და სხვა.

3. ტექნიკური შეცდომა, რომელშიც შედის სამედიცინო ტექნიკის არასწორი გამოყენება, არაშესაფერისი მედიკამენტების და სადიაგნოსტიკო საშუალებათა გამოყენება და სხვა.

შეცდომის ჩამოთვლილი სახეები მაშინ ჩაითვლება საექიმო შეცდომად და ჰირი განთავისუფლება სისხლისამართლებრივი ჰასუსისმკეებლობისაგან თუ სამედიცინო მუშაკთა ქმედებაში გამოირიცხება დაუდევრობისა და თვითიმედოვნების ნიშნები. წინააღმდეგ შემთხვევაში გვექნება დანაშაული. მაშასადამე, საექიმო შეცდომა გამოირიცხავს გაუფრთხილებლობას, აქედან გამომდინარე, ჰირის სისხლისამართლებრივ ჰასუსისმკეებლობას.

ანალოგიურადაა გადაწყვეტილი ჰირთა სისხლისამართლებრივი ჰასუსისმკეებლობის საკითხი ექსპერტთა შეცდომის დროს. ექსპერტიზის ჩატარებასთან დაკავშირებული შეცდომები შეიძლება დაიყოს ორ ჯგუფად:⁴³ ექსპერტიზის შეცდომები, გამოწვეული უხარისხო მასალების, არასწორი საწყისი მონაცემების გადაცემით და ექსპერტის შეცდომები, რაც ყოველთვის სუბიექტური ხასიათისაა და გამოწვეულია ექსპერტის მიერ უხარისხო და ზედაპირული გამოკვლევით, საერთო და კერძო ნიშნების არასწორი შეფასებით, უეურადღებობით, დაბალი კვალიფიკაციით. ეველა შემთხვევაში ექსპერტის შეცდომები არ იწვევს სისხლისამართლებრივ ჰასუსისმკეებლობას, მიუხედავად იმისა, შეცდომა გამოწვეული იქნება გულერილობით, ზერელე თუ დაუდევარი დამოკიდებულებით, უეურადღებობით. მაშინ როდესაც ექიმის შეცდომა გამოირიცხავს დაუდევრობასა და თვითიმედოვნების ნიშნებს. მოქმედი კანონმდებლობის მიხედვით, ექსპერტი სისხლისამართლებრივი წესით დაისჯება მხოლოდ ეალბი დასკვნის მიცემისათვის. ექსპერტის

⁴³ Белин Р.С., Педенчук А.К. - Понятие экспертных ошибок и их классификация. Сборник, М., 1987 г. ст. 59

შეცდომა კი სისხლისსამართლებრივად არ ისჯება.

განსხვავებით საექიმო თუ საექსპერტო შეცდომისაგან, როგორც ცნობილია შეცდომა სისხლის სამართალში არ გამოირიცხავს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, გარდა კანონმდებლობით გათვალისწინებული შემთხვევებისა. სწორედ ამით განსხვავდება ის ზემოთ დასახელებული სახის შეცდომებისაგან.

§4 შეცდომა სამართლის მეგლების მიხედვით

შეცდომის პრობლემამ გარკვეული ასახვა ჰპოვა სამართლის მეგლებში. ძველი აღმოსავლეთის სამართალი იცნობდა განზრახვით და გაუფრთხილებლობით გამოწვეული შეცდომების შემთხვევებს. სამართალი ასეთი შემთხვევების ერთმანეთისაგან გამიჯვნით მეტ უურადლებას უთმობდა დანაშაულის შინაგანი მხარის, განსაკუთრებით გამოუოფდა მოქმედი პირის ფსიქიკურ დამოკიდებულებას მის მიერ გამოწვეულ შედეგთან. ასეთ ვითარებაში შეუძლებელია სამართალში ასახვა არ ეპოვა შეცდომის პრობლემას.

შუმერული კანონების ფრაგმენტებში, რომელიც შედგენილი უნდა იყოს ჩვენს წელთაღრიცხვამდე მე-20 საუკუნეში, ვხვდებით ფესხმძიმე ქალის მუცლის მოძლის ორ შემთხვევას: „უკეთუ ვინმე ხელს ჰკრავს კაცის ასულს და მუცელს მოუძლის, უნდა მიუწონოს ათი სიკლი ვერცხლი“, მეორე მუხლით: „უკეთუ ვინმე დაარტყამს კაცის ასულს და მუცელს მოუძლის, უნდა მიუწონოს 1/3 მინა ვერცხლი“. მეორე მუხლით გათვალისწინებული დარტყმა აუცილებლად გულისხმობს განზრახ დარტყმას, წინასწარ მოფიქრებულ მოქმედებას, რომელმაც გამოიწვია მუცლის მოძლა. მაგრამ პირველ მუხლში, სადაც ლაპარაკია ხელის კვრახზე, ასეთი განზრახვა გამოირიცხულია. ხელის კვრა რომელსაც მოჰყვა მუცლის მოძლა, სხვა არაფერია, თუ არა პირის შეცდომა ფაქტიურ

¹¹ ი. დოლიძე - ძველი აღმოსავლეთის სამართალი ტექსტები. თბ. 1960 წ. გვ. 5

გარემოებებზე. კანონმდებელი მათთვის სხვადასხვა სასჯელს აწესებს ქმედებისადმი ჰირის ფსიქიკური დამოკიდებულების გათვალისწინებით: კერძოდ, განზრახვის დროს დამნაშავემ უნდა გადაიხადოს $1/3$ მინა ვერცხლი, გაუფრთხილებლობისას კი - 10 სიკლი ვერცხლი.

ემსენის მეფის ბილაღამის კანონები ითვალისწინებს მკვლელობის რამდენიმე შემთხვევას. განსახილველ საკითხთან დაკავშირებით ჩვენთვის საინტერესოა ამ კანონების 58-ე მუხლი, რომელშიაც აღნიშნულია დაუდევრობით ჩადენილ მკვლელობაზე: „უკეთუ კედელს ჩამონგრევა მოელის და მესობლები ამის შესახებ განუცხადებენ კედლის ჰატრონს, მაგრამ ის თავის კედელს არ გაამაგრებს და კედელი ჩამოინგრევა და ამას მოჰყვება კაცის სიკვდილი, - ეს სიცოცხლის საქმეა: გადაწვეტილება მეუისა“.¹⁵

მსგავს მუხლებს ჩვენ ვხვდებით ბაბილონის მეფის ჰამურაბის კანონებში. კერძოდ, 218-ე მუხლით: „უკეთუ ექიმი ბრინჯაოს დანით კაცს გაუკეთებს მძიმე ჭრილს და ამას მოჰყვება მისი სიკვდილი, მას თითები უნდა მოსჭრან“. ანალოგიური შემთხვევაა გათვალისწინებული 215-ე მუხლში, მაგრამ მძიმე შედეგის გარეშე: „უკეთუ ექიმი ბრინჯაოს დანით მოაცლის ღიბრს და კაცს მოურჩენს თვალს, მან უნდა მიიღოს ათი სიკლი ვერცხლი“.¹⁶ თუ მეორე შემთხვევაში ექიმი კარგად ჩატარებული მკურნალობისთვის მიიღებს ჯილდოს, პირველ შემთხვევაში შეცდომით გამოწვეული მძიმე შედეგისათვის მან ჰასუსი უნდა აგოს.

საინტერესოა ჰამურაბის კანონების 229-232 მუხლები, რომლებშიც აღნიშნულია მშენებლის მიერ დაშვებული შეცდომა, რის შედეგად სახლი დაინგრა. 229-ე მუხლით „უკეთუ მშენებელი აუშენებს კაცს სახლს და თავის სამუშაოს მკვიდრად არ შეასრულებს, ისე რომ მის მიერ აგებული სახლი ჩამოინგრევა და ამას მოჰყვება სახლის ჰატრონის სიკვდილი, ეს მშენებელიც უნდა მოკლან“. 230-ე მუხლით, „უკეთუ ის გამოიწვევს სახლის ჰატრონის შეილის

¹⁵ „მქ - ა. 17

¹⁶ „დოლიმუ - დასახ. ნაძრობი. კ. 51-55 5

სიკვდილს, აშშენებლის შეილიც უნდა მოკლან“. 231-ე მუხლით „უკეთუ ის გამოიწვევს სახლის ჰატრონის მონის სიკვდილს, სახლის ჰატრონს უნდა მისცენ მონა მონაში“. 232-ე მუხლით „უკეთუ იგი გაანადგურებს ქონებას, მან უნდა აანაზღაუროს ეველაფერი, რაც კი მან გაანადგურა, ხოლო იმის გამო, რომ სახლი მკვიდრად არ აავო, ისე რომ იგი ჩამოინგრა, საკუთარ ხარჯზე უნდა ააშენოს ჩამოინგრული სახლი“. ტერმინი „მკვიდრად არ აავო“ აუცილებლად გულისხმობს მშენებლის მიერ დაშვებულ შეცდომას, მაგრამ რადგანაც ის ვალდებული იყო არ დაეშვა შეცდომა, ამიტომ კანონი ასეთი მშენებლის მიმართ, შედეგის მისედევით, სხვადასხვა სასჯელს ითვალისწინებს“

რაც შეეხება რომის სამართალს, რომის ისტორიის რესპუბლიკურ ხანაში, მართალია, სამართლებრივი ნორმები ჯერ კიდევ არ იყო სისტემაში მოყვანილი, მაგრამ მაინც იგრძნობოდა სამართალგანვითარების მაღალი დონე. „რომაელი იურისტები და სასამართლო ორატორები თეორიული აზროვნების უნარს უკვე არ იყვნენ მოკლებულნი. შეიმჩნეოდა ბერძნული ფილოსოფიის გავლენაც. ებრაული წარმომობის სამართალმცოდნეებს ძველ აღმოსავლეთში სამართლებრივი კულტურის ნაკადიც შემოჰქონდათ რომის იურიდიულ ეოფაში. სასამართლო პროცესის საქვეყნოდ ჩატარებამ, დისკუსიებმა ხელი შეუწყო სამართალგანვითარებას“.¹¹

სწორედ ამის შედეგი იყო ის, რომ რომის სამართალში გარკვეული ასახვა ჰპოვა შეცდომის პრობლემა.

იურიდიულად მნიშვნელოვან გარემოებებზე არასწორი წარმოდგენა რომის სამართალში იწოდება შეცდომად, ცდომილებად და მას შესაბამეა ტერმინი „Error“. ეს ასევე გულისხმობს წინააღმდეგობას პირის წარმოდგენასა და რეალურ სინამდვილეს შორის, შესაბამობას პირის ნება-სურვილთან: მოქმედმა პირმა თქვა არა ის, რაც უნდოდა. ის მიმართულია ფაქტიური ან იურიდიული გარემოებების მიმართ (e. facti, e. iuris). რომის სამართალი იცნობდა საპატიო ფაქტობრივ შეცდომას. გარიგების

¹¹ ჯ. ბერმანი - რომის სამართალი. „სამართალი“ .1992 წ. №3 გვ. 69

იურიდიულ ძალაზე დიდ გავლენას ახდენდა შეცდომა გარიგების არსებით რეკვიზიტებზე. მაგალითად, შეცდომა მოცემული გარიგების იურიდიულ სასიათზე (*e. in negativ*), პირის იდენტურობაზე (*e. in persona*), პირისა თუ საგნების თვისებებზე (*e. in guatitate*) და ა. შ.

რომაელებს არ შეუმუშავებიათ შეცდომის ზოგადი თეორია. ისინი განიხილავდნენ სხვადასხვა კატეგორიის შემთხვევებს ცალ-ცალკე და შეცდომას ან არ ღებულობდნენ მხედველობაში ან გარიგებას თვლიდნენ ხადაოდ, ზოგჯერ კი ბათილად.¹⁸

რომის სამართალში ასევე გამოიყენებოდა ტერმინი „*ignora*“, რაც გულისხმობდა არსებულ ფაქტიურ გარემოებებზე პირის უცოდინრობას ან შეცდომას, ცდომილებას (*l. facti*), ასევე სამართლებრივი ნორმის არსებობაზე ან განმარტებაზე პირის უცოდინრობას ან შეცდომას. პირველისაგან განსხვავებით, ეს სახე შეცდომისა არ არის საპატიო და პირის გამართლების საფუძველს არ წარმოადგენს. გამონაკლისს შეადგენს პირთა ცალკეული კატეგორია. მაგალითად, ქალები, მეომრები. „*Imprupentio*“ ნიშნავს უცოდინრობას, გაუთვალისწინებლობას, გაუფრთხილებლობას, რაც შემამსუბუქებელ გარემოებებს განეკუთვნება და განიხილება როგორც „*ignorantia*“.¹⁹

ბრალის საკითხი ქართულ სამართალში საფუძვლიანად აქვს განსილული დიდ განმანათლებელს ექვთიმე მთაწმინდელს, რომელმაც თავისი მოძღვრება განზრახული და უგანზრახო ქმედების თაობაზე საჯარო საპროცესო „წესი და განკება და სჯულის კანონი მეექვსისა კრებისადმი“ განავითარა.

ძველი ქართული სამართლის მეგლი ბექა-აღბუდას სამართალი განსაკუთრებით საეურადღებოა იმით, რომ „სამართალი დაზარალებული პირის გვარისა და ღირსების მიხედვით საზღაურის დაწესებასთან ერთად ასხვავებს დანაშაულის სუბიექტურ მხარეს, სასჯელის განსაზღვრისას მატერიალური ზიანის გარდა

¹⁸ Бартошек М. И. - Римское право. М. 1989 г. ст. 122

¹⁹ იქვე - კვ. 146-146

კანონმდებელს მხედველობაში აქვს ის, თუ რამდენად გამოიხატა დანაშაულის მოქმედებაში ბოროტი განზრახვა. წინასწარი განზრახვით დანაშაულის ჩადენა სდება „მტრობით“ და „ღალატით“, ან „ბედითთა კელითა“, ე.ი. ნებით, განზრახვით. მაგრამ ამასთან ერთად დანაშაული შეიძლება ჩადენილი იყოს „უბედით“, ე.ი. უნებლიეთ, განუზრახველად... სამართალი ასხეავებს დანაშაულის განზრახ და უნდობლად ჩადენას და ამის მიხედვით აწესებს განსხვავებულ პასუხისმგებლობას“.⁵⁰

ბექა მანდატურუსეცისის სამართლის 36-ე მუხლით „თუ ღმერთი შერისხდეს და შეაკედეს კაცისა შვილი, კაცი, ამის მიგან სრული სისხლი და სისხლის ნახევარი უზღის, ამაღ რომე უბედით და ბედითა კაცთა კელითა დამართებია ბედად. და თუ მათი ჰატრონისაგან არაცოდნია და გამოჩნდების ესე, თუ მათ კაცთა კითხ უეოს სისხლსა არას ემართლებოდა, ამაღ რომე იგი უბრალა“.⁵¹ ე.ი. ამ მუხლში ლაპარაკია კაცის სიკვდილზე „უბედით“, რაც ნიშნავს უნებლიედ, განუზრახველად. უნებლიე მკვლელობა კი აუცილებლად გულისხმობს შეცდომას ფაქტიურ გარემოებებზე. წინააღმდეგ შემთხვევაში მუხლის ბოლოში არ იქნებოდა მითითებული „ამაღ რომე იგი უბრალა“.

გიორგი ბრწყინვალის „სეკლის დების“ შესამე მუხლში ნათქვამია: „და თუ ერთს კაცსა ეფათერაკოს განმკეპული, „კაცი გაიპატიოს და მამულისაგან გაიძიოს და შეუნდობლად მამული სასეფოდ დადვას და სისხლის დაურდება არ შეეძლის, ანუ მამული ებოძოს მის კაცისა სისხლის მქმნელისა დარბაზით ანუ განმკეპლის სისხლს მეფისაგან სისხლი ებოძოს და მამული სასეფოდ დადვას“.⁵² „ფათერაკი“ ნიშნავს უნებლიე მკვლელობას, ე.ი. ვინც გაძეპებულს უნებლიეთ მოკლავს, ის უნდა დაისჯოს.

ფათერაკის განმარტებას გვაძლევს ვახტანგ მეექვსე სამართლის წიგნში, რომელშიც ჩამოთვლილია ფათერაკის მაგალითები. კერძოდ,

⁵⁰ ი. დოლიძე - ძველი ქართული სამართალი. თბ. 1953 წ. გვ. 156

⁵¹ ვახტანგ მეექვსე სამართლის წიგნი. ა. ენუქიძის რედაქციით. 1955. გვ. 74

⁵² იქვე - გვ. 301

92-ე მუხლში აღნიშნულია: „თუ ნადირს შესტეორცოს და კაცს მოხვდეს, ან ფრინველს შესტეორცოს და კაცს მოხვდეს, ან ეაბასს ესროლოს და ისარი კაცს დაეცეს, ამკვარს ეველას ფათერაკი ქვიან“.³³

ე.ი. ფათერაკი აუცილებლად გულისხმობს ქმედებას განზრახვის გარეშე. ნადირის ნაცვლად კაცის სიკვდილი სხვა არაფერს ნიშნავს, თუ არა შეცდომას ფაქტიურ გარემოებებში, რადგანაც, თუ ნადირს ესროლეს და კაცს მოახვედრეს, ეს არის შედეგი ჰირის არასწორი წარმოდგენისა ცალკეულ გარემოებებზე. მაშასადამე, ფათერაკის ცნებაში ძევს შეცდომის ცნება, ის წარმოუდგენელია შეცდომის გარეშე.

იმავე მუხლში მითითებულია, რომ, „თუ ფათერაკად კაცს კაცი შემოაკვდეს, ან შემოეჭრას, ან დაშავდეს, რასაც ფათერაკით რომ იმ კაცს არ ნდომოდეს, ცხენით თუ იარაღით, ასე რომ ან ცხენმა თავი წაართვას და შეეძგეროს, ან გავარდნაში შეიძგერნენ, ან ნადირს თოფი ან ისარი შესტეორცოს და კაცს მოხვდეს, ან თამაშობაში აწეინოს რამე (ბევრი ფათერაკი სხვა არის), ამის ასრე არის: ცხენისაგან მოკვდების სიკვდილით თუ იარაღისაგან, ის ცხენი, ის მკვლედი და ის იარაღი მიეცემის, და იქნების, მკვდარს სამარხი და დაჭრილს. სააქიმო გაუხნდეს“.³⁴

ნ.კორძაია-სამაღაშვილის შეხედულებით, ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნის 92-ე მუხლში ფათერაკი მხოლოდ *casus*-ისა და მსუბუქი გაუფრხილებლობის ცნებებს აერთიანებს და უხეშ გაუფრთხილებლობას („ეაბასში მსროლელს კაცს ისარზე ჰირი არ უნდა ესხას“) უპირისპირდება.³⁵

ივ.სურგულაძის აზრით, „ამ მუხლში ჩამოთვლილი შემთხვევები შეიძლება მიეკუთვნოს როგორც გაუფრთხილებლობას, ისე შემთხვევას. მაგალითად, ადამიანმა ნადირს თოფი ესროლა და კაცს მოხვდა. ეს ფაქტი იმის მიხედვით, თუ რა ჰირობებში

³³ ი. დოლიძე. ეიორგი ბრწყინვალის სამართალი. თბ. 1937 წ. კვ. 105

³⁴ ვახტანგ მე-6. სამართლის წიგნი. კვ. 105

³⁵ ნ. კორძაია-სამაღაშვილი. ბრალის სკიჯის ქართული სამართლის ისტორიაში, თბ. 1961 წ. /3

მოსდა, შეიძლება გაუფრთხილებლობაც იყოს და შემთხვევაც. მაშასადამე, კანონმდებელი გაუფრთხილებლობასა და შემთხვევას არ განასხვავებს, ორივე ტერმინს „ფათერაკით“ გადმოგვცემს“.⁵⁶ ამრიგად, „ფათერაკი“ აერთიანებს შემთხვევასა და გაუფრთხილებლობის ორივე სახეს, რომლებსაც ცალკეულ შემთხვევებში საფუძვლად უდევს ჰირის შეცდომა ფაქტობრივი გარემოებების მიძარტ.

194-ე მუხლში აღნიშნულია: „თუ ხუმრობასა და თამაშობაში კაცმა აწეინოს რამე ან მოსტეხოს რამე, ან გადაჭრას, ან მაშინდელს ნაკრულობაზე მოკვდეს, დაჭრილს სააქიმო უნდა მისცეს და თუ; მოკვდეს, სამარხი უნდა მისცეს. იქნება იმასაც ეუბნებოდეს, განსჯას შენის ნებით მიეაო“, მაგისი ჯერი არის, თუ თავი იმართლა, რომ მისი ნება არ ეოფილიუოს და ისრე მოსვლოდეს, როგორც დაგვიწერია. დაჭრილს და ავადმყოფს სააქიმო მისცენ და მკვდარს სამარხი უნდა მისცენ და ვერ იფიცოს, მკვდრისა და ჭრილობისაც მოსამართლემ კიდევ ნაკლებად უნდა გაუჩინოს“.⁵⁷ ხუმრობასა და თამაშში დახიანება და სიკვდილი შეიძლება გამოწვეული იყოს ჰირის მცდარი წარმოდგენით მის მიერ შესრულებული მოქმედების ხსიათზე ან გამოუენებული საშუალების უსაფრთხოებაზე და ა.შ. მაგრამ ასეთი შეცდომის შემთხვევაში შეიძლება დაისვას საკითხი იმის შესახებ, ჰირი ხომ არ მოქმედებდა განსჯას. მან თავი უნდა იმართლოს და დაადასტუროს, რომ უნებლიედ მოქმედებდა.

ვახტანგ მეექვსის სამართლის მსგავსად ფათერაკის მაგალითებია ჩამოთვლილი დავით ბატონიშვილის „სამართალში“, მაგრამ ეს წინგადაგებული ნაბიჯია იმ მხრივ, რომ მოცემულია ფათერაკის სახეები: „ფათერაკისა სახენი განიყოფიან ორად: ჰირული, რომელსაც აქუნდეს მსგავსება ნეფსითისა გარნა არა იყოს, ხოლო მეორე - უნებლიეთ. გარნა ორისავე ამის სახე არს უნებლიეობა“.⁵⁸ დავით ბატონიშვილი 189-ე მუხლში განასხვავებს „უსუბუქეს“ და „უმძიმეს“ ფათერაკს და ჩამოთვლის მათ სახეებს: „უსუბუქეს“

⁵⁶ ივ. სურგულაძე, ქართული სამართლის ისტორიის წეროები 1994, გვ. 117

⁵⁷ ვახტანგ მე-6. სამართლის წიგნი გვ. 97

⁵⁸ სამართალი ბატონიშვილის დავითის - დ. სურგულაძის რედაქციით, თბ. 1964 წ. გვ. 105

განეკუთვნება შემთხვევები, როცა კაცი ჭრის ხეს, ხილს ესვრის ჯოხს, ხუმრობით წინ დაუსდება და ამ დროს მიაყენებს ზიანს, ზოლო ჯოხის დატყვით ან ცემით, ცხენის უზომო თარეშით გამოწვეული ზიანი განეკუთვნება „უშმიშესს“.

„ზოლო უკეთუ ქმნას ესე განგებ შურიტა და მტერობიტა, რომელსაცა სახე აქუნდეს ფათერაჲისა და მაშინ მსაჯულთა წინაშე აღმოჩნდეს განგებ მკელელად, მაშინ მსგავსად კაცის მკელელთა დაისაჯოს“. ე.ი. სინამდვილეში, როცა ადგილი აქვს არა ფათერაჲს, არამედ შურით. და. მტერობით კაცის მკელელობას, მაშინ ეს განიხილება, როგორც განზრახ მკელელობა.

საინტერესოა 233-ე მუხლი, რომელიც ეხება მკელელობის მცდელობას. დავით ბატონიშვილი ჯერ განმარტავს მცდელობას, შემდეგ კი მიუთითებს. „უკეთუ დააკრევენოს თოფსა და არა გაუვარდეს, იგი იხილე ჭრილობასა შინა - თავსა 28-ესა, კანონსა მე-2-სა“.⁹⁹

ე.ი. თუ კაცის მოსაკლავად გამოყენებული იყო თოფი, რომელიც კონკრეტულ შემთხვევაში უვარგისი აღმოჩნდა, ადგილი აქვს მცდელობას, რაც გამოწვეულია გამოყენებული იარაღის ხასიათზე ჰიზრის არასწორი წარმოდგენით.

დავით ბატონიშვილი აფრთხილებს უკვლას: „ნურვინ იკადრებს ხუმრობასა შინა უგუნურებითა შექცევითა მხიარულებად, რომელსაცა ვნებისა ძალით მიეცემისთ განჰატიეებაი, მეზრ შესდომილისა ვნებისა“. (241-ე მუხლი), „უოველნი ეპარნენ, რათა ესრეთსა ადგილსა ანუ თოფი, ანუ საფურველი, ანუ ქვა და ანუ ესე ვითარი არა რაიმე გასტყორცონ, რომლითაცა კაცთა შეემთხვას წელულებაი ანუ სიკვდილი“.¹⁰⁰ (73-ე მუხლი). ადამიანებმა განსაკუთრებული სიფრთხილე უნდა გამოიჩინონ თოფისა თუ საჭურველის, ქვისა და სხვა მსგავსი საგნების მიმართ, რომელთა გამოყენების შემთხვევაში შეიძლება საფრთხეში აღმოჩნდეს სხვა ჰიზრი. თუ მაინც დაუშვებენ შეცდომას და თავიანთი მოქმედებით

⁹⁹ სამართალი ბატონიშვილის დავითის - დ. ფურცელაძის რედაქციით, თბ. 1961 წ. გვ. 130

¹⁰⁰ იქვე - გვ. 142, 47

გამოიწვევენ სიკვდილს ან სხეულის დაზიანებას, მაშინ „იგინი განიკანონის ეკლესიურითა კანონითა და მისცეს დაკოდილსა სამკურნალო და მკვდარსა - სამარხი“.

§5. შეცდომის პრობლემა საზღვარგერეთის ქვეყნების სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში.

საზღვარგერეთის ქვეყნების თანამედროვე სისხლის სამართლის კანონმდებლობა გარკვეულ ურადლებას უთმობს შეცდომის ცნებას. არსებობს სამართლებრივი ნორმები შეცდომის პრობლემასთან დაკავშირებით, შეცდომის ნორმატიული განსაზღვრება არა მარტო შესაძლებელია, არამედ აუცილებელიც. და მან შესაბამისად ასახვა ჰპოვა საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში.

გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის 1975 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში არ არის ნორმები რომლებიც განსაზღვრავენ ბრალის, განზრახვის, გაუფრთხილებლობის ცნებებს, თუმცა ის იცნობს შეცდომის ინსტიტუტს და გარკვეულ ფარგლებში არეგულირებს მას.⁶¹

გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის §16 ეხება შეცდომას ქმედების ფაქტურ გარემოებებზე. მასში ნათქვამია, რომ ქმედების ჩადენისას თუ ჰიზმა არ იცის იმ გარემოებაზე, რომელიც განეკუთვნება კანონით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობას, მაშინ ის მოქმედებს განზრახვის გარეშე. დასჯადობა გაუფრთხილებლობით ჩადენილი ქმედებისათვის რჩება უცვლელად.

აღნიშნულ ჰარაგრაფში ლაჰარაკია ქმედების ფაქტობრივ გარემოებების მიმართ შეცდომის შესახებ, რაც გულისხმობს ასეთი გარემოებების არცოდნას. მაშასადამე, გერმანული სამართლის მიხედვით, ფაქტობრივი შეცდომა არის ჰიზრის მიერ არცოდნა გარემოებებისა, რომლებიც კანონით გათვალისწინებული ქმედების

⁶¹ Кузнецова Н. С., Вельцель Л. - Уголовное право ФРГ. 1980 г. ст. 85

შემადგენლობას განეკუთვნება. შეცდომის შემთხვევაში ჰირის ჰასუსიმკებლობა განზრახ ჩადენილი დანაშაულისათვის გამორიცხულია. შესაძლებელია მისი დასჯა გაუფრთხილებლობით ჩადენილი ქმედებისათვის, თუ ასეთი ჰირდაჰირ არის გათვალისწინებული სისხლის სამართლის კანონით.

ამავე პარაგრაფის მეორე აბზაცით, ვინც ქმედების ჩადენისას შეცდომით მიიჩნევს გარემოებებს, რომლებსაც შეეძლოთ განესორციელებინათ უფრო მსუბუქი კანონით გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობა, მაშინ ის დაისჯება ქმედების განზრახ ჩადენისათვის მხოლოდ უფრო მსუბუქი კანონის მიხედვით. აქ შეცდომა ესება ფაქტობრივ გარემოებებს, რაც სინამდვილეში არ არსებობს, ის მხოლოდ ჰირის წარმოსახვაშია. ასეთი შეცდომა არ გამორიცხავს განზრახ ბრალს.

საინტერესოა §17, რომლის სათაურია „შეცდომა აკრძალვაში“. ნორმის შინაარსი ასეთია: ქმედების ჩამდენ ჰირს თუ არა აქვს შეგნებული თავისი მოქმედების მართლსაწინააღმდეგო ხასიათი, მაშინ ის მოქმედებს არაბრალეულად, იმ ჰირობით, თუ მას არ შეეძლო თავიდან აეცილებინა შეცდომა. თუ ჰირს შეეძლო შეცდომის აცილება, მაშინ სასჯელი შეიძლება შემსუბუქდეს გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის §49-ის ჰირველი აბზაცის მიხედვით.

როგორც ვხედავთ, აღნიშნული ნორმა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ქმედების მართლწინააღმდეგობის შეგნებას. თუ ჰირი შეცდომით მართლსაწინააღმდეგოდ არ თვლის ქმედებას და მას არა აქვს შესაძლებლობა შეცდომის თავიდან აცილებისა, ის თავისუფლდება ჰასუსიმკებლობისაგან, რადგანაც არა გვაქვს ბრალი. თუ დადგინდება, რომ ჰირს ჰქონდა შესაძლებლობა არ დაეშვა შეცდომა, ეს განიხილება საჯელის შემამსუბუქებელ გარემოებად.

გფრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-2 მონაკვეთის მე-2 თავი ეხება დანაშაულის მცდელობას, განმარტებულია მისი ცნება და დასჯადობის საფუძველი. §23-ის მე-3 აბზაცში აღნიშნულია, რომ თუ ჰირს აშკარა გაურკვევლობის გამო არა

აქვს შეგნებული, რომ ქმედებას მოცემულ ობიექტზე, ან მოცემული საშუალებებით საერთოდ არ შეუძლო გამოეწვია დანაშაულის დამთავრება, მაშინ სასამართლო ან უარს იტყვის სასჯელის გამოყენებაზე, ან შეუმსუბუქებს სასჯელს თავისი შესედულებისამებრ. აქ ლაპარაკია ე.წ. უვარგის მცდელობაზე. ჰირველ შემთხვევაში ქმედება მიმართულია ისეთ ობიექტზე, რომელსაც არ შეუძლია რაიმე ზიანი მიაყენოს კანონით დაცულ ინტერესებს. მეორე შემთხვევაში გამოყენებულია ისეთი საშუალება, რომელიც სრულიად უვარგისია დანაშაულის ჩასადენად. ორივე შემთხვევაში უვარგისი მცდელობის გამო შეუძლებელია დანაშაულის დამთავრება, თუმცა ეს გარემოებები ჰირს არა აქვს შეგნებული ამკარა გაურკვევლობის გამო. სასამართლოს უფლება აქვს, თავისი შესედულებისამებრ საქმის გარემოებებიდან გამომდინარე, არ გამოიყენოს სასჯელი, ან შეუფარდოს უფრო მსუბუქი ზომა.

იმავე კოდექსის მე-4 თავი ეხება აუცილებელ მოგერიებას და უკიდურეს აუცილებლობას. §33-ის სათაურია „აუცილებელი მოგერიების ფარგლებს გადაცილება“. განმარტებულია რომ, თუ ჰირი გადააცილებს აუცილებელი მოგერიების ფარგლებს დაბნეულობისა თუ შიშის გამო, არ დაისჯება. აუცილებელ მოგერიებად კი ითვლება საკუთარი თავის თუ სხვა ჰირის დაცვა მართლსაწინააღმდეგო ქმედობისაგან და ასეთ ჰირობებში ჩადენილი მოქმედება თუ უმოქმედობა დანაშაულად არ განიხილება. სისხლის სამართლის კანონმდებლობა არაფერს ამბობს იმაზე, თუ რა უნდა ჩაითვალოს აუცილებელი მოგერიების ფარგლებს გადაცილებად, რა არის ის ფარგლები, რომლებშიც აუცილებელი მოგერიება ჩაითვლება მართლზომიერად, მაგრამ აღნიშნულია შეცდომის შედეგად აუცილებელი მოგერიების ფარგლებს გადაცილებაზე. შეცდომა გამოწვეული უნდა იყოს ჰირის დაბნეულობით, შიშით, რაც რეალურად არსებობს მის წინააღმდეგ მიმართული ქმედების შემთხვევაში და რის გამოც არ შეუძლია შეაფასოს რეალური სამიშროების ხარისხი. შეცდომის ეს სახე გამორიცხავს ჰირის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას.

§35 ეხება უკიდურეს აუცილებლობას, როგორც ბრალის

გამომრიცხავ გარემოებას. როდესაც არსებობს ჰირის, მისი ნათესაუებისა და ასლობლების მიმართ სამიძროება, მიმართული სიცოცხლის, ჯანმრთელობისა და თავისუფლების წინააღმდეგ და მისი აღკვეთა სსვა გზით არ შეიძლება, შესაძლებელია მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენა. ჰირი ასეთ შემთხვევაში მოქმედებს ბრალის გარეშე. მაგრამ, თუ ამ გარემოებების მიმართ ჰირს ჰქონდა მცდარი წარმოდგენა, ის დაისჯება მხოლოდ ის შემთხვევაში, თუ შეეძლო შეცდომის თავიდან აცილება. უნდა ვიკულისწმოთ, რომ თუ ჰირმა დაუშვა შეცდომა უკიდურესი აუცილებლობის ჰირობებში და მას არ შეეძლო შეცდომის აცილება, ის გათავისუფლება სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან.

შეცდომის პრობლემასთან დაკავშირებით საინტერესოა უნგრეთის სისხლის სამართლის კოდექსი, რომლის §13 განსაზღვრავს შეცდომას, როგორც ამა თუ იმ ფაქტის არსებობაზე ჰირის უცოდინრობას: „დანაშაულის ჩამდენ ჰირს ბრალად არ შეერაცხება ისეთი ფაქტი, რომლის არსებობაზე დანაშაულის ჩადენის მომენტში მან არაფერი იცოდა, თუ დანაშაულის ჩამდენი ჰირის შეცდომა გამოწვეული იყო იმით, რომ მის მიერ არ ყოფილა დაცული სათანადო სიფრთხილე და უურადლება, რაც მოეთხოვება მას და თუ შესაბამისი ქმედება იწვევს დასჯადობას გაუფრთხილებლობის შემთხვევაშიც, მაშინ, ჰირის დასჯა გაუფრთხილებლობით დანაშაულის ჩადენისათვის არ არის დამოკიდებული შეცდომის არსებობაზე“.⁶²

კანონმდებლობის მიერ გადმოცემული ცნება შეცდომისა არ არის სრულყოფილი, თუმცა პასუხისმგებლობის საკითხი გადაწყვეტილია მართებულად. ამავე კოდექსის §14-ში ლაპარაკია შეცდომაზე ქმედების საზოგადოებრივ სამიძროებასთან დაკავშირებით: „ჩადენილი დანაშაულისათვის ჰირი არ დაისჯება, თუ მას მცდარი შეხედულებების შედეგად არა აქვს შეგნებული თავისი ქმედების საზოგადოებრივად სამიძი ხასიათი და სერიოზული საფუძვლის არსებობისას არც შეეძლო ამის გათვალისწინება“.

იმავე პარაგრაფის მე-2 აბზაცით, თუ ასეთი მცდარი

⁶² Кириченко В.Ф. Уголовный и уголовно-процессуальный кодексы Венгерской Народной Республики. М. 1953 г. ст. 7

მესედულებების არ იყო სერიოზული საფუძველი, მაგრამ ის გამოწვეული იყო საპატიო მიზეზებით, შესაძლებელია სასჯელის შემსუბუქება.

ინგლისის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა ჰასუსხისმკებლობის გამოძრისხუ გარემოებებს მიაკუთვნებს შეცდომას ანუ ფაქტების არცოდნას. ფაქტობრივი შეცდომა წარმოადგენს დაცვას სისხლისსამართლებრივი ჰასუსხისმკებლობისაგან. ითვლება, რომ თუ ჰირი ცდებოდა ფაქტებში, არ ჰქონდა განზრახული ჩაედიანა აკრძალული ქმედება, ის არ შეიძლება მიცემულ იქნეს სისხლის სამართლის ჰასუსხისგებაში, რადგანაც მისი შეცდომა იყო კეთილზინდისიერი და ცნობიერად დასაბუთებული.

საფრანგეთის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა არ იძლევა ბრალის და მისი ფორმების ზოგად განმარტებას. ბრალის ნიშნები შეიძლება გამოიმდინარეობდეს შემდეგი ტერმინებიდან: „განზრახ“, „შეგნებულად“, „მოფიქრებული“, „სურვილით“, „მოტუების გზით“ და ა.შ. დოგმატიკა განასხვავებს ზოგად და სპეციალურ ბრალს. შეცდომა, როცა ჰირს არ ჰქონდა შეგნებული ქმედების მართლწინააღმდეგობა და თვლიდა მას მართლზომიერად, მხედველობაში არ მიიღება. დოგმატიკა იხილავს ფაქტობრივი შეცდომის ზეგავლენას ჰასუსხისგებლობაზე. განზრახი მოქმედებისას ფაქტობრივი შეცდომა იწვევს ქმედების დაუსჯელობას ან ჰასუსხისმკებლობას გაუფრთხილებელი ბრალისათვის. სშირად შეცდომა განიხილება როგორც გაუფრთხილებლობის დამატებითი ნიშანი. ასეთ შემთხვევაში შეცდომა არ ათავისუფლებს ჰირს ჰასუსხისმკებლობისაგან.

თავი მეორე სისხლის სამართალში შეცდომის მეთოდოლოგიური წანამძღვრები

§1. შეცდომის ფსიქოლოგიური მექანიზმი

ბრაღი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმკებლობის სუბიექტური წანამძღვარია. მისი გაანალიზების დროს უურადლება უნდა მიუაქციოთ ორ მომენტს: ინტელექტუალურს, რომელიც ვლინდება ქმედების შეგნებულობასა და შედეგის გათვალისწინებაში, და ნებისყოფის მომენტს. დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენისას უნდა დადგინდეს ორივე ეს მომენტი. ამასთან ბრაღის ფორმების შესახებ საკითხის განხილვისას ძირითადია იმის გარკვევა, სწორად ასახავდა თუ არა დანაშაულის სუბიექტის შეგნება საზოგადოებრივად საშიში ქმედების მთელ ვითარებას.

მაშასადამე, ბრაღის ფსიქოლოგიურ ასპექტში, ასხვავებენ ორ ფსიქიკურ მომენტს: ინტელექტუალურსა და ნებით მომენტს, გრძნობებისა და ემოციების გათვალისწინებით. მაგრამ ბრაღი ეთიკურ-იურიდიული პრობლემაა. თუმცა ქმედების დანაშაულით შეფასების ობიექტს შეადგენს პირის ფსიქიკური დამოკიდებულება დანაშაულებრივ ქმედებისადმი, ე.ი. ბრაღის ფაქტიური შინაარსი ეოფილა სწორედ ეს ფსიქიკური დამოკიდებულება.

ბრაღის ფსიქოლოგიური ასპექტი კასაკებს ხდის შეცდომის შესაძლებლობას და ამ უკანასკნელის ფსიქოლოგიური მექანიზმის ახსნის აუცილებლობას. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ შეცდომის ფენომენი განწყობის ფსიქოლოგიური მექანიზმის გამოყენებით არ ეოფილა შესწავლილი. ეს არის პირველი ცდა პრობლემის ამ კუთხით დასმისა.

სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული საზოგადოებრივად საშიში ქმედება დასჯადია, მაგრამ, როცა გამოირიცხულია საზოგადოებრივად საშიში ქმედებისადმი პირის სუბიექტურ-ფსიქოლოგიური დამოკიდებულება, ბრაღი გამოირიცხულია. შეიძლება აღამიანმა შეცდომა დაუშვა და თავის ნიუთებთან ერთად სხვისი ნიუთიც წამოიღო.

მეცდომის ფსიქოლოგიური მექანიზმის გასარკვევად აუცილებელია ვნასთ ნებისმიერი ქცევის ფსიქოლოგიური ბუნება, რადგანაც შეუძლებელია დანაშაული მოქმედების ან უმოქმედობის გარეშე წარმოვიდგინოთ. ფსიქოლოგიაში კი მოქმედება განისაზღვრება როგორც ქცევის ისეთი სახე, „რომლის საშუალებით ადამიანი გვემიანად ახორციელებს თავის მიზანს, უქვემდებარებს უველა იმპულსს შეგნებულ კონტროლს და ცვლის გარშემო სინამდვილეს თავის ჩანაფიქრის შესაბამისად“.⁶⁴

მექანიკური შეხედულების მიხედვით კი, ორგანიზმის მოქმედებას განსაზღვრავს წმინდა მექანიკური კანონზომიერება, ქცევის მიზანშეწონილობა მისი აქტიური ჩარევის გარეშე არსებობს. ორგანიზმი ნამდვილი მანქანაა. ვიტალისტური შეხედულებით, ორგანიზმის მოქმედება ფისიო-ქიმიური პროცესებით აიხსნება.

სინამდვილეში ადამიანს ახასიათებს მიზანშეწონილი ქცევა, რომელიც საზოგადოდ მოთხოვნილებების საფუძველზეა წარმოშობილი. ქცევის სუბიექტი, ესწრაფვის რა თავისი მოთხოვნილების დაკმაყოფილებას, ამ უკანასკნელის სიტუაციის შესატყვისად იცვლება. ე.ი. მოთხოვნილების სიტუაციის შესატყვის მოდიფიკაციას განიცდის.

მაშასადამე, როგორ იმოქმედებს მოცემულ სიტუაციაში ჰირი, განსაზღვრულ ფარგლებში, უკვე მანამ არის გარკვეული, სანამ მოქმედება დაიწყებოდეს. ე.ი. მოქმედების დაწყებამდე ეს ქცევა განწყობის სახითაა მოცემული. განწყობა კი შეიძლება უწოდოთ „იმ სპეციფიკურ მდგომარეობას, რომელიც სუბიექტში მოთხოვნილების დაკმაყოფილების ობიექტური სიტუაციის ზეგავლენის შედეგად ჩნდება.“⁶⁵

გარკვეული განწყობის მქონე სუბიექტს მხოლოდ თავისი განწყობის შესაფერისი მოქმედების წარმოება შეუძლია ე.ი. მისი ქცევა განწყობის რეალიზაციად უნდა ჩაითვალოს. მაგრამ სუბიექტი

⁶⁴ დ. უზნაძე - ზოგადი ფსიქოლოგია. თბ. 1940 წ. გვ. 43

⁶⁵ უზნაძე პრობლემა. ტ. 3-4. თბ. 1964 წ. გვ. 87

განწყობის აღმოცენებისთანავე როდი მიმართავს სათანადო ქცევას. დ.უხნაძე ხაზს უსვამს, რომ განწყობა თავდაპირველად ადამიანის ცნობიერებაში იკვლევს გზას და მომავალი ქცევის წარმოსახვაში ჰოულობს რეალიზაციას: „აქტიური სიტუაციის ნიადაგზე აღმოცენებულ განწყობას იგი აღარ ემორჩილება, მაგრამ მას ხომ ამ განწყობის შესატყვისი ქცევის სურათი უჩნდება ცნობიერებაში. და ეს სურათი ამ ქცევის გაცნობიერებას წარმოადგენს ... შესაძლო ქცევის ღირებულების გაცნობიერების მიხედვით სუბიექტს მისი შესრულების თუ შეუსრულებლობის განწყობა უჩნდება“.⁶⁶

მაშასადამე, ადამიანის განწყობას ქმნის გაცნობიერებული წარმოსახული სიტუაცია.

განწყობის განსაკუთრებული ღირებულება იმაშია, რომ იგი აღმოცენდება მოთხოვნილებისა და მისი შესატყვისი ობიექტური ვითარების სიტუაციის ნიადაგზე და თავის თავში მოიცავს ეველა ინფორმაციას, რომელიც ქცევის ორგანიზაციისათვის არის საჭირო.

მ.ჩხარტიშვილი აზუსტებს ამ მოსაზრებას და ქცევის ინსტრუმენტული შესაძლებლობის სახით ლაპარაკობს განწყობის შესაძენ ფაქტორზე: „მოთხოვნილება, სიტუაცია და ქცევის ინსტრუმენტული შესაძლებლობანი წარმოადგენენ ქცევის იმ ძირითად ცვლადებს, რომელთა გარეშე შეუძლებელია რომელიმე ქცევის განწყობა იქნეს აღმოცენებული ... ადამიანი მისთვის დამახასიათებელ და სპეციფიკურ ქცევას იწყებს სიტუაციური გეგმის შემუშავებით, რაც ამავე დროს შესატყვისი ქცევის განწყობილების შემუშავებასაც გულისხმობს. მოქმედი სიტუაციური გეგმა არსებობს მხოლოდ განწყობის ფორმაში. იგი აქ ჩაწერილია ქცევის იმ ინსტრუმენტული შესაძლებლობებით, რომლებმაც მასში განსაზღვრული ქცევის აქტების რეალიზაცია უნდა მოახდინოს“.⁶⁷

მაგრამ ხომ შეიძლება განწყობა შეცდომისა და

⁶⁶ „ქვე“ - გვ. 99

⁶⁷ მ. ჩხარტიშვილი - განწყობა და ცნობიერება. თბ. 1973 წ. გვ. 102

მიზანშეწონელი, დანაშაულებრივი ქმედების წყაროდ იქცეს? დ. უზნაძე აღნიშნავს, რომ ერთხელ მიღებული განწყობა არ იკარგება. იგი სუბიექტს რჩება, როგორც ხელახალი აქტუალიზაციის მზაობა. რაც უფრო ხშირად ვიწვევთ ერთსა და იმავე განწყობას, მით უფრო ძლიერია აქტუალიზაციის მზაობა.

არის შემთხვევები, როდესაც სუბიექტზე ესა თუ ის მოვლენა ძლიერ შთაბეჭდილებას ახდენს, რაც მასში არაჩვეულებრივად მტკიცე განწყობას ქმნის. ეს კი აქტუალიზაციის განსაკუთრებით ძლიერი მზაობით ხასიათდება. „ეხლა საკმარისია, თუნდ მხოლოდ მსგავსმა მოვლენამ თუ სიტუაციამ იმოქმედოს, რომ მასში მეის ამავე განწყობამ იჩინოს თავი და სუბიექტის ქცევა თავისდა შესატყვისად წარმართოს“.⁶¹ მაშასადამე, მოცემულ სიტუაციაში ჰირის შეცდომის წყაროა ფიქსირებული განწყობა, რომელიც ძლიერი აქტუალიზაციის მზაობით ხასიათდება.

სუბიექტის მოთხოვნილება და მისი ძალები, ერთის მხრივ, და, მეორეს მხრივ, გარემო, რომელმაც ეს მოთხოვნილებები უნდა დააკმაყოფილოს, არის ის ორი ფაქტორი, რომელიც ადამიანის ქცევას განსაზღვრავს: სუბიექტი, ამოქმედება გარკვეული მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად იმ საგანთა მიმართულებით, რომელსაც ამ მოთხოვნილების დაკმაყოფილება შეუძლია“. „ქცევის რაგვარობას საგანი განსაზღვრავს, მაგრამ იმისათვის, რომ სუბიექტმა მოცემული სიტუაციის შესატყვისად იმოქმედოს, იგი მოცემული მოთხოვნილების საფუძველზე ამ სიტუაციის შესატყვისად უნდა განწყობს. ამ განწყობის რაგვარობა მოცემული ობიექტური სიტუაციით არის გაპირობებული.“⁶²

ნებისმიერი ქცევა მოწესრიგებული მიზანშეწონილობით ხასიათდება. მაგრამ ეს სრულად არ გულისხმობს ყოველ ნაბიჯზე სუბიექტის საქმეში აქტიურ ჩარევას. საკმარისია გადაწყვეტილების გამოტანა, შემდეგ კი საქმე თავისით წავა წინ. ე.ი. ნებისმიერი ქცევის მიმდინარეობა ისეთივეა,

⁶¹ დ. უზნაძე - პრობლემა 0. 3-4. გვ. 100

⁶² დ. უზნაძე - ადამიანის ქცევის ფორმები. თსუ პრობლემა. 0. 7.

როგორიც იმპულსური ქცევისა. ასეთ შემთხვევაში არ არის გამორიცხული, რომ ნებისმიერი ქცევა რაიმე ახლად წამოჭრილი მოთხოვნილების დაკმაყოფილების ობიექტური სიტუაციის ზეგავლენით თავიდან აღებულ გზას ასცდეს და სხვა მიმართულება მიიღოს, ე.ი. ჰიპოთეზა დაუშვას შეცდომა.

ყოველი ნებისმიერი მოქმედება სამ პირობად ჰეროდოს მოიცავს: ჰირველ ეტაჰზე ხორციელდება მოქმედების გაცნობიერება. ნებისმიერ მოქმედებას წინ უსწრებს შესაძლებელი მოქმედების გათვალისწინება და მისი შეფასება, აწონ-დაწონა, მსჯელობა მისი მიზანშეწონილების შესახებ. მიზნის დასახვა, სათანადო კეკმის შემუშავება, ყოველთვის ერთბაშად როდი ხდება. ამისათვის საჭიროა მოფიქრება. „გადაწყვეტის აქტს ყოველთვის წინ უსწრებს მოფიქრება, ყველა შესაძლებლობათა აწონ-დაწონა, ერთი სიტყვით, საკმაოდ რთული აზროვნებითი პროცესი, რომლის შედეგად სუბიექტი ერთ. რომელიმე ქცევას განსაკუთრებით მიზანშეწონილად ჩათვლის“⁷⁰

ეს ჰირველი ჰეროდოდი მხოლოდ მოსამზადებელია მეორე ჰეროდოსათვის, რადგანაც იგი ინტელექტუალურ პროცესს (შეფასებას) წარმოადგენს, რასაც არ შეუძლია აამოქმედოს სუბიექტი. იმისათვის, რომ ადამიანმა იმოქმედოს, შეფასება არ კმარა. ამისათვის გარკვეული გადაწყვეტილების გამოტანა საჭირო. ადამიანმა უნდა გადაწყვიტოს, როგორ მოიქცეს.

გადაწყვეტილების მიღებისათვის სუბიექტს გარკვეული მოტივი უნდა გააჩნდეს. გადაწყვეტილების მიღებას მოტივი განსაზღვრავს. მოტივი არის ის რეალური ფსიქოლოგიური საფუძველი, რომლის ნიადაგზე ადამიანი ნებისმიერ, განზრახულ საქციელს ჩაიდენს. მოტივი კი, „გაცნობიერება იმ ღირებულების უპირატესობისა, რომელიც ამა თუ იმ ქცევას აქვს ჩემთვის და, ამ აზრით, იგი ერთ-ერთი მათგანის გამართლებაა“.⁷¹

იურიდიულ ლიტერატურაში სადავოა საკითხი,

⁷⁰ დ. უზნაძე - პრობლემა 3-1, 206

⁷¹ იმა - 209

საკმარისია თუ არა სისხლის სამართალში მოტივის ფსიქოლოგიური ცნება. ზოგიერთი ავტორი ცდილობს დაასაბუთოს მოტივის სისხლისსამართლებრივი გაგების აუცილებლობა და ერთმანეთისაგან ასხვავებს მოტივის სოცად ცნებას ფსიქოლოგიაში და მის კერძო ცნებას სისხლის სამართალში. ზოგიერთი მეცნიერი ცდილობს შექმნას არა ფსიქოლოგიურისაგან განსხვავებული, არამედ ფსიქოლოგიის მონაცემებზე დამყარებული მკერამ სისხლის სამართლისათვის სპეციფიკური განსაზღვრება.⁷²

კ. ნაჭყებია იხილავს რა აღნიშნულ პრობლემას, ზოგიერთი მეთოდოლოგიური საკითხის მოშველიებით, კერძოდ, არსისა და ჯერარსის მიმართების განხილვით, მიდის დასკვნამდე, რომ „სისხლის სამართლის ნორმისა და მოტივის მიმართება არსისა და ჯერარსის მიმართების კერძო შემთხვევად უნდა ჩაითვალოს“.⁷³ რადგანაც შეფასების აქტს არ შეუძლია შესაფასებლის ფაქტობრივ არსში რაიმე შეცვალოს, ამიტომ სისხლის სამართლის ნორმა მოტივის ფსიქოლოგიურ ცნებაში არაფერს ცვლის. მაშასადამე, მოტივის ფსიქოლოგიური ცნება საეხებით მისაღებია სისხლის სამართლისათვის.

რაც შეეხება შეცდომას, მას მოტივი არ გააჩნია. იგი რომელიმე მოტივირებული ქცევის თანამგზავრია.

როგორც აღნიშნეთ, ნებისმიერი მოქმედების საფუძველი მოტივია. აზროვნების საშუალებით მიზანშეწონილი ქცევის დადგენისა და მოტივაციის შემდეგ ხდება გადაწყვეტილების გამოტანა. ეს ნებისმიერი მოქმედების მეორე პერიოდია. მიღებული გადაწყვეტილების პრაქტიკული განხორციელებით მთავრდება ნებისმიერი მოქმედება. ამ ეტაპზე აღამიანი „აზრობრივი მოქმედებიდან“ ფიზიკურ ქცევაზე გადადის.

შეცდომის პრობლემასთან დაკავშირებით ჩვენთვის საინტერესოა

⁷² შალვაშვილი ი.გ. - *Сопоставление психологических понятий «мотив» и «преступление»*. М., 1970г., стр. 41

⁷³ კ. ნაჭყებია - *დანაშაულის მოტივი სისხლისსამართლებრივი ჯერარსობის მიხედვით*.

„საქმის სპირალში“. 1981 წ. №6 გვ. 41

ნებისმიერი მოქმედების ჰირველი პერიოდი.

ნებისმიერი მოქმედების საფუძველი არის შესაძლებელი მოქმედების გაცნობიერება, მისი გათვალისწინება, შეფასება. ეს კი შესაძლებელია შემეცნების გზით. საგნის შემეცნების წყაროს წარმოადგენს გონება, აზროვნება, აღქმა, წარმოდგენა. ფსიქოლოგიაში ცნობილია, რომ აღქმისათვის დამახასიათებელია საგნობრივი მნიშვნელობის წვდომა. საგანს სუბიექტი საგანთა გარკვეული კლასის წარმომადგენლად აღიქვამს. აღქმა მაშინ არის შემეცნება, თუ ის მსჯელობით გამოითქმება. სწორედ მსჯელობის დროს გვაქვს ჭეშმარიტება, ისევე როგორც შეცდომა. ე.ი. პირი შესაძლებელი მოქმედების გაცნობიერებას ახდენს აღქმის, წარმოდგენის, ანუ გრძნობადი ცდის საშუალებით. შემდგომ მსჯელობის და სწორედ ამ დროს უშვებს შეცდომას. შესაძლო მოქმედების გაცნობიერება კი ნებისმიერი მოქმედების საფუძველია. ამ დროს დაშვებული შეცდომა გავლენას ახდენს გადაწყვეტილების გამოტანაზე და სუბიექტი, რომელსაც არა აქვს შეცნობილი მოქმედების მცდარობა, გადაღის მიღებული გადაწყვეტილების პრაქტიკულ განხორციელებაზე.

მაშასადამე, ადამიანი მოცემული მოთხოვნილების საფუძველზე მოთხოვნილების სატუაციის შესატყვისი მორიფიკაციას განიცდის, უჩნდება განწყობა, ახდენს შესაძლებელი მოქმედების გაცნობიერებას გრძნობადი ცდის საშუალებით, მსჯელობის შეცდომით. ამის საფუძველზე, მოტივაციის შემდგომ, ღებულობს გადაწყვეტილებას და ახორციელებს მას პრაქტიკულად.

შესაძლებელია შეცდომა გვეჩვენოს ისეთ შემთხვევაში, როცა პირს გააჩნია ფიქსირებული განწყობა, რომელიც ძლიერი აქტუალიზაციის მზაობით ხასიათდება, რაც მსგავს სიტუაციაში იჩენს თავს და მის შესატყვისად წარმართავს ქცევას. ასევე, არ არის გამორიცხული შემთხვევა, როდესაც ნებისმიერი ქცევა ახლად წამოჭრილი მოთხოვნილების სიტუაციის ზეგავლენით სულ სხვა მიმართულებით წარიმართოს.

განწყობის ფსიქოლოგიური მექანიზმის გათვალისწინებით განვიხილოთ შემთხვევა, როდესაც მონადირე ჩაუსაფრდება ნადირს,

გატაცებული ივიწყებს, თუ ზად უნდა გამოჩნდეს ნადირის მომრეკი, ესურის ნადირს და კლავს ადამიანს. მოცემულ შემთხვევაში მონადირის შეცდომა გამოიწვია ფიქსირებულმა განწყობამ, რომელიც მას გააჩნია, როგორც ხელახალი აქტუალიზაციის მზაობა. მონადირე წლების განმავლობაში ხშირად იწვევს ერთსადიამავე განწყობას, რაც მასში ძლიერი აქტუალიზაციის მზაობით ჩამოყალიბდება. ესეა საკმარისი თუნდ მხოლოდ მსგავსმა სიტუაციამ იმოქმედოს, რომ იგივე განწყობა იჩენს თავს. ამ შემთხვევაშიც ასე მოხდა: მონადირე, რომელიც აღმოჩნდა შესაბამის სიტუაციაში, ივიწყებს, რომ გარკვეული მიმართულებით თოფის გასროლა სასიფათოა, რადგან მასში თავს იჩენს ფიქსირებული განწყობა, რომელიც ძლიერი აქტუალიზაციის მზაობით ხასიათდება. განწყობამ კი მონადირის ქცევა თავისდამესატყვისად წარმოართა. ის განწყობილია, რომ ნადირი გამოჩნდა, უმიზნებს მას და ესურის. სინამდვილეში იქ ადამიანი აღმოჩნდა ე.ი. მონადირემ დაუშვა შეცდომა, რაც გაპირობებულია განწყობით.

თ.შავგულიძე აანალიზებს რა აღნიშნულ შემთხვევას, ხაზს უსვამს, რომ „ნადირის მოპოვების მისწრაფებამ და შესაბამისმა სატუაციამ შეუქმნა მონადირეს ქცევის გარკვეული განწყობა. ამ განწყობის მიხედვით მოხდა მხოლოდ იმ ცოდნის გააქტიურება, რომელიც შესაბამისი ქცევისათვის იყო საჭირო.“¹¹ შეიძლება დავაზუსტოთ, რომ აქ შესაბამისმა სიტუაციამ მონადირეს განწყობა კი არ შეუქმნა, არამედ მასში უკვე არსებულმა განწყობამ, რომელიც ძლიერი აქტუალიზაციის მზაობით ხასიათდება, კვლავ იჩინა თავი და მონადირის ქცევაც ამისდამესატყვისად წარიმართა.

ინდივიდის უოველდღიურ მოქმედებას მეტწილად ფიქსირებული განწყობები განსაზღვრავენ: ისინი მოდიან მოქმედებაში ისეთ სიტუაციებში, რომლებიც ადრე მათ ფორმირებას დაედო საფუძვლად. მაგრამ ზოგჯერ მსგავსი სიტუაციებიც, რომლებიც მხოლოდ გარეგნულად ან ცალკეული ნიშნით კგავნან ამ სიტუაციებს, ხდება ფიქსირებული განწყობის გააქტიურება და ამის შესაბამისი ქცევის

¹¹ ა. შავგულიძე - ბრალის შესაძენი ფორმა სისხლის სამართალში. იურიდიული ძიებანი. 1977 წ. გვ. 54

აქტების განხორციელება. ასეთ შემთხვევაში მას შეუძლია გამოიწვიოს მცდარი მოქმედებანი და ილუზიური აღქმები, რომლებიც შეიძლება გახდეს შეცდომის მიზეზი.

აღქმის ილუზიები გაპირობებულია სხვადასხვა მიზეზებით: ფიზიკური პირობებით, ფიზიოლოგიური მოვლენებით და ფსიქიკური ფაქტორებით. ფსიქოლოგიურ ილუზიებს ფიქსირებული განწყობა განსაზღვრავს. მონადირე ტყეში ნადირის მოლოდინში შინაგანად იცვლება, იცვლება მისი განწყობაც. ნადირის მოლოდინში მონადირე განწყობილია ნადირის დასანახად და ამ განწყობის საფუძველზე აღქმის პროცესში განწყობილების შესატყვისი ხატი შეიქმნება: მონადირე ადამიანს ნადირად აღიქვამს. ამის შესაბამისად წარმართება მისი ქცევაც. ის ესვრის ნადირს და კლავს ადამიანს. შესაძლებელია ფანტაზიის უნებლიე მოქმედება აღქმის პროცესში, როცა საგანს ფანტაზიის წარმოდგენიდან „დავინახაუთ“ და არა აღქმიდან.

ილუზიების ასახსნელად ფსიქოლოგიაში ჩამოყალიბდა ორი თეორია: მოტორული განწყობისა და ე.წ. „გაცრეებული მოლოდინის“ თეორია, მაგრამ ჩატარებული ექსპერიმენტებით ეს თეორიები უარყოფილ იქნა და „ილუზიების საფუძვლად განწყობა, როგორც პიროვნების მთლიანი მდგომარეობა, იქნა აღიარებული“.¹⁵ ამაში დიდია დ. უსნაძის დაშასურება, რომელიც ასევე, რომ „ილუზიების შემთხვევაში ყოველთვის განწყობასთან გვაქვს საქმე და მათი ასეთი თუ ისეთი მიმდინარეობა განწყობის გამოვლინებად უნდა ჩაითვალოს“.¹⁶

აკინწურაშვილი უთითებს, რომ „ფიქსირებული განწყობა, სუბიექტში ხელახალი აქტუალიზაციისადმი მზაობის სახით, მეტ-ნაკლებად გამტკიცებულ განწყობას ეწოდება. განწყობის სიმტკიცე, მაშასადამე, ფიქსირებულობის ხარისხი საერთოდ განწყობის განმეორებასეა დამოკიდებული“.¹⁷ განმეორების შედეგად განწყობა

¹⁵ ა. კინწურაშვილი - განწყობა და მისი აღქმის პროცესი. 1967 წ. გვ. 23

¹⁶ დ. უსნაძე - განწყობის ფსიქოლოგიისათვის. კრებული „მასალები განწყობის ფსიქოლოგიისათვის“. ტ. 1. თბ. 1935 წ. გვ. 15

¹⁷ ა. კინწურაშვილი - დაახ. ნაშრომი გვ. 34

მესაფერ ჰირობებში შედარებით ადვილად წარმოიშობა, ადექვატური ალქმის განწყობის წარმოშობას უშლის ხელს და ამით ილუზიურ ალქმას განაპირობებს.

ფიქსირებული განწყობის შესწავლას ემსახურებოდა მრავალრიცხოვანი და ხანგძლივი ექსპერიმენტული კვლევა-ძიება ფსიქოლოგიაში, მათ შორის საინტერესოა განწყობის აღკვეთის პროცესის კვლევა. წინასწარმა ცდებმა დაადასტურა, რომ საგანწყობო ექსპოზიციითაა რაოდენობის გაზრდით იზრდება ილუზიათა რაოდენობაც, მაგრამ არა უსასრულოდ. განწყობის ფიქსირებულობის მისაღწევად საკმარისია 25-30 საგანწყობო ექსპოზიცია. ხოლო ფიქსირებული განწყობის აღსაკვეთად, როცა ილუზიური ალქმა ადგილს უთმობს ადექვატურ ალქმას, საჭიროა 50-60 კრიტიკული ექსპოზიცია.¹⁵ ე.ი. ორჯერ მეტი, ვინემ ეს საჭიროა განწყობის ფიქსირებულობის მისაღწევად. აქედან გამომდინარეობს ფიქსირებული განწყობის სიმტკიცე და მისი მოქმედების ხანგძლივობა, რაც ილუზიურ ალქმას უდევს საფუძვლად. ეს უკანასკნელი კი განაპირობებს შეცდომას. ამავე დროს ცდებით დადასტურდა, რომ ზოგიერთ პირთან 50 კრიტიკული ექსპოზიციის შემდეგაც განწყობა არ აღიკვეთა. მათ ისევ აქვთ ილუზიები. ისინი თავს ვერ აღწევენ განწყობას, რადგინდ დიდ ხანს უნდა გაგრძელებულიყო ცდები, ვერ ასერსებენ ადექვატური ალქმის განწყობაზე გადასვლას. ასეთ პირებთან მოსალოდნელია შეცდომა.

ცდებით დადასტურდა, რომ ფიქსირებული განწყობა მისი მოქმედების ხანგძლივ პროცესში ცვლილებებს განიცდის, სანამ ადექვატური ალქმის განწყობაზე გადავიდოდეს. „განწყობის მოქმედების ეს ცვლილება ფაზობრივ ხასიათს ატარებს და მეორე და მესამე ფაზაში იგი კონტრასტული, ასიმბლატური და ადექვატური ალქმის განწყობის ხშირ ურთიერთმონაცვლეობაში ვლინდება“.¹⁶ მაშასადამე, ფიქსირებული განწყობის აღკვეთამდე ჩვენ შეიძლება ცალკეულ შემთხვევაში გვეჩინდეს ადექვატური ალქმა. მაგრამ ეს

¹⁵ ა. კინურ-ბეილი - დასახ. ნაშრომები/26

¹⁶ იქვე - კვ/29

ჯერ კიდევ არ ნიშნავს ილუზიებისაგან თავის დაღწევას და იგი მოსალოდნელია ადექვატური აღქმის განწყობაზე გადახვლამდე.

„განწყობის აღკვეთის პროცესი არ მიმდინარეობს სწორხაზობრივად, თანდათანობით შესუსტების კზით, არამედ იგი ჰირველი შესუსტების შემდეგ ხშირად მძლავრად შემობრუნდება, შემდეგ ისევ შესუსტდება და ისევ შემობრუნდება, ასე ვთქვათ, გაიბრძოლებს უკანასკნელად და ერთბაშად ეცემა“ და გზას უთმობს ადექვატური აღქმის განწყობას.⁸⁰

განწყობის ფაზური მოქმედების ორი მკვეთრად განსხვავებული სახესხვაობა გვხვდება: სტატიკური და დინამიური. სტატიკური განწყობის დროს ცდის ჰირი ერთხელ შექმნილი უტოლობის განწყობას თავს ვერ აღწევს და კრიტიკული სიტუაციის ადექვატურ განწყობაზე გადახვლას ვერ ასწრებს, ხოლო დინამიკური განწყობის დროს ფიქსირებული განწყობა ბოლოს ადექვატური აღქმის განწყობაში გადადის.⁸¹ ე.ი. სტატიკური განწყობის დროს კოველთვის მოსალოდნელია შეცდომა.

როდესაც აღქმა არასწორია, ილუზიურია, შეცდომა თითქმის კარდაუვალია. მაგრამ სწორი აღქმის შემთხვევაშიც მოსალოდნელია შეცდომა, რადგანაც სინამდვილე შექმენების პროცესში ორჯერ აისახება: აღქმისა და აზროვნების პროცესში. აზროვნების პროცესში კი წარმოდგენა მხოლოდ აგროვებს აღქმით მიღებულს, ამასთან აგროვებს ცუდად, არასრულად, ამიტომ წარმოდგენა ნაკლებ ზუსტია, ვიდრე აღქმა. ასეთ წარმოდგენაზე დაფუძნებული მსჯელობა და გადაწყვეტილება ზოგ შემთხვევაში გამოიწვევს შეცდომას.

ფსიქოლოგიაში ცნობილია, რომ აღქმა და წარმოდგენა იწვევს ცნობიერებაში თავისი მსგავსად საწინააღმდეგო წარმოდგენის რეპროდუქციას, ეს კი შეიძლება შეცდომის მიზეზი გახდეს.

აღქმის რეპროდუქციის ერთ-ერთი სახეა მოგონება, რომელიც მეტ-ნაკლები რეკონსტრუქციის სახითს ატარებს ე.ი. მოგონების პროცესში უწინ აღქმულის უცვლელი აღდგენა კი არ ხდება, არამედ მეტ-ნაკლებად მისი შეცვლა. ამასთანაა

⁸⁰ ა. კინწურაშვილი - დანახ. ნაშრომი კვ139

⁸¹ იქვე - კვ201

დაკავშირებული აღქმული ფაქტების დამახინჯება მოგონებაში, რაც გამოწვეულია ლოგიზაციის, ესთეტიკური და ვერბალური გაფორმების ტენდეციებით. დამახინჯება განსაკუთრებით ძლიერია შეკითხვებისა და სისტემატური გამოკითხვის დროს. უოველივე ეს იწვევს შეცდომებს ჩვენებებში და დამახინჯებულ წარმოდგენას.

ზემოთ აღნიშნეთ, რომ ნებისმიერ მოქმედებას სუბიექტის მიერ ნებისმიერად წარმოსახული სიტუაცია უდევს საფუძვლად. ეს იძლევა იმის შესაძლებლობას, რომ წარმოსახული სიტუაცია სუბიექტმა ჩათვალოს რეალურად, ე.ი. სუბიექტს ეჭვი არ ეპარება, რომ ის რეალურად მოცემულს თუ არსებულს წარმოადგენს და ამის შესაბამის ქცევას განახორციელებს. სინამდვილეში აღმოჩნდა, რომ წარმოსახული სიტუაცია არ იყო რეალური. ასეთ შემთხვევაში ადგილი ექნება შეცდომას.

ქცევის ინსტრუმენტული შესაძლებლობების სახით ჩვენ ვილაპარაკეთ განწყობის შესაძენ ფაქტორზე, მოთხოვნილებებისა და სიტუაციის გათვალისწინებით. აქედან გამომდინარეობს ქცევის რეალური შესაძლებლობების მნიშვნელობა შეცდომის აღიარებისათვის. ზოგჯერ ინდივიდს ეჩვენება, რომ მოცემული პირობები მისი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების სიტუაციას წარმოადგენს, როცა სინამდვილეში პრეტენსიის დონე სუბიექტის რეალურ შესაძლებლობებს სწორად არ ასახავს. ასეთ შემთხვევაში მის მიერ განხორციელებული მოქმედება წარმატებას ვერ აღწევს. ადგილი აქვს შეცდომას.

დ.კიენამის შეხედულებით: „მოტივაცია არის სუბიექტის მიერ“ მოთხოვნილებისა და მისი დაკმაყოფილების მოქმედების, გზებისა და საშუალებების განსჯა, ხოლო მოტივი - ამ განსჯის შედეგად მიღებული დასკვნა მოცემულ სიტუაციაში ამა თუ იმ მოქმედების მიზანშეწონილებისა და აუცილებლობის შესახებ“.¹² მოტივაციის პროცესს სუბიექტური და ობიექტური ფაქტორების მრავალმხრივი ურთიერთშეპირისპირება უდევს საფუძვლად და ის მეტად რთული ფსიქოლოგიური პროცესია.

¹² დ. კიენამე - დასაბუთებული ნაშრომი კვ. 122

როდესაც მოტივაციის ეტაპის მრავალჯერ გავლის შედეგად ერთი და იმავე სუბიექტურ და ობიექტურ გარემოში მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება ჩვევად იქცევა, ასეთ შემთხვევაში მოთხოვნილებასა და მოქმედებას შორის შეარდება პირდაპირი კავშირი, რის საფუძველზეც მოთხოვნილება მოტივაციის პროცესის გარეშე უშუალოდ იწვევს მოქმედებას. აქ მოთხოვნილება მოტივაციის როლში გამოდის, ხოლო მოტივაციის ეტაპი მოხსნილი სახითაა შემონახული. ზოგი მეცნიერი ასეთ მოქმედებას იმპულსურ მოქმედებასთან აიგივებს, რაც უსწორია. „ჩვევა მოტივაციის ეტაპგავლილი მოქმედებაა და გაშუალებულია ინდივიდის საზოგადოებრივ-ისტორიული პრაქტიკით, მისი ცნობიერებით“.²

მოტივაციის პროცესის გარეშე, როდესაც მოთხოვნილება უშუალოდ იწვევს მოქმედებას, შესაძლებელია რაიმე ცვლილება მოხდეს მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების ჩვევის სუბიექტურ და ობიექტურ ფაქტორებში და თუ ამ ცვლილებამ მოტივაციის განახლება არ გამოიწვია, ადგილი ექნება შეცდომას.

მოტივაციის გამომუშავებაში მონაწილეობენ მოტივირებული მოქმედების შესრულების სუბიექტური, ფიზიკური და სულიერი უნარები, რომლებიც თავისებურ მიმართულებას აძლევენ მოტივაციის პროცესს. მაგრამ შესაძლებელია სუბიექტს არახწორი წარმოდგენა ჰქონდეს თავის უნარზე, ასეთ შემთხვევაში მას გაუჩნდება მცდარი მოტივი, რაც საფუძველი გახდება პირის შეცდომისა.

სოციალურ ფსიქოლოგიაში ცნობილია, რომ ადამიანის ქცევის სიტუაციაში სხვა პირის ეოფნის გამო იწოდება ქცევის ეფექტურობა, თანაარსებობა და თანაავტორობა ადამიანის საერთო ფუნქციონალური აქტივობის გაძლიერებას იწვევს. როცა ქცევის სიტუაციაში არ არის სხვა პირი, ქცევის ეფექტურობა პირიქით მცირდება, ხდება მოქმედების შეფერხება, რაც შეცდომის საფუძველი შეიძლება გახდეს.

სოციალური ცხოვრების პროცესში ადამიანები იმეორებენ სხვა ადამიანის ან ადამიანთა ჯგუფის აზრებს ისე, რომ არ

² დ. კიენაჟე. დასახლებული ნაშრომი კვ. 127

სჯერათ ამ აზრების გეშმარიტება. სოციალური წაბადვის ამგვარი ფაქტი ცნობილია კონფორმულობის სახელწოდებით. კონფორმულობაში ადამიანის სულიერი ტენდენცია შეღავნდება, კერძოდ ესაა სხვა ადამიანისა და კოლექტივისადმი ანგარიშის გაწევა და დამორჩილება, რაც ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა სოციალურ ურთიერთობათა ფორმირებისათვის. ერთმანეთისაგან ასხვავენ კომფორმისტებს, ანტიკომფორმისტებს და დამოუკიდებლებს. ანტიკომფორმისტი კომფორმისტის ერთ-ერთ სახედ უნდა ჩაითვალოს.⁴⁴ ანტიკომფორმისტები, პირიქით, საწინააღმდეგოდ არიან განწყობილი ჯგუფის და სხვა ადამიანის აზრებისადმი, არა აქვთ დამოუკიდებელი პოზიციები, გამოთქვამენ შებრუნებულ შეხედულებებს და ამით სრულიად დამოკიდებულნი ხდებიან სოციალური გარემოსადმი. მაშასადამე, კომფორმისტები, ისევე როგორც ანტიკომფორმისტები, ანგარიშს უწევენ სხვის მიერ გამოთქმულ აზრებს, ჯერ ახერხებენ სიტუაციის ობიექტურ შეფასებას და თავს ვერ აღწევენ არასწორ სოციალურ შეხედულებებს. ასეთ პირობებთან მოსალოდნელია შეცდომა.

სოციალურ ფსიქოლოგიაში დამტკიცებულია, რომ ადამიანის ქცევაზე გარკვეულ გავლენას ახდენს სხვა ადამიანის მიერ გამოქვეყნებული დამოკიდებულება ამ ქცევის მიმართ. ადამიანები აძლიერებენ ან ამტკიცებენ ურთიერთის აქტივობას იმ მიმართულებით, რომ დადებით ან უარყოფით დამოკიდებულებას იჩენენ ურთიერთის ქცევის მიმართ, რაც, თავის მხრივ, იწვევს ქცევის გაძლიერებას ან შესუსტებას-აღკვეთას. ასეთი გამოქვეყნებული დამოკიდებულება ცალკეულ შემთხვევაში შეიძლება გახდეს შეცდომის მიზეზი.

სოციალურ პიროვნებად ჩამოყალიბებული ადამიანი ძირითადად სოციალური ობიექტების მიმართ გარკვეული სახის დამოკიდებულებებით (სოციალური ატიტუდებით) ხასიათდება. ეს ობიექტებია: ოჯახი, სამშობლო, კულტურის ტრადიციები, კაცობრიობა, ფული, ეროვნება და სხვა. „სოციალური ატიტუდები

⁴⁴ ზ. ნადირაშვილი - პიროვნების სოციალური ფსიქოლოგია. თბ. 1975 წ. გვ. 167

გულისხმობს სოციალური ობიექტის ნეგატიურ ან პოზიტიურ შეფასებას, რის გამოც ჰიროვნებას მისდამი უჩნდება მიზიდულობის ან განრიდების რეაქციები. სოციალური ატიტუდები ადამიანს უმუშავდება სოციალური ქცევების საფუძველზე, რომლებიც უოველთვის ეერწნობიან გარკვეულ სოციალურ განწყობას. სოციალური განწყობები კი ფიქსირდება და იქმნება ფიქსირებულ სოციალურ განწყობათა სისტემა რომელსაც ასევე ატიტუდების სისტემას უწოდებენ⁵. ისევე როგორც, ფიქსირებული განწყობები სოციალური ატიტუდებიც, მსგავს ვითარებაში აქტუალიზდებიან და შესაძლებელია შეცდომის საფუძველი გახდნენ. აქტუალური და ინტენსიური განწყობის გაუვლენით ადამიანმა საკანი შეიძლება არაადექვატურად, განწყობისეულ-ილუზიურად აღიქვას: ერთ შემთხვევაში დაემსგავსება განწყობას - მისი ასიმილაციურ-ილუზიური აღქმა ხდება, ან ჰირიქით, კიდევ უფრო განემსგავსება განწყობას - მისი კონტრასტულ-ილუზიური აღქმა გვექნება. ე.ი. ორთავე შემთხვევაში მოსალოდნელია შეცდომა.

ჰეიდერის ბალანსის თეორიის ძირითადი დებულება იმაშია, რომ ცნობიერების არაბალანსური ვითარება ჰიროვნებაში გარკვეული მიმართულების აფექტურ ტენდენციას ბადებს. ცნობიერების ბალანსური მდგომარეობა დგინდება ადამიანებს და მესამე ობიექტს შორის დამოკიდებულების მიხედვით. თუ ადამიანებს დადებითი დამოკიდებულება აქვთ ერთმანეთთან, საკმარისია მათი ერთნაირი (დადებითი ან უარყოფითი) დამოკიდებულება მესამე ობიექტის მიმართ. ასევე ბალანსური მდგომარეობები გვაქვს იმ შემთხვევაშიც, როცა ჰიროვნებას უარყოფითი დამოკიდებულება აქვს მეორე ადამიანის მიმართ და ისინი ამავე დროს განსხვავებულ დამოკიდებულებაში არიან მესამე ობიექტისადმი. ეველა სხვა ვითარებაში ჰიროვნების ფსიქიკაში არაბალანსური მდგომარეობა იქმნება, რაც უსიამოვნო ემოციურ განცდებს იწვევს. კონფლიქტური სიტუაციის დროს ჰიროვნების ფსიქიკაში ჩნდება რეპრემონიზაციის, შინაგანი თანხმობის მდგომარეობაში მოუვანის ტენდენცია, რაც

ფსიქიკურ პროცესებზე განწყობის ზემოქმედების შედეგად ხორციელდება. მაგრამ იქ, სადაც შეუერსებელია რეჰარმონიზაციის ტენდენცია, მოსალოდნელია შეცდომის დაშვება.

თანამედროვე ფსიქოლოგიაში გადაწყვეტილების მიღება მრავალმხრივი შესწავლის საგნად იქცა. აღმოჩნდა, რომ გადაწყვეტილების შემდეგ ადგილი აქვს არჩეული ობიექტის მიმზიდველობის გაზრდას და უკუგდებულის მიმზიდველობის შემცირებას, რაც მოკლედ ალტერნატივითა გადაფასების ცნებით იქნა აღნიშნული. გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ ხდება „სივორიულ ჰლანში“ შერჩეული ქცევის შესატყვისი განწყობის აქტუალიზაცია, რაც მიიღწევა ამ განწყობის სუბიექტურ და ობიექტურ ფაქტორთა გაერთიანებით, თავმოყრით. ეს პროცესი ჰიროვნების შინაგან აქტივობას ემყარება და ნებელობის არსებით მომენტს შეადგენს. იძლევა რა ქცევის განხორციელებისათვის საჭირო ფსიქიკურ საფუძველსა და იმპულსს, გადაწყვეტილების აქტი თავის თავში გულისხმობს შეწყენარებული ალტერნატივის უფრო მეტ მიმზიდველობას უკუგდებულთან შედარებით“.⁵⁶ თუ ალტერნატიულ ობიექტთა მიმზიდველობის გადაფასება მოხდება ამ ობიექტთა რეალური სარგებლიანობის გაუთვალისწინებლად, ეს გამოიწვევს ისეთი გადაწყვეტილების მიღება, რომელშიც არ იქნება ჯეროვნად გათვალისწინებული ობიექტური რეალობა ან ჰიროვნების მოთხოვნილებები და მის საფუძველზე განხორციელებული ქცევაც არამიზანშეწონილი იქნება. ე.ი. ადგილი იქნება შეცდომას.

⁵⁶ ბ. თაყური - კონფლიქტი, შეუსება, გადაწყვეტილება. თბ. 1993 წ. გვ. 41

§2. შეცდომა და იმპულსური ქცევა:

შეცდომის ფსიქოლოგიური მექანიზმის განხილვის შემდეგ მიზანშეწონილია შევეხოთ საკითხს, — შესაძლებელია თუ არა შეცდომა სისხლის სამართალში იმპულსური მოქმედების დროს, თუ იგი მხოლოდ ნებისმიერი ქცევისათვის არის დამახასიათებელი? ამ კუთხით ეს პრობლემა იურიდიულ ლიტერატურაში არ დასმულა, არადა მის გადაწყვეტას შეიძლება მნიშვნელობა ჰქონდეს დანაშაულებრივი ქმედების იმპულსურობის შესახებ პრობლემის განხილვისას.

• მოკლედ შევეხოთ დ. უზნაძის კონცეფციას ნებისმიერი და იმპულსური ქცევის შესახებ, რომელიც ფსიქოლოგიის განვითარების დღევანდელ დონეზე ყველაზე უფრო მეტად იძლევა პრობლემის სწორად გადაწყვეტის საშუალებას.

უოველი მოქმედების განსახორციელებლად, იქნება ეს იმპულსური თუ ნებისმიერი, აუცილებელია სუბიექტში სათანადო განწყობის შექმნა. ამ მხრივ ორივე ამ სახის მოქმედება იგივეობრივია, მაგრამ იმპულსური მოქმედების დროს განწყობის რაგვარობა უოველთვის არის გაპირობებული აქტუალური მოთხოვნილებით და მისი შესატყვისი ობიექტური სიტუაციით, მაშინ როდესაც ნებისმიერი მოქმედება უფრო ხშირად ეწინააღმდეგება აქტუალურ მოთხოვნილებას და მოცემულ სიტუაციას. ადამიანს აქტუალურ მოთხოვნილებათა გარდა აქვს მორალური, ინტელექტუალური, ესთეტიკური და სხვა ზოგადი მოთხოვნილებები. დ. უზნაძის მიხედვით, ნებისმიერ მოქმედებას, იმპულსურისაგან განსხვავებით, სწორედ ეს, პიროვნების ზოგადი მოთხოვნილებები უდევს საფუძვლად. ამავე დროს სიტუაცია სუბიექტის მიერ ნებისმიერად არის წარმოსახული და გააზრებული. „ამრიგად, ნებისყოფის საბოლოო დასაყრდენს პიროვნების ზოგადი მოთხოვნილებებისა და სიტუაციის ნებისმიერი წარმოსახვის ერთიანობა შეადგენს... ნებისმიერი მოქმედება გაცნობიერებული,

ობიექტივაცია ქმნილი და განზრახული მოქმედებაა“.⁵⁷

გადაწყვეტილების აქტს განსაკუთრებული ადგილი უკავია ნებულობის პროცესში. დ. უსნაძის შეხედულებით, ნამდვილი გადაწყვეტის აქტის დროს ცნობიერებაში თავს იჩენს ოთხი ფაქტორი, რომელთაგან „მხოლოდ ერთს აქვს სპეციფიკური ნებულობითი მნიშვნელობა: აქტუალურ მომენტს, განცდილ აქტიუობას, „მე მინდას“ განცდას“.⁵⁸ „თავის თავისა და თავისი ქცევის ობიექტივაციის უნარის გამო, ადამიანი თავისი აქტუალური მოთხოვნილებების იმპულსით კი არ მოქმედებს, არამედ საზოგადოდ თავის მე-ს მოთხოვნილებათა მიხედვით“.⁵⁹ სუბიექტი განიცდის, რომ მისი ქცევა ამიერიდან მასზე, მის საკუთარ ჰიროვნებაზე, მის „მეზეა“ დამოკიდებული.

ფიზიკური მოძრაობა მხოლოდ მაშინ ჩაითვლება ქცევად ფსიქოლოგიაში, როდესაც იგი გარკვეული აზრის, მნიშვნელობის, ღირებულების მატარებლად განიცდება. ამიტომ ერთი და იგივე ფიზიკური ქცევა შესაძლებელია ფსიქოლოგიურად მრავალ, სრულიად განსხვავებულ, ქცევას წარმოადგენდეს. ფსიქოლოგიურად იმდენი განსხვავებული ქცევა არსებობს, რამდენ განსხვავებულ მიზანსაც ემსახურება იგი. მოტივი ამ შემთხვევაში იმ როლს ასრულებს, რომ იგი ერთ ქცევას მეორეთი ცვლის. „მოტივის მნიშვნელობა, ამისდა მიხედვით, გაუზომელია: ნებისმიერი ქცევა არსებითად მხოლოდ მოტივის წყალობით სდება. იგი ისეთნაირად ცვლის ქცევას, რომ იგი სუბიექტისათვის მისაღები სდება“.⁶⁰

იმპულსური მოქმედება ჰრინცივულად არაცნობიერი. სუბიექტი „არც მე-ს ობიექტივაციას ახდენს და არც ქცევისას და ამიტომ იმპულსური ქცევა არასდროს მე-ს თვითაქტიობის გამოვლენად არ განიცდება“.⁶¹

⁵⁷ რ. ნათაძე - ზოგადი ფსიქოლოგია. თბ. 1977 წ. გვ. 552

⁵⁸ დ. უსნაძე - პრობლემ. ტ. 3-4 1964 წ. გვ. 191.

⁵⁹ იქვე - გვ. 205

⁶⁰ იქვე - გვ. 212

⁶¹ იქვე - გვ. 217

თუ ეს ასეა, მაშინ როგორაა შესაძლებელი ბრალის ცნება იმპულსური ქცევის ცნებას დაუკავშირდეს? არაცნობიერი ფაქტორიდან ბრალის ცნების აგება ზომ შემუშავებულია? მაშინ არც არავითარი მეცდომის პრობლემა არ დადგება - მეცდომას სისხლის სამართალში აზრი აქვს ბრალთან კავშირში და არა თავისთავად. მაშასადამე, დასაზუსტებელია დანაშაულებრივი ქმედების იმპულსურობის შესახებ გავრცელებული აზრი დ. უზნაძის თეორიის მიხედვით.

სანამ გადავიდოდეთ იურიდიულ ლიტერატურაში ზოგი მეცნიერის მიერ ამ საკითხზე გამოთქმული მოსაზრებების განხილვაზე, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია საუბარი თვით იმპულსური და ნებისმიერი ქცევის ბუნებაზე.

თავიდანვე უნდა ითქვას, რომ ფსიქოლოგიაში დღესაც არ არის აზრთა ერთიანობა ამ პრობლემის შესახებ. გამოთქულია ურთიერთსაწინააღმდეგო შეხედულებები. ჩვენი მიზანი არ არის დეტალებში განვიხილოთ ეს თეორიები, არამედ გვსურს ვაჩვენოთ ის წინააღმდეგობები, რაც არსებობს ფსიქოლოგთა შორის და გამოვეყენოთ ის მიმართულება, რომელიც ეველახე უფრო მეტად იძლევა დანაშაულებრივი ქმედების იმპულსურობის შესახებ პრობლემის გადაწყვეტის საშუალებას.

რადგანაც ნებისყოფისათვის დამახასიათებელია აქტიუობა, ამით აიხსნება ის გარემოება, რომ ფსიქოლოგიაში ამ სახელწოდებით ნებისმიერი ქცევის შესახებ ლაპარაკობენ, ხოლო „ნებისმიერი მოქმედების უნარი - ნებას წარმოადგენს“³². დ. უზნაძე ხაზს უსვამს, რომ ნებელობა პროცესს წარმოადგენს, რომელიც სრულიად გარკვეულ პერიოდებს შეიცავს: „1. გადაწყვეტილების მოსამზადებელ პერიოდს. 2. თვითონ გადაწყვეტილების პერიოდს და, ბოლოს, 3. გადაწყვეტილების შესრულების პერიოდს“³³. ამ სამი პერიოდიდან მხოლოდ შესრულების პერიოდის შესახებ შეიძლება ითქვას, რომ იგი აქტიუობის სხვა საშუალებათა შემთხვევაშიც გვხვდება. სამაგიეროდ,

³² რ. ნათაძე - დ. ა. ხ. ნაძროში. გვ. 349

³³ დ. უზნაძე - დ. ა. ხ. ნაძროში გვ. 153

დანარჩენი ორი პერიოდი მხოლოდ ნებულობის შემთხვევაში შეიძლება არსებობდეს.

როგორაა ნებისმიერი მოქმედების საფუძველი? ეს საკითხი ნებისყოფის ფსიქოლოგიის ძირითად პრობლემას წარმოადგენს.

ორთიადოქსალური ასოციაციონიზმისათვის ნებისყოფა არსებითად დაიყვანება წარმოდგენათა ასოციაციაზე: ამ კონცეფციისათვის ნებისყოფა არ არსებობს. ფენომენოლოგიურადაც და დინამიკის თვალსაზრისითაც ნებისყოფის პრცესებად ნაგულისხმევი მოვლენები წარმოდგენათა ასოციაციის გამოვლინებას წარმოადგენენ.⁴

ტრადიციულ ფსიქოლოგიაში ცნობილია სხვა ცდებიც ნებისყოფის დაუვანისა სხვა ფსიქიკურ ფუნქციათა გამოვლინებაზე, უმთავრესად ინტელექტის გამოვლენაზე (ინტელექტუალიზმი) და, ემოციურ-აფექტურ პროცესებზე (ემოციონალიზტური თეორია). ამ თეორიებს დღეს მხოლოდ ისტორიული მნიშვნელობა აქვთ.

ახალი ეტაპი საკითხის ისტორიაში შექმნა უმთავრესად ნ. ახის ექსპერიმენტულმა გამოკვლევებმა, რომლებმაც დაადასტურეს ნებისყოფის აქტის განსაკუთრებული სპეციფიკური განცდა - აქტივობის განცდა, რომელიც არ დაიუვანება სხვა განცდებზე. ნებისყოფის მოქმედების მექანიზმის ასახსნელად ნ. ახს შემოაქვს დეტერმინაციის ტენდენციის ცნება, რომელიც დღესაც ისმარება ფსიქოლოგიაში მიხნისაკენ მიმართული ფსიქიკური პროცესების დეტერმინირებული ხასიათის აღსაწერად. თუმცა ეს ცნება თავის დანიშნულებას ვერ ემსახურება, რადგანაც მას არ შეუძლია ასხნახ ნებისმიერი მოქმედების მთელი მექანიზმი.

საინტერესოა კლევინის თეორია, რომელშიც ხაზგასმულია, რომ ჩვეულებრივი ქცევა წარმოადგენს განტვირთვას იმ დამაბვისა, რომელიც იქმნება ინდივიდის მოთხოვნილებების საფუძველზე. ნებისმიერი მოქმედების დროს დამაბვა იქმნება არა ნამდვილ მოთხოვნილებათა (ე.ი. ბიოლოგიური, სასიცოცხლო) საფუძველზე, არამედ გადაწყვეტილების შედეგად აღმოცენებულ იმ „ქვაზი-

⁴ რ. ნათაძე - დანახ. ნაბროში კვ 556

მოთხოვნილებათა“ საფუძველზე, რომელნიც მხოლოდ ადამიანისთვისაა დამახასიათებელი.

თანამედროვე საზღვარგარეთული ფსიქოლოგიის თითქმის ყველა მიმართულებისათვის დამახასიათებელია ნებისყოფის ცნების ნაცვლად, „მოტივაციის“ ცნების შემოღება. აქ ნებისმიერი ქცევის ცნება განდევნილია. უოველ ქცევას „მოტივაცია“ წარმართავს. ჟენიუტენის „ექსპერიმენტული ფსიქოლოგიის“ მრავალტომეულში სრულიად იგნორირებულია ნებისყოფის ფსიქოლოგიის პრობლემები.⁵⁵ ფსიქოლოგიურ მეცნიერებაში ბევრია „მოტივაციის“ კონცეფციები, რომელნიც სრულიად უგულვებელყოფენ ნებისყოფას.

ნებისყოფის თეორია სისტემატურად დამუშავებული აქვს დ.უზნაძეს, რომელსაც ეს პრობლემა განწყობის თეორიის საფუძველზე აქვს გადაწყვეტილი.⁵⁶ მისი კონცეფცია ნებისმიერი მოქმედების შესახებ, დასკვნის სახით, ჩვენ ზემოთ ჩამოვაყალიბეთ. ცხადია, ვერც ამ თეორიამ გადალახა ყველა ის სიძნელე, რაც ნებისყოფის ფსიქოლოგიის წინაშე დგას.⁵⁷ მაგრამ სხვა თეორიებთან შედარებით ის იძლევა პრობლემის სწორად გადაწყვეტის საშუალებას.

თუ დ.უზნაძე იმპულსურ მოქმედებას არაცნობიერად მიიჩნევს, შ.ჩხარტიშვილი იმპულსურს უწოდებს ამ წუთიერ, მომენტის მოთხოვნილების იმპულსით აღძრულ შეგნებულ საქციელსაც: „ქცევა, რომელიც იმ მოთხოვნილების იმპულსს მიჰყავს, რომლის დაკმაყოფილებასაც ემსახურება, იმპულსურია, იმის მიუხედავად, თუ რა ინტელექტუალურ ძალებს ირთავს იგი თავის მიმდინარეობაში... ქცევა რომელშიაც აზროვნების პროცესები მოთხოვნილების იმპულსის უშუალო ზეგავლენითაა ჩართული, ისევე უნდა ჩაითვალოს იმპულსურად, როგორც ის აქტივობა, რომლებიც აზროვნების პროცესების მონაწილეობის გარეშე მიყავს მოთხოვნილებას“.⁵⁸ მაშასადამე, შ.ჩხარტიშვილი იმპულსურში აერთიანებს როგორც ცნობიერ, ასევე არაცნობიერ ქცევას. მიგვაჩნია,

⁵⁵ Жозеф Ньютен - Экспериментальная психология М. 1975 г.

⁵⁶ დ. უზნაძე - ზოგადი ფსიქოლოგია, თბ. 1910 წ. კარი 5

⁵⁷ ამის შესახებ იხილეთ რ. ნაიბის „ზოგადი ფსიქოლოგია“.

⁵⁸ შ. ჩხარტიშვილი - ნებისმიერ და მისი აღზრდა, თბ. 1964 წ. გვ. 25-26

რომ ორი სრულიად განსხვავებული ბუნების მოქმედებათა გაერთიანება ერთ ცნებად გაუმართლებელია. გამოდის, რომ არაცნობიერი ქცევისათვის უნდა მოიძებნოს სხვა ტერმინი, მაშინ როდესაც მის ბუნებას ეველახე უფრო მეტად ასაბუთებს ცნება „იმპულსური“, მართალია, იმპულსურ და ნებისმიერ ქცევას შორის იქნება გარდამავალი, რომელშიც ჩაერთვება ინტელექტუალური ძალები, მაგრამ ეს სრულიად არ ნიშნავს, რომ აქ გვექნება ნებისყოფა. ეს პრობლემა წმინდა ფსიქოლოგიურია, თუმცა მის გადაწყვეტას დიდი მნიშვნელობა აქვს სხვა დარგებისთვისაც, განსაკუთრების სისხლის სამართლისათვის, როცა დგება ამა თუ იმ მოქმედებისათვის ჰიზის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი.

შეიძლება ჰიზის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისროს არაცნობიერი, იმპულსური, უნებლიე მოქმედებისათვის, მაშინ როდესაც ნებელობა გამორიცხულია? რა თქმა უნდა, არა. ეს დებულება თვით ბრალის შინაარსიდან გამომდინარეობს. ბრალის ფსიქოლოგიურ ასპექტში ასხვავებენ ორ მომენტს: ინტელექტუალურს, რომელიც თავის გამოხატულებას პოულობს ჰიზის მიერ მოქმედების შეგნებასა და შედეგების გათვალისწინებაში, და აგრეთვე, ნებელობის მომენტს, მისი დადებითი და უარყოფითი ხასით, კერძოდ, შედეგი სურდა ან არ სურდა, უშვებდა. აქედან თუნდაც ერთერთის არარსებობა გამორიცხავს ბრალს, ე. ი. ჰიზის სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას. მაშასადამე, იმპულსური მოქმედების დროს მიუხედავად იმისა, მასში ჩაერთავთ თუ არა ინტელექტუალურ ძალებს, ადგილი არ ექნება ნებელობას, აქტუალურ მომენტს, „მე შინდას“ განცდას. ამიტომ აქ ბრალის დასაბუთება პრინციპულად შეუძლებელია. ბრალი არსებობს მხოლოდ ნებისმიერი მოქმედების შემთხვევაში. თქმულის საწინააღმდეგო ნიშნავს ბრალის, როგორც ფსიქიკური დამოკიდებულების ცნებაში ცვლილებების შეტანას, რაც ფსიქოლოგიის განვითარების ამ ეტაპზე უოვლად შეუძლებელია და უსაფუძვლო, ამავე დროს მიუღებელიც.

მ. ნადირაშვილის შესხედულებით, პრაქტიკული და იმპულსური აქტივობის დროს ადამიანთა ქცევის მიზანშეწონილი

მიმდინარეობა იმ პრაქტიკული განწყობის საფუძველზე ხორციელდება, რომელიც მათ შინაგანი და გარეგანი ფაქტორების საფუძველზე, ცნობიერი მონაწილეობის გარეშე უქალებდებოთ. ალტერნატიული სიტუაციის შემთხვევაში კი ადამიანები არჩეუანის წინაშე დგებიან, მათ გაცნობიერებული აქვთ ქცევის სხვადასხვაგვარი გაგრძელების შესაძლებლობა. ისინი ეძებენ მოტივს ქცევის ამა თუ იმ მიმართულებით გაგრძელების სასარგებლოდ. გარკვეული მოტივების საფუძველზე მათ გამოაქვთ გადაწყვეტილება ამა თუ იმ ქცევის სასარგებლოდ და სხვა ფაქტორებთან ერთად მათ უქალებდებოთ გარკვეული ქცევის განწყობა. ამგვარი ქცევა ადამიანის ფსიქიკური აქტივობის მესამე დონეზე ხორციელდება.¹⁰⁰ მაშასადამე, იმპულსური ქცევა ნებისმიერისაგან განსხვავებით ცნობიერი მონაწილეობის გარეშე ხორციელდება.

მ. ჩხარტიშვილის აზრით, „ნებელობა არასოდეს აქტუალური იმპულსის რეალიზაციას არ წარმოადგენს“.¹⁰⁰ მაშინ როდესაც დ. უზნაძე ხაზს უსვამს: „ნებისმიერი ქცევის ანალიზი კვიზვენებს, რომ ეს ქცევა ისეთია, რომ უოველთვის შესაძლოა იგი აქტუალური მოთხოვნილებების იმპულსითაც იქნეს გამოწვეული: თვითონ ქცევის შინაარსს და აგებულებას არაფერში არ ეტყობა, ნებისმიერია იგი თუ იმპულსური. ამიტომ საკვირველი არაა, რომ ნამდვილს ნებისმიერ ქცევას უოველთვის თან ახლავს ერთგვარი განცდა, რომ ამის გაკეთება შეგვიძლია, რომ ამის შესრულება ჩვენს ხელთაა“.¹⁰¹

შეცდომას სისხლის სამართალში აზრი აქვს ბრალთან კავშირში, ამიტომ დგას დღის წესრიგში შეცდომის პრობლემა. ამდენად ბრალთან დაკავშირებული დასკვნა ჩვენ უნდა გავაერცულოთ შეცდომაზე და უნდა დავასაბუთოდ, რომ შეცდომა სისხლის სამართალში მხოლოდ ნებისმიერ მოქმედებასთან არის დაკავშირებული და იგი გამოორიცხულია იმპულსური ქცევის დროს.

მართლაც, შეცდომა ისეთი ფსიქიკური დამოკიდებულებაა, როდესაც პირს გაცნობიერებული აქვს გარემოება, გაანინა

¹⁰⁰ მ. ჩხარტიშვილი - ჰიროვნების სოციალური ფსიქოლოგია. თბ. 1975 წ. გვ. 266

¹⁰¹ მ. ჩხარტიშვილი - დას. ნ. პრობი გვ. 38

¹⁰² დ. უზნაძე - პრობები ტ. 3-4 გვ. 154

მოქმედების განხორციელების სურვილი და ნებისყოფა, როგორც გააზრებული მოქმედების უნარი. თუმცა, როგორც შემდეგ ირკვევა, ეს ფსიქიკური დამოკიდებულება მცდარი ეოფილა, რადგანაც იგი ეუფმნება გარემოებების არასწორ წარმოდგენასა და შეფასებას. მაგრამ მოქმედების განხორციელების მომენტში ჰიზს არ ჰქონდა ეს შეგნებული. თუ ჩავთვლით, რომ შეცდომა შესაძლებელია იმპულსური მოქმედების დროს, მაშინ აღმოვჩნდებით წინააღმდეგობის წინაშე: ან უნდა ვადიაროთ, რომ შეცდომა არ არის არასწორი წარმოდგენის ან შეფასების საფუძველზე აღმოცენებული ფსიქიკური დამოკიდებულება, ან თუ ვადიარებთ, რომ შეცდომა სწორედ ასეთია, მაშინ უნდა ვამტკიცოთ, რომ იმპულსური მოქმედება ეოფილა ცნობიერი, რა დროსაც გვეჩნება როგორც მოქმედების განხორციელების სურვილი, ასევე ნებისყოფა. ასეთი მტკიცება კი აბსურდამდე მიგვიყვანდა, საერთოდ წაშლიდა ზღვარს ნებისმიერ და იმპულსურ მოქმედებას შორის. მათ შორის განსხვავება კი რეალურია და არა გამოგონილი. წინააღმდეგობის დაძლევა შესაძლებელია მაშინ, თუ დავუშვებთ, რომ შეცდომა სისხლის სამართალში გვაქვს მხოლოდ ნებისმიერი მოქმედების დროს და გამორიცხულია იმპულსური მოქმედებისას. ასეთი დასკვნა შეესაბამება სისხლის სამართალში შეცდომის ფსიქოლოგიურ ასპექტს და იგი შეიძლება გამოეყენებულ იქნეს დანაშაულებრივი ქმედების იმპულსურობის შესახებ საკითხის გადაწყვეტისას.

სანამ შევეხებით დანაშაულებრივი ქმედების იმპულსურობის საკითხს, მიზანშეწონილია თვითონ არაცნობიერზე ვილაპარაკოთ, რაც არისტოტელეს დროიდან არის შესწავლის ობიექტი. როგორც ფროიდი ამტკიცებს, სულიერი თავისთავად არაცნობიერია. „ცნობიერება მხოლოდ თვისებაა, რომელიც შეიძლება რომელიმე სულიერ აქტს დაერთოს ანდა არ დაერთოს“.¹⁰² ფროიდის

¹⁰² ზ. ფროიდი - ფსიქოანალიზი. აბ. 1995წ. კვ. 184

ფსიქოანალიზის თეორია იმულებული გახდა სერიოზულად მიეღო „არაცნობიერის“ ცნება. მისთვის ეველა ფსიქიკური იუო, უპირველეს ეოვლისა, არაცნობიერი. ცნობიერების თვისება შემდეგ შეიძლება მას დართოდა ან ასევე არ დართოდა.

ფსიქოანალიზი უპირველესად სამეურნალო მეთოდია, რომელიც ემეარება გაცებას, რომ არაცნობიერი წარმოდგენები უახლოესი მისეზია ავადმეოფური სიმპტომებისა, ხოლო ამ არაცნობიერის გადაეუახას ცნობიერად შედეგად უნდა მოეკეს გამოჯამრთელება. „არის უძლიერესი სულიერი პროცესები ანდა წარმოდგენები, რომლებიც არ შეიძლება ცნობიერნი იეუნენ. ფსიქოანალიზს შეუძლია თავიდან ჩამოიშოროს საწინააღმდეგო ძალა და შესატევისი წარმოდგენები ცნობიერნი გახადოს. მდგომარეობას, რომელშიც აღნიშნული იმეოფება ცნობიერებამდე, ვუწოდებთ განდეენას, ხოლო ძალას, რომელიც განდეენას იევეეს - წინააღმდეგობას“.¹⁰³

როგორც ფროიდი ამტკიცებს, განდეენილი ჩვენთვის არაცნობიერების ნიმუშია, ამასთან გვაქვს ორნაირი ცნობიერი-ლატენტური, მაინც ცნობიერების უნარის მქონე და განდეენილი, რომელიც ცნობიერების უნარის არამქონეა. მაშასადამე, არაცნობიერი კიდევ დანაწევრდა, დაიყო წინაცნობიერად და საკუთრივ არაცნობიერად.

ფროიდი უეცრად მოსულ აზრებს განიხილავს როგორც განდეენილი ფსიქიკური წარმონაქმნების მექვიდრეს, რომლითაც შეიძლება მივადწიოთ განდეენილამდე, ამით კი არაცნობიერი მისაწვდომი გაცხადოთ ცნობიერებისათვის.

მიუხედავად ფსიქოანალიზის აღიარებისა მან მაინც ვერ შეძლო არაცნობიერის ახსნა. რაში მდგომარეობს ბუნება, რომელიც არაცნობიერის და წინაცნობიერის თვისებით ვლინედება და რა განაპირობებს მათ შორის განსხვავებას? სვამს კითხვას ფროიდი და თვითონვე ჰასუსობს, რომ „ახალი ამის შესახებ არაფერი ვიცით და ამით ღრმა არცოდნის და ბნელი საფუძვლიდან არ

¹⁰³ ზ. ფროიდი - ფსიქოანალიზი. თბ. 1993წ. გვ. 125

გამოიყოფა საკმაოდ მწირი ჩვენი მიწიერი შესედელებანი¹⁰⁴ აქ ჩვენ მხოლოდ ვუახლოვდებით ჯერ კიდევ აღმოუჩენელ გამოცანას ფსიქიკურისას.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ იდეალისტურმა საფუძველმა, ცალმხრივობამ, მეტაფიზიკურმა და მისტიკურმა დამოკიდებულებამ ფსიქოლოგიური პრობლემებისადმი ფსიქოანალიზს მისცა არამეცნიერული ხასიათი, რაც გამოიხატა ფროიდის უცნაურ დასკვნებში თავისი „კომპლექსების“ თეორიით. ასე მიიჩნევს გ.ჯიბლაძე, რომელიც უშუალო წყაროების გამოყენების საფუძველზე, დაწვრილებითი ანალიზის საფუძველზე ადასტურებს, რომ „ოიდიპოსის, ჰამლეტის, ლეონარდოს, მიქელანჯელოს, დოსტოვესკის და სხვათა მიმართ წაყენებულ ბრალდებებს რეალური ფაქტები არ გააჩნიათ, მაშასადამე, ფროიდის ფანტაზიაში არსებობენ და სინამდვილესთან კავშირი არა აქვთ“.¹⁰⁵

როგორც ვხედავთ, არაცნობიერი სრულ ბურჟსშია მოცული. ფსიქოლოგიას ჯერ კიდევ არ უთქვამს საბოლოო სიტყვა, ამიტომ მიგვაჩნია, რომ არასპეციალისტებმა, კერძოდ, კრიმინალისტებმა, არაცნობიერის პრობლემასთან დაკავშირებული საკითხების განსილვისას დიდი სიფრთხილე უნდა გამოიჩინონ.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მიუხედავად გარკვეული სიმწელებებისა, სხვა თეორიებთან შედარებით უზნადის თეორია იძლევა პრობლემის სწორად გადაწყვეტის საშუალებას და დანაშაულებრივი ქმედების იმპულსურობის შესახებ საკითხის კვლევაც ამ კუთხით მიდგომას მოითხოვს.

მოკლედ შევეხოთ იურიდიულ ლიტერატურაში გაურცელებულ აზრს დანაშაულებრივი ქმედების იმპულსურობის შესახებ.

პ.დაგილი, ბ.ნიკიფოროვი, გ.ზლობინი, თ.შავკულიძე, მ.უგრესელიძე და სხვა ავტორება აღიარებენ დანაშაულის ჩადენას არა მარტო ნებულობითი, არამედ იმპულსური ქცევის დროსაც. ამასთან დაკავშირებით ზოგიერთი მეცნიერი გვთავაზობს ბრალის

¹⁰⁴ ზ. ფროიდი - ფსიქოანალიზი. იბ. 1995წ. გვ. 502

¹⁰⁵ გ. ჯიბლაძე - ფროიდის ფსიქოანალიტიკური კვლევის კრიტიკისათვის. იბ. 1985 წ. გვ. 39

მესამე

ფორმას და გამოყოფს მას განზრახი დანაშაულიდან ბრალის დამოუკიდებელ ფორმად, როცა არ არსებობს დანაშაულის ჩადენის გადაწყვეტილების მიღების მომენტი, ე.ი. როცა დანაშაული ჩადენილია იმპულსურად. სოციურთი ავტორი გაუფრთხილებლობას მიიჩნევს იმპულსურად. მაგრამ როგორ ესმით მათ დანაშაულებრივი ქმედების იმპულსურობა?

თ. შავგულიძის აზრით, „განწყობის გამო იმპულსური და ასევე აუქტური ქცევის დროს ხდება ცოდნის იმ სფეროს აქტუალიზაცია, რომელიც საჭიროა ამ კერძო ვითარებაში განწყობით მოცული მიზნის მისაღწევად. ამასთანავე ხდება ცოდნის იმ სფეროს აქტუალიზაცია, რომელიც არა მარტო საგანთა თუ მოვლენათა ურთიერთკავშირის ფაქტობრივ მხარეს ეხება, არამედ ამ მოვლენათა ცოდნის შეფასების მხარესაც... ამიტომ აუქტში მეოფმა მკვლელმა იცის არა მარტო ის, რომ თოფის გახროლით შეიძლება ადამიანი მოკლა, არამედ ისიც რომ ამის ჩამდენი მკვლეელია, რომ იგი საზოგადოებრივად სამიმ ქმედებას სჩადის. სწორედ ცოდნის ასეთი მინიმუმი ე.ი. აქტუალური დამოკიდებულება ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროებისადმი, ჩვენი აზრით, საკმარისია, რომ ვილაპარაკოთ საზოგადოებრივი საშიშროების შეგნებაზე, როგორც განზრახვის სავალდებულო ელემენტზე“.¹⁰⁶ ამასთან თ. შავგულიძე აუქტურ მოქმედებას იმპულსურ მოქმედებად მიიჩნევს.

როგორც ვხედავთ, დ. უხანაძის თეორია იმპულსური ქცევის შესახებ მნიშვნელოვნად გაფართოებულია, როცა მას ბრალის ცნებას უკავშირებენ. იმპულსური მოქმედება ხომ აქტუალური მოთხოვნილებით და მისი დაკმაყოფილების ობიექტური სიტუაციით არის გაპირობებული. სუბიექტი თავისი ქცევის ობიექტივაციას არ ახდენს, ის არაფრობიერია. არაფრობიერიდან კი როგორ აუვაოთ ბრალის ცნება? იმპულსური

¹⁰⁶ თ. შავგულიძე - პრაქტიკული მსოფლიო სისხლის სამართლის იურიდიული ძეგლი, თბ. 1977 წ. კვ. 55

მოქმედების დროს ლაპარაკობენ აქტუალურ დამოკიდებულებაზე ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროებისადმი, რაც თითქოსდა გალისხმობს საზოგადოებრივი საშიშროების შეკნებას. ასეთნაირად გაკებული იმპულსური მოქმედება ნებისმიერ შემთხვევაში დაასაბუთებს განხრახვის არსებობას, ეს კი გამოიწვევს უკანონო მსჯავრდებას.

დ.უზნაძის მისედვით, აფექტი ერთბაშად იწვება: „რაიმე ძლიერი მთაბეჭდილება ინტენსიურ ემოციურ რეაქციას იწვევს, რომელიც თავისი ინტენსიუობის გამო მთელ ცნობიერებას იპყრობს... ხანამ აფექტი ძალაშია, მთელი ცნობიერების შინაარსი მის განკარგულებაში იმყოფება, მას ეკუთვნის“.¹⁰⁷ ადგილი აქვს წარმოდგენათა გაცხოველებულ მიმდინარეობას, ოღონდ ეს წარმოდგენები აფექტის შესაბამისი წარმოდგენებია, ამასთან აფექტი ხანმოკლე გრძნობაა.

იგი შედარებით ძალე ქრება, თუმცა განაგრძობს შესატყვის ბუნების სახით ერთხანს არსებობას, რაც ცნობიერების ახალ შინაარსებზე ვრცელდება ე.ი. აფექტის შემთხვევაში ცნობიერება არ არის გამორიცხული.

გავრცელებულია აზრი, რომ აფექტის შემთხვევაში მოქმედება თითქოს მოტივაციის გარეშე მიმდინარეობდეს, რაც არასწორია. დ.კიკნაძე მოქმედების მოტივის პრობლემასთან დაკავშირებით დაასკვნის: „მართალია აფექტის შემთხვევაში მოტივაციის პროცესი ძალიან შეზღუდულია, მაგრამ მოქმედებას მაინც გააჩნია თავის მოტივი და, მაშასადამე, მოტივაციის სუბიექტური და ობიექტური ფაქტორები... ასეთ შემთხვევაში გადამწყვეტ როლს ასრულებს მოტივაციის ისეთი სუბიექტური ფაქტორები, როგორიცაა ზოგადი მოტივი და დამოკიდებულება“.¹⁰⁸ ე.ი. აფექტის დროს მოქმედების გადაწყვეტილება ზოგადი მოტივის საფუძველზე მიიღება, ხოლო მოტივაციის პროცესი მასში მოხსნილი სახით მონაწილეობს. როცა მოქმედება მიზეზებითაა განსაზღვრული, მაშინ გვაქვს

¹⁰⁷ დ. უზნაძე - *პრობლემატიკა* ტ.3-4 გვ.

¹⁰⁸ დ. კიკნაძე - *ადამიანის მოქმედების ხატიანობისათვის*. 1971 წ. გვ. 147

რეფლექსური, ინსტიქტური მოქმედება. სულ სხვაა მოქმედება მოტივის მიხედვით: „მოტივი სხვა არაფერია თუ არა მოქმედების შესაძლო შედეგის წარმოდგენა და მისი ღირებულების განცდა, სწორედ ღირებულების ასეთი განცდა უდევს საფუძვლად მიზნის ცნებას, მიზანს, მიზანდასახულ მოქმედებას“.¹⁰⁹ მაშასადამე, აუქტური მოქმედება არაა იმპულსური მოქმედება.

ემოციის შედეგად წარმოშობილი მოთხოვნილება უშუალოდ, მოტივაციის პროცესის გარეშე, მოქმედებაში არ გადადის. სწორედ ეს იძლევა საფუძვლს აუქტის შემთხვევაში ჰირის ჰასუსისმკვლელობის დასაბუთებისათვის.

შ.ჩხარტიშვილის აზრით, ჰიროვნების განწყობა „არის მუდმივი მზაობა, რომელიც ადამიანს შესაძლებლობას აძლევს არსებობის ყოველ ჰირობებში (მილის მდგომარეობაშიც კი) ეური უკდოს საზოგადოებრივი ცხოვრების მოთხოვნებს და მათთან მიმართებაში მოცემული კონკრეტული სიტუაციური ვითარების შესატყვისი ვალდებულებანი იკისროს და განახორციელოს. იგი ადამიანის ყველა მოთხოვნილებას იქვემდებარებს და მუდმივ კონტროლს აწესებს მათ იმპულსებზე... ამას იგი ასევეებს იმის გამო, რომ მოცემული საზოგადოების ნორმატული სტრუქტურა წარმოადგენს ერთ ყველაზე ძირითად თავისებურებას, რომლის ნიადაგზედაც ხდება მისი ფორმირება. ამიტომაც ჰიროვნების განწყობა საზოგადოების ნორმატულ სტრუქტურას, როგორც მოქმედ მაღას, ასახავს თავის თავში“.¹¹⁰ აქედან კი გამომდინარეობს დასკვნა, რომ „ჰიროვნებას ნორმალურ ჰირობებში იმპულსური ქცევის მიმართაც არ ესხნება მორალური და იურიდიული ჰასუსისმკვლელობა“.¹¹¹

როგორც ვხედავთ დ.უზნაძის თეორია იმპულსური ქცევის შესახებ მნიშვნელოვნად შეცვლილი და გაფართოებულია, ეს კი სისხლის სამართალში მეტად სასიყატოა.

გასათვალისწინებელია ისიც, რომ შ.ჩხარტიშვილი ნებისმიერ

109 ბანსელიძე ვიკი. თბ. 1950 წ. კვ. 29

110 შ. ჩხარტიშვილი - განწყობა და ცნობიერება. თბ. 1975 წ. კვ. 235

111 იქვე - კვ. 223

ქცევას უწოდებდა ისეთ ქცევას, რომელიც ობიექტური ღირებულების შენახვაზეა ორიენტირებული“ ამიტომ, განწყობა, რომლის ჰიროვნული ქცევის მუდმივი მოქმედი ძირითადი სქემის სახით ფორმირებაც ამ სიტუაციის ზეგავლენით ხდება, ობიექტურ ღირებულებაზეა ორიენტირებული. იგი ობიექტურ ღირებულებათა დაცვისა და შექმნის ქცევის აქტების განხორციელებისაკენ მიმართულ ტენდენციას შეიცავს და ჰიროვნების ძირითად მიმართულებას განსაზღვრავს“.¹¹² მაშასადამე, ნებისმიერი ქცევა დადებითი ქცევაა. ავტორს ფსიქოლოგიაში შეფასება შემოაქვს, მაშინ როდესაც ფსიქოლოგია არ არის შეფასებითი მეცნიერება.

გამოდის, რომ მოქმედება, მათ შორის დანაშაული, რომელიც არ არის ობიექტურ ღირებულებაზე ორიენტირებული. ე.ი. ეკვლა უარყოფითი ქცევა იმპულსური ეოფილა.

გ.ნაჭეები ამა საკითხთან დაკავშირებით საინტერესო აზრს კეთაფაზობს: „თუ შ.ჩხარტიშვილის ფსიქოლოგიურ კონცეფციას გავიაზრებთ, მაშინ მთელი რიგი სიტუაციური დანაშაული იმპულსური აღმოჩნდება, ასეთი იქნება ეჭვიანობისა და შურისძიების ნიადაგზე მეკლულობა, გაუპატიურება, სულიგნობა და ა.შ. ასეთ შემთხვევაში ნებისმიერად მხოლოდ ისეთი დანაშაული გამოცხადდება, რომელიც მომავლის საჭიროებას ემსახურება... თვით ქურდობაც კი ხან იმპულსური იქნება და ხანაც ნებისმიერი. თუ ქურდი თამბაქოს ან სპირტიან სასმელს „ახლავე“ მიღების მოთხოვნით იპარავს, ქცევა იმპულსური იქნება, თუ ქურდობა მომავლის საჭიროებას ემსახურება, ქცევა ნებისმიერად უნდა ჩაითვალოს“.¹¹³ ე.ი. შ.ჩხარტიშვილის კონცეფცია ნებისმიერი ქცევის შესახებ ემთხვევა ქცევის ზნეობრივ კონცეფციას, რაც ფსიქოლოგიაში მიღებულია.

ამავე აზრს ადასტურებს გ.ბანძელაძის დასკვნა, რომ „ნება უოველთვის ზნეობრივი ღირებულების შექმნისადმი არაა მიმართული. იგი შეიძლება მიმართული იყოს სხვა საგნობრივ-ობიექტური ღირებულებისადმი“.¹¹⁴

¹¹² შ. ჩხარტიშვილი - განწყობა და ცნობიერება. თბ. 1974 წ. გვ. 234

¹¹³ ნ. ნაჭეები - ნებისმიერის თვისებულების პრობლემა. სისხლის სამართალში. ლაღიერტაიო საშრომი. თბ. 1975 წ. გვ. 63

¹¹⁴ გ. ბანძელაძე - დასახელებული საშრომი. გვ. 48

მ.ჩხარტიშვილი ნებისყოფისა და ნებისმიერი ქცევის ურთიერთმიმართების განხილვის შემდეგ დაასკვნის: „ნებისყოფის ღირებულება სწორედ იმაშია რომ თვითონ მას შეუძლია ისეთი ქცევა აწარმოოს, რომელიც უიმისოდ, რაიმე სხვა ფაქტორის ნიადაგზე, არაუთარ შემთხვევაში არ წარიმართება. ნებისყოფა ნებისმიერი ქცევის მიმართ დაახლოებით ისეთსავე როლს ასრულებს, როგორც მოთხოვნილება იმპულსური ქცევის მიმართ: ნებისმიერი ქცევის მოტივიც ნებისყოფიდან მოდის და ამ ქცევის საჭირო ენერგიის მობილიზაციასაც ნებისყოფა ახდენს“.¹¹³ მამასადამე, აქაც დასტურდება ჩვენი მტკიცება, რომ იმპულსური მოქმედების შემთხვევაში არ შეიძლება ლაპარაკი ბრალზე, რადგანაც მხოლოდ ნებისყოფას შეუძლია აწარმოოს ნებისმიერი ქცევა, სხვა რაიმე მნიშვნელოვანი ფუნქცია მას არა აქვს, ხოლო იმპულსური მოქმედების დროს ნებისყოფა გამორიცხულია, ამიტომ სისიხლისსამართლებრივი პასუხისმკებლობა იმპულსური მოქმედებისათვის არ შეიძლება დადგეს.

ჩვენს შესედეულებას ადასტურებს ნებისმიერი ქცევის ფიზიოლოგიური საფუძველიც, სახელდობრ, როცა დიდი ტვინის ქერქის ის ზონა ზიანდება, რომელიც ნებისმიერი ქცევის მოწესრიგებას ახდენს, ნებისმიერ მოძრაობათა სისტემა იძლება და ნებისმიერი ქცევა შეუძლებელი ხდება (აპრაქსია). აპრაქსიით დაავადებულ პირს არ შეუძლია თუნდაც სრულიად მარტივი მოძრაობა შეასრულოს, მაგრამ საკმარისია აქტუალური მოთხოვნილების იმპულსი, რომ მოძრაობა დაუბრკოლებრივ შესრულდეს. მამასადამე, იმპულსური მოქმედება პრინციპულად გამორიცხავს ნებისყოფას, ხოლო ნებისყოფის მომენტის გარეშე ბრალს ვერ დავასაბუთებთ. ამიტომ უსაფუძვლოა იმ ავტორთა მცდელობა, რომლებიც ასაბუთებენ სისხლის სამართლებრივ პასუხისმკებლობას იმპულსური მოქმედებისათვის.

ამავე აზრს ადასტურებს შერაცხადობის ინსტიტუტი. როგორც ცნობილია დანაშაულის სუბიექტის

სავალდებულო ნიშანია შერაცხადობა, რაც ბრალისა და ჰასუსისმკებლობის აუცილებელი წინაპირობაა. ჩვენთვის საინტერესოა შეურაცხადობის ფსიქოლოგიური კრიტერიუმი, რომელიც ორ მომენტს გულისხმობს: ინტელექტუალურს და ნებისყოფის მომენტს. შეიძლება ჰიროს ინტელექტუალური უნარი მოშლილი არ ჰქონდეს, მაგრამ არ გააჩნდეს ნებისყოფა. მაგალითად, კლექტომანიის დროს ჰიროს აქვს მიდრეკილება ქურდობისაკენ, მიუსედავად იმისა, რომ მას შენარჩუნებული აქვს თავისი მოქმედების სწორად შეუასების უნარი. ასეთი ჰირო თავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი ჰასუსისმკებობისაგან. ე.ი. ნებისყოფის მომენტს დიდი მნიშვნელობა აქვს ჰიროს ჰასუსისმკებლობისათვის. იმპულსური მოქმედება კი გამოორიცხავს ნებისყოფას, მაშასადამე ბრალსაც.

შ.ნადირაშვილი იხილავს რა შ.ჩხარტიშვილის შესჯედულებას მასზედ, რომ ნებისმიერი ქცევის საფუძველს ნებისყოფა წარმოადგენს, გამოთქვამს შიშს, რომ ამგვარი დაშვების გამო განწყობის თეორია შეიძლება უფრო სერიოზული სიძნელეების წინაშე აღმოჩნდეს: „ამ თვალსაზრისის გაზიარებით ჩვენ იძულებული ვიქნებოდით მიგველო დებულება, რომ ნებისყოფა მოთხოვნილებისა და სიტუაციის შესგავსად, განწყობისაგან დამოუკიდებლად, მის გარეო არსებობს და თვითონ წარმოადგენს ჰირობას განწყობის შესმნისათვის... ამ გაცებით, ნებისყოფა არ გამომდინარეობს განწყობიდან, ის განწყობის არავითარ გავლენას არ განიცდის“.¹¹⁶ მაშინ, როდესაც, დ.უზნამის თეორიის მიხედვით, ნებელობითი ფსიქიკური აქტივობა, ისევე როგორც უოველგვარი ფსიქიკური აქტივობა, განწყობის მოქმედების საფუძველზე უნდა იქნეს გაცებული. რ.ქვარცხავა შესნების ცნების შემოტანით ცდილობს ნებისყოფის საკითხების გადაწყვეტას, რაც შესად საინტერესოა, თუმცა ამ თვალსაზრისის მართებულობის საბოლოო დადასტურებისასთვის დიდი შესწავრამენტული შესაიაბაა საჭირო.¹¹⁷

¹¹⁶ შ.ნადირაშვილი - ნებისყოფა დ.მს. ლმდ. ე. 3

¹¹⁷ შ.ნადირაშვილი - ჰირობის სტილიური ქტივობა დ.მს. ე. 16

¹¹⁷ Кварццавა . Р - К проблеме выдержки в психологии. Автореферат кандидатской диссертации. 1968 г.

ფსიქოლოგიაში ცნობილია, რომ ინტელექტუალური პროცესები ნებისყოფასთან არიან დაკავშირებულნი, ნებისყოფისათვის ეველა საჭირო ჰირობას ისინი ქმნიან. გრძნობების შესახებ ეს არ შეიძლება ითქვას. „ნებისყოფას შეუძლია მეტნაკლები წარმატებით, გრძნობის გარეშეც აკეთოს თავისი საქმე... ასეთი ცსოვრება, რა თქმა უნდა, სუბიექტურად მშრალი, ცივი და უსიცოცხლოა, მაგრამ იგი მაინც შესაძლებელია“.¹¹

გრძნობა არ არის ნებისყოფისაგან მოწვევტილი და ეს ნორმალური ადამისნის ნებისმიერი ქცევის მიმდინარეობაში ეოველთვის გვჩდება. გრძნობა შეიძლება ნებისყოფის მოტივის გასწვრივ მოქმედებდეს, ან მის საწინააღმდეგოდ ეიოს მიმართული. შესაძლებელია წარუმატებლობისას ჰირს ბრძვის, მოუსვენრობის, მწუხარების განცდებიც გაუჩნდეს, ხოლო ეოველი წარმატება მასში სიხარულსა და აღტაცებას იწვევს. ეს განცდები კი გავლენას ახდენს ნებისმიერი ქცევის მიმდინარეობაზე, ამიტომ მისანშეწონილია ბრალის ფსიქოლოგიურ ასპექტში აისახოს ეს მომენტიც. გრძნობების შესწავლის ცალკეულ შემთხვევაში შეიძლება განსხვავებული მნიშვნელობა ჰქონდეს ბრალის ფორმების ანალიზისათვის.

როგორც ავლინხეთ, ნებისმიერ ქცევას ჰიროვნების ზოგადი მოთხოვნილებები და სუბიექტის მიერ ნებისმიერად წარმოსახული სიტუაცია უდევს საფუძვლად, ე.ი. ადამიანს გააზრებული, წარმოსახული აქვს მომავალი სიტუაცია და მისი შესაყურისი განწყობა უმუშავდება ზოგადი, არააქტუალური მოთხოვნილებების საფუძველზე. დ.უხნამის აზრით, ცნობიერება მხოლოდ მაშინ ჩნდება, როცა რომელიმე კონკრეტული განწყობით განსაზღვრული ქცევის აქტები ისეთ დაბრკოლებას აწუდებიან, რომელიც მათ შემდგომ წინსვლას შეუძლებელს ხდის. სუბიექტს თუ „მნიშვნელოვანი დაბრკოლება გადაელობა წინ, ის იძულებული ხდება, ხელი აიდოს აქტივობაზე, შეჩერდეს და მის ნაცვლად ობიექტივაციის აქტი განახოციელოს... ასე ჩნდება აზროვნება. იგი ობიექტივაციის

¹¹ ა. ბოკორიძელი, *მ. ჩხარტიძელი - ფსიქოლოგია*, თბ. 1963 წ. კვ. 322

ნიადაგზე წარმოებული ფსიქიკური აქტიუობაა“.¹¹⁷

ამრიგად, იმპულსური მოქმედების მაგალითად არ გამოდგება შემთხვევა, როცა ა. განრისხებული ბ-ზე, რომელმაც მძიმე შეურაცხოვა მიაყენა მას, აფექტით შეპყრობილი შერბის ოთახში, აიღებს თოფს, მისდევს ბ-ს და კლავს მას.¹²⁰ რადგანაც შურისძიების განწყობით განსაზღვრული ქცევის აქტი დაბრკოლებას წააწყდა: ა-ს ხელში არაფერი აღმოაჩნდა, რომ ბ-სთვის სამაგიერო გადაეხადა. ა. იძულებულია შენერდეს და ობიექტივაციის აქტი განახორციელოს, ნებისმიერად წარმოიდგინოს სიტუაცია, რის შედეგად მისი შესატყვისი განწყობა შეექმნება. ეს კი ნებისმიერი ქცევაა. ამიტომ ასეთ შემთხვევაში ადვილია განზრახვის დასაბუთება, რომელსაც მძიმე შეურაცხოვა უდევს საფუძვლად.

ავიღოთ მეორე შემთხვევა, როდესაც მონადირე თითქოსდა ნადირს უმიზნებს და შეცდომით კლავს ადამიანს. იმპულსურია თუ ნებისმიერი ეს მოქმედება? დაუშვათ მონადირეს მოეკლა ნადირი და არა ადამიანი, მაშინ ხომ არ გადაიქცეოდა იგი ნებისმიერ ქცევად? თუ ამ კითხვაზე დადებითად ვუპასუხებთ, მაშინ აღმოჩნდება, რომ ადამიანის ქცევის ბუნებას მისი შედეგების მიხედვით განსაზღვრავთ ე.ი. თუ მონადირემ შეცდომით ადამიანს ესროლა, მაშინ ქცევა იმპულსურია, ხოლო თუ ნადირს ესროლა, მაშინ - ნებისმიერი. როგორც ვხედავთ, აქ სრული გაუგებრობაა, ე.ი. პრობლემის ფსიქოლოგიური და სისხლისსამარ-თლებრივი ასპექტების სრული აღრევაა. თუ ჩვენ დ-უზნადის თეორიიდან ამოვალთ და ჩავთვლით, რომ იმპულსური მოქმედება არაცნობიერია, მაშინ შეცდომის პრობლემის მოშვლებით, შესაძლებლობა გვექნება განვსაზღვროთ, ნებისმიერია თუ იმპულსური მონადირის მოქმედება. როგორც ზემოთ დავასაბუთეთ, შეცდომა სისხლის სამართალში გამორიცხულია იმპულსური ქცევის დროს, რადგანაც იგი გულისხმობს ინტელექტუალურ და ნებელობით მომენტს. კონკრეტულ შემთხვევაში კი ჩვენ საქმე გვაქვს შეცდომასთან, კერძოდ, მონადირე ითვალისწინებდა რა ნადირის მოკვლას, არასწორი წარმოდგენის

¹¹⁷ დ. უზნ.აე - ე.ანუობის ფსიქოლოგიური კესპერიმენტის საფუძვლები. კვ. 132

¹²⁰ ა. ბეველიძე - დასახელებული ნაშრომი. კვ. 54

საფუძველზე იმისგვერდლა ადამიანი. ე.ი. დაუშვა შეცდომა, რისთვისაც შეიძლება დადგეს მისი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი. მაშასადამე, მონადირის მოქმედება არ ჩაითვლება იმპულსურად.

მაგრამ ნებისმიერია თუ არა მონადირის მოქმედება? ამ საკითხის გასარკვევად კვლავ მივმართოთ ფსიქოლოგიას.

დ.უზნაძე ხაზს უსვამს, რომ გარდა იმპულსურისა და ნებისმიერი ქცევისა, აქტიობის სხვა ფორმებიც არსებობს. მათი დიფერენციაცია იმის მიხედვით შეიძლება მოხდეს, თუ რა იწვევს განწყობას, რომელიც ამ აქტიობის მიმდინარეობას ედება საფუძვლად. თუ იმპულსურ აქტიობას აქტუალური სიტუაცია იწვევს, ნებისმიერს - წარმოსახვითი. არის თუ არა შემთხვევები, როცა მოქმედების განწყობას სხვა რამეც ქმნიდეს? რა თქმა უნდა, არის. ავტორის აზრით, ასეთია ე.წ. შთაგონება, ერთი ადამიანის ზემოქმედება მეორეზე, იძულება, რაც გულისხმობს კანონს, ნორმის, ბრძანების შესრულებას.¹²¹

დ.უზნაძე ადამიანის ქცევის ფორმებს ორ დიდ ჯგუფად ჰყოფს: ქცევის ექსტროგენური და ინტროგენური ფორმები.¹²² ექსტროგენური ქცევისას გვაქვს პრაქტიკული ქცევის განწყობა, თეორიული და სოციალური ქცევის განწყობა, ხოლო ინტროგენური ქცევისას - ფსიქოფიზიკური ძალების რეალიზაციის და შემოქმედების განწყობა.

მოქმედების ექსტროგენურ ფორმებს მიეკუთვნება მოხმარებითი ქცევა, პრობა ე.ი. ფაქტიურად იმპულსური და ნებისმიერი ქცევა. ხოლო ქცევის ინტროგენური ფორმებია თამაში, გართობა, სპორტი, შემოქმედება, სწავლა, ჩვევები, ჩვეულებანი.

ჩვენს მაგალითზე მონადირის მოქმედების ძირითად მიზანს სუბიექტის გართობა შეადგენს. ე.ი. ის უფრო ინტროგენური ქცევაა. მაშასადამე, არც ნებისმიერია და არც იმპულსური. გართობის

¹²¹ დ. უზნაძე - პრობები. ტ. 3-4 გვ. 230

¹²² დ. უზნაძე - ადამიანის ქცევის ფორმები. ისე პრობები. ტ. 16

ჰოზიტიური ფსიქოლოგიური დასასიათება დასრულებული სახით ჯერ არ არის მოცემული.¹²³

ინტროგენური ქცევისას შეიძლება დაისვას პირის სისხლისსამართლებრივი ჰასუხისმკებლობის საკითხი, რადგანაც, აუ მონადირემ შეცდომით ნადირის ნაცულად ადამიანი მოკლა, იმისდა მიხედვით, მონადირეს შეეძლო თუ არა შედეგის გათვალისწინება, გადაწყდება მისი სისხლისსამართლებრივი ჰასუხისმკებლობა. როგორც ვხედავთ, ინტროგენური ქცევისას ბრალზე ფაქტობრივი შეცდომის შემოქმედების პრინციპიდან გამომდინარე შეიძლება დასაბუთდეს სისხლისსამართლებრივი ჰასუხისმკებლობა.

ავიღოთ ინტროგენური ქცევის სხვა სახე: თამაში. თამაშის დროს ადვილი მოსალოდნელია უბედური შემთხვევა. მაგალითად, ქუჩაში ფეხბურთის თამაშისას ძლიერად დარტყმული ბურთი თავში მოხვდა ჩვილ ბავშვს და მიღებული ტრამეის შედეგად ადგილზე გარდაიცვალა. აქ შესაძლებელის დადგენა მოთამაშის სისხლისსამართლებრივი ჰასუხისმკებლობის საკითხი გაუფრთხილებელი. ბრალის არსებობისას, რასაც ასაბუთებს ფაქტობრივი შეცდომა. მაშასადამე, შეცდომა სისხლის სამართალში ეკსდება არა მარტო ნებისმიერი მოქმედებისას, არამედ ინტროგენური ქცევის დროსაც.

ამრიგად, არ უნდა დავუშვათ იმპულსური ქცევის შესახებ დ.უზნაძის თეორიის უსაფუძვლოდ გაფართოება, ზოგ შემთხვევაში დამასინჯებაც კი. წინააღმდეგ შემთხვევაში ეს სისხლის სამართალში მეტად საშიშ ფორმას მიიღებს და განდება უკანონო მსჯავრდების საფუძველი. ძირითადი დასკვნა, რაც აქ შეიძლება გაუკეთოთ, ეს არის დ. უზნაძის თეორიის სათუშველზე იმის აღიარება, რომ შეცდომა სისხლის სამართალში შესაძლებელია ნებისმიერი მოქმედებისას, ასევე ინტროგენური ქცევის დროს და გამორიცხულია იმპულსური ქცევისას.

აქვე ავღნიშნოთ იმ ტენდენციაზე, რომელიც შეიმჩნევა სისხლის

¹²³ რ. ნათაძე - ზოგადი ფსიქოლოგია კვ. 613

სამართალში. კერძოდ, როცა ღაპარაკობენ დანაშაულზე, მას მიიჩნევენ ქცევის ერთ-ერთ სახედ. შეიძლება ქცევის ფსიქოლოგიური ცნება დავამთხოვით დანაშაულის ცნებას? ამ კითხვას რომ ვუპასუხოთ, საჭიროა გავარკვიოთ ქცევის ფსიქოლოგიური მექანიზმში. სუბიექტის მოთხოვნილებები და მისი ძალები, ერთის მხრივ. და, მეორეს მხრივ, გარემო, რომელმაც ეს მოთხოვნილებები უნდა დააკმაყოფილოს, არის ის ორი ფაქტორი, რომელიც ადამიანის ქცევას განსაზღვრავს. მაშასადამე, ქცევა ფსიქოლოგიურად გულისხმობს სუბიექტის ამოქმედებას გარკვეული მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად. თუ ქცევის ბუნებიდან ამოვალთ, მაშინ უნდა ვადიაროთ, რომ სისხლის სამართალში დანაშაულის ქცევის სახედ გამოცხადება დიდ გაუგებრობას გამოიწვევს. განა შეიძლება მკვლელს ჰქონდეს ადამიანისათვის სისცოცხლის მოსპობის მოთხოვნილება და მისი მოქმედება მიმართული იყოს ამ მოთხოვნილების დაკმაყოფილებისაკენ? შეიძლება ქურდს ჰქონდეს სხვისი ქონების დაუფლების მოთხოვნილება? თუ სუბიექტს ასეთი არანორმალური მოთხოვნილებები აქვს, მაშინ შეუძლებელია ვიღაპარაკოთ პირის შერაცხადობაზე, საქმე გვექნება ფსიქიურად დაავადებულ ადამიანთან.

ბ.ხარაზიშვილი მართებულად აღნიშნავს, რომ სისხლის სამართალში ქმედებად არის მიჩნეული ის, რაც ფსიქოლოგიურად ფიქციაა. მკვლელს ამოძრავებს, მაგალითად, ქონებრივი გამორჩენის მოთხოვნილება. მისი დაკმაყოფილებისათვის ის იძულებულია ჩაიდინოს მკვლელობა, ე.ი. „სხვისი სიცოცხლის მოსპობა ამ შემთხვევაში ფსიქოლოგიურად ქცევის განხორციელების ხერხია, რომელიც ხშირად თუმცა ეწინააღმდეგება სუბიექტის სურვილს, მაგრამ ის მაინც იძულებულია გამოიყენოს იგი“.¹²¹ მაშასადამე, დანაშაული ქცევის სახედ არ შეიძლება ჩაითვალოს.

¹²¹ ე. ხარაზიშვილი. სსრკ-ის ფსიქოლოგია. თბ. 1975 წ. გვ. 165

§3. შეცდომის გნოსეოლოგიური ბუნება.

ქცევის მიმდინარეობის დროს, ან მის დაწყებამდე, შესაძლებელია თავის იჩინოს ისეთმა შინაგანმა ან გარეგანმა წინააღმდეგობამ, რაც ქცევის დაწყებას ან მის შემდგომ წინსვლას შეუძლებელს გასდის. ასეთ შემთხვევაში ჰიროვნება ქცევის აქტებს თავს ანებებს დროებით და მიმართავს ობიექტივაციის აქტს, რაც მას შემეცნების სუბიექტად ხდის, ხოლო დაბრკოლებას და მასთან დაკავშირებულ მოვლენებს შემეცნების ობიექტად აქცევს. მაშასადამე, აქ აუცილებელია ფილოსოფიური წანამძღვრების მოშველიება, რომ გასაკები გახდეს შეცდომის გნოსეოლოგიური ბუნება.

სისხლის სამართალში ცნობილია ე.წ. ფაქტობრივი შეცდომა, რაც გამოწვეულია დანაშაულებრივი ქმედების ფაქტობრივი ნიშნების არაადეკვატური წარმოდგენით, ესაა შეცდომა შემეცნებაში. მისი სახეები, როგორიცაა შეცდომა ობიექტში, ქმედების ხასიათში, დანაშაულის ჩადენის საშუალებებში, მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში და ა.შ. უშუალოდ დაკავშირებულია შემეცნების პროცესთან. ამდენად, შეცდომის გნოსეოლოგიური ბუნების დადგენა აუცილებელია. ის ხელს შეუწოებს ფაქტობრივი შეცდომის მექანიზმის გარკვევას. საბოლოოდ კი შეცდომის დროს ჰიროს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხის სწორად გადაწყვეტას.

ადამიანის შემეცნება თანდათანობით უახლოვდება ობიექტურ ჭეშმარიტებას. რუდოლფ შტაინერი ხაზს უსვამდა, რომ ჭეშმარიტების შეგრძნებისა და გაგების უნარი არსებობს ყოველ ადამიანში, რომ სწორედ ამ გაგებაში არის ძალა, რომელიც მიიყვანს ადამიანს შემეცნების უმაღლეს საფეხურამდე. ადამიანისათვის დამახასიათებელია ჭეშმარიტებისაკენ მიმართული ლტოლვა. „ჭეშმარიტება რომ არ ყოფილიყო თავისთავადი და დამოუკიდებელი, მისი ღირებულება და მნიშვნელობა ადამიანის ჰიროდი შეგრძნებით რომ ყოფილიყო განპირობებული, მაშინ იგი ვეღარ იქნებოდა

ერთიანი მიზანი მთელი კაცობრიობისა. ასე რომ, მისდამი ლტოლვით ჩვენ ვაღიარებთ მას დამოუკიდებელ არსებად¹²⁵. დადგენა იმისა, რომ ადამიანს შესაღებლობა აქვს გაიგოს ობიექტური გარემოება, არ ნიშნავს იმას, რომ ყველამ გაიგო და შეიცნო დღემდე გატებული და ამოხსნილი. ცალკეულმა ადამიანმა შეიძლება არ იცოდეს ამა თუ იმ მეცნიერების მიერ რა არის ამოხსნილი და პრაქტიკულად გადაწყვეტილი. ეს ეხება ჩვენს გარშემო არსებულ სინამდვილეს, რომელშიც უხდება ცხოვრება ადამიანს. ზოგჯერ ზირი სწორად აღიქვამს და შეიმეცნებს გარემოს, მაგრამ არასწორ დასკვნამდე მიდის. ასეთ შემთხვევაში მისი ქმედება არ შეესაბამება ობიექტურ სინამდვილეს. სისხლის სამართალში მთავარი მნიშვნელობა აქვს იმის დადგენას, კონკრეტულ ჰიროვნებას ჰქონდა თუ არა შესაძლებლობა, არ დაეშვა შეცდომა. ამრიგად, ამა თუ იმ ქცევაზე ჰიროს არასწორი წარმოდგენის წარმოშობის მიზეზების დადგენას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მისი ქმედების სისხლისსამართლებრივი შეფასებისათვის.

არსებობს ადამიანის სამეაროსთან მიმართების რამდენიმე ასპექტი:

1. პრაქტიკული, ანუ მომხმარებლურ-უტილიტარული.
2. ემოციური, რაც გულისხმობს სამეაროს განცდას ადამიანის მიერ.
3. აქსიოლოგიური, რაც შეფასებით-ღირებულებითი დამოკიდებულებაა სამეაროსთან.

4. თეორიული.¹²⁶

ჩვენთვის საინტერესოა ადამიანის სამეაროსთან თეორიული მიმართება, რაც გულისხმობს საგნობრივი ვითარების გარკვევას, ამის შედეგად უაღიბდება ცოდნა საგნის შესახებ. ესაა შემეცნების მიზანი.

მაშასადამე, ადამიანის სინამდვილისადმი დამოკიდებულების ერთი სახეა შემეცნება. მისი თავისებურება იმაშია, რომ მან

¹²⁵ რედოლფ შტაინერი - თეოსოფია. თბ. 1996 წ. კვ. 33

¹²⁶ ე. ერქომაიშვილი თეოსოფია. თბ. 1996 წ. კვ. 33

სინამდვილე ისე ასახოს, როგორც რეალურად არსებული. ეს იმის შედეგებია, რაც არის.

ფრანგი ფილოსოფოსები: ჰოლბახი, ჰელეცისი, გერმანელი ფილოსოფოსი ფიერბახი და სხვები დარწმუნებული იყვნენ, რომ შეცდომა გვაქვს მხოლოდ მაშინ, როდესაც აზროვნება მორდება აღქმას. მხოლოდ აღქმაა უშეცდომო, ჭეშმარიტი. რაციონალისტები ფიქრობენ, რომ აღქმა, წარმოდგენა, გვატყუებს ჩვენ, მხოლოდ აზროვნებაა რეალური, ნათელი. გნოსეოლოგიაში დიდი ხანია შეამჩნიეს ადამიანის ფსიქიკის ემოციურ-მგრძნობელობითი სფეროს კავშირი შეცდომის წარმოშობასთან.

ინგლისელი ფილოსოფოსი ბეკონი გამოყოფდა შეცდომის ოთხ მიზეზს. პირველი გულისხმობს ადამიანის თვისებების გადატანას ბუნების საგნებზე, როცა მათ მიაწერენ ისეთ თვისებებს, რაც მხოლოდ ადამიანს ახასიათებს. მეორე, შეცდომის მიზეზია სიმპატია-ანტიპატია. ის მომდინარეობს ინდივიდიდან. მესამე, შეცდომის მიზეზია სხვადასხვა სიტყვების, ტერმინების არასწორად გამოყენება. მეოთხე, შეცდომის მიზეზია, ყალბი შეხედულებების მიღება კრიტიკის გარეშე.¹²⁷

ჰეგელი შეცდომასთან დაკავშირებით აღნიშნავდა, რომ ესაა ჭეშმარიტების მიღწევის პირობა, ჭეშმარიტების „მარცვალი“. შეცდომა და ჭეშმარიტება შემეცნების მომენტებია. ისინი სწორედ შემეცნების პროცესში წარმოიშვებიან. შეცდომა აუცილებლად გულისხმობს შემეცნების მისწრაფებას ჭეშმარიტებისაკენ.

ფილოსოფოსი დეკარტი შეცდომას მიიჩნევდა თვით ცდუნებად და გვარწმუნებდა, რომ „არც ღმერთი და არც მეორე ადამიანი არ არის დამნაშავე ჩვენს შეცდომაში, არამედ ჩვენ თვითონ, ჩვენ ვინც ვმსჯელობთ. მსჯელობის დროს თავისუფალი ნებისყოფით ვირჩევთ ჰო უოფისა და უარყოფის აქტებს და აქ ვცდებით“¹²⁸

რა არის სინამდვილე, რა გზით შევამოწმოთ ჭეშმარიტია თუ მცდარი ჩვენი შემეცნების შედეგი, შესაძლებელია თუ არა

¹²⁷ Ф.А. Селиванов - Истина и заблуждение. 1972 г. стр. 48

¹²⁸ 2 კოკიტორი - რჩეული ფილოსოფიური თხზულებანი თბ ტ 3- 1972 წ. გვ 442

სინამდვილის შემეცნება? ეს საკითხები თავს იურის გნოსეოლოგიაში. ფილოსოფოსების უმრავლესობა სინამდვილის შემეცნების შესაძლებლობის საკითხს დადებითად უპასუხებს, მაგრამ არიან ფილოსოფოსები, რომლებიც ამ საკითხს უარყოფითად წუვეტენ. ისინი სკეპტიკოსებად იწოდებიან. სკეპტიციზმის თავისებურ გაგრძელებას წარმოადგენს აგნოსტიციზმი, რომლის მიხედვით ადამიანს არ შეუძლია მიაღწიოს ჭეშმარიტებას, შემეცნება შეუძლებელია. რაციონალისტების აზრით, გონება არის ძირითადი და გადამწყვეტი წყარო სინამდვილის შემეცნების საქმეში, ხოლო სენსუალისტები, პირიქით, აღქმას, შეგრძნებას ანიჭებენ უპირატესობას. როგორც რაციონალიზმი, ისე ემპირიზმი არ აღმოჩნდა საბოლოოდ სწორი. „რაციონალიზმმა მხოლოდ გონება მიიჩნია ცოდნის წყაროდ და იძულებული შეიქმნა თანდაყოლილი იდეები ელიარუბინა. თანდაყოლილი იდეების არსებობა კი უარყოფილ იქნა და რაციონალიზმი ჰაერში გამოკიდული აღმოჩნდა... ასეთსავე დღეში ჩაუარდა ემპირიზმიც - თუ ცოდნის საიმედო წყაროა შეგრძნებები, ცდა, მათში კი არასოდეს არ არის მოცემული ის, რაც აუცილებელია ნამდვილი ცოდნისათვის - ზოგადი. ამ გზით ზოგად დებულებას ვერასოდეს ვერ მივიღებთ. ე.ი. ნამდვილ ცოდნას ვერ მივიღებთ“.¹²⁾

კანტმა სცადა არ მიეღო არც ერთი გზა. მან საზი გაუსვა, რომ ნამდვილი ცოდნა რომ გვექონდეს აუცილებელია სინთეზურ-აპრიორული მსჯელობა. ამით მან შექმნა აპრიორიზმი. მისი დასკვნით, ცნობიერება არა მარტო იმეცნებს სინამდვილეს, არამედ ქმნის კიდევ მას.

შემდგომ ადამიანთა საზოგადოებრივი პრაქტიკა როგორც ჭეშმარიტების მიღწევის საზომი - გახდა გნოსეოლოგიის ცენტრალური ცნება. ამით გნოსეოლოგია დაუკავშირდა მეცნიერებას ადამიანთა საზოგადოების შესახებ, „უოველი ინდივიდი ხდება პიროვნება იმით, რომ ის ითვისებს საზოგადოებრივი ქცევის გარკვეულ ნორმებს. კულტურის გარკვეულ დონეს და ცოდნის გარკვეულ მარაგს. ე.ი. პიროვნება ეალიბდება იმით, რომ, ის

ითვისებს ნორმებს, რომელიც საზოგადოებას გააჩნია - ეთიკურს, სამართლებრივს და ა.შ. უჩნდება სოციალური ღირებულებანი და მათდამი დამოკიდებულებანი¹³⁰.

ადამიანურ მოქმედებას, გარდა ინტელექტუალური შეფასებისა, თან სდევს სინამდვილის ემოციური გრძნობადი გაცნობიერებაც. ადამიანი ქმნის და მოქმედებს ცოდნის საფუძველზე, ცოდნის მიხედვით, ასევე თავისი ემოციური სამყაროს შესაბამისად. სწორედ ამიტომ უოველ ადამიანს ჭეშმარიტებად ეჩვენება ის, რასაც იგი შეიმეცნებს თავისი შეგრძნებებიდან გამომდინარე, „მაგრამ მხოლოდ ის ჭეშმარიტებაა წარუვალი, რომელიც თავისუფალია სიმპათიების და ანტიპათიების შეგრძნებებისაგან და საერთოდ უოველგვარი მინარევებისაგან. ჭეშმარიტება რჩება ჭეშმარიტებად, თუნდაც ეველა ჰირადი გრძნობა ამხედრდეს მის წინააღმდეგ“¹³¹.

ასხნა და ასხნითი შემეცნება მიმართულია ან მოვლენის გამოძწვევი მიუზიზს, ან ზოგადის დადგენისაკენ, საიდანაც მოვლენა გამოიყვანება და რომელზეც მოვლენა დაიყვანება. გაგება კი საფუძველს ეძებს თვითონ მოვლენაში და მოვლენიდან ამოსვლით. გაგება შემეცნების აღმნიშვნელი ცნებაა და მასთან მჭიდროდ არის დაკავშირებული ფილოსოფიური ჰერმენევტიკა, რაც „ნიშნავს მთლიანიდან ნაწილის და ნაწილიდან მთლიანის დანახვას და გაგება იმიტომაა შესაძლებელი, რომ გამკეები და გასაგებები ერთიდაიმავე მთლიანის ნაწილებია, ეს მთლიანია „გონი““¹³².

საკუთარ ქმედებაზე ჰასუსს მხოლოდ ის აგებს ვინც თავის თავს იაზრებს როგორც ჰირს, ჰერსონას, როგორც ერთიანი მიზანწარმართული თვითქმედების უნარის მქონე არსებას, რომელიც ასევე ამ უნარის აქტუალური განმსორციელებელიც არის. მაშასადამე, - ჰიროვნებაა. ადამიანი ბიოლოგიურ-სოციალური არსებაა. „ბიოლოგიურ-სოციალური“ სამყაროს გადაკეთებას მხოლოდ მაშინ შეძლებს ადამიანი, როცა იგი თავის უოფნასთან მიმართებას დაამყარებს, მიმართებას კი ამყარებს ცნობიერება, რომელიც

¹³⁰ კ. ჭაჩიხი - ფილოსოფიის შესავალი თბ. 1953 წ. გვ. 192

¹³¹ რ. ბეონერი - ღას.ს. ნაბრძი კვ. 34

¹³² ე. ნინდუძე - კაცების შუილი ფილოსოფიაში და ჰერმენევტიკის პრობლემა. კვ.21

უნებური, გაუცნობიერებელი აქტი კი არაა, „არამედ თავისუფლებასა და დაუშენებული და თავისუფლებიდანაა განსორციელებული“.¹³¹ ცნობიერება, რომელიც თავისთავადაა მიმართებაში წარმოადგენს თვითცნობიერებასაც, ე.ი. არა მხოლოდ გნოსეოლოგიური - ამსახველი ცნობიერებაა, არამედ შექმნილიც: „იგი არა მხოლოდ ასახავს, არამედ ქმნის კიდევაც თავის თავს, ასახვისა და შექმნის ამოცანას უსახავს. ასეთი ცნობიერება არის ცოცხალი გონი“.¹³² ადამიანი კი გაიაზრება, როგორც უოფიერებასთან მიმართების დამყარების შესაძლებლობა, რომელიც მიიღწევა ცნობიერების მეშვეობით. მიმართებაში შეცნებულად შოფი ადამიანი კი ჰიროვნებაა.

„ადამიანი უნდა ამაღლდეს ჰიროვნებად. ადამიანი ჰიროვნებად უნდა გახდეს, რადგან ჰიროვნება უპირველეს ყოვლისა, არის შესაძლებლობა ღირებულებითი, ეთიკური და იურიდიული აქტებისა, რაც თავისთავად წმინდა ნებისყოფას, წმინდა აზროვნების „შე“-ს გულისხმობს“.¹³³

ჰიროვნება ჩნდება მაშინ, როცა ადამიანი აღიარებს სხვა ჰიროვნების არსებობას. შენის არსებობის აღიარებით ჩემთვის ჩნდება შენ, და ამით ჩნდება მე, ჰიროვნება, რომელსაც უნარი შესწევს სხვისი გაგებისა. ეს კი ნიშნავს სხვა სამყაროს არსებობის გაგებით აღიარებასაც.

საგნის ცნობიერებაში მოცემულობა ჯერ კიდევ არ ნიშნავს შემეცნებას. ამასთან შემეცნება შესაძლებელია როგორც საგნის მიზეზ-შედეგობრივ ჯაჭვში ჩაქსოვილი, ანუ ახსნითი შემეცნებით, ისე მიხვან დამოუკიდებლად თვითონ, საგნის საკუთარი არსებისა და საზრისის ძიებით, რაც გაგებითი შემეცნების გზაა. მისი მიზანია „გამოიწვიოს ჩემში გასაგების სურათი მისი მაცოცხლებელი ბირთვის ჩემში გაცოცხლების მეოხებით. ასეთი გაგება, ცხადია, იქნება

¹³¹ ე. ნიენდჰე - ღას.ხ. ნ.ბრომი. კვ. 270

¹³² იქვე - კვ. 241

¹³³ ე. ნიენდჰე - ღას.ხ. ნ.ბრომი. კვ. 270

არა სხვაში ჩემი მეს შთაგრძნობა, არამედ ჩემში სხვისი თანაგრძნობა და თანაცოდნა, მისი „უშუალო სილვა“.¹³⁶ თანაგრძნობა შეუძლებელია განცდის გარეშე, ამიტომ გაიკება მხოლოდ განცდილი. ადამიანს მხოლოდ განცდილის სილვა შეუძლია.

რადგანაც ჰიროვნების „ცენტრი“ გონი და გონითი თავისუფლებაა, ამიტომ ერთადერთი სწორი და ამომწურავი ინტერპრეტაცია შეუძლებელია: „ყოველთვის რჩება გონითი თავისუფლებით დაფუძნებული სხვაგვარად ყოფნის შესაძლებლობა და გასაკები შეიძლება ყოველთვის იყოს სხვაგვარი, ვიდრე ეს გამკებს აქვს წარმოდგენილი“.¹³⁷ ამასთან ყოველთვისაა შესაძლებელი მისი ახალი თვალსაზრისით განსილვა, ახალი გაგების შესაძლებლობები კი უსასრულოა. მაშასადამე, მცდარი გაგება ყოველთვისაა მოსალოდნელი.

მცდარი გაგების სუბიექტური ჰირობა ორია: გამკები ცნობიერება ყოველთვის სუბიექტური და ისტორიული ცნობიერებაა, ამიტომ ყოველთვისაა იმის საშიშროება, რომ ასეთი ცნობიერება ან სხვაში მოახდენს თავის თავის შთაგრძნობას, ან თავის თავში სხვის კონსტრუირებას. ეს კი არის როგორც სხვისი, ისე საკუთარი მეს არსებობის უარყოფა. მცდარი გაგების დამღევა შესაძლებელია „მე და შენის დიალოგით“, რაც შეუძლებელია ურთიერთმოსმენის გარეშე. მაშასადამე, სუბიექტური ჰირობების არსებობისას ყოველთვის იქნება მოსალოდნელი მცდარი გაგება, ე.ი. ადგილი ექნება შეცდომას.

ზემოთ ავლნიშნეთ, რომ არსებობს სინამდვილე და არსებობს მისი შემეცნება. „ყოველი შემეცნება სორციუოდდება ადამიანის ზოგადი ცნობიერების საფუძველზე... ეს ადამიანური ზოგადი ცნობიერება არის ყოველი შემეცნების საფუძველი. იგი არის აკებული საერთო კანონზომიერების მიხედვით, რომელიც ყოველ ადამიანში ერთნაირად მიმდინარეობს“.¹³⁸

¹³⁶ ი. ირეაძე - ღაბაშ. ნაშრომი. კვ. 291

¹³⁷ ი. ირეაძე - ღაბაშ. ნაშრომი. კვ. 292

¹³⁸ ი. ჭეიშვილი - შემეცნების ფილოსოფია. თბ. 1977 წ. კვ. 55

მსჯელობა შეიძლება იყოს ჭეშმარიტი ან მცდარი, ხოლო ჭეშმარიტება შემეცნებაში აუცილებლად გრძნობადისა და გონების ერთიანობას გულისხმობს. მაშასადამე, მარტო გრძნობადი შემეცნება ნაკლოვანი შემეცნებაა და შეცდომის მიზეზად შეიძლება ჩაითვალოს. მაგრამ ნაკლოვანია აგრეთვე შემეცნება მხოლოდ გონებით, ამიტომ აქაც მოსალოდნელია შეცდომა.

შემეცნების ამოცანაა იმის გაგება, თუ რა არის საგანი. ეს მაშინ განხორციელდება, როცა შეცნობილი იქნება მისი ნაშანთა ერთობლიობა (რაც ამ საგანს ახასიათებს). მაგრამ შესაძლებელია, საგნის გარკვეული ნიშნები არ იქნეს შეცნობილი, მაშინ მსჯელობა ამ საგნის შესახებ იქნება მცდარი, რადგანაც მსჯელობა უნდა გავიგოთ როგორც შემეცნების გამოხატულება, როგორც ასახსნელისა და ამსხნელის დამოკიდებულება, აზროვნების შემქმნელი. „საერთოდ, შემეცნება იმისი აღიარებაა, რაც არის. ეს ნიშანი გამოხატულია მსჯელობაში, რადგან იგი შემეცნების განხორციელებაა“.¹²⁹ მსჯელობა მხოლოდ ცნებების კავშირით არის შესაძლებელი. იგი ცნებების კავშირის „არის“ და „არ არის“ საშუალებით წარმოადგენს მსჯელობას. ამის გარეშე მსჯელობა არ არსებობს, ხოლო მსჯელობის გარეშე - შემეცნება.

როცა ერთეულის შემეცნების საკითხი დგება, ის მხოლოდ ზოგადის საშუალებით შეიცნობა, ე.ი. შემეცნება შეიძლება დახასიათდეს, როგორც სინამდვილის საგანთა შორის იგივეობისა და განსხვავების აღმოჩენა. მაგრამ აბსოლუტურად იგივეობრივი არაფერი არ არის, ამიტომ ზოგადი შეიძლება ერთეულისთვის შემცდარი აზრის წყარო გახდეს. შემეცნება რთული პროცესია და ამდენად ჭეშმარიტება შემეცნების დასაწყისში არც იქნება მოცემული, ის შემეცნების ბოლოს გახდება ცნობილი. შემეცნების უოველი საფეხური არ იქნება ჭეშმარიტების შემცველი.

შესაძლებელია აღმოჩინდეს, რომ დაპირისპირება,

¹²⁹ ე. ბუბანიშვილი - *შემეცნების თეორია*. თბ. 1977 წ. გვ. 75

რომელსაც შემეცნების მოძრაობა ემყარებოდა, ეოფილა მოხვეწებითი და ისინი ერთიმეორეს კი არ გამოირიცხავენ, არამედ ავსებენ. ეს არის საგნის შემეცნების დონის შედეგი. მაშასადამე, შემეცნების დასაწყისში მოსალოდნელია შეცდომის დაშვება.

შემეცნების საზომად აღებულია ცდა, პრაქტიკა, რომელსაც შეუძლია შესაბამისობაში მოიყვანოს აზრი და საგანი. პრაქტიკა კი ადამიანის საქმიანობას წარმოადგენს. პრაქტიკა ხდის საგანს პირველად მოცემულად. აღქმები ისეთ საგანს გვაძლევენ, როგორიც ჩვენი გამოცდილებაა. ამავე დროს, როგორც ზემოთ ავღნიშნეთ, აბსოლუტურად იგივეობრივი არაფერია, ამიტომ შესაძლებელია ადამიანმა საგანი ისე აღიქვას, როგორც მისი გამოცდილებიდან გამომდინარეობს. ეს კი შეიძლება შეცდომის მიზეზი გახდეს.

სინამდვილე რთულია. მასში მოვლენები ისეა ერთმანეთთან გადახლართული, რომ ძნელია თითოეული ისე იქნეს შეცნობილი, როგორც ის არის. ამიტომ მისი შემეცნება შეუარდებითია, „ანუ ის საგანს შეიცნობს და ამდენად, შემეცნება ობიექტურია, მაგრამ იგი შეცდომის შემცველია, რომელიც შემეცნების შემდგომ საფეხურზე გამოსწორდება ... აბსოლუტური ჭეშმარიტების შემეცნების გზა ობიექტურ-შეუარდებითი ჭეშმარიტების შემეცნებაა“.¹⁴⁰

§4. შეცდომის აქსიოლოგიური ბუნება

შემეცნება და შეფასება მსჯელობებში გამოიხატება. შემეცნებითი მსჯელობა არსს ისე გამოიხატავს, როგორც ის არის თავისთავად და ის ან ჭეშმარიტია, ან მცდარია. შეფასებითი მსჯელობა კი აღნიშნავს მოწონებას. შემეცნებითი მსჯელობა შემეცნების საგანთან მიმართებას გამოიხატავს, ხოლო ღირებულებითი მსჯელობა, ჩვენი გრძნობების საგანთან დამოკიდებულებას.

სისხლის სამართალში იურიდიული შეცდომა

¹⁴⁰ გ. ჰუმბოლტი - შემეცნების ფილოსოფია. თბ. 1977 წ. კვ. 13

განისაზღვრება, როგორც ქმედების იურიდიული ნიშნების არასწორად შეფასება. მაშასადამე, იურიდიული შეცდომა ესაა შეცდომა შეფასებაში. ამდენად, აუცილებელია შეცდომის აქსიოლოგიური ბუნების განხილვა.

ადამიანს სინამდვილისადმი შემეცნებითი დამოკიდებულების გარდა შეფასებითი დამოკიდებულებაც გააჩნია. „თუ შემეცნება გამოდის არსიდან და მისი შემეცნების მოთხოვნითაა განსაზღვრული, შეფასებითი დამოკიდებულება სინამდვილის ავკარგიანობას გულისხმობს. ეს ისეთი დამოკიდებულებაა, რომელიც გამოდის არა არსებულის აღქმიდან, არამედ იმის ცნობიდან, რაც ადამიანისთვის მნიშვნელობის მქონეა, რაც მისთვის ღირებულია. თუ შემეცნება არსის აღიარებიდან ამოდის და ის არსული ბუნებისაა, ღირებულება ჯერაჩსული ბუნებისაა“.¹¹¹

ადამიანი ღირებულების შემქმნელია, ამავე დროს, უველაზე. მაღალი ღირებულება თვითონ ადამიანია. იგი არა მარტო არსია, არამედ ის არის აგრეთვე ჯერაჩსი, რამდენადაც ის ღირებულებაა და ღირებულების მოთხოვნებს ემორჩილება. მას ღირებულების გარეშე არ შეუძლია არსებობა.

ქვენა და ზენა გრძნობების დაჰირისჰირება, წინააღმდეგობა ცნობილი მოვლენაა. ქვენა გრძნობების აღაგმვა გრძნობას შეუძლია. „როგორც ჩანს გონებისა და ქვენა გრძნობების ბრძოლა მუდმივია, ის საბოლოოდ არ გადაიჭრება, რადგან გონება თავისი განვითარებისათვის თავის საწინააღმდეგოს ქმნის, მერე მას ებრძვის და ამ ბრძოლაში ვითარდება“.¹¹²

მატერიალური ღირებულებანი. იმ საგნების ერთობლიობაა, რომლებიც აუცილებელია ადამიანის არსებობისათვის. ხოლო იდეალურ ღირებულებებს ეკუთვნის უველაფერი ის, რაც არათუ გონებითაა შექმნილი, არამედ,

¹¹¹ ე. მუხანაშვილი - ღირებულების ფილოსოფიური ნება. აბ. 1955 წ. გვ. 1

რომელიც კონის სახით არსებობს, რომელიც მატერიალურობას არ ფლობს, რომელიც მხოლოდ მოიაზრება. ზნეობრივი ცხოვრების უმაღლესი მიზანი კი სიკეთეა.

ადამიანთა არსებობა უნდა იყოს სულიერ და ნივთიერ ღირებულებათა ზომიერი ერთიანობა. მართალია, წუთისოფელი გრძნობადია, მაგრამ აქედან არ გამომდინარეობს, რომ აქ უოველნაირი გრძნობების დაკმაყოფილება დასაშვებია. ადამიანის გრძნობებს კონება საჭირო მიმართულებას აძლევს.

სინამდვილის შეფასება - ეს არის მისი ღირებულების მიხედვით განხილვა, ეს არის მისი ჯერარსობის მიხედვით შეფასება. სინამდვილესთან ადამიანის შეფასებით მიმართებაში ვლინდება ღირებულება, რაც დაკავშირებულია გარკვეულ მოთხოვნილებასთან. რაიმე საგანი შეიძლება შეესაბამებოდეს ან არ შეესაბამებოდეს მოთხოვნილებებს. იგი შეიძლება იყოს უფრო ღირებული ან ნაკლებად ღირებული, ე.ი. ის ადამიანის მიერ სხვადასხვანაირად შეფასდება. „ცნობიერება, რომელიც სამყაროს განიხილავს მისი ვარგისიანობის, სუბიექტის ინტერესებთან, მისწრაფებებთან, მიზნებთან მიმართების მიხედვით, არის შეფასებითი ანუ ღირებულებითი ცნობიერება“¹⁴³... ხოლო ღირებულება არის „რაც მნიშვნელობს ადამიანისათვის, რაც უნდა არსებობდეს ან არსებობს როგორც ადამიანის არსობრივ ძალთა რეალიზაცია“. იმისათვის, რომ რაიმე ღირებულების რანგში ავიდეს, სუბიექტმა იგი უნდა განიცადოს, როგორც გარკვეული მოთხოვნილების დაკმაყოფილების საშუალება. ასეთი განცდის გარეშე შეუძლებელია ღირებულებაზე ვილაპარაკოთ. ამდენად, ღირებულების ემოციონალურ, განცდისეული მხარე არსებითია მის სტრუქტურაში.

ამასთან, ეველათფერი ერთნაირი ღირებულების არ არის, წინააღმდეგ შემთხვევაში ღირებულებაზე მსჯელობას აზრი დაეკარგებოდა. მაშასადამე, არსებობს აბსოლუტური ღირებულებანი, მიზანთა მიზანი, უმაღლესი იდეალი.

გნოსეოლოგიაში მიღებულია, რომ შემეცნების გრძნობადი

¹⁴³ ე. ჰუმბლერი - ზნეობრივი ღირებულების სპეციფიკა. თბ. 1950 წ. გვ. 2

საფეხური საგნის არსებას ვერ წვდება. ამისათვის აუცილებელია გრძნობადი მასალა გონებამ გადააშუშაოს, ე.ი. ჭეშმარიტება შემეცნებაში გრძნობადისა და გონების აუცილებელ ერთიანობაშია. ღირებულების შემეცნების დროს კი საქმე გვაქვს გრძნობებთან, ემოციებთან, მისი საფუძველია ღირებულებითი ცნობიერება.

ადამიანში არსებობს შეფასებითი პრაქტიკა, როლმედიც შეფასებითი აქტების ერთიანობაა. მის საფუძველზე აქსეოლოგიის სუბიექტს შეუძლია თქვას რომ საგანი კარგი ან ცუდია. დაბალი და მაღალი ღირებულებების შემეცნება მოითხოვს შემეცნების სპეციფიკურ აქტებს - უპირატესობის მიცემას, არჩევანის სიყვარულს და სხვა.

გარემოსთან ურთიერთობაში ადამიანი თავისი ფსიქიკური ორგანიზაციის სირთულის მიხედვით შესაძლებელია დახასიათდეს, როგორც ინდივიდი, სუბიექტი, პიროვნება. ინდივიდი აქტივობის დროს მთლიანად არის ჩართული თავის ქცევაში. ასეთი ქცევა ინდივიდის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებას ემხსურება და ანგარიშს უწყევს იმ სიტუაციის თავისებურებას, სადაც ეს ქცევა სრულდება. ადამიანი, როგორც სუბიექტი, უფრო მეტად არის დიფერენცირებული სინამდვილისაგან. ფსიქიკური აქტივობის მეორე დონეზე სუბიექტს შეუძლია შეაჩეროს თავისი იმპულსური ქცევა და მასში დიფერენცირებულად განიხილოს თავის თავი, საგანი და სხვა ადამიანი. სუბიექტი შეფერხებული ქცევის მიზეზების გარკვევას ესწრაფვის, რა დროსაც იგი შემეცნებითი საქმიანობით არის დაკავებული. მაგრამ ადამიანი ამავე დროს პიროვნებაცაა, იგი არა მარტო „ქცევის მონაწილე“ და „ქცევის დამმკვირვებელი“, არამედ „ქცევის წარმმართველიც“. პიროვნების სოციალური ქცევა ფსიქიკური აქტივობის შესაძენი დონის მონაწილეობით ხორციელდება და მისი თავისებურებათა გაგებისათვის საჭირო ხდება ადამიანის ღირებულებათა ორიენტაციების ხისტემისა და ნებისყოფის თავისებურებათა გათვალისწინება. პიროვნების ერთ ერთ ძირითად ნიშანს ნებელობა წარმოადგენს. ნებელობით ქცევაში ადამიანი თავის „მესა“ და „ქცევის“ ობიექტივაციას ახდენს, ასეთი ქცევა მომავალში უნდა მოხდეს, ამავე დროს სუბიექტი გამოყოფილია

ქცევიაგან და თავის „მე“-ს განიცდის აქტივობის წყაროდ.

ნებულობითი აქტივობა იმპულსური ქცევის შეკავებით იწყება, რადგანაც ის ხშირად კონფლიქტში მოდის არა მარტო საგნობრივ სინამდვილესთან, არამედ ჰიროვნების სოციალურ და მორალურ მეხედულეებასთან, „მე“-ს მოთხოვნილებებთან. ასეთ ვითარებაში ადამიანი წევვტს იმპულსურ მოქმედებას და ობიექტივაციის აქტს. მიმართავს, რა დროსაც მისი ინტელექტუალური აქტივობა „შივნით“ არის მიმართული, თავისი ჰიროვნული ძალებისაკენ, სოციალურ-ღირებულებითი ორიენტაციებისაკენ. „მე“-ს მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებისათვის აღმოცენებული მოქმედება კი სოციალური ქცევაა, რისთვისაც „ჰიროვნება თავისი ფსიქიკური რესურსების, ინტელექტუალური და ნებულობითი პროცესების გამოყენებით ქმნის სოციალური განწყობილების აღმოცენების ჰირობებს. ასეთ განწყობათა საფუძველზე ის სოციალურ ქცევას ახორციელებს“.¹⁴¹ მაგრამ უოველი სუბიექტი როდია ჰიროვნება. ადამიანი, როგორც ჰიროვნება, სოციალური ცხოვრების პროცესში უაღიბდება, მისი ფორმირება ხდება სოციალური ცხოვრების მოთხოვნების მიღებისა და მათთან ჰირადი მოთხოვ-ნილებების შეჯერება-ინტეგრაციის პროცესში, რა დროსაც ხდება ნებულობითი აქტიობის ჩამოყალიბება.

სოციალური ქცევა უფრო რთული სტრუქტურული ბუნებით ხასიათდება, ვიდრე პრაქტიკული ან თეორიული ქცევა. მას საფუძვლად ედება სოციალური განწყობა, რომელიც მხოლოდ ღირებულებებისადმი ორიენტირებულ ჰიროვნებას ექნება. სოციალური განწყობის ფორმირება კი სოციალური ღირებულებებისადმი მისწრაფებების გარეშე შესაძლებელია.

ამრიგად „მესამე დონის ნებულობით-სოციალური აქტივობა, რომელიც ესთეტიკური, მორალური და სოციალური ღირებულებების შექმნისადმი ორიენტირებული, იდეალურ-ღირებულებით ობიექტს უკავშირდება, რაც ჰიროვნება-საზოგადოების მიმართულების სყუროშია რეალიზებული“.¹⁴² მოტივაციის პროცესი მესამე დონის ფსიქიკური

¹⁴¹ *2 სკირაქალი - ჰიროვნების სოციალური ფსიქოლოგია. თბ. 1975 წ. კვ. 113*

¹⁴² *იქვე - კვ. 122*

აქტიობის ერთ-ერთ კომპონენტს წარმოადგენს, ამიტომ ის სოციალურ განწყობათა ფორმირებისა და შეცვლის კონტექსტში შეიძლება იქონს შესწავლილი. სოციალური ქცევა ზნეობრივი ღირებულების შექმნისაკენ არის ორიენტირებული. „ქცევა ზნეობრივია მხოლოდ მაშინ და იმდენად, როცა და რამდენადაც იგი განსაზღვრულია უანგარო სიკეთის ქმედების მოტივით, თანაგრძნობით, ადამიანობით“.¹⁴⁶

ადამიანს, როგორც სოციალურ არსებას, თავისი მიდრეკილებისა და უნარის გამოვლენისა და რეალიზაციის მოთხოვნილება გააჩნია, რაც მისთვის მეტად ფასეულია. სოციალურ ღირებულებათა ფორმირება ჯგუფის მოთხოვნით, მასში გაბატონებული ნორმების ზემოქმედების საფუძველზე ხდება ე.ი. მისი ფორმირების გარეგან ფაქტორს სოციალური გარემო წარმოადგენს, ღირებულებანი, რომელთა მიმართ ადამიანს შეუმუშავდება მისწრაფება, ძალიან დიდად არის დამოკიდებული იმ ჰირველად ჯგუფებზე, რომლებშიც ჰიროვნება უაღიბდება. ასეთი ჰირველადი ჯგუფები ადამიანისათვის სშირად სანიმუშოდ იქცევა.¹⁴⁷ ადამიანი სოციალურ გარემოში ცხოვრების გამო თავის ჯგუფის ღირებულებათა შექმნას და მიღწევას ჰიროვნულ მიზნად აქცევს, ამავ დროს სოციალურ ღირებულებათა ფორმირებაზე გარკვეულ გავლენას ასდენს საკუთარი უნარისა და შესაძლებლობების შესახებ შესედულების შემუშავება და სოციალური შეფასების უნარის განვითარება, რაც გულისხმობს წარმატება-მარცხის განცდების გავლენას ღირებულებით სისტემაზე. ღირებულებათა სისტემის ჩამოყალიბების საფუძველზე ადამიანი ჰიროვნებად იქცევა და მისი ქცევაც ამ ღირებულებათა მოპოვებას ემსახურება.

ძირითად ღირებულებათა მიხედვით გერმანელი მეცნიერი მჰრანგერი გამოყოფს ადამიანთა ექვს ტიპს.¹⁴⁸

1. თეორიული ადამიანი, რომელსაც შემეცნების სფერო იტაცებს და მისთვის უმაღლეს ღირებულებას შემეცნება წარმოადგენს.

¹⁴⁶ ე. ბანძელაძე - გთიკა კვ. 40

¹⁴⁷ მ. ნადირაშვილი - დ.ს.ს. ნაშრომი კვ. 299

¹⁴⁸ Spranger E. -Lebensformen. VII. 1990

2. ესთეტიკური ადამიანი, რომლისთვისაც აქტუალურ ღირებულებას მძვინიერება, ხელოვნება წარმოადგენს.

3. ეკონომიკური ადამიანისათვის ჰირველ რიგში ეკონომიკური ღირებულება, ნიუთიერი კეთილდღეობა დგას.

4. პოლიტიკური ადამიანისათვის ძალაუფლებაა უმაღლესი ღირებულება.

5. სოციალური ადამიანისათვის სხვების სამსახური წარმოადგენს ინტერესის სფეროს.

6. რელიგიური ადამიანისათვის უმაღლეს ღირებულებას ღმერთი, სამუარო წარმოადგენს.

მპრანგერის ამ ტიპოლოგიის მიხედვით ღირებულებითი ცდომილება მოსალოდნელია ეკონომიკური და პოლიტიკური ადამიანის ტიპებთან, რადგანაც მათთვის აქტუალურ ღირებულებას ნიუთიერი კეთილდღეობა, ძალაუფლება, სხვებსე ბატონობა წარმოადგენს.

ღირებულებით შემეცნებასთან არის დაკავშირებული აქსიოლოგიაში ცნობილი ღირებულებითი ცდომილების ანუ ღირებულებითი სიბრმავის ფენომენი.¹⁴⁹ ღირებულებითი ცდომილება - ესაა შეუსაბამობა ნამდვილ ღირებულებასთან. ცნობილია ღირებულებათა სიბრმავის შემდეგი სახეები: ტოტალური, ნაწილობრივი ღირებულებითი და სუბსუმციის სიბრმავე. ჰირველ შემთხვევაში ადამიანს არავითარი გაცება არა აქვს კარკისა და ბოროტისა. მეორე შემთხვევაში მოცემულია ძირითად ღირებულებათა ჰრიმიტიული გეგმა, მაგრამ არა გვაქვს გაცება უფრო მაღალი ღირებულების. სუბსუმციის სიბრმავე გულისხმობს უუნარობას იმისა, რომ საქციელი შესატყვისი ღირებულებითი ტიპის ქვეშ მოაქციონ.

მაშასადამე, ღირებულებითი ცდომილება აუცილებლად გამოიწვევს ცდომილებას შეფასებაში.

დაბალი და მაღალი ღირებულებების შემეცნება დაკავშირებულია უპირატესობის მინიჭებასთან, ე.ი. ის ჰიროვნების მიერ სხვადასხვანაირად შეფასდება, რადგანაც ჰიროვნება

¹⁴⁹ ე. მუჰანაძე - დ. ს. ნაპრომი. კვ. 25

მიმართებაშია როგორც დადებით, ისე უარყოფით ღირებულებებთან. ამის შესაბამისად იგი შეიძლება იქონიოს დადებითი ღირებულების, ან უარყოფითი ღირებულების მატარებელი. მაშასადამე, ყველა ზემოთ ჩამოთვლილ შემთხვევაში მოსალოდნელია შეცდომა შეფასებაში. ეს უკანასკნელი კი შეიძლება საფუძველად დაედოს იურიდიულ შეცდომას, ე.ი. პირის არასწორ შეფასებას ქმედების იურიდიული ნიშნების მიმართ.

თავი მესამე

შეცდომა და სისხლის სამართლის ზოგადი
ნაწილის

ძირითადი პრობლემები

შეცდომის პრობლემა დაკავშირებულია მოქმედი ჰირის მიერ ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროებისა (მატერიალური მართლწინააღმდეგობა) და ფაქტიური გარემოებების შეფასებასთან, მაგრამ ასევე შეცდომის პრობლემა მჭიდრო კავშირშია სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის პრობლემებთან როგორცაა თანამონაწილეობა, აუცილებელი მოგერიება, უკიდურესი აუცილებლობა და სხვა. ამ ინსტიტუტებისათვის შეცდომის მნიშვნელობა სახელმძღვანელოებში არ განიხილება. თუ მხედველობაში არ მივიღებთ აუცილებელ მოგერიებას, დანაშაულის მცდელობას. მათ შორის კავშირი კი რეალურია და არა გამოგონილი. ამდენად, მიზანშეწონილია განვიხილოთ შეცდომის კავშირი სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის ძირითად პრობლემებთან.

§1. დანაშაული და შეცდომა

დანაშაულის ჩადენა საერთოდ შეცდომაა, რადგანაც დანაშაულს არაფერი არ ამართლებს. ამ შემთხვევაში შეცდომა აქსიოლოგიურია, რადგან ჰირი ცდება ღირებულებათა არჩევანში. ე.ი. ადგილი აქვს ღირებულებით ცდომილებას. ამიტომ მიზანშეწონილია განვიხილოთ შეცდომის კრიმინოლოგიური ასპექტი.

თუ შემცნების საგანია ეველაფერი, რაც ობიექტურად არსებობს, შეფასების საგანს ღირებულებითი საგნობრიობა წარმოადგენს. მაგრამ „შეფასება აუცილებლად ამოდის. შემცნებიდან, უოველი ჭეშმარიტი შემცნება აიძულებს სუბიექტს გადასინჯოს

ადრინდელი შეფასებითი მსჯელობები, რომლებიც უსყარებოდად არასაკმარის ცოდნას... შემეცნება სახიფათოა იმისათვის, კიდეც არ ძალუძს საკუთარ ან გათავისებულ მცდარ შეხედულებებს თავი დააღწიოს, სიმძნელე იმაშია, რომ სუბიექტს არ სურს უარი თქვას ილუზიებზე“.¹⁵⁰

ილუსია, როგორც სინამდვილე, აკმაყოფილებს ადამიანს, რადგანაც თუ რეალური სინამდვილე გარკვეულ შემოთქმას იწვევს სუბიექტში, ილუსია ამშვიდებს მას. ამიტომ სუბიექტი ჭიუტად ებღუჯება ილუსიას, რომელიც მისთვის ფუნქციური მნიშვნელობის ღირებულებად რჩება. ასეთ შემთხვევაში, ილუსიას ემეარება ადამიანის შეფასებითი მსჯელობები. ღირებულება კი როგორც ცნობილია, მხოლოდ შეფასებაში გვექმნება. მაქასადამე, ადგილი აქვს ღირებულებით ცდომილებას.

აქსიოლოგიურ ლიტერატურაში ღირებულების მრავალნაირი გაგება არსებობს. შედარებით გავრცელებულია მოსაზრება, რომ „ღირებულება არის ის რაც მნიშვნელობს“. აქ საზგასმულია, თუ უოფიერების როგორ წესთან არის იგი დაკავშირებული. ღირებულების უოფიერება არის მისი მნიშვნელობა. „ღირებულება ჯერარსულია, იდეალურია, ობიექტურია, მიზეზ-შედეგობრივი კავშირიდან დამოუკიდებელი“.¹⁵¹

ღირებულების სფეროში ობიექტური წესრიგის არსებობა ნიშნავს იმას, რომ არსებობენ დაბალი და მაღალი ღირებულებანი. ადამიანის „აქსიოლოგიური სახის“ გარკვევითვის გადამწყვეტია არა საქმიანობის სახე, არამედ მიზანი. შესაძლებელია ადამიანის მაღალ ზნეობრივ ღირებულებებზე ლაპარაკობდეს, მაგრამ მისი მიზანი იუოს გამდიდრება, მატერიალური კეთილდღეობა და საქმიანობაც ამ მიზნისაკენ იუოს მიმართული.

ღირებულებითი შემეცნების წეარო არის ადამიანის პრაქტიკული დამოკიდებულება სამეაროსთან. სწორედ ამიტომ ღირებულებითი ცდომილება ადამიანის რაიმე ფიზიკური საკლი კი

¹⁵⁰ გ. შუმსაშვილი - ღირებულება და საზოგადოებრივი ცნობიერების ფორმები 1990 წ. გვ 64

¹⁵¹ გ. შუმსაშვილი - დასას ნაშრომი გვ 71

არაა, არამედ სასქაროსთან მისი პრაქტიკული დამოკიდებულების შედეგია.

ღირებულებითი ცდომილება შეიძლება იყოს შედეგი ადამიანის გაუცხოვებისა, საკუთარი თავის დაკარგვისა. მაგრამ ეს არ ნიშნავს სერიოზულ ფსიქიკურ ნაკლს ან დაავადებას, თუმცა ხანგძლივი პერიოდის მანძილზე ამგვარმა მდგომარეობამ შეიძლება ფსიქიკური დაავადებაც გამოიწვიოს. გაუცხოების დროს ადამიანი სხვა ღირებულებით სამყაროში ხვდება, იგი იფარგლება მარტოოდენ ბიოლოგიური და ვიტალური ღირებულებებით, ან არ სცილდება საშუალება-ღირებულებათა სფეროს. ცხადია, ასეთ ვითარებაში დანაშაულის ჩადენისათვის გზა ხსნილია. არ არსებობს მისი შემკავებელი ღირებულებითი მოთხოვნილებები. მაშასადამე, აქ შეცდომა უდავოდ აქსიოლოგიურია, რაც საფუძვლად ედება დანაშაულებრივი ქმედების განხორციელებას.

საერთოდ ადამიანი გარკვეულ ინტერესთა ერთობლიობაა, რომლებიც, ერთი მხრივ, იერარქულია, მეორე მხრივ, კონკურენციას უწევენ ერთმანეთს. ზოგი ფუნდამენტურია, ზოგი ზედაპირული. როცა სუბიექტი მისდევს ზედაპირულ ინტერესებს, ამით იგი ეწინააღმდეგება სიღრმისეულ ინტერესებს, საკუთარ არსებას, მაგრამ გარკვეული დროის მანძილზე ეჩვევა ამას.

ადამიანს „შეუძლია გადაუხვოს თავის საკუთარ არსებობას, თავისი ეოფიერების კანონს“. მისი მამოძრავებელი ფუნდამენტურ-სიღრმისეული ინტერესი შეიძლება რეალიზებული იყოს მხოლოდ კონკრეტულ ინტერესთა სიმრავლით, რომლებიც ფარავენ ამ ინტერესს, ზოგჯერ იძენენ ზედმეტ დამოუკიდებულებას და უბიძგებენ ადამიანს მისი თავდაპირველი ინტერესის - როგორც მისი ეოფიერების „კანონის“ - საპირისპირო მიმართულებით¹⁵².

ამავე დროს ადამიანის თვითშეგნება რთულდება იმით, რომ იგი მიდრეკილია საკუთარი თავის მოტყუებისაკენ. მას ეოველთვის არ სურს იცოდეს სრული სიმართლე საკუთარ თავზე. ის ცდილობს არსებობის გაპართლებას, ამიტომ ქმნის და ეძლევა ილუზიებს.

¹⁵² ზ. კაკაბაძე - ადამიანი, როგორც ფილოსოფიური პრობლემა. 1987 წ. გვ. 12

ადამიანი სპირად ატყუებს საკუთარ თავს იმისათვის, რომ გაამართლოს და ასატანი გახადოს საკუთარი უოფიერება. ეს მიდრეკილება მუდამ არის ადამიანში.

საკუთარი ზრახვების შენიღბვა და თავისთავის მოტყუება ადამიანის ფსიქიკის ერთ-ერთ თავისებურებას წარმოადგენს. ის ბევრჯერ მიდის დათმობაზე ძლიერ ასოციალურ მოთხოვნილებათა წინაშე, ალამაზებს ასეთ ქცევას. თავის მოტყუების მექანიზმის საშუალებით მხოლოდ მომენტალურად, მოცემულ სიტუაციაში არ წედება შეკუების ამოცანა. ის სოციალური ტენდენციები და სტანდარტები რომლებიც ადამიანს სასურველად ეჩვენება, მართლაც უმუშავდება და უეაღიბდება.

„ფუნდამენტური ინტერესების განსორციელებას ჭეშმარიტი ბედნიერება მოაქვს, მაგრამ მათი რეალიზაციის სიმძლე, ზედპირული ინტერესების დამოუკიდებელი ძალის გადალახვის სიმძლე ბადებს სწორედ მიდრეკილებას გაიოლოებისაკენ...თავის მოტყუების მიდრეკილებაში ვლინდება სწორედ ეს მიდრეკილება გაიოლებისა და „გაიაფებისაკენ“ ... თავის მოტყუების „პროცედურა“ თავდება იმით, რომ ჩვენ ვქმნით ადამიანის კონცეფციას, რომელიც სავსებით ეაღბია, მაგრამ გამოდგება ჩვენი უოფიერების გასამართლებლად“.¹⁵³

იმისათვის, რომ ადამიანმა დანაშაული ჩაიდინოს, გარდა იმისა, რომ მან მოიმარაგოს შესაბამისი იარაღი ან საშუალება, საჭიროა საკუთარი სინდისისათვის დარჩეს შეუმჩნეველი, ე.ი. მიმართავს თვითმოტყუებას, რომლითაც ის მოახდენს საკუთარი სინდისის ნეიტრალიზაციას. ეს მოტყუება თავისებური ვიზაა დანაშაულის სამეაროში შესასვლელად.

„გაუცხოება ნიშნავს ადამიანის ისეთ მდგომარეობას, როცა ის თავისი მოქმედებით, თავისი საქციელით ეწინააღმდეგება თავისი არსებითი მისწრაფებების რეალიზაციას, თავისი საკუთარი არსის რეალიზაციას“.¹⁵⁴

¹⁵³ ზ. კაკაბაძე - ადამიანი, როგორც ფილოსოფიური პრობლემა. 1987 წ. გვ. 14

¹⁵⁴ ზეკაბაძე - დასახ. ნაშრომი. გვ. 50

ადამიანი თავის სპეციფიკური სიღრმისეული არსის თანახმად უნდა იყოს სულ უფრო მეტად თავისუფალი, შემოქმედებითად მოღვაწე, დამოუკიდებელი, განუმეორებელი პიროვნება და ჰქონდეს შინაგანი ურთიერთობა სხვა ადამიანებთან. მისწრაფება შინაგანი, სულიერ-პიროვნული ურთიერთობისაკენ შეადგენს ადამიანის ფუნდამენტურ არსებით მისწრაფებას.

კომფორტი დღეს იქცა უმაღლეს ღირებულებად. ის ჩვენს დროში გადაიქცა. ადამიანური ღირსების საფუძვლად და სრულიად არა აქვს მნიშვნელობა, რის ხარჯზეა მოპოვებული ეველადიერი ეს. ეველა კზა სიმდიდრისაკენ, კომფორტისაკენ გამართლებულია. მათ შორის დანაშაულებრივიც.

კომფორტის კულტთან დაკავშირებულია ტექნიკური კულტი. დღეს უკვე ლაპარაკობენ იმ ზიანზე, რაც მოაქვს ტექნიკას ადამიანის სულისათვის, ხოლო სულიერ გადაგვარებას ფიზიკური დეგრადირებაც მოყვება.

თანამედროვე ადამიანის გარემო სავსეა სტანდარტული ნიუთებით. კომფორტული ნიუთების მასშტაბური წარმოება, ადამიანთა კონცენტრაცია დიდ ქალაქებში მოითხოვს ცხოვრების მკაცრ რეგლამენტაციას, სტანდარტული ნორმების დადგენას. უოველგვარ სფეროში სტანდარტები ბატონობენ, მასობრივი საშუალებები ცდილობენ მოქალაქეებს ჩააგონონ ეს სტანდარტები. პიროვნება ამის საფუძველზე კარგავს ინდივიდუალურ ხასიათს, იკარგება პიროვნული და ვლებულობთ სტანდარტულ სუბიექტს. „კაცობრიობა დღეს განიცდის გლობალურ გაუცხოებას: ის რასაც თვითონ ქმნის, ხდება მისთვის მტრული, უცხო ძალა. ადამიანს უპირისპირდება ისევ მის მიერ შექმნილი საშუალებები. ასეთ შემთხვევაში პიროვნება, ან მთლიანად საზოგადოება, გაუცხოების მდგომარეობაშია“.¹⁵³

გაუცხოებას ხელს უწყობს ისიც, რომ ადამიანი კარგავს უშუალო კონტაქტს ბუნებასთან. მის ირგვლივ ეველადიერი მკვდარი, მაგრამ უფრო მოხერხებული, კომფორტული, სტანდარტული

¹⁵³ ვ. ჯეჩიახია - ფილოსოფიის შესავალი. თბ. 1983 წ. გვ. 182

ნივთებით შეიცვალა.

ევლაფერი ეს უპირისპირდება ადამიანის ფუნდამენტურ-არსებით მისწრაფებას, ის სხვა ღირებულებით სამყაროში კადადის და მზად არის ნებისმიერი ქცევა განახორციელოს. ეს კი შეცდომაა ადამიანის ფუნდამენტალურ ინტერესებთან მიმართებაში.

§2. შეცდომა და გაუფრთხილებლობა

სისხლის სამართლის თეორიაში გაუფრთხი-ლებლობა განიხილება, როგორც ბრალის დამოუკიდებელი ფორმა. ბრალი სოციალურ-ეთიკური კატეგორიაა, რაც ქმედებისადმი ჰირის ფსიქიკური დამოკიდებულების გაკიცხვას იწვევს. ასეთი გაკიცხვა კი შეიძლება დავასაბუთოდ მხოლოდ მაშინ, როცა ჰირის ფსიქიკურ დამოკიდებულებაში ასახულია არა მარტო ფაქტიური მხარე ქმედებისა, არამედ მის მიერ ჩადენილი ქმედების სოციალური მნიშვნელობაც, ე.ი. საზოგადოებრივი საშიშროება. საზოგადოებრივი საშიშროებისადმი (მატერიალური მართლწინააღმდეგობისადმი) ჰირის დამოკიდებულება კი წარმოადგენს ბრალის აუცილებელ ნიშანს.

„გაუფრთხილებლობით დანაშაულად ითვლება ქმედება, რომელიც ჩადენილია თვითიმედოვნებით და დაუდევრობით.

ქმედება თვითიმედოვნებითაა ჩადენილი, თუ ჰირს გაცნობიერებული ჰქონდა წინდხედულობის ნორმით აკრძალული ქმედება, ითვალისწინებდა მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობას, მაგრამ უსაფუძვლოდ იმედოვნებდა, რომ ამ შედეგს თავიდან აიცილებდა.

ქმედება დაუდევრობითაა ჩადენილი, თუ ჰირს გაცნობიერებული არ ჰქონდა წინდხედულობის ნორმით აკრძალული ქმედება, არ ითვალისწინებდა მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის შესაძლებლობას, თუმცა ამის გათვალისწინება მას ევალებოდა და შეეძლო კიდევ“.

თვითიმედოვნებისას საშიში შედეგის შესაძლებლობის

შეგნებულად დაშვება მოქმედების ჩადენის გადაწყვეტილების აღმოცენების დროს და დარწმუნება, რომ ეს არ მოხდება, წარმოადგენენ ორ ერთიმეორის გამომრიცხველ ფსიქიკურ დამოკიდებულებას. საზოგადოებრივად საშიში ქმედების შედეგის თავიდან აცილების სურვილი და დარწმუნება, რომ გადაწყვეტილება სწორია, გულისხმობს ინტელექტუალურ მომენტსაც, კერძოდ, წარმოდგენას, რომ არ არსებობს ამ შედეგის განხორციელების რეალური შესაძლებლობა. მაშასადამე, თვითიმედოვნებას საფუძვლად უდევს ჰიზის მცდარი წარმოდგენა ამა თუ იმ გარემოების შესახებ, რომლებზეც დაურღნობით ჰიზი ვარაუდობს, რომ საზოგადოებრივად საშიში შედეგი თავიდან იქნება აცილებული. ეს ვარაუდი დაუსაბუთებელ ხასიათს ატარებს. მცდარი, არასწორი წარმოდგენის საფუძველზე კი ჰიზი მიუტყუებელ შეცდომას უშვებს.

დანაშაულებრივი დაუდევრობის დროს ჰიზის წინაშე სრულად არ წარმოიშობა საკითხი საზოგადოებრივად საშიში შედეგის შესახებ. ამ დროს ჰიზი არ ითვალისწინებს თავისი მოქმედების ან უმოქმედობის საზოგადოებრივად საშიში შედეგის დადგომას, თუმცა ვალდებული იყო და შეეძლო გაეთვალისწინებინა იგი. შედეგის გაეთვალისწინებლობა დაუდევრობის დროს შეიძლება გამოწვეული იყოს შეცდომით, როცა ჰიზს არასწორად აქვს შეგნებული ქმედების ფაქტობრივი თვისებები. მაგალითად, მედიცინის დამ გამოიტანა აფთიაქის კარადიდან ბოთლი უფერული სითხით, ეტიკეტისათვის არ შეუხედავს; დარწმუნებულმა, რომ იგი ბრომი იყო, შეუმხაპუნა ავდემოფს ვენაში. სითხე ძლიერ მოქმედი შხამი დიკაინი აღმოჩნდა და ავადმყოფი ერთი საათის შემდეგ გარდაიცვალა.¹⁵⁶

ჰიზს შეიძლება სწორად ჰქონდეს წარმოდგენილი თავისი მოქმედების ფაქტობრივი თვისებები, მაგრამ შეცდომას უშვებს, როცა არ ითვალისწინებს მავნე შედეგის დადგომის შესაძლებლობას. მაგალითად, მეტევეის ფარდელის ახლოს მონადირე ესვრის კურდღელს. მონადირე არ ითვალისწინებს, რომ ტყვია შეიძლება მეტევეს მოხვდეს, თუმცა ვალდებული იყო და შეეძლო ეს

¹⁵⁶ საქართველოს სსრ სსკ კომენტარები. 1976 წ. გვ. 69

გაუთვალისწინებინა. მაშასადამე, მონადირემ დაუშვა შეცდომა, დაარღვია წინდახედულების მოვალეობა, რაც საზოგადოებრივად საშიში შედეგის გასათვალისწინებლად და თავიდან ასაცილებლად არის დაწესებული.

დაუდევრობა ხასიათდება ორი მომენტით: უარყოფითი - შედეგის გაუთვალისწინებლობა და დადებითი - ისეთი ზირობების არსებობა, რომლითაც ვაშობთ, რომ ჰირს შეეძლო ამ შედეგის გათვალისწინება. ჰირველი მომენტი გულისხმობს ჰირის არასწორ წარმოდგენას მისი საქმიანობის შედეგების შესახებ. შეცდომა შეიძლება გამოიხატოს როგორც უსწორო წარმოდგენაში, ასევე გარკვეული წარმოდგენის უქონლობაშიც. დაუდევრობა სწორედ წარმოდგენის უქონლობით ხასიათდება. ეს სხვა არაფერია. თუ არა შეცდომა. ის მჭიდროდ არის დაკავშირებული დაუდევრობის ზრობლემასთან.

მეორე, დადებითი მომენტი განსაზღვრავს სუბიექტის მიერ დაშვებული შეცდომის ხასიათს. კერძოდ საზოგადოებრივად საშიში შედეგის გათვალისწინების შესაძლებლობა ადასტურებს, რომ ჰირმა დაარღვია წინდახედულების მოვალეობა. მისი შეცდომა მიუტყუბელია. უოველივე ეს საკმაოდ საფუძველს იძლევა მისი გაკიცხვისათვის.

შეცდომა, რომელიც მევს დაუდევრობის ცნებაში დაკავშირებულია ჰირის მიერ ჩადენილი ქმედების შეუფასებლობასთან. საზოგადოებრივად საშიში შედეგის დადგომის შესაძლებლობაზე წარმოდგენის უქონლობა გამოწვეულია ისეთ კონკრეტულ გარემოებებზე მცდარი წარმოდგენით, რომლებიც არ გვევლინებიან დანაშაულის შემადგენლობის ელემენტებად. თუ შედდა ავადმყოფს შეცდომით აძლევს მხამს, დაუდევრობა გამოწვეულია ავადმყოფისათვის მიცემული სითხის ხასიათის შესახებ არასწორი წარმოდგენით.

ნაღბანდოვი და კაიშაური მუშაობდნენ სახლის სახურავზე. ნაღბანდომა ხელი ჰკრა კაიშაურს, რომელიც დაგორდა სახურავიდან და მიიღო სხეულის ნაკლებად მძიმე

დაზიანება. წინასწარმა გამოძიებამ ნაღბანდოვის ქმედება საქართველოს სსკ III-ე მუხლით დაკვალიფიცირა. სასამართლომ ჩათვალი, რომ ნაღბანდოვს არ ჰქონია კაიმაურის სხეულის დაზიანების განზრახვა. იგი მოქმედებდა დაუდევრობით, არ გაითვალისწინა, თუ ხელის კვრით კაიმაური წიაჭეოდა სახურავზე და ჩამოვარდებოდა. სასამართლო კოლეგიამ მარიუბულად მიუთითა, რომ ქმედების გაუფრთხილებლობით და კვალიფიცირებისათვის საკმარისი არ არის მარტოოდენ იმის მტკიცება, რომ ჰირი არ ითვალისწინებდა მავნე შედეგის დადგომის შესაძლებლობას. სასამართლო შოვალე იყო დაქტაციებისა, რომ ნაღბანდოვს უნდა გაეთვალისწინებინა თავისი მოქმედების საზოგადოებრივად საშიში შედეგის დადგომის შესაძლებლობა.¹⁵¹

მოცემულ შემთხვევაში ნაღბანდოვმა დაუშვა შეცდომა მის მიერ ჩადენილი ქმედების ხასიათში. დაშვებული შეცდომა გვაძლევს იმის მტკიცების საშუალებას, რომ მას შეეძლო შეეგნო მავნე შედეგის დადგომის შესაძლებლობა. ეს კი უკვე მისი გაყიფის საფუძველია.

ვაკუდრიავეყვი საზოგადოებრივი საშიშროების ფარგლებში გაზოოფდა თვით მოქმედების ობიექტურ საშიშროებას. თუ ჰირს არასწორი წარმოდგენის შედეგად არ შეუძლია შეიცნოს ქმედების საშიშროება, მით უმეტეს ის ვერ შეძლებს ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების შეგნებას მთლიანობაში. თუ ჰირს არ ჰქონდა შეგნებული ქმედების საშიშროება, მაგრამ შეეძლო შეეგნო ის, საკითხი გადაწყდება შემდეგნაირად: I. ქმედების საშიშროების შეგნების შესაძლებლობის შემთხვევაში, თუ არ შეუძლია შეიცნოს შედეგის საზოგადოებრივი საშიშროება, ბრალი გამოარცხნულია. II. თუ მას ჰქონდა რეალური შესაძლებლობა ქმედების საშიშროებასთან ერთად შეეგნო საშიშროება მიზეზობრიობის განვითარებისა მანე შედეგისაჟს, მაშინ სახეყა „სამართლებრივი გაუფრთხილებლობა“, როცა „შეგნების შესაძლებლობა“, როგორც ნიშანი გაუფრთხილებლობისა, მოიცავს მთლიანი დანაშაულის საზოგადოებრივ საშიშროებას.¹⁵²

შესაძლებელია ისეთი შემთხვევა, როდესაც ჰირს შეგნებული აქვს მოქმედების საშიშროება, მაგრამ არასაპატიოდ ცდება კონკრეტული

¹⁵¹ საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს ბოლექტერა 1974 წ. №8 იყ. 20

¹⁵² Кудрявцев В.Н. - Объективная сторона преступления. М. 1960 г. стр.98

შედგის საზოგადოებრივი საშიშროების სასიათში. გ.ფილანოვსკის აზრით, აქ არც თვითმედოვნება გვაქვს და არც დაუდევრობა.¹⁵¹

მ.უკრესელიძე მართებულად აღნიშნავს, რომ ასეთ შემთხვევაში დაუდევრობის დასაბუთება ეჭვს არ უნდა იწვევდეს. მართალია, მოქმედების საშიშროება შეგნებულია, მაგრამ მთლიანი საზოგადოებრივი საშიშროება დარჩა შეუგნებელი. დაუდევრობის უმრავლეს შემთხვევაში არ არის გათვალისწინებული მანე შედეგის დადგომა, მაშინ როდესაც წინდახედულობის ნორმები დარღვეულია შეგნებულად. მაგრამ თუ ობიექტი შეგნებულად არღვევს წინდახედულობის ნორმას, მას აუცილებლად შეგნებული ექნება ამ დარღვევის სოციალური საშიშროება.¹⁵²

გაუფრთხილებლობის დროს შეცდომა შეიძლება ეხებოდეს იმ გარემოებებს, რომლებიც დანაშაულის შემადგენლობის ფარგლებს გარეთაა. ასეთ შემთხვევაში არასაპატიო შეცდომა განეკუთვნება ე.წ. „სამართლებრივი გაუფრთხილებლობის“ სფეროს, ხოლო თუ ეს გარემოებები დანაშაულის შემადგენლობაშია, მაშინ „ფაქტიური გაუფრთხილებლობის“ სფეროს.

ა.ტრაინინი იხილავდა რა აღნიშნულ საკითხს, მივიდა დასკვნამდე, რომ „გაუფრთხილებლობით ჩადენილ დანაშაულში შეცდომა ფაქტში, რომელიც შემადგენლობის ფარგლებს გარეთაა, ჩვეულებრივად წარმოადგენს საფუძველს გაუფრთხილებლობით მისი კვალიფიკაციისათვის“.¹⁵³

მ. უკრესელიძე გაუფრთხილებელი ბრალის და ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების გამოპრიცხული გარემოებების განხილვისას ხაზს უსვამს, რომ „მოჩვენებითი მოკერებისას ჰასუსხისძეგებლობის საკითხი წყდება ბრალის ფორმებზე ფაქტობრივი შეცდომის ზემოქმედების წესის შესაბამისად. მაგრამ შეცდომა შეიძლება მიმართული იყოს როგორც დანაშაულის შემადგენლობაში მყოფი, ასევე მის ფარგლებს გარეთ მდებარე გარემოებების მიმართ.

¹⁵¹ Филановский И.Г. - *социально-психологическое отношение субъекта к преступлению*

М. 1970 г. стр. 143

¹⁵² Уразелидзе М.Г. - *Проблемы неосторожной вины в уголовном праве*. Тб. 1976 г. стр. 111

¹⁵³ Трайнин А.Н. - *Состав преступления по уголовному праву*. М. 1951 г. стр. 322

მაშინ როდესაც გაუფრთხილებლობა გულისხმობს ფსიქიკურ დამოკიდებულებას დანაშაულის შემადგენლობაში შემავალი გარემოებების მიმართ. ამიტომ ფაქტობრივი შეცდომის დადგენა თავისთავად არ წვევს საკითხს, მან ხელი შეუწყო „ფაქტობრივ“ თუ „სამართლებრივ“ გაუფრთხილებლობას.¹⁶²

მოჩვენებითი მოგერიებისას თუ პირი შეცდომით კლავს მოჩვენებით თავდამსხმელს, მისი ქმედება ჩაითვლება გაუფრთხილებლობად არა იმიტომ, რომ არ ჰქონდა შეგნებული ქმედება და შედეგი, არამედ იმიტომ, რომ დანაშაულის შემადგენლობის ფარგლებს გარეთ მდებარე გარემოებების მიმართ შეცდომის საფუძველზე არ ჰქონდა შეგნებული, თუცა უნდა შეეგნო და შეეძლო კიდევ გაუთვალისწინებინა ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროება. მაშასადამე, აქ ადგილი აქვს სამართლებრივ გაუფრთხილებლობას.

აუცილებელი მოგერიების ფარგლებს გადაშეტებისას ფაქტობრივი შეცდომა შეიძლება მიმართული იყოს დანაშაულის შემადგენლობაში შემავალი გარემოებების მიმართ. „თუ პირი შეცდომით თავდამსხმელს უფრო მეტ ზიანს მიაყენებს, ვინემ ეს საჭირო იყო თავდასხმის მოსაგერიებლად, მაშინ შეცდომა დაკავშირებული იქნება მიზეზობრივი კავშირის განვითარებასთან, რაც ეოველი შედეგიანია დელიქტის აუცილებელი ნიშანია. ხოლო შეცდომა მიზეზობრივ კავშირში გაუფრთხილებელი ბრალის ფაქტიურ ჰინაარს შეადგენს. ე.ი. ასეთ შემთხვევაში გვაქვს „ფაქტობრივი“ და არა „სამართლებრივი“ გაუფრთხილებლობა.“¹⁶³

როგორია თვითიმედოვნების დროს სუბიექტის ფსიქიკური დამოკიდებულება ქმედების საზოგადოებრივ საშიშროებისადმი ე.წ. „სამართლებრივი გაუფრთხილებლობის“ შესაძლებლობა? ამის თაობაზე თეორიაში ურთიერთსაწინააღმდეგო მოსაზრებებია გამოთქმული.

თვითიმედოვნებისას, როგორც კ. ტიხონოვი თვლის, პირს

¹⁶² Угрехелидзе М. Г. — указанная работа. стр. 127

¹⁶³ Угрехелидзе М. Г. — указанная работа. с. 129

შეგნებული აქვს საზოგადოებრივად საშიში შედეგის დადგომის შესაძლებლობა, არა აქვს შეგნებული თავისი ქმედების საშიშროება, მაგრამ აქვს ამის შესაძლებლობა.¹⁶⁴ ა. გერცენზონი აღნიშნავს, რომ თვითიმედოვნების აუცილებელი ნიშანია ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების შეგნება, რაც გულისხმობს საზოგადოებრივად საშიში შედეგის შეგნებასაც.¹⁶⁵ მ. უგრეხელიძე ხაზს უსვამს, რომ დანაშაულის საზოგადოებრივი საშიშროების შეგნების აუცილებლობა თვითიმედოვნების ცნებაში არ უნდა ჩაიდოს, ე.წ. „სამართლებრივი გაუფრთხილებლობა“ თვითიმედოვნების დროს გამოირიცხვლია.¹⁶⁶

თუ ვისეულმდევანელებთ დებულებით, რომ საზოგადოებრივად საშიშროების შეგნების შესაძლებლობა ის მინიმალური მოთხოვნაა, რომლის გარეშე ქმედება ვერ შეერაცხება ბრალად ჰიროვნებას, მაშინ უნდა ვაღიაროთ, რომ საზოგადოებრივი საშიშროების შეგნების შესაძლებლობა თვითიმედოვნებისას აუცილებელია.

თვითიმედოვნების ევენტუალურ განსაზღვრასთან სიახლოვის გამო მათ შორის ზღვარის გატარება ერთგვარ სიმძნელეს წარმოადგენს. ორივე შემთხვევაში შედეგის დადგომა შეცნობილია როგორც შესაძლებელი. თუ პირს შეგნებული აქვს საზოგადოებრივად საშიში შედეგის დადგომის შესაძლებლობა, მაშინ მას გათვალისწინებული ექნება ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროებაც. ეს კი ეწინააღმდეგება კანონის მოთხოვნას, რომელშიც თვითიმედოვნებისას მხოლოდ შედეგის გათვალისწინებაზეა ლაპარაკი, როგორც ვნახეთ, შედეგის გათვალისწინება აუცილებლად გულისხმობს ქმედების გათვალისწინებასაც. ეს წინააღმდეგობა დაძლეული იქნა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში, რომლის მე-10 მუხლში ხაზგასმულია, რომ „ქმედება თვითიმედოვნებითაა ჩადენილი, თუ პირს გაცნობიერებული ჰქონდა წინდახედულობის ნორმით აკრძალული ქმედება ითვალისწინებდა მართლსაწი-ნააღმდეგო შედეგის დადგომის

¹⁶⁴ Тихонов К. Ф. - К вопросу о разграничении форм виновности в советском уголовном праве. "Правоведение". 1963 г. №3 ст. 87.

¹⁶⁵ Герцензон А. А. - Уголовное право часть общая. 1948г. ст. 339

¹⁶⁶ მ. უგრეხელიძე - ბრალი საფრთხის დელიქტებში. თბ 1982 წ. გვ. 27.

შესაძლებლობას, მაგრამ უსაფუძვლოდ იმედოვნებდა, რომ ამ შედეგს თავიდან აიცილებდა“. მაგრამ ამით თვითიმედოვნება კიდევ უფრო დაუახლოვდა ევენტუალურ განზრახვას. მიუხედავად ასეთი სიასლოვისა, „განსხვავება ბრალის ამ ორ სახეს შორის უნდა ვეძიოთ არა წარმოდგენათა სფეროში - ამ მხრივ სრული მსგავსებაა - არამედ მათთან დაკავშირებული ემოციის, გრძნობის სფეროში: ერთი შემთხვევაში მოცემულია შესაძლო შედეგისადმი გულგრილი, განურჩეველი დამოკიდებულება, ხოლო მეორეში - შედეგის თავიდან აცილების იმედი“.¹⁶⁷ მაშასადამე, ევენტუალური განზრახვი-საგან თვითიმედოვნების განმასხვავებელ ნიშანს შესაძლო შედეგის თავიდან აცილების იმედი შეადგენს, სწორედ ამ ვარაუდში ჰიბრი უშვებს შეცდომას.

§3. შეცდომა და შემთხვევა

თუ განზრახვის კარგე მოქმედ ჰირს არ დაურღვევია წინდახედულობის მოვალეობა, ე.ი. თუ არ უნდა გაეთვალისწინებინა საზოგადოებრივად საშიში შედეგის განხორციელება, აგრეთვე მას თავისი ჰირადი თვისებების ან სუბიექტური მდგომარეობის გამო არ შეეძლო ექსრულებინა ეს მოვალეობა, გაუფრთხილებლობითი ბრალი გამოირიცხვლია, არსებობს მხოლოდ „შემთხვევა“ (casus), რომელიც გამოირიცხავს სასსლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას.

შემთხვევა, როგორც მოქმედებისა და შედეგებისადმი ჰირის ფსიქიკური დამოკიდებულების განსაკუთრებული ფორმა, ასევე დაკავშირებულია ამა თუ იმ გარემოებაზე არასწორ წარმოდგენასთან, ე.ი. შეცდომასთან. შემთხვევის ცნების არსში ძვეს შეცდომა.

შემთხვევა გვაქვს მაშინ, როცა ჰირი არ ითვალისწინებდა მავნე შედეგს და არც შეძლო მისი გათვალისწინება.

¹⁶⁷ ალ. ვაჩიშვილი - დანაშაულის სუბიექტური მხარე საბჭოთა სისხლის სამართალში. თბ. 1957 წ. გვ. 259.

გათვალისწინების შეუძლებლობა გამოირიცხავს მის გაკიცხვას. მაშასადამე, შეცდომა კონკრეტული გარემოებების შესახებ არ იწვევს სისხლისსამართლებრივ პასუხის-მგებლობას მაშინ, როცა ადგილი აქვს შემთხვევას.

ვ-სთან სახელში მივიდა მთვრალი ბ. მაგრამ ვ-მ და მასთან მცხოვრებმა ვ-მ იგი არ მიიღეს. როცა ბ-მ ღერეფანში მდგარ წელთ საუსე კასრს ფესი წაკრა, ვ-მ იატაკი მოწმინდა და სველი ტილო ბ-ს სახეზე დაარტყა. ვ. ამ დროს სამზარეულოში გასქურასთან იდგა და იცინოდა. ბ-მ აიღო მეორე კასრი, რომელიც იქვე იდგა, და როგორც თვითონ ფიქრობდა, წყალი შეასხა ვ-ს. თურმე კასრში ბენზინი იყო, გასქურას რომ დაეხზა, ბენზინი აფეთქდა, რის შედეგად ვ-მ სხეულის მძიმე დაზიანება მიიღო. ბ-ს მსჯავრი დაედო გაუფრთხილებლობით სხეულის დაზიანებასათვის. სსრკ უმაღლესი სასამართლოს პლენუმმა ბ-ს მოქმედება არ ჩათვალია გაუფრთხილებლობით დანაშაულად და თავის დაჯიქნილებით მიუთითა: „ბენზინიანი კასრი იდგა ღერეფანში წელთ საუსე ხეზე კასრებთან ერთად და არ გამოირჩეოდა რაიმე კარგვანი ნიშნებით, რომლებიც მიუთითებდნენ, რომ აუცილებელია ხიფათხილუ. აღნიშნული საქმის ვითარებისა და თვით დაზარალებულის საქციელის გამო ბ. არ ითვალისწინებდა და არც შეეძლო გათვალისწინებინა, რომ კასრში ადვილად აალებადი სითხეა და მის მოქმედებას შეეძლო მძიმე შედეგი მოყოლოდა.“¹⁶⁸ მოცემულ სიტუაციაში შეცდომამ გამოირიცხა როგორც ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების შეცნება, ასევე ასეთი შეცნების შესაძლებლობაც, საბოლოო ანგარიშში კი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობაც.

¹⁶⁸ საქართველოს სსრ სსკ კომენტარები გვ 75

§4. შეცდომა და აუცილებელი მოგერიება

აუცილებელი მოგერიება წარმოადგენს გარემოებას, რომელიც გამოიწვევს სისხლისსამართლებრივ ზასუსისმკებლობას. ჰირს, რომელმაც აუცილებელი მოგერიების ფარგლებში ჩაიდინა სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედება, ეს ბრალად არ შეერაცხება, რადგან არ გამოუწვევია მატერიალურად მართლსაწინააღმდეგო შედეგი. მოქმედი კანონმდებლობა დანაშაულად არ თვლის მოქმედებას, რომელიც თუმცა შეიცავს სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედების ნიშნებს, მაგრამ ჩადენილია აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობაში. აუცილებელი მოგერიება კი გულისხმობს საზოგადოებრივი ურთიერთობების დაცვას საზოგადოებრივად საშიში ხელუოფისაგან, ხელმოუფელისათვის ზიანის მიყენების გზით, თუ ამასთან გადაცილებული არ არის აუცილებელი მოგერიების ფარგლები.

აუცილებელი მოგერიების ცნება გადმოცემულია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 28-ე მუხლში, რომლის მიხედვით „მართლსაწინააღმდეგოდ არ მოქმედებს ის, ვინც ამ კოდექსით გათვალისწინებულ ქმედებას ჩაიდენს აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობაში, ე.ი. ვინც მართლსაწინააღმდეგო ხელუოფისას დააზიანებს ხელმოუფს თავისი ან სხვისი სამართლებრივი სიკეთის დასაცავად“.

აუცილებელი მოგერიება ჰიროვნების უფლებაა და არა მოვალეობა. მისი მიზანია კონკრეტული სამართლებ-რივი ინტერესების დაცვა.

აუცილებელი მოგერიების უფლება აღმოცენდება მხოლოდ მაშინ, როდესაც თავდასხმას საზოგადოებრივად საშიში ხასიათი აქვს და იგი შეიძლება განხორციელდეს ისეთი საშიში ხელუოფის წინააღმდეგ, რომელიც უკვე დაიწყო ან ეს ეს არის იწყება. თუ მომგერიებელს არასწორი წარმოდგენა გააჩნია მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების ხასიათზე, როცა ის სინამდვილეში მართლ-ზომიერია ან არასწორად აუასებს თავდასხმის შეწყვეტას, მაშინ ცხადია, მისი სისხლისსამართლებრივი ზასუსისმკე-

ბლობისათვის ამ გარემოებას დიდი მნიშვნელობა აქვს.

პირი, რომელიც ახორციელებს განსაზღვრულ მოქმედებას და არა აქვს შეგნებული აუცილებელი მოგერიება, არ შეიძლება განთავისუფლდეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან. აქედან გამომდინარეობს პირის შეგნებულობის, მის წარმოდგენების მნიშვნელობა აუცილებელი მოგერიების ფარგლებში მოქმედებისას. თუ აუცილებელი მოგერიების დროს მიუყნებული ზიანის მართლზომიერად ცნობის საფუძველია თავდასხმის აცილება, მაშინ პირს ნათლად უნდა ჰქონდეს წარმოდგენილი, რომ ის იმყოფება აუცილებელი მოგერიების ფარგლებში, რომ მიუყნებული ზიანით ის თავს იცავს და პირიქით, პირის ვარაუდს რომ ის მოქმედებს აუცილებელი მოგერიების ფარგლებში, როცა ასეთი სინამდვილეში არა გვაქვს, ასევე გააჩნია მნიშვნელობა მისი სისხლისსამართლებრივი პასუხის-მგებლობისათვის. ყველა ეს გარემოება დაწვრილებით უნდა იქნეს განხილული.

აუცილებელი მოგერიების მართლზომიერების პირობები იყოფა ორ ჯგუფად: აუცილებელი მოგერიების ვითარების წარმოქმნისა და შეწყვეტის და თავდასხმისაგან სამართლებრივი ინტერესების დაცვის მართლზომიერების პირობები. შეცდომა მთელ რიგ შემთხვევაში სწორედ ამ პირობებთან შეიძლება იყოს დაკავშირებული. მაგალითად, აუცილებელი მოგერიების მართლზომიერების ერთ-ერთი პირობაა ხელუფლის ნამდვილობა. შეიძლება გვქონდეს შემთხვევა, როცა ადამიანს რეალურად თავს არ ესხმიან, ის კი დარწმუნებულია, რომ მასზე თავდასხმა ხორციელდება და ის ცდილობს თავდასხმის მოგერიებას. ასეთი „მოგერიება“ სისხლის სამართლის თეორიაში იწოდება მოჩვენებით მოგერიებად.

მოჩვენებითი მოგერიება გულისხმობს ისეთ მდგომარეობას, როცა სახეზე არ არის რეალური ხელუფლა და პირი მსოფლიოდ შეცდომით ვარაუდობს ასეთი ხელუფლის არსებობას.

ნ.პაშე-ოზერსკი სწორედ ასე განმარტავს მოჩვენებით მოგერიებას. კერძოდ როგორც მოჩვენებით, ნამდვილად არარსებულ ხელუფლის მოგერიებას, ე.ი. შეცდომის

შედგეს.¹⁶⁹ მაგრამ ასეთი განსაზღვრება არ შეიცავს ვითომდა ხელმოუფელისთვის ზიანის მიყენების მომენტს, რაც მოჩვენებით მოგერიებას სისხლისსამართლებრივ მნიშვნელობას ანიჭებს. ამიტომ მართებულად მიგვაჩნია თ.შავგულიძის მოსაზრება მასზე, რომ „აუცილებელი მოგერიება მაშინ გვაქვს, როცა კაცი კონკრეტული სამართლებრივი ინტერესების დასაცავად ჯნებას აუენებს ადამიანს, რომელიც შეცდომით თავდამსხმელად ეჩვენება, თუმცა საზოგადოებრივად სამიმ ხელუფალს ობიექტურად აღცილი არ ჰქონია“.¹⁷⁰

მოჩვენებითი მოგერიების ვითარებაში ჩადენილ ქმედებას საზოგადოებრივი სამიშროების შეგნება არ ახლავს, რის გამოც განზრახვა ჰირის მოქმედებაში გამოორიცხულია. ასეთი შეგნების უქონლობა განპირობებული ფაქტობრივი შეცდომით, შესაძლებელია ჰირი რეალურ თავდასხმას იგერიებს მაგრამ სცდება ხელმოუფელის ჰიროვნებაში ასეთი შემხვევა მოჩვენებით მოგერიებას არ განეკუთვნება.

თოარიასა და პრაქტიკაში იზიარებენ აზრს, რომ მოჩვენებით მოგერიებისას მიყენებული ზიანისათვის პასუხისმგებლობის საკითხი წუდება ბრალზე ფაქტობრივი შეცდომის შემოქმედების წესის შესაბამისად. მოჩვენებითი მოგერიების დროს ჰირს შეგნებული აქვს, რომ ზიანს აუენებს „თავდამსხმელს“, მაგრამ არა აქვს გაცნობიერებული, რომ კონკრეტულ შემთხვევაში ეს საზოგადოებრივად სამიშია „ამიტომ მოჩვენებითი მოგერიებისას განზრახვის გამოპრიცხველია ქმედების საზოგადოებრივი სამიშროების შეუგნებლობა“.¹⁷¹

მოჩვენებით მოგერიების დროს ჰირი ვარაუდობს, რომ მის მიერ დაცვითი მოქმედების განხორციელების მომენტში

¹⁶⁹ Паше-Озерский Н.Н. - *Обстоятельства исключавшие*

ответственность по советскому уголовному праву М. 1954 г. ст. 100

¹⁷⁰ თ. შავგულიძე. - *ლ. სურგულაძე - საზოგადოებრივი სამიშროების გამოპრიცხველი გარემოებანი სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში*. 1988 წ. გვ. 88

¹⁷¹ Шавгулидзе Т.Г. - *Необходимая оборона*. Тб 1966 г. ст. 150

მიმდინარეობს საზოგადოებრივად სამიში თავდასხმა. სინამდვილეში თავდასხმის არარსებობა არ გვამღვევს სამუალებას გამოვრიცხოთ სისხლისსამარ-თლებრივი ჰასუსისმკებლობა. ბრალი შეიძლება დადგინდეს მაშინ, როცა საქმის გარემოებები ნათლად შეტყუვლებენ, რომ ჰირს თუმიცა არ ჰქონდა გათვალისწინებული თავდასხმის არარეალობა, მაგრამ შეეძლო და უნდა გათვალისწინებინა კიდევაც. ამრიგად, ჰირმა ჰასუსი უნდა აგოს მოჩვენებითი თავდამსხმელისათვის ზიანის გაუფრთხილებლობით მიუენებისათვის.

უნდა აღინიშნოს, რომ რიც შემთხვევებში სასამართლოები მოჩვენებითი მოკერიების მდგომარეობაში ჩადენილი მოქმედებისათვის ჰირებს მსჯავრს სდებენ კანონით, რომელიც ითვალისწინებს ჰასუსისმკებლობას ჰიროვნების წინააღმდეგ მიმართული განზრახი დანაშაულისათვის, მაშინ როდესაც ასეთ შემთხვევებში საქმის კონკრეტულ გარემოებათა მიხედვით აღნიშნული მოქმედებანი შეიძლება განხილულ იქნეს მხოლოდ როგორც გაუფრთხილებლობით ჩადენილი ან საერთოდ არ შეიცავდეს დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნებს.

მოჩვენებითი მოკერიება გამოირიცხავს სისხლის-სამართლებრივ ჰასუსისმკებლობას მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც შემთხვევის მთლიანი ვითარება დაცვის სამუალებების გამოყენებელ ჰირს საკმარის საფუძველს აძლევდა ევარუდა, რომ ადგილი ჰქონდა რეალურ ხელყოფას და მას შეგნებული არ ჰქონდა თავისი ვარაუდის მცდარობა.¹⁷²

როგორც ზემოთ ავლინებთ, აუცილებელი მოკერიების მდგომარეობა წარმოიშობა არა მარტო უშუალოდ თავდასხმის მომენტში არამედ აგრეთვე იმ შემთხვევაში, როდესაც სახეზეა თავდასხმის რეალური საფრთხე და იგი წყდება თავდასხმის შეწყვეტასთან ერთად მაგრამ შესაძლებელია მომკერიებელს არა აქვს შეგნებული თავდასხმის დამთავრება და არც შეეძლო იგი შეეგნო.

ასეთ შემთხვევაში აუცილებელი მოკერიების

¹⁷² საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს ბიულეტენი. 1970 წ. №1 გვ. 15

მდგომარეობა არ შეიძლება ჩაითვალოს შეწყვეტილად. შეცდომა, შეიძლება ითქვას, ავრძელებს აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობას. თავდასხმის შემდეგ თავდასხმელისათვის ზიანის მიყენება ე.ი. არადროული მოგერიება არ ჩაითვლება დანაშაულად ისეთ შემთხვევაში, როდესაც ჰირი ვერ ითვალისწინებდა და არც შეეძლო გაეთვალისწინებინა თავდასხმის დამთავრების მომენტი.

თ. შავგულიძის აზრით, „არადროული მოგერიება არსებითად მოსწევნითი მოგერიების სახესხვაობაა. მის დროს „დაკიანებული“ იქნება ეს მოგერიება თუ „ნაადრევი“, მომგერიებელს ფაქტობრივი შეცდომა მოსდის“.¹⁷³

მომგერიებელმა, რომელმაც ვერ შეამჩნია თავდასხმის შეწყვეტა, მაგრამ კონკრეტულ ვითარებაში მოვალე იყო და შეეძლო კიდევ შეემჩნია იგი ჰასუსს აგებს ზიანის გაუფრთხილებლობით მიყენებისათვის

აუცილებელი მოგერიების მართლზომიერების ერთ ერთი ჰირობაა სამართლებრივი ინტერესების დაცვის მიზანი. ამასთან დაკავშირებით შეიძლება ჰირს არ ჰქონდეს შეგნებული რომ ის აუცილებელი მოგერიების ვითარებაშია. მაშასადამე, აუცილებელი მოგერიების დროს შეცდომა შეიძლება დაკავშირებული იყოს მომგერიებლის მიერ ჩადენილი მოქმედების ხასიათთან, რომელიც ობიექტურად წარმოადგენს თავდასხმისაგან დაცვას, მაგრამ თვით თავდასხმის ფაქტი არა აქვს შეგნებული მომგერიებელს. ჰირის წარმოდგენაში მის მიერ განხორციელებულ მოქმედება არ წარმოადგენს დაცვითს. ის მოქმედებს განზრახ, რათა ზიანი მიაყენოს საზოგადოებრივ ურთიერთობას და მხოლოდ შემთხვევითი გარემოებების წყალობით ამ მოქმედებით ხდება თავდასხმის აცილება.

განხილული სახე შეცდომისა არ გამოირიცხავს ჰირის მოქმედებაში განზრახვას, რისთვისაც მას დაეკისრება სისხლისსამართლებრივი ჰასუსისმკებლობა აუცილებელ

¹⁷³ ვ. შავგულიძე. ნ. სურგულაძე - დასახელებული ნაშრომი. გვ. 122

მოგერიებაზე მითითების გარეშე.

საზღვარგარეთის სისხლის სამართლის პრაქტიკაში ცნობილი შემთხვევა ამის თვალსაჩინო მაგალითია: როდესაც გერმა მოკლა მამინაცვალის, რომელიც წლების მანძილზე თავის ცოლს აწამებდა. მკვლელობა მოხდა ღამით. მამინაცვალის თავის საწოლთან იდგა და რაღაცას ედავებოდა ცოლს, გერმა მამინაცვალს ნაჯახი დაჰკრა, გაისმა რევოლვერის სროლის ხმა, ტყვია კედელს მოხვდა, როგორც გამოირკვა, მამინაცვალს რევოლვერით ცოლის მოკვლა უნდოდა. მიუხედავად იმისა რომ აქ თავდასხმის მოგერიება მოხდა, აუცილებელი მოგერიება არ გაქვს, რადგანაც გერი სამართლებრივი ინტერესების დაცვის მიზნით არ მოქმედებდა.¹⁷⁴

აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაცილება გულისხმობს თავდაცვის აშკარა შეუსაბამობას ხელუფლის ხასიათსა და საშიშროებასთან, რაც ნიშნავს დაცვის ინტენსივობის აშკარა შეუსაბამობას თავდასხმის ინტენსივობასთან. ასეთ შემთხვევაში მომგერიებელი თავდამსხმელს აუცილებს ზიანს, რომელიც არ იყო აუცილებელი თავდასხმის მოსაგერიებლად. მაშასადამე, აუცილებელი მოგერიების ფარგლებს გადამეტება, ე.წ. არათანაზომიერი მოგერიება ესაა აშკარა შეცდომა ჰირისა ხელუფლის საშიშროებაზე, დაცვის ხასიათზე. თუ ჰირი ასეთ შემთხვევაში მოქმედებს ჰირდაჰირი განზრახვით, ქმედება არ ჩაითვლება აუცილებელი მოგერიების ფარგლებს გადამეტებად.

შეფასება იმისა, შეესაბამება თუ არა დაცვა ხელუფლის ხასიათსა და საშიშროებას, თავდასხმის მომენტში მეტად რთულია. ის დამოკიდებულია მთელ რიგ გარემოებებზე: ხელუფლის ადგილზე, დროზე, ვითარებაზე, ხელმეოფისა და მომგერიებლის ასაკზე, სქესზე, ჯანმრთელობის მდგომარეობაზე, ფიზიკურ ძლიერებაზე, თავდამსხმელთა და მომგერიებელთა რიცხვზე, იარაღზე და სხვა. ამ დროს არასწორი შეფასების მიზეზი შეიძლება იყოს თავდასხმის მოულოდნელობა,

¹⁷⁴ Церетели . Т.В. - Причинная связь в уголовном праве 1963 г. стр.197

ბიში, სულიერი მღვდლად. ამიტომ ასეთი შემთხვევა ფაქტის საკითხია, თითოეული კონკრეტული შემთხვევა და მოუკიდებლად უნდა გადაწყდეს.

ქოზგელდოვი რომელსაც არ სურდა შვილებთან ცხოვრება, საცხოვრებლად გადავიდა შვილიშვილის ჯოზგელდოვის ბინაში. ქოზგელდოვს აკვიატებული ჰქონდა აზრი, რომ ნათესავებს სურდათ მისი მოწაძევა. ამის გამო ქოზგელდოვმა განიზრახა რძლის კოზგედოვას მოკვლა. ამ მიზნით ნაჯახით ხელში მივიდა მასთან და ნაჯახი ჩაარტყა თავში. კოზგელდოვამ მიიღო სსეულის მძიმე კატეგორიის დაზიანება. ქოზგელდოვი სასლში დაბრუნებისას შესუდა ჯოზგელდოვს, უთხრა დედაშენი მოკვალე წადი და მოუარეო. ჯოზგელდოვმა ნახა გასიხლიანებული დედა, აღელვებული გაიქცა თავის სახლისაკენ. ეზოში შესვლისას მან დაინახა, რომ ჰაჰამისი ნაჯახით ხელში მისდევდა მოსაკლავად თავის მეუღლეს. ჯოზგელდოვი მიუარდა ჰაჰას, გამოსტაცა ხელიდან ნაჯახი, დაარტყა და მოკლა იგი. სასამართლო კოლეგიამ აღნიშნა, რომ მართალია გასიხლიანებული დედის დანახვამ გამოიწვია მსჯავრდებულის უეცარი ძლიერი სულიერი აღელვება, მაგრამ მას შემდეგ, რაც მჯავრდებულმა დაინახა, რომ მის ცოლს ჰაჰამისი ნაჯახით მისდევდა მოსაკლავად, მისი მოქმედება უკვე გადაიზარდა მეუღლის სიცოცხლის დაცვაში. თავდასხმამ წარმოშვა აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობა. ამიტომ ამ შემთხვევაში მოქმედების ძირითადი და განმსაზღვრელი მოტივია სამართლებრივი ინტერესების დაცვა და არა მხოლოდ შურისძიება უეცრად აღმოცენებული ძლიერი სულიერი აღელვების გამო.

ამასთან, მსჯავრდებულის მიერ თავდამსხმელისათვის ნაჯახის წართმევის ფაქტმა იმდენად შეასუსტა თავდასხმის საშიშროება, რომ ამის შემდეგ გამოყენებული დაცვითი ღონისძიება აშკარად არ შეესაბამებოდა ხელუფლის ხასიათსა და საშიშროებას, ამდენად ჯოზგელდოვმა გადაამეტა აუცილებელი მოგერიების ფარგლებს.¹⁷⁴

¹⁷⁴ საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს ბიულეტენი. 1972 წ. №1 გვ. 22

სისხლის სამართლის თეორიაში აღიარებულია, რომ აუცილებელი მოგერიების ფარგლებს გადაცილება შეიძლება როგორც განზრახ, ასევე გაუფრთხილებლობით. ამასთან, შესაძლებელია მხოლოდ ევენტუალური განზრახვა. თუ ჰირი მოქმედებს ჰირდაჰირი განზრახვით, ქმედება აუცილებელი მოგერიების ფარგლებს გადაცილებულად არ ჩაითვლება.

აუცილებელი მოგერიების ფარგლებს გადაცილება შეიძლება გამოწვეული იყოს შეცდომით, რომელსაც საფუძვლად უდევს თავდასხმისაგან გამოწვეული დაბნეულობა, შიში და ა.შ., სწორედ ეს მომენტი იყო გათვალისწინებული საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტის 29-ე მუხლის მე-7 პუნქტში, რომლის მიხედვით სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ დაეკისრება იმას, ვინც აუცილებელი მოგერიების ფარგლებს გადააცილებს მართლსაწინააღმდეგო თავდასხმისაგან გამოწვეული დაბნეულობით, შიშით ან სხვა საპატიო გარემოების გამო. სამწუხაროდ შემდგომ კოდექსში ამ გარემოებამ ასახვა ვერ ჰპოვა.

5. შეცდომა და დამნაშავის შეჭრობა.

მოქალაქის მიერ დამნაშავის შეჭრობა, გათვალისწინებულია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 29-ე მუხლში, რომლის მიხედვით მართლსაწინააღმდეგოდ არ მოქმედებს ის, ვინც ხელისუფლების ორგანოში წარსადგენად შეიჭრობს დამნაშავეს საამისოდ აუცილებელი ზომის გადაუცილებლად. მისი მართლზომიერებისათვის აუცილებელია მოქალაქემ დამნაშავეს არ მიაყენოს ისეთი ზიანი, რომელიც აშკარად არ იყო გამოწვეული დანაშაულის დაკავების აუცილებლობით, ან როდესაც ზიანის მიყენება თუმცა აუცილებელი იყო დამნაშავის დასაკავებლად, მაგრამ აშკარად არ შეესაბამება ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმეს და დამნაშავის საშიშროებას. ასევე, არ უნდა იქნეს გამოყენებული ისეთი საშუალება, რომელიც აუცილებელი არ არის დამნაშავის დაკავებისათვის. შეიძლება ჰირმა შეცდომა დაუშვას და დამნაშავეს

მიაქენოს ისეთი ზიანი, რაც არ არის გამოწვეული დაკავების აუცილებლობით, ან ვერ განსაზღვროს ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმე და დამნაშავის საშიშროება, ვერ შეაფასოს გამოყენებული სამუალების ხასიათი.

თვითონ დამნაშავის დაკავებისათვის აუცილებელი ღონისძიების ფარგლების გადამეტება აუცილებლად გულისხმობს მოქალაქის შეცდომას დამნაშავის საშიშროებისა და ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმის შეფასებაში, დამნაშავის დაკავებისათვის საჭირო ღონისძიების შერჩევაში.

ეველა ეს სახე შეცდომისა განხილული უნდა იქნეს კონკრეტული ვითარების გათვლისწინებით, ბრალზე ფაქტობრივი შეცდომის ზეგავლენის წესის მიხედვით.

დამნაშავის შეპყრობა გულისხმობს მისთვის მხოლოდ თავისუფლების აღკვეთას, ან შეპყრობის დროს ზიანის მიყენებას. დღეს სადაოა საკითხი, მოქალაქეს შეუძლია თუ არა დააკავოს საზოგადოებრივად საშიში ქმედების ჩამდენი შეურაცხადი, 14 წელს მიუღწეული და ის პირი, ვინც არაბრალეულად მოქმედებდა. სისხლის სამართლის 1982 წლის სასჯელმძღვანელო ამ საკითხს უარყოფითად წევტს.¹⁷⁶ თ. შავკულიძის აზრით, მოქალაქეს შეურაცხადის დაკავების უფლება უნდა ჰქონდეს.¹⁷⁷ ი. ტაშკევიჩის აზრით, მოქალაქეს შეუძლია შეიპყროს მხოლოდ ისეთი დამნაშავე, რომელსაც შეიძლება თავისუფლების აღკვეთა შეეფარდოს.¹⁷⁸ ეველა დასახელებულ შემთხვევაში შეიძლება პირმა შეცდომა დაუშვას, როგორც მოსალოდნელი სასჯელის განსაზღვრაში, ასევე დამნაშავის ასაკში, ბრალეულობაში, შეურაცხადობაში.

მოქალაქემ შეიძლება შეცდომა დაუშვას და დააკავოს პირი, რომელსაც სინამდვილეში დანაშაული არ ჩაუდენია. ეს შემთხვევა ლიტერატურაში ცნობილია მოჩვენებითი დამნაშავის შეპყრობის სახელწოდებით. ვ. ტაჩინკო გამოყოფს მოჩვენებითი დამნაშავის

¹⁷⁶ Советское уголовное право. Часть общая. 1982 г. ст. 190

¹⁷⁷ თ. შავკულიძე, ლ. სურგულაძე - დასახ. ნაშრომი. გვ. 162

¹⁷⁸ Ташквич. И. С. - Право граждан на задержание преступника. 1974 г. ст. 183

შეპერობის ოთხ შემთხვევას:

1. მოქალაქე შეცდომას უშვებს მოქმედების შეფასებაში.
2. შეცდომას უშვებს დამნაშავის პიროვნებაში;
3. შეცდომას უშვებს დამნაშავის პიროვნულ თვისებებში;
4. არ იცის, რომ დამნაშავეს შერჩეული აქვს აღმკვეთი

ღონისძიება – გაუსვლელობის ხელწერილი და აკავებს მას.¹⁷⁹

მიგვანინია, რომ ბოლო ორი შემთხვევა არ შეიძლება მივაკუთვნოთ მოჩვენებითი დამნაშავის შეპერობას, რადგანაც ამ შემთხვევაში მათ მიერ დანაშაული სინამდვილეში ჩადენილია, მხოლოდ მოქალაქე ცდება პიროვნულ თვისებებში ან არ იცის, რომ მას აღმკვეთი ღონისძიება არჩეული აქვს.

მოჩვენებითი დამნაშავის შეპერობის დროს მოქალაქემ შეიძლება ჰასუსი აგოს გაუფრთხილებელი დანაშაულისა–თვის ან გათავისუფლდეს სისხლის სამართლის ჰასუსისმკებ–ლობისაგან ბრალზე ფაქტობრივი შეცდომის შემოქმედების პრინციპის გათვალისწინებით.

ავტორები თვლიან, რომ დამნაშავის შეპერობის უფლება წყდება სისხლის სამართლის ჰასუსისმკებლობაში მიცემის ხანდაშმულობის, განაჩენის აღსრულების ხანდაშმულობის გასვლის შემდეგ.¹⁸⁰ ასევე ამნისტიის აქტის საფუძველზე.¹⁸¹ მაგრამ, მოქალაქემ, მოსალოდნელია, ვერ გაიგოს ხანდაშმულობის ვადის გასვლის ან ამნისტიის აქტის შესახებ და შეცდომით დააკავოს პირი. ასეთი შემთხვევა უნდა მივაკუთვნოთ მოჩვენებითი დამნაშავის შეპერობის სახეებს და ჰასუსისმკებლობის საკითხიც ანალოგიურად უნდა გადაწყდეს.

მოქალაქე შეცდომას უშვებს, როცა გადაამეტებს დამნაშავის შეპერობის დასაშვებ ფარგლებს. როცა ზიანის მიუენება საჭირო არ არის და მოქალაქე ვერ აფასებს ვითარებას არასწორი წარმოდგენის საფუძველზე. ის მიეცემა სისხლისსამართლებრივ ჰასუსისმკებლობაში ზიანის გაუფრთხილებლობით მიუენებისათვის,

¹⁷⁹ Ткаченко Р. И. - *Задержание мнимого преступника.* Советская юстиция» 1974г. №3 ст. 20

¹⁸⁰ Ташкевич И. К. - *Указанная работа.* ст. 61

¹⁸¹ თ. შავგულიძე. ლ. სურგულაძე - დასახ. ნაშრომი. გვ. 180

თუ დადგინდება, რომ მას შეეძლო და სწორად უნდა შეეფასებინა ვითარება. როცა ზიანის მიუენება აუცილებელია დამნაშავის დასაკავებლად, მაგრამ აშკარად არ შეესაბამება დანაშაულის სიმძიმეს, შეიძლება ეკპონდეს განზრახვა და გაუფრთხი-ლებლობაც.

მოქმედი კანონმდებლობისაგან განსხვავებით საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტის 30-ე მუხლის მე-2 პუნქტი აწესებდა სისხლისსამართლებრივ ზასუხისმგებლობას დამნაშავის შეპრობის დროს საამისოდ აუცილებელი ღონისძიების ზომის გადაცილებისას მხოლოდ განზრახ ზიანის შემთხვევაში. ე.ი. შეცდომის შედეგად აუცილებელი ღონისძიების ზომის გადაცილებისას ზიანის გაუფრთხილებლობით მიუენება სისხლისსამართლებრივ ზასუხისმგებლობას არ იწვევდა პროექტის მოთხოვნა პროგრესულად მიგვანინა.

56. შეცდომა და უკიდურესი აუცილებლობა

უკიდურესი აუცილებლობა დაკავშირებულია ისეთ გარემოებასთან, რომლის დროსაც საზოგადოებრივად საშიში შედეგის დადგომა გარდაუვალია. თუ არის შესაძლებლობა მოსალოდნელი საფრთხის თავიდან აცილებისა ზიანის მიუენების გარეშე, მაშინ ზიანის მიუენებას ვერ გავამართლებთ უკიდურესი აუცილებლობით. ამიტომ უკიდურესი აუცილებლობის დროს პირის მოქმედება ფორმალურად შესაბამეა ამა თუ იმ მართლსაწი-ნააღმდეგო ქმედების ნიშნებს, მაგრამ დანაშაულს არ წარმოადგენს, რადგან იგი ჩადენილია ისეთი რეალური და უშუალო საფრთხის ასაცდენად, რომლის თავიდან აცილება სხვა გზით შეუძლებელი იქოს.

აუცილებელი მოგერიებისაგან განსხვავებით, უკიდურესი აუცილებლობის დროს პირი აზიანებს არა იმ სიკეთეს, რომელიც თავდასხმის ავტორს ეკუთვნის, არამედ ისეთი პირის სიკეთეს რომელიც არ წარმოადგენს საფრთხის შემცველ წყაროს. თუ აუცილებელი მოგერიების დროს მოქალაქეს აქვს უმართლობასთან

ბრძოლის უფლება, უკიდურესი აუცილებლობის დროს ადგილი აქვს ორი მართლწომიერი ინტერესის კოლიზიას. ეს განაპირობებს უკიდურესი აუცილებლობის მართლწომიერების თავისებურებებს, რომელიც აუცილებელ მოგერიებასთან შედარებით ზღუდავს დაცვით საქმიანობას.

აქედან ნათელია, რომ ჰირის შეცდომა, რომელიც იმყოფება უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში, ხასიათდება გაზრდილი საშიშროებით, რადგან შეუძლია გამოიწვიოს გაუმართლებელი ზიანის მიყენება.

უკიდურესი აუცილებლობის შემთხვევაში ჰირის შეცდომა შეიძლება გამოიხატოს თვით უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობის შესახებ არასწორ წარმოდგენაში, ასევე არასწორ წარმოდგენაში იმ ფარგლებზე, რომლებშიც დაცვითი საქმიანობა ჩაითვლება საზოგადოებრივად სასარგებლოდ.

ჰირის შემცდარი წარმოდგენა, რომ იმყოფება უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში, დიდად საშიშია. თუ საფრთხე მხოლოდ სუბიექტის წარმოდგენაში არსებობს, ადგილი აქვს მოჩვენებით უკიდურეს აუცილებლობას.

მაშასადამე, საფრთხე უნდა იყოს ნამდვილი და არა მოჩვენებითი – ესაა აუცილებელი პირობა, რომელიც უკიდურესი აუცილებლობის დროს საფრთხეს უნდა ახლდეს. მაგალითად, კოვალიოვმა, რომელსაც შეილი მძიმე ავადმყოფი ეკონა. მისთვის ექიმის სასწრაფოდ მიყვანის მიზნით ტაქსიდან მკზავრები ძალით ჩამოსვა. გამოირკვა, რომ შეილის ავადმყოფობა უმნიშვნელო იყო. თუმცა აქ რეალური საფრთხე არ ეოფილა, მაგრამ ჰირის შეცდომამ გამოიწვია სისხლისსამართლებრივი ჰაზუსისმკებლობა. კოვალიოვი კეთილსინდისიერად ცდებოდა.¹⁵²

მოჩვენებითი უკიდურესი აუცილებლობა მართლსაწინააღმდეგო მოქმედებაა. ჰაზუსისმკებლობის საკითხი წედება ბრალზე ფაქტობრივი შეცდომის შემოქმედების წესის შესაბამისად. თუ მოჩვენებითი უკიდურესი აუცილებლობის დროს

¹⁵² Дурманов Н.Д. - Понятие преступления. 1948 г. ст.36

სუბიექტის შეცდომა საპატიოა, ე.ი. საქმის გარემოებათა მიხედვით სუბიექტს არ შეუძლო წარმოედგინა, რომ საფრთხე სინამდვილეში კი არ არსებობს, არამედ მხოლოდ მის წარმოდგენაშია, ასეთი პირი ჰასუსს არ აგებს მის მიერ მიუყენებული ზიანისათვის. ხოლო თუ შეცდომა საპატიო არ არის, ე.ი. პირს უნდა სცოდნოდა და შეუძლო კიდევაც სცოდნოდა, რომ საფრთხე რეალურად არ არსებობს, ზიანის მიმუყენებელი ჰასუსს აგებს გაუფრთხილებლობითი ბრალისათვის, თუ ამ სამართლებრივი სიკეთის გაუფრთხილებლობით დაზიანება სისხლის სამართლის კანონის თანახმად დასჯადია.

უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობა გაუთა-ვებლად არ გრძელდება, როგორც მომავალმა, ისე უკვე განვლილმა საფრთხემ არ შეიძლება გამოიწვიოს უკიდურესი აუცილებლობის ვითარება. მაგრამ შეიძლება პირს ეს არ ჰქონდეს შეგნებული და განვლილი საფრთხე კვლავ რეალურად ეჩვენებოდეს. ეს შემთხვევაც მოსწყნებითი უკიდურესი აუცილებლობას განეკუთვნება და ჰასუსის-მკებლობის საკითხი ანალოგიურად გადაწყდება.

შეცდომა, რომელიც მდგომარეობს რეალურად არსებულ საშიშროებაზე წარმოდგენის უქონლობაში, იწვევს სისხლისსამართლებრივ ჰასუსისმკებლობას, თუმცა ობიექტურად მიუყენებული ზიანი ხელს უწყობს უფრო საშიში ზიანის თაიდან აცილებას. ს.დომახინის აზრით „რადგანაც სუბიექტურად მოქმედება მიმართული არ ეოფილა ვნების აცილებისაკენ, ამიტომ ვერ ჩავთვლით, რომ ეს პირები უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში მოქმედებდნენ“.¹⁸³

უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობასთან დაკავშირებული შეცდომის მეორე სახე მოიცავს არასწორ წარმოდგენას დაცვითი საქმიანობის სასიათსა და ფარგ-ლებზე. ასეთ შემთხვევაში უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობის არსებობას პირი აფასებს სწორად, შეცდომას კი უშვებს დაცვითი საქმიანობის შეფასებაში.

უკიდურესი აუცილებლობის მართლზომიერების ერთ ერთ პირობას წარმოადგენს ის, რომ გადარჩენილი ინტერესი უფრო

¹⁸³ *Домохин. С.А - Крайняя необходимость по советскому уголовному праву 1955г. ст 57*

მნიშვნელოვანი უნდა იყოს, ვიდრე ის ინტერესი, რომელიც დაზიანდა. ინტერესთა თანაფარდობის საკითხი მეტად რთულია-და იგი უნდა გადაწყდეს საქმის ყველა გარემოებების გათვალისწინებით. ამასთან ინტერესთა თანაფარდობის შეფასებისას ძირითადად ობიექტური კრიტერიუმი გამოიყენება, მაგრამ სუბიექტური კრიტერიუ-მებიც მიიღება მსედველობაში. სწორედ ამ დროს არის მოსალოდნელი შეცდომა. ლ. სურგულაძის აზრით „მიყენებული და აცილებული ზიანის ზუსტი შეფასება სშირად ძნელია და კაცი ადვილად შეცდება. შეიძლება რომ მცდარი შეფასების შედეგად ჩადენილი ქმედება მართლსაწინააღმდეგო იქნება, მაგრამ სისხლისამართ-ლებრივი ჰასუსისმკებლობა ბრალის პირინციპის საფუძველზე უნდა გადაწყდეს.¹⁸⁴ აქ განზრახვა გამორიცხულია, ჰასუსისმკებლობა დასაშვებია მხოლოდ ზიანის გაუფრთხილებლობით მიყენებისათვის, კერძოდ, თუ პირს შეეძლო და უნდა სცოდნოდა, რომ დაზიანებული სიკეთე მეტი ღირებულებისაა, ვიდრე გადარჩენილი, იგი ჰასუსს აგებს ზიანის გაუფრთხილებლობით მიყენებისათვის, ხოლო თუ ასეთი შესაძლებლობა არ არსებობს, პირი განთავისუფლდება ჰასუსისმკებლობისაგან ბრალის არარსებობის გამო.

ამასთან დაკავშირებით საყურადღებოა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტის 31-ე მუხლის მე-5 პუნქტი, რომლის მიხედვით თუ კი სხვისი სიკეთის დაზიანება არ გამორიცხავს მთლიანად დამზიანებლის ბრალს, ის შეიძლება გახდეს სასჯელის შემსუბუქების საფუძველი. შემდგომ კოდექსმა გვერდი აუარა ამ გარემოებას.

უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში ჩადენილი მოქმედების მართლზომიერების ერთ-ერთ საფუძველს საფრთხის სხვა საშუალებით თავიდან აცილების შეუძლებლობა წარმოადგენს, რაშიც იკულისსმება საფრთხის აცილების ისეთი საშუალების უქონლობა, რომელიც ზიანს საერთოდ არ მიაყენებს. ვკირიჩენკოს შესჯედულებით „უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში პირს საფრთხის ასაცილებლად რამდენიმე შესაძლებლობა გააჩნია. აქედან

¹⁸⁴ თ. შავჯულიძე, ლ. სურგულაძე - დასახელებული ნაშრომი. გვ. 225

მართლწომიერია მხოლოდ ის რომელიც ნაკლებ ზიანს გამოიწვევს“.¹⁸⁵ აღნიშნული მოსაზრება ეწინააღმდეგება კანონის მოთხოვნას და ის უკიდურესი აუცილებლობის გაუმართლებელ შეზღუდვას გამოიწვევს, ამიტომ სწორია ლ.სურგულაძე, როცა ხაზს უსვამს: „თუ ჰირი შესაძლებელთაგან ისეთ საშუალებას შეარჩევს რომელიც ნაკლებ ზიანს გამოიწვევს მისი მოქმედება საზოგადოებისათვის უფრო სასარგებლო იქნება და ჰირიქით, მაგრამ უკიდურესი აუცილებლობის ვითარებაში ჩადენილი სამართლებრივი ბუნება ამით არ შეიცვლება. იგი იარსავე შემოხვევაში საზოგადოებრივად სასარგებლო მოქმედებად დარჩება“.¹⁸⁶ მაგრამ შესაძლებელია ჰირმა შეცდომა დაუშვას და მიიჩნიოს რომ საფრთხის სხვა საშუალებით თავიდან აცილება არ შეიძლება ან სურს ნაკლები ზიანით დიდი ვნების თავიდან აცილება, მაგრამ ამას ვერ აღწევს. ორსავე შემთხვევაში გვეჩვენება შეცდომა, ხოლო ჰასუსისმტებლობის საკითხი გადაწყდება ბრალის პრინციპის მოპყელიებით.

§7. შეცდომა და მცდელობა

დაუმთავრებელი დანაშაულის ერთ-ერთი დასჯადი სტადიაა მცდელობა, ე.ი. განზრახი მოქმედება უშუალოდ მიმართული დანაშაულის ჩასადენად, თუ დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი დანაშაულის ნებისაგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო. მცდელობისას დანაშაულის შემადგენლობა ბოლომდე განხორციელებული არ არის.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 19-ე მუხლის მიხედვით დანაშაულის მცდელობად ითვლება უშუალოდ დანაშაულის ჩასადენად, მიმართულ განზრახ ქმედება, მაგრამ არაფერია ნათქვამი, თუ რატომ არ არის დანაშაული ბოლომდე მიყვანილი. მიგვაჩნია რომ ეს მომენტი მცდელობის ცნებაში აუცილებლად უნდა აისახოს.

¹⁸⁵ *Кириченко В.Ф. – Указанная работа. ст. 87*

¹⁸⁶ *თ.შაველიძე. ლ. სურგულაძე - დასახელებული ნაშრომი. გვ. 218*

თ.წერეთელი, გამოყოფს რა დამთავრებულ და დაუმთავრებელ მცდელობას, განმარტავს: „დაუმთავრებელ მცდელობას ადგილი აქვს მაშინ, როდესაც ჰირომა თუმცა დაიწყო დანაშაულის აღსრულება, მაგრამ თავისი მოქმედება ბოლომდე არ მიუყვანია, მაგალითად, ქურდი შეიპყრეს იმ მომენტში, როდესაც იგი ცდილობდა მალაზიის კარის შემტვრევას.... აქ დამნაშავეს არ გაუკეთებია უოველივე ის, რისი გაკეთებაც მისი მხრით საჭიროა დანაშაულებრივი შედეგის მისაღწევად.... დამთავრებულ მცდელობას ადგილი აქვს მაშინ, როდესაც ჰირომა გააკეთა უოველივე ის რაც მისი მხრით საჭირო იყო დანაშაულებრივი შედეგის მისაღწევად, მაგრამ შედეგი არ განხორციელდა დამნაშავეს ნებაზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო. მაგალითად, ჰირომა ესროლა თავის მტერს, მაგრამ ვერ მოახერხა“.¹⁵⁷

მაშასადამე, დაუმთავრებელი მცდელობის დროს ჰიროს არ გაუკეთებია უოველივე ის, რისი გაკეთებაც მისი მხრივ საჭირო იყო შედეგის განხორციელებისათვის, დაიწყო დანაშაულის აღსრულება, მაგრამ ბოლომდე ვერ მიიყვანა თავისი მოქმედება იმის გამო, რომ ვერ შეაფასა შექმნილი სიტუაცია, ვერ გაარკვია საქმისათვის მნიშვნელოვანი გარემოებები მათზე მცდარი, არასწორი წარმოდგენის შედეგად.

სოლო დამთავრებული მცდელობის დროს შეცდომა უფრო გამოკვეთილია, შეიძლება ითქვას, დამთავრებული მცდელობა გაპირობებულია ჰიროს შეცდომით. ჰირო ცდება, როცა ფიქრობს რომ მან გააკეთა უოველივე ის რაც მისი მხრივ საჭირო იყო შედეგის მისაღწევად, ვინაიდან თუ სუბიექტმა გააკეთა ის რაც ნამდვილად აუცილებელია შედეგის მისაღწევად, მაშინ შედეგი არ შეიძლება რომ არ დადგეს.

შეიძლება არსებობდეს ისეთი მცდელობაც, როცა შესრულებულ მოქმედებას არ შეუძლია არც თავისთავად, არც კანონზომიერად გამოიწვიოს მავნე შედეგი. თეორიაში ეს ცნობილია უვარგის მცდელობად. ნ. კუსნეცოვა, ი, ტიშკევიჩი უარყოფენ უვარგის

¹⁵⁷ თ. წერეთელი - დანაშაულის მომზადება და მცდელობა. თბ. 1961 წ. გვ. 152

მცდელობის პრობლემას და არ გამოყოფენ მას დანაშაულის ეველა სხვა მცდელობისაგან. თ.წერეთელი მხარს არ უჭერს ამ თვალსაზრისს და ხაზს უსვამს უვარგისი მცდელობის პრობლემის მნიშვნელობას.¹⁵⁴ უდავოა, უვარგისი მცდელობის პრობლემა რეალურია და ის არ უნდა გაუთანაბროთ მცდელობის ჩვეულებრივ შემთხვევებთან.

ზოგიერთი მეცნიერი „უვარგისი მცდელობის“ ცნებაში აერთიანებს უვარგისი საშუალებებით მცდელობის ისეთ შემთხვევას, როდესაც საშუალება გამოუსადეგარია და მას არავითარ პირობებში არ შეუძლია გამოიწვიოს შედეგი და ისეთ შემთხვევებსაც, როდესაც სუბიექტის მიერ არჩეული საშუალება სავსებით გამოსადეგია პირის დანაშაულებრივი განზრახვის განსახორციელებლად, მაგრამ შედეგი არ დადგა რაიმე შემთხვევითი გარემოებების გამო. უვარგისი მცდელობას აკუთვნებენ აგრეთვე მცდელობას ადგილზე არმოყოფილი ობიექტზე.

თ. წერეთელი იხილავს რა აღნიშნულ საკითხს, ასახულებს, რომ ისეთ შემთხვევაში, როდესაც სუბიექტის მიერ არჩეული საშუალება საზოგადოდ გამოსადეგია შედეგის განსახორციელებლად, მაგრამ კონკრეტულ პირობებში რაღაც შემთხვევითმა გარემოებამ ხელი შეუშალა დანაშაულის ბოლომდე მიყვანას, ცხადია გვექნება მცდელობა ჩვეულებრივი მნიშვნელობით. ეს მოქმედებანი არა მარტო სუბიექტის განზრახვას ამჟღავნებენ, არამედ ობიექტურადაც ქმნიან დანაშაულის განხორციელების საშიშროებას და მათი გამოყოფისათვის არავითარი საფუძველი არ არსებობს. ამიტომ თუ ვინმემ გაისროლა რევოლვერიდან, რომელშიც ტყვია ჩადო და შემდეგ აღმოჩნდა, რომ გასროლის წინ მესამე პირს ტყვია ამოუღია, ან თუ ვინმემ მოამზადა საწამლაფი კაცის მოსაკლავად, მაგრამ მიცემის მომენტში შეცდომით უვნებელი ფსვნილი მისცა, ეველა ამ შემთხვევებში გამოყენებულია საშუალება, რომელსაც კანონზომიერად არ შეიძლება მოუოლოდა სიკვდილი. მაშასადამე, ჩადენილია სავსებით ვარგისი მცდელობა.

¹⁵⁴ თ. წერეთელი - დასაბუთებული ნაშრომი. გვ. 154

ისეთ შემთხვევებში, როდესაც ვინმე ცდილობს ჩაიდინოს დანაშაული ისეთი საშუალებით, რომელსაც იგი მხოლოდ უკიდურესი უეცრობისა და ცრუმორწმუნეობის გამო თვლის გამოსადეგ საშუალებად, საკითხი სხვაგვარად უნდა გადაწყდეს. მაგალითად, ვინმე ცდილობს მოკლას თავის მტერი შაბის მეშვეობით, ან პელოცვით, ან ცდილობს მუცელი მოუშალოს ქალს წითელი ღვინის მეშვეობით ამ შემთხვევაში დანაშაულის განუსხორციელებლობა განპირობებულია არა რაიმე შემთხვევითი გარემოებით, არამედ თვით გამოყენებული საშუალების ბუნებით. ამ საშუალებებს არა თუ არ შეუძლიათ საფრთხეში ჩააგდონ ადამიანის სიცოცხლე, არამედ ისინი თვით შორეულ მოსამზადებელ მოქმედებასაც არ წარმოადგენენ, ამიტომ ასეთი მოქმედებანი არ შეიძლება ჩაითვალოს საზოგადოებრივად საშიშად და დასასჯელად.¹²⁹ ლიტერატურაში სადავოა ასევე ე.წ. უვარცის ობიექტზე მცდელობა. თწერეთლის აზრით, ასეთი შემთხვევები უნდა გადაწყდეს შემდეგნაირად: თუ თავდასხმის უშუალოდ ობიექტი თავისი ბუნებით ისეთი თვისებების მქონეა, რომ საერთოდ გამოსადეგია ასეთი დანაშაულის განსახორციელებლად, მაგრამ დანაშაულის დაბოლოებას ხელი შეუშალა რაიმე შემთხვევითმა გარემოებამ, აქ არავითარ უვარცის მცდელობას არა აქვს ადგილი და ეს შემთხვევა უნდა დაისაჯოს როგორც ყოველი სხვა მცდელობა. მაგ. ადამიანს ესროლეს, მაგრამ იგი აღმოჩნდა ჩაცმული ჯავშანში, რომელიც ტყვიას არ ატარებს.

სხვაგვარად უნდა გადაწყდეს ისეთი შემთხვევა, როდესაც თავდასხმის ობიექტი თავისი თვისებებით გამოსადეგი არ არის დანაშაულებრივი შედეგის განსახორციელებლად. არ შეიძლება ჩავთვალოდ მკვლელობის მცდელობად გვამისათვის სროლა ან ქურდობის მცდელობა - საკუთარი ნივთის მოპარვა. ასეთ შემთხვევებში არსებობს არა მცდელობა, არამედ მოსამზადებელი მოქმედება.¹³⁰

¹²⁹ თ. წერეთელი - დასახელებული ნაშრომი. გვ. 158

¹³⁰ თ. წერეთელი - დასახელებული ნაშრომი. გვ. 163

მიგვანია, რომ უვარგისი საშუალებებით და უვარგის ობიექტზე მცდელობის პრობლემა თ. წერეთლის მიერ გადაწყვეტილია მართებულიად.

უვარგისი მცდელობიდან განასხვავებენ მცდელობას ადგილზე არმოყო ობიექტზე. მაგ. ქურდი ხელს ჩაუყოფს ჯიბეში გამლეულს, მაგრამ ჯიბე ცარიელი აღმოჩნდება, აქ დანაშაულებრივი შედეგი არ განხორციელდა მხოლოდ შემთხვევით გარემოებათა გამო, ამიტომ ეს შემთხვევა არაფრით განსხვავდება მცდელობის სხვა შემთხვევებისაგან.

ე.წ. უვარგისი მცდელობა აუცილებლად გულისხმობს პირის შეცდომას ცალკეული გარემოებების მიმართ, ვინაიდან თუ პირის მოქმედებას არ შეუძლია კანონზომიერად გამოიწვიოს საზოგადოებრივად საშიში შედეგი და მის მიერ არასწორი წარმოდგენის საფუძველზე არჩეულია სწორედ ასეთი მოქმედება, აქ სახესეა შეცდომის ერთ-ერთი სახე.

მცდელობას შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ისეთ შემთხვევაში როცა შეცდომა დაკავშირებულია მიზეზობრივი კაშირის განვითარებასთან. როცა შედეგი არ დადგა პირისაგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო, მაგალითად, პირმა ესროლა მტერს, მაგრამ ააცილა. მან გააკეთა ეველაფერი, რაც მიაჩნდა სამართისად შედეგის მისაღწევად, თუმცა შედეგი არ დადგა მოქმედების არასწორად წარმართვის გამო.

ამ შემთხვევების გარდა დამთავრებული მცდელობის დროს კვაქვს არასწორი წარმოდგენა იმ გარემოებების შესახებ, რომლებიც არ წარმოადგენენ დანაშაულის შემადგენლობის ელემენტებს. თუ პირს სურს ხანძრის გაძლიერება, მაგრამ წვიმა აქრობს მას, ან თუ დამნაშავემ გამოუენა შხამი, მაგრამ დროული სამედიცინო დახმარების შედეგად პირი გადარჩენილ იქნა, მაშინ პირი უშვებს შეცდომას იმ გარემოებების მიართ, რომლებიც შემადგენლობის ელემენტებად არ გვევლინებიან.

ამრიგად, მცდელობის დროს საზოგადოებრივად საშიში შედეგის არდადგომის ერთადერთი შესაძლებელი ახსნა არის ის, რომ პირმა არ გააკეთა ეველაფერი დანაშაულებრივი შედეგის

დადგომისათვის, არ გაითვალისწინა ზოგიერთ გარემოება და რა თქმა უნდა, ცდებოდა, როცა ფიქრობდა, რომ გაკეთებულია ყველაფერი, თუმცა აღნიშნულ შემთხვევებში შეცდომა არ გამოირიცხავს პირის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას დანაშაულის მცდელობისათვის.

58 შეცდომა და დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება.

სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან თავისუფლება პირი დანაშაულის მომხადებისა და მცდელობისათვის, თუ ნებაყოფლობით და საბოლოოდ აიღებს ხელს დანაშაულის ჩადენაზე.

დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება კულსხმობს ორ პირობას:

1. აცდენილი უნდა იქნეს დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელება.

2. დანაშაული ბოლომდე არ უნდა იქნეს მიყვანილი პირის ნებასურვილით.

შესაძლებელია ისეთი შემთხვევა, როდესაც თუმცა შედეგი აცდენილია, მაგრამ ეს მოხდა არა დამნაშავის შეცდენილობით, არამედ მისი ნებისაგან დამოუკიდებელი რაიმე შემთხვევითი გარემოებების გამო. აქ რა თქმა უნდა დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება არ გვექნება, მიუხედავად იმისა, რომ დამნაშავემ გარკვეული მოქმედება შეასრულა შედეგის თავიდან ასაცილებლად, მაგრამ დაშვებული შეცდომის შედეგად ეს არ აღმოჩნდა საკმარისი.

თუ სუბიექტი დარწმუნებულია, რომ აქვს შესაძლებლობა ბოლომდე მიიყვანოს დანაშაულებრივი ქმედება, როცა სინამდვილეში ასეთი შესაძლებლობა არ არსებობს, ის დამნაშავის წარმოსახვაშია, დანაშაულზე ხელის აღება ნებაყოფლობით ხასიათს ატარებს. ასეთ შემთხვევაში პირის შეცდომა გამოირიცხავს მის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას.

მაგრამ შესაძლებელია ისეთი შემთხვევა, როცა სუბიექტს არასწორი წარმოდგენა გააჩნია დანაშაულის შემაფერხებელ კარემოებებზე და ფიქრობს, რომ შეუძლებელია დანაშაულის ბოლომდე მიყვანა. მაშინ როდესაც რეალურად ეს შესაძლებელია. აქ დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელია აღება არ შეიძლება დასაბუთდეს და შეცდომა გავლენას ვერ მოახდენს ჰირის ზასუსისმგებლობაზე.

§9 თანამონაწილეობა და შეცდომის პრობლემა სისხლის სამართალში

თანამონაწილეობის პრობლემა ერთ ერთი ურთულესია სისხლის სამართალში. ძირითადად სადაოა საკითხი, თუ რის საფუძველზე ხდება თანამონაწილეთა სისხლისსამართლებრივი ზასუსისმგებლობა. როგორც ცნობილია, თანამონაწილენი უშუალო მონაწილეობას არ იღებენ დანაშაულის ჩადენაში. სწორედ ეს განაპირობებს მათი ზასუსისმგებლობის თავისებურებებს.

თანამონაწილეობის პრობლემატიკის ცალკეული საკითხების გადაწყვეტა შესაძლებელია შეცდომის ინსტიტუტის გამოყენებით. ამასთან ლიტერატურაში თანამონაწილეობისა და შეცდომის ურთიერთმიმარ-თება არ განიხილება, არადა მათ შორის კავშირი რეალურია. ჩვენი მიზანია ვაჩვენოთ ეს ურთიერთ-კავშირი და განვიხილოთ შეცდომის ზეგავლენა თანამონაწილეთა სისხლისსამართლებრივ ზასუსისმგებ-ლობაზე.

ხანამ გადავიდოდეთ ძირითად საკითხზე, მიზანშეწო-ნილია რამდენიმე სიტყვით შევხვით თანამონაწილეობის ცნებას და მის ცალკეულ პრობლემატიკას.

თ. წერეთელი თანამონაწილეობას განსაზღვრავს როგორც: ორი ან რამდენიმე პირის განზრახი ერთობლივი მონაწილეობა განზრახი დანაშაულის ჩადენაში, როდესაც თანამონაწილეებმა

იციან ამსრულებლის დანაშაულებრივი ქმედების შესახებ.¹⁹¹

თანამონაწილეობის მსგავსი ცნებაა ჩამოყალიბებული საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 23-ე მუხლში, რომლის მიხედვით დანაშაულში თანამონაწილეობა ნიშნავს ორი ან მეტი პირის განზრახ ერთობლივ მონაწილეობას განზრახი დანაშაულის ჩადენაში.

თეორიაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ თანამონაწილეობისას არ არის აუცილებელი მითითება რამდენიმე პირის განზრახ ერთობლივ მონაწილეობაზე. ფ.ბურჩაქი მხარს უჭერს ამ თვალსაზრისს და თანამონაწილეობას განმარტავს როგორც ორი ან მეტი პირის ერთობლივ მონაწილეობას ერთიდაიგივე განზრახი დანაშაულის ჩადენაში. მისი აზრით, თანამონაწილეთა განზრახვა ერთობლივ მონაწილეობაზე წარმოადგენს ფაქტობრივ ელემენტს, რაც ეველა თანამონაწილეს შეიძლება არ ჰქონდეს.¹⁹² ეს მოსაზრება არ შეიძლება გაზიარებულ იქნას, წინააღმდეგ შემთხვევაში თანამონაწილეობა გვეჩვენებს ბრალის ორივე ფორმის დროს, რაც სინამდვილეში დაუშვებელია. თუ პირს შეგნებული არა აქვს, რომ სხვა თანამონაწილეებთან ერთად მისი საქმიანობა მიმართულია გარკვეული შედეგისაკენ და არც კი ითვალისწინებს ამ შედეგს, ასეთ შემთხვევაში შეუძლებელია ის ჩავთვალოთ თანამონაწილედ. მაშასადამე, განზრახვა ერთობლივ მონაწილეობაზე ეველა თანამონაწილეს უნდა გააჩნდეს.

თ.წერეთელი როცა ლაპარაკობს თანამონაწილეთა მიერ ჩადენილი დანაშაულის ერთიანობაზე ხაზს უსვამს, რომ „დანაშაულის ერთიანობისათვის არა არის საკმარისი, ეოველი მათგანის მოქმედება წარმოადგენდეს საზოგადოებრივად საშიში შედეგის ერთ-ერთ აუცილებელ პირობას. დანაშაულის ერთიანობისათვის სუბიექტური მხარის ერთიანობაცაა საჭირო. ეს ერთიანობა შეიძლება მხოლოდ მაშინ არსებობდეს, როდესაც ეველა პირის საქმიანობა შეგნებულად მიმართულია ერთიდაიმავე

¹⁹¹ თ. წერეთელი - თანამონაწილეობა დანაშაულში. თბ. 1965 წ. გვ. 63

¹⁹² Бурчак Ф. Г. - *Соучастие: социальные, криминологические и правовые проблемы*. Киев 1986 г. стр. 117

შედეგისაყენ. ჰირიქით, თანამონაწილეობას ადგილი არ შეიძლება ჰქონდეს იმ შემთხვევაში, როდესაც ერთ-ერთი თანამონაწილე შეგნებულად წარმართავს თავის ნებას დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელებას, ხოლო მეორე ჰირი არც კი ითვალისწინებს ამ შედეგს.¹⁹³

აღნიშნული დასკვნიდან გამომდინარეობს შეცდომის მნიშვნელობა თანამონაწილეობის დასაბუთებისათვის. თუ ჰირმა არასწორი წარმოდგენის შედეგად ვერ გაიცნობიერა თავისი მოქმედების საზოგადოებრივად საშიში ხასიათი და არც კი ითვალისწინებდა საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს, როგორი მიუტყვებელიც არ უნდა იყოს ეს შეცდომა, მან ჰასუსი არ უნდა აგოს თანამონაწილეობისათვის, რადგანაც შეცდომამ გამოირიცხა განზრახვა, ხოლო გაუფრთხი-ლებლობით თანამონაწილეობა დაუშვებელია. მაგალითად, ჰირს შეგნებული აქვს, რომ ამსრულებელს აქვს ეხება ან ეხმარება დანაშაულის ჩასადენად და არც კი ითვალისწინებს შედეგს. მართალია მისი მოქმედება მიზეზობრივ კავშირშია შედეგთან, მაგრამ მათი ფსიქიკური დამოკიდებულება ქმედებისა და შედეგის მიმართ განსხვავებულია: ჰირს არა აქვს გათვალისწინებული საზოგადოებრივად საშიში შედეგი, მაშინ როდესაც ამსრულებელი მოქმედებს განზრახ.

მოცემულ შემთხვევაში ჰირის შეცდომამ თანამონაწილეობას საფუძველი გამოაცალა. ის შეიძლება დაისაჯოს ამსრულებლისაგან დამოუკიდებლად, თუ მისი ქმედება შეიცავს სხვა რომელიმე დანაშაულის ნიშნებს. მაგალითად, ა. გვიან ღამით მივიდა ბ.-სთან ბინაში. ეს უკანასკნელი ძლიერ შეურაცხყოფილი გ.-საგან, მურისმიებაზე ფიქრობდა, მაგრამ ა.-სათვის არაფერი გაუმხელია. დაღლილი ა. წამოწვა ლოგინზე, რა დროსაც ჯიბიდან ამოიღო ჰისტოლეტი და მაგიდაზე დადო. როცა ა.-ს ჩაეძინა ბ.-მ აიღო იარაღი, რომლითაც ჩაიღინა გ.-ს განზრახ მკვლელობა. ამ შემთხვევაში ა. არ შეიძლება მიეცეს სისხლის სამართლის ჰასუსისკებაში გ.-ს განზრახ მკვლელობაში თანამონაწი-

¹⁹³ თ. წერეთელი - დასახელებული ნაშრომი. გვ. 38

ლეობისათვის, მიუხედავად იმისა რომ მისი მოქმედება მიზეზობრივ კაშირშია შედეგთან, რადგანაც ფსიქიკურმა დამოკიდებულებამ გამოიწვია განზრახვა. ა.-ს შექმლო და უნდა გაეთვალისწინებინა საზოგადოებრივად საშიში შედეგის დადგომის შესაძლებლობა, მაგრამ ეს არ აღმოჩნდა საკმარისი თანამონაწილეობის დასაბუთებისათვის.

ლიტერატურაში სადაა საკითხი, თუ რაში გამოიხატება შინაგანი კავშირი თანამონაწილეთა შორის. გამოთქმულია ურთიერთსაწინააღმდეგო მოსაზრება „შეთანხმების თეორიის წარმომადგენლები ვარაუდობენ, რომ შინაგანი კავშირი თანამონაწილეთა შორის გამოიხატება მათ შეთანხმებაში, ანუ ჰიზის შეკრაში, რომ „თანამონაწილეობისათვის აუცილებელია თითოეული თანამონაწილის შეგნება, რომ იგი მოქმედებს არა განცალკევებით, არამედ სხვა ჰიზებთან ერთად“¹³⁴ ასეთ შემთხვევაში თანამონაწილეობა უნდა გველიარებინა მაშინაც, როცა აღამიანება იციან ურთიერთსაქმიანობის შესახებ, რაც უსაფუძვლო ჰასუსისძეგებლობას გამოიწვევდა. ამიტომ მხარს ვერ დავუჭერთ ამ თეორიის მომხრეებს.

მ.კოვალისთვის აზრით „თანამონაწილეთა ეოველი მოქმედება აუცილებლად ამა თუ იმ სახით უნდა აისახოს ამსრულებლის შეგნებაში... თუ ამსრულებელს არა აქვს შეგნებული, რომ მას დანაშაულის ჩასადენად აქვსებენ, მაშინ წამქეზებლის მიერ ნახმარი საშუალება მასზე არავითარ ზემოქმედებას არ მოახდენს, ხოლო თუ ის წამქეზებელმა შეცდომაში შეიყვანა, იგი იქნება არა დანაშაულის დამოუკიდებელი მონაწილე, არამედ მხოლოდ იარაღი ვერაგი დამნაშავის ხელში. იგივე უნდა ითქვას დანაშაულებზე. თუ ამსრულებელმა არ იცის დამნაშაურის მოქმედების შესახებ, არავითარი საფუძველი არა გვაქვს განვიხილოთ ისინი როგორც თანამონაწილენი“¹³⁵

მიგვანია, რომ მ.კოვალისთვის ეს მოსაზრება სწორია

¹³⁴ Шнейдер. М.А. - Соучастие в преступлении по советскому уголовному праву. М. 1959 г. ст. 16

¹³⁵ Ковалев. М.И. - Соучастие в преступлении. Ч. 1. Свердловск 1960 г. ст. 112

წაქეზების შემთხვევაში. მართლაც თუ ამსრულებს არა აქვს შეცნებული წამქეზებლის მოქმედება ის ვერავითარ ზეგავლენას ვერ მოახდენს ამსრულებლის მიერ გადაწყვეტილების მიღებაზე. ამ თვალსაზრისით წამქეზებლის მოქმედება უნდა აისახოს ამსრულებლის შეცნებაში. მაგრამ არასწორია მკოვალიოვის ვარაუდი იმ ნაწილში სადაც იგი ამავე აზრს ავრცელებს დამხმარის მიმართ და მიაჩნია რომ დამხმარის მოქმედება უნდა აისახოს ამსრულებლის შეცნებაში, წინააღმდეგ შემთხვევაში არ გვექნება თანამონაწილეობა.

აღნიშნული საკითხის მართებულად გადაწყვეტის მიზნით მოვიძველებთ შეცდომის ზეგავლენას ბრალზე, როცა ამსრულებელს არასწორი წარმოდგენა აქვს დამხმარის მოქმედებაზე, თუ ჩავთვლით რომ თანამონაწილეობისათვის აუცილებელია ამსრულებელმა იცოდეს დამხმარის მოქმედების შესახებ, მაშინ შეცდომა ამ გარემოების მიმართ გამორიცხავს დამხმარის სისხლის-სამართლებრივ პასუხისმგებლობას თანამონაწილეო-ბისათვის, თუ ჩავთვლით, რომ არ არის აუცილებელი ამსრულებელმა იცოდეს დამხმარის მოქმედების შესახებ, მაშინ შეცდომა გავლენას ვერ მოახდენს პასუხისმგებლობაზე, ეს აზრი შეიძლება თვალსაჩინო გავხადოთ შემდეგი მაგალითით: ჰირომა იცის რომ ვიღაც სხვას გადაწყვეტილი აქვს კაცის მოკლა, სურს რა ეს, მიაწოდებს ამსრულებელს მკვლელობის იარაღს იმე, რომ ამ უკანასკნელმა არც კი იცის თუ ვინ დაეხმარა მას. მოცემულ შემთხვევაში მკოვალიაჲს შესედულების მიხედვით არ გვექნება თანამონაწილეობა, რაც არ შეიძლება გავიზიაროთ. აღნიშნული ჰირო უნდა ჩაითვალოს დამხმარედ და მან პასუხი უნდა აგოს განსწრას მკვლელობაში თანამონა-წილეობისათვის, ამსრულებლის არასწორმა წარმოდგენამ დამხმარის მოქმედებაზე გავლენა ვერ მოახდინა ამ უკანასკნელის პასუხისმგებლობაზე თანამონაწილე-ობისათვის.

მამასადამე, არ არის აუცილებელი დამხმარის მოქმედება აისახოს ამსრულებლის შეცნებაში. შინაგანი კავშირი თანამონაწილეთა შორის აუცილებლად გულისხმობს ცოდნას ამსრულებლის დანამულებრივი ქმედების შესახებ, ამავე დროს ამსრულებელმა აუცილებლად უნდა იცოდეს წამქეზებლის

მოქმედების შესახებ.

აღნიშნულ გარემოებაზე ჰირის არასწორი წარმოდგენა გავლენას ახდენს მის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობაზე. თუ ჰირს არა აქვს შეგნებული ამსრულებლის დანაშაულებრივი საქმიანობა, ან ამსრულებელმა არ იცის წამქეზებლის მოქმედების შესახებ, მაშინ შეცდომა ასეთ გარემოებებზე გამორიცხავს მათ პასუხისმგებლობას თანამონაწილეობისათვის.

თანამონაწილეობის პრობლემატიკაში მთავარია საკითხი თანამონაწილეობის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დასაბუთების შესახებ. ჩვენ მოკლედ შევხებით თეორიაში არსებულ შეხედულებებს ამ საკითხზე. აქცესორული თეორიის მომხრეები ასაბუთებენ, რომ თანამონაწილეობა პასუხისმგებლობა დამოკიდებულია ამსრულებლის მიერ დანაშაულის შესრულებაზე და ისინი განიხილავენ საკითხს ამსრულებლის მოქმედებიდან გამომდინარე. მკოვალიოვის აზრით დანაშაულის შემადგენლობა ხორციელდება უშუალოდ ამსრულებლის მიერ, ხოლო სხვა თანამონაწილეების მიერ თვით დანაშაულის შემადგენლობა არ ხორციელდება. მათ მოქმედებაში არის, „დანაშაულის საერთო შემადგენლობა“, რომლის კონკრეტიზაცია ხდება ამსრულებლის მოქმედებით.¹⁹⁶

ო.გამყრელიძეს მიაჩნია, რომ სისხლის სამართლის კანონში უნდა ვიგულისხმოთ კოდექსის როგორც კერძო, ისე ზოგადი ნაწილის მუხლებით გათვალისწინებული ქმედებები. „ამიტომ, თუ კი სსენებულ პრობლემას ამ თვალსაზრისით განვიხილავთ, დავინახავთ, რომ კანონით აღწერილ ქმედებას თანამონაწილეც ასრულებს. მაგ. ორგანიზატორის, წამქეზებლის და დამხმარის მოქმედებები აღწერილია სსკ მე-19 მუხლით, ამიტომ მათი პასუხისმგებლობაც ეფუძნება ამ მუხლს, ცხადია იმ მუხლთან ერთად, რომლითაც აღწერილი ქმედება ამსრულებელმა ჩაიდინა“.¹⁹⁷ მაშასადამე, ავტორის აზრით დანაშაულის შემადგენლობას თანამონაწილეც ასრულებს.

¹⁹⁶ Ковалёв М.И. — Указанная работа. стр.116

¹⁹⁷ ო.გამყრელიძე - სისხლისსამართლებრივი უმართლობის პრობლემა და თანამონაწილეობის დასაბუთების საფუძვლები. თბ. 1989 წ. გვ. 5

თანამონაწილეთა დამოუკიდებელი პასუხისმგებლობის თეორიის მიხედვით, თითოეული თანამონაწილე ახორციელებს დანაშაულის დამოუკიდებელ შემადგენლობას. ამ თეორიის წარმომადგენლები სასს უსვამენ, რომ დანაშაულებრივი საქმიანობის ერთიანობა არ შეიძლება გახდეს საფუძველი თანამონაწილეთა დანაშაულის შემადგენლობის გაიგივებისათვის, თანამონაწილეების მხარეს არის დანაშაულის დამოუკიდებელი შემადგენლობა, რომელთა მინაარსი გამომდინარეობს არა სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის რომელიმე მუხლის დისპოზიციიდან, არამედ ზოგადი ნაწილის შესაბამისი ნორმიდან, რომელიც არეგულირებს თანამონაწილეობას.¹⁹⁵ თეორიაში უმრავლესობა ემსრობა ამ თვალსაზრისს, რაც ძირითადად გამოწვეულია საბჭოთა პერიოდში გავრცელებული შეხედულებით, რომ ე.წ. სოციალისტური სამართლისათვის ორგანულად უცხო იყო აქცესორული თეორია და მას აღიარებდნენ, როგორც ბურჟუაზიულს.

ჩვენი შეხედულებით, აქცესორული თეორია ყველაზე უფრო მეტად ასაბუთებს თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობას და მას ძალუმს ამასთან დაკავშირებული ყველა პრობლემა გადაჭრას. ქვემოთ შევეცდებით დავასაბუთოთ ჩვენი თვალსაზრისი.

დამოუკიდებელი პასუხისმგებლობის პრინციპიდან გამომდინარე თითოეული თანამონაწილის პასუხისმგებლობის საფუძველი მევს არა ამსრულებლის მოქმედებაში, არამედ მათ საკუთარ მოქმედებაში, კერძოდ, დანაშაულის ორგანიზაციაში, წაქეზებასა და დახმარებაში. კანონმდებლის მიერ თანამონაწილეთა ეს მოქმედებები განიხილება, როგორც საზოგადოებრივად საშიში ქმედება და ისინი შეიცავენ დანაშაულის შემადგენლობის ყველა აუცილებელ ნაშანს. ამიტომ თუ ამსრულებელი არ ჩაიდენს დანაშაულს, სხვა თანამონაწილეები პასუხისმგებლობისაგან არ თავისუფლდებიან.¹⁹⁶

ამ შეხედულებიდან გამომდინარეობს, რომ თუ ამსრულებელს

¹⁹⁵ Джекебев У.С., Вайсберг Л.М., Судакова Р.Н. - *Соучастие в преступлении*. 1981 г., стр. 122

¹⁹⁶ Джекебев У.С., Вайсберг Л.М., Судакова Р.Н. - *Указанная работа*. стр. 123

არ ჩაუდენია დანაშაული, მიუსხედვად ამისა, თანამონაწილენი ჰასუსს აცებენ დამთავრებული დანაშაულისათვის ე.ი. იმისათვის, რაც სინამდვილეში არ განხორციელებულა და მხოლოდ თანამონაწილეთა შეცნებაში არსებობდა. კერძოდ არ შესრულებულა დანაშაულის ობიექტური მხარე, მოქმედება ან უმოქმედობა, არ დამდგარა სასოგადოებრივად საშიში შედეგი, არა გვაქვს მიზეზობრივი კავშირი, სასოგადოებრივი ურთიერთობის ხელყოფა არ მომხდარა, მაშ როგორი დამთავრებული დანაშაულისათვის დაესაჯოთ თანამონაწილენი? თუ მხოლოდ სსკ 25-ე მუხლის საფუძველზე მივსცეთ ისინი ჰასუსისგებაში? აღნიშნული თეორიის მომხრეები ხომ ადასტურებენ, რომ 23-25-ე მუხლები შეიცავდა დანაშაულის შემაღკენლობის უველა აუცილებელ ნიშანს, მაგრამ ეს დაუსაბუთებელია.

ამ თეორიის წარმომადგენლები, კერძოდ ა.ტრანიჩინი თვლის, რომ უშედეგო თანამონაწილეობის დროს დაუმთავრებელი წაქეზება და დახმარება უნდა დაკვალი-ფიცირდეს როგორც დანაშაულის მომზადება, ხოლო სხვა შემთხვევებში გვექნება თანამონაწილეობა. თუ ამსრუ-ლებელი მცდელობას დაუშვებს, ა.ტრანიჩინი მიხედვით, თანამონაწილენიც ჰასუსს აცებენ დანაშაულის მცდელობაში თანამონაწილეობისათვის. ხოლო როცა ამრულებელი საერთოდ არ ჩაიდენს დანაშაულს, იგი გვთავაზობს თანამონაწილეთა ჰასუსსმკებლობას დამთავრებული დანაშაულისათვის.²⁰⁰

როგორც ვხედავთ დამოუკიდებელი ჰასუსისგებლობის თეორიის მომხრეები ჩინში მოექცნენ და არც ძალუძთ ამ პრობლემის მართებულად გადაწყვეტა. ეს თეორია ძირშივე მცდარია.

ზოგიერთი ავტორი ცდილობს აღნიშნული პრობლემის გადაჭრას და გვთავაზობს უშედეგო თანამონაწილეობისას თამონაწილეთა საქმიანობის კვალიფიკაციას მცდელობით. ფ.ბურჩაკის აზრით, ესაა ერთადერთი სწორი კვალიფიკაცია. ამიტომ ითხოვს კანონმდებლობაში სათანადო ცვლილებების შეტანას რომ დაწესდეს ჰასუსისმკებლობა წაქეზების, დახმარების მცდელობისათვის.²⁰¹

²⁰⁰ Траинин А.Н. - Учение о соучастии. М. 1941 г. ст. 125-220

²⁰¹ Бурчак . Ф.Г. - Указанная работа. ст.172

ეს შეხედულებაც მცდარია და იგი არ შეიძლება გაზიარებულ იქნას. პრობლემის სწორად გადაწყვეტა შესაძლებელია აქცესორული თეორიის მიხედვით. თ.წერეთელი აღნიშნავს, რომ თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობა დამოკიდებულია ამსრულებლის მიერ დანაშაულის შესრულებაზე.²⁰² იმის მიხედვით თუ რომელ სტადიას მაიდწია ამსრულებლის მოქმედებამ, მომზადებას, მცდელობას თუ დამთავრებულ დანაშაულს, გადაწყდება სხვა თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის საკითხიც, თუ ამსრულებლის მიერ დანაშაული არ იქნა ჩადენილი, გვეჩვენა არა თანამონაწილეობა, არამედ დანაშაულის მომზადება.

ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრებები ბრალეული თანამონაწილეობის მოძღვრების შესახებ. მიხი არსი იმაშია, რომ თანამონაწილე, კერძოდ, წამქეზებელი პასუხს აგებს ამსრულებლის კორუფციისათვის, რომ იგი ამსრულებელს შეაცდეს, ბრალეულად აქცევს, ხელუფალს მის ჰიროვნებას. აღნიშნული მოძღვრება განხილული აქვს შვეიცარიელ კრიმინალისტ ტრექსელს.²⁰³ ო. გამერელიძე აანალიზებს რა აღნიშნულ მოძღვრებას, სწორად ასკვნის რომ კორუფციის იდეის მიხედვით „ზოგ შემთხვევაში უსაფუძვლოდ უნდა გავამდიოროთ წამქეზებლის პასუხისმგებლობა, ზოგჯერ კი ასევე დაუმსახურებლად შევემსუბუქოთ სასჯელი. მართლაც, განა შეიძლება მკვლელობის წამქეზებელი იმ ზომით დაისაჯოს რა ზომითაც პასუხს აგებს მკვლელობის ამსრულებელი, რომელიც გაუფრთხილებლობით მოქმედებს? რა საკვირველია არა“.²⁰⁴

ჩვენ ვერ გავიზიარებთ კორუფციის იდეის მომხრეთა შეხედულებას. ეს იდეა შეიძლება საფუძვლად დაედოს მხოლოდ წამქეზებლის დასჯადობას, სხვა თანამონაწილეების მიმართ მას ვერ გამოვიყენებთ.

²⁰² თ. წერეთელი - დასახელებული ნაშრომი. გვ. 77

²⁰³ St. Trechsel - Der Strafgrund der Teilnahme. Bern, 1967, s 3-5

²⁰⁴ ო. გამერელიძე - თანამონაწილეობის დასჯადობის საფუძველი. იურიდიული ჟიგბანი. 1977 წ. გვ. 120

ბრალეული თანამონაწილეობის მოძღვრებას ემსგავსება უმართლობაში თანამონაწილეობის მოძღვრება, რომლის მიხედვით წამქეზებელი ისჯება იმის გამო, რომ მან სხვა ადამიანი უმართლობის ჩასადენად წააქეზა. ამდენად ანალოგიური კრიტიკა შეიძლება გამოთქვას ამ თეორიის მიმართაც.

ამრიგად, ლიტერატურაში არსებულ თეორიებს შორის მხოლოდ აქცესორული თეორია იმდენად ჰრობლემის სწორად გადაწყვეტის შესაძლებლობას, რომლის მიხედვით ამსრულებლის, ორაგნიზატორის, წამქეზებლის და დამხმარის ჰასუსისმკებლობა ერთიან საფუძველზეა აგებული.

მაგრამ თანამონაწილეთა შეცდომის შემთხვევაში აქცესორულ თეორიას ვერ გამოვიყენებთ, აქ ჩვენ უნდა ვიხელმძღვანელოთ ბრალზე ფაქტობრივი შეცდომის შემოქმედების პრინციპით. ე.ი. თუ პირს არ ჰქონდა შეგნებული ესა თუ ის გარემოება, მას არ შეიძლება ეს გარემოება ბრალად შეერაცხოს. ქვემოთ განვიხილავთ ასეთ შემთხვევებს შუალობითი ამსრულებლობისა და ამსრულებლის ექსცესის დროს.

როგორც ცნობილია, შუალობითი ამსრულებლობა ითვლება ამსრულებლის ერთ-ერთ სახედ და ასეთად ჩაითვლება ის პირი, ვინც დანაშაულის ჩასადენად გამოიყენებს „ცოცხალ იარაღს“, რომელიც საერთოდ ან ამ კონკრეტულ შემთხვევაში ჰასუსს არ აგებს სისხლისსამართლებრივი წესით ან რომელმაც შეიძლება ჰასუსი აგოს გაუფრთხილებლობითი დანაშაულისათვის.

შუალობით ამსრულებლობა გვეჩება, როდესაც დანაშაულზე შეცდომაში შეიყვანს „ცოცხალ იარაღს“ და მას დანაშაულს ჩაადენინებს. ცალკეულ გარემოებებზე არასწორი წარმოდგენის შედეგად „ცოცხალ იარაღს“ არა აქვს შეგნებული თავისი ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროება, იგი ბრმა იარაღია დანაშაულის ხელში. ასეთი შეცდომა გამორიცხავს პირის ჰასუსსმკებლობას თანამონაწილეობისათვის, მაგრამ თუ ის მოქმედებდა გაუფრთხილებლობით, ე.ი. თუ მას უნდა გაეთვალისწინებინა და შეეძლო კიდევაც გაეთვალისწინებინა მანვე შედეგი, მაშინ ჰასუსს აგებს გაუფრთხილებლობითი დანაშაულისათვის, რა თქმა უნდა,

თუ ქმედება, რომელიც მან ჩაიდინა, ისჯება გაუფრთხილებლობითი ბრალის დროსაც.

შუალობითი ამსრულებლობა გვექნება უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში, როდესაც „ცოცხალი იარაღი“ იშულებულია ჩაიდინოს დანაშაული, რათა თავიდან აიცილოს უფრო მძიმე ზიანი. მაგალითად, შვილის მოკვლის მუქარით ჰირს აიძულებენ ჩაიდინოს ქურდობა. ასეთ შემთხვევაში ჰირსის შეცდომა შეიძლება გამოიხატოს თვით უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობის არსებობის შესახებ არასწორ წარმოდგენაში, ასევე არასწორ წარმოდგენაში იმ ფარგლებზე რომლებშიც დაცვითი საქმიანობა ჩაითულება საზოგადოებრივად სასარგებლოდ. ორივე შემთხვევაში ჰირსის ქმედება მართლსაწინააღმდეგოდ ჩაითულება, ხოლო მისი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმკებლობა გადაწყდება ბრალის პრინციპის საფუძველზე. სახელდობრ, თუ ჰირს უნდა სცოდნოდა ან შეეძლო კიდევ სცოდნოდა, რომ საფრთხე რეალურად არ არსებობს ან დაზიანებული სიკეთე მეტი ღირებულებისაა, ვიდრე გადარჩენილი, იგი პასუხს აგებს გაუფრთხილებლობითი ბრალისათვის. ჰირსის შეცდომამ საფუძველი გამოაცალა მის პასუხისმკებლობას თანამონაწილეობისათვის.

შეიძლება „ცოცხალი იარაღი“ აღმოჩნდეს ხელქვეითი, რომელიც უფროსის ბრძანებას ასრულებს. ამასთან ეს ბრძანება უნდა იყოს სავალდებულო. ამ ნიშნის გარეშე ბრძანების შესრულება განიხილება როგორც თანამონაწილეობა. აგრეთვე ბრძანება დანაშაულებრივ ხასიათს არ უნდა ატარებდეს. აქედან გამომდინარეობს ამ გარემოებების მიმართ ჰირსის არასწორი წარმოდგენის მნიშვნელობა მისი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმკებლობის გადასაწყვეტად. ჰირი შეცდომით შეიძლება ფიქრობდეს, რომ უფროსის ბრძანება სავალდებულოა მისთვის, როცა სინამდვილეში სავალდებულო არ არის, არ ჰქონდეს შეგნებული ბრძანების დანაშაულებრივი ხასიათი. ასეთ შემთხვევებში ბრალი არ გვაქვს. მაგრამ, თუ ჰირს შეეძლო გაეთვალისწინებინა ეს გარემოება, მაშინ გვექნება გაუფრთხილებლობა. ამასთან, აღნიშნულ შემთხვევებში თანამონაწილეობა გამოირიცხულია. შეიძლება ჰირიქით,

პირი ვარაუდობდეს, რომ უფროსის ბრძანება არა არის სავალდებულო, როცა სინამდვილეში ის სავალდებულოა, მიუხედავად ამისა, მაინც ასრულებს მას. ასეთი შეცდომა იძლევა საფუძველს თანამონაწილეობისათვის მისი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის.

ამსრულებლის საქმიანობაზე თანამონაწილეთა არასწორ წარმოდგენას შეიძლება ადგილი ექნეს ამსრულებლის ექსცესის შემთხვევაში, როცა ამსრულებელი ჩაიდენს ასეთ მოქმედებას, რაც არ არის გაცნობიერებული თანამონაწილეთა მიერ. რაოდენობრივი ექსცესის დროს, როცა ამსრულებელი ჩაიდენს იმავე გვარის დანაშაულს, თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობა გადაწყდება ბრალის პრინციპით. ე.ი. მათი პასუხისმგებლობა დადგება იმ დანაშაულში თანამონაწილეობისათვის, რომლის ჩადენა გათვალისწინებული იყო მათი საერთო განზრახვით. ხოლო თვისობრივი ექსცესის დროს, როცა ამსრულებელი ჩაიდენს არაერთგვაროვან დანაშაულს, საერთოდ არ გვაქვს თანამონაწილეობა. ისინი პასუხს აგებენ დანაშაულის მომზადებისათვის.

თუ ამსრულებელი გაცილდა საერთო დანაშაულებრივ განზრახვას და უფრო მძიმე დანაშაული ჩაიდინა, ვიდრე ეს თანამონაწილეთა საერთო განზრახვით იყო გათვალისწინებული, ისინი პასუხს არ აგებენ ამ უფრო მძიმე დანაშაულისათვის, ასეთ შემთხვევაში ექსცესი შეიძლება გამოწვეული იყოს თანამონაწილეთა შეცდომით, როცა ისინი არასწორად აფასებენ ამა თუ იმ კარემოებებს, რომელთა ზეგავლენით ამსრულებელი უფრო მძიმე დანაშაულს ჩაიდენს, თუმცა ასეთი კარემოებების აღმოჩენის შემთხვევაში ის არ უნდა გასცილდეს საერთო დანაშაულებრივ განზრახვას და ხელი უნდა აიდოს უფრო მძიმე დანაშაულის ჩადენაზე. მიუხედავად ამისა, ამსრულებელი ახორციელებს თანამონაწილეთა საერთო განზრახვით გათვალისწინებული დანაშაულის შემადგენლობას. სწორედ ეს იძლევა საფუძველს, რომ ამ უფრო მძიმე დანაშაულისათვის თანამონაწილენი კავთავისუფლოთ პასუხისმგებლობისაგან.

მაშასადამე, თუ თანამონაწილემ არ იცის დამამძიმებელი

ობიექტური გარემოების შესახებ, მას ეს გარემოება ბრალად არ შეიძლება შეერაცხოს.

მ.-მ წააქეზა დ. გაეყურდა კ.-ს ბინა. დ. თავის ამხანაგებთან ერთად შეიჭრა კ.-ს ბინაში და ეახალური თავდასხმის შედეგად 12 000 მანეთის ღირებულების საქონელი გაიტაცა. სასამართლოს კოლეგიამ სწორად მიუთითა, რომ „მ. აქეზებდა მხოლოდ ბინის გაქურდვაზე მაგრამ დ.-მ თავის ამხანაგებთან ერთად ჩაიდინა ეახალობა, რისთვისაც ჰასუსს აკებენ უშუალოდ ამსრულებლები და არა ის თანამონაწილე, რომელიც ექსცესს არ ითვალისწინებდა და იგი არც სურდა“.²⁰⁵

მაგრამ შესაღებელია ისეთი შემთხვევა, როდესაც ამსრულებელი ჩაიდენს თანამონაწილეთა მიერ გაუთვალისწინებელ დანაშაულს შეცდომის შედეგად, როცა მას არა აქვს გათვითცნობიერებული დამაიმბებელი ობიექტური გარემოების არსებობა. ჰირის შეცდომა მსგავს სიტუაციაში გამოირიცხავს ამსრულებლის ექსცესს და იგი ჰასუსს აკებს ზიანის გაუფრთხილებლობით მიყენებისათვის, თუ შეცდომა არასაპატიოა და ქმდება, რომელიც მან ჩაიდინა ისჯება გაუფრთხილებლობით ბრალის დროსაც.

ამსრულებლის ექსცესი შეიძლება გვეჩინოს შემდეგ შემთხვევებში: როცა ამსრულებელი ხელყოფს სხვა ობიექტს, არა იმას რაც შეგნებული ჰქონდათ თანამონაწილეებს და როცა ამსრულებელი ახორციელებს არა იმ მოქმედებას რაც გათვალისწინებული ჰქონდათ თანამონაწილეებს.²⁰⁶ ორივე შემთხვევაში ამსრულებლის შეცდომას ობიექტში და მის მიერ შესრულებული მოქმედების ხასიათში დიდი მნიშვნელობა აქვს ექსცესის აღიარებისათვის და ამსრულებლის სისხლისსამართლებრივი ჰასუსისმკებლო-ბისათვის.

როცა ამსრულებლის მიერ შესრულებული არსებითად არ განსხვავდება თანამონაწილეთა შეთანხმებისაგან ჰასუსისმკებლობის

²⁰⁵ საქართველოს სსრ სსკ კომენტარები. თბ. 1976 წ. გვ. 147

²⁰⁶ Бурчак Ф Г – Указанная работа. ст. 186

ხასიათი არ იცვლება, მაგალითად ხელუფლის ობიექტი შეცდომისას, როცა წამქეზებელმა წააქეზა ამსრულებელი ა.-ს მოსაყლაკად, ამ უკანასკნელმა მოკლა ბ. ასეთ შემთხვევაში წამქეზებელი ჰასუსს აგებს დამთავრებული განზრახვი მკვლელობისათვის, მიუხედავად ხელუფლის ობიექტში შეცდომისა.

როგორ უნდა მოხდეს თანამონაწილეთა ქმედების კვალიფიკაცია, როცა ამსრულებელი გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქ დანაშაულს ჩაიდენს? ასეთ შემთხვევაში აკრიტიკებენ აქცესორულ თეორიას, რომელიც თითქოს ასაბუთებს თანამონაწილეთა ჰასუსისმცებლობას ამსრულებლის მოქმედებიდან გამომდინარე, რომ მათ უნდა გაიზიარონ ამსრულებლის ბედი და ჰასუსი უნდა აგონ ფაქტიურად ჩადენილი ქმედებისათვის.²⁰⁷

სინამდვილეში აღნიშნული შემთხვევის კვალიფიკაცია უნდა მოხდეს ბრალის ჰრნციჰიდან გამომდინარე, კერძოდ თანამონაწილენი ჰასუსს აგებენ უფრო მძიმე დანაშაულის მომზადებისათვის, ხოლო ამსრულებელი - ფაქტიურად ჩადენილი დანაშაულისათვის. აქცესორული თეორიის მოწინააღმდეგეებს ავიწყდებათ, რომ თანამონაწილეთა ჰასუსისმცებლობა მარტო ამსრულებლის მოქმედებაზე არ არის დამოკიდებული, რომ აუცილებელია მიზეზობრივი კავშირის და ბრალის არსებობა, თანამონაწილეთა დანაშაულებრივ ქმედებათა ერთიანობა. მაგრამ განმსაზღვრელი მაინც ამსრულებლის მოქმედებაა, რომელიც განიხილება დანაშაულის სხვა ნიშნებთან ერთობლიობაში და იძლევა საფუძველს თანამონაწილეთა სისხლისსამართლებრივი ჰასუსისმცებლობის დასაბუთებისათვის. სწორედ ამსრულებლის მოქმედება ცვლის თანამონაწილეთა ქმედების კვალიფიკაციას, როგორც ამაში დავრწმუნდით ზემოთ განხილულ შემთხვევებში.

მაშასადამე, აქცესორული თეორია თანამონაწილეთა დასჯადობის საღუძველს ხედავს არა ამსრულებლის ქმედებასა და ჰასუსისმცებლობაში, არამედ დანაშაულის ნიშნების ერთობლიობაში, რომელშიც ძირითადია ამსრულებლის მოქმედება. ეს სრულიადაც

²⁰⁷ Джекебаев У.С., Вайсберг Л.М., Судакоев Р.Н. - Указанная работа. ст 132

არ ეწინააღმდეგება ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის პრინციპს, პირიქით ეს თეორია აღიარებს რომ, „ დანაშაულის უოველმან მონაწილემ პასუხი უნდა აგოს იმის და მიხედვით, თუ როგორია მისი ბრალი და მონაწილეობის ხარისხი დანაშაულის ჩადენაში“.²⁰ თანამონაწილეობის დროს შეცდომა შეიძლება დაკავშირებული იყოს გარემოებასთან, რომელიც ასახიათებს ერთ-ერთი თანამონაწილის პიროვნებას, ე.ი. დაკავშირებულ იყოს დამამძიმებელ სუბიექტურ გარემოებასთან. მაგალითად, დამსმარემ არ იცის მკვლელობის ჩადენისას, რომ ამსრულებელი მოქმედებს ანგარებით. მოცემულ შემთხვევაში დამამძიმებელი გარემოება მას არ შეეარაცება, რადგან ასეთი გარემოება მის მიერ არ იყო შეგნებული. ამრიგად, სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის დამახასიათებელი სუბიექტური გარემოებანი, რომლებიც ამსრულებლის დანაშაულს აკვალიფიცირებენ და დაკავშირებულნი არიან ქმედებასთან, არ შეეარაცება სხვა თანამონაწილეებს, თუ მათ მიერ აღნიშნული დამამძიმებელი გარემოება არ იყო შეგნებული.

პირიქით, როცა დამამძიმებელი გარემოება სინამდვი-ლეში არ არსებობს, არსებობს პირის წარმოდგენებში, იწვევს თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობას დამამძიმებელ გარემოებაში დანაშაულის მომზადებისათვის.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ დამამძიმებელი გარემოება, რომელიც დაკავშირებულია ერთ-ერთი თანამონაწილის პიროვნებასთან ე.ი. მკვეთრად პიროვნული დამამძიმებელი გარემოება არ ასდენს ზეგავლენას დანარჩენ თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობაზე. ამდენად, ასეთ გარემოებაზე შეცდომას არავითარი მნიშვნელობა არ ენიჭება სისხლის-სამართლებრივი თვალსაზრისით, მას არ შეუძლია შეცვალოს დანაშაულის კვალიფიკაცია.

განსახლიველი დაგვრჩა უმედეგო თანამონაწილეობის შემთხვევა, როცა თანამონაწილეთა მოქმედებები დარჩა დანაშაულბრივი შედეგის განხორციელების გარეშე, რადგანაც

²⁰ თ. წერეთელი — დასახელებული ნაშრომი. გვ 22

ამსრულებელმა დანაშაული არ ჩაიდინა. ამსრულებელი თავისუფლება ჰასუსისმკებლობისაგან, მაგრამ თანამონაწილეებმა ხომ ეველაფერი გააკეთეს დანაშაულის ჩასადენად? ამდენად მათ სისხლის-სამართლებრივი ჰასუსისმკებლობისაგან ვერ გავათავისუფლებთ. თუმცა თანამონაწილეები ცდებოდნენ, როცა ფიქრობდნენ, რომ ეველაფერი გაკეთებულია შედეგის მისაღწევად. მათ არ გაითვალისწინეს ის გარემოებები, რომლებიც წინ აღუდგნენ ამსრულებლის მოქმედებას და ნებაყოფლობით ხელი ააღებინეს დანაშაულის ჩადენაზე. მათ შეცდომა რომ არ დაეშვათ, დანაშაულებრივი შედეგიც დადგებოდა.

უშედეგო წაქეზება შეიძლება გვქონდეს ორ შემთხვევაში: როცა წამქეზებელი ვერ დაიუოლიებს ჰირს დანაშაულის ჩასადენად და როცა ამსრულებელი ნებაყოფლობით აიღებს ხელს დანაშაულის ჩადენაზე. ორივე შემთხვევაში წამქეზებელი მოქმედებს შეცდომით. ჯერ ერთი, როცა ის ვერ დაიუოლიებს ჰირს დანაშაულის ჩასადენად, ეს არის შედეგი ჰიროვნების შეუფასებლობისა, წამქეზებელი ცდებოდა როცა ვარაუდობდა, რომ შესაძლებელია მისი დაუოლიება დანაშაულის ჩასადენად. მეორეც, ამსრულებლის მიერ ხელის აღება დანაშაულის ჩადენაზე, არის შედეგი იმ გარემოებებზე წამქეზებლის არასწორი წარმოდგენისა, რომლებმაც გავლენა იქონიეს ამსრულებლის ქცევაზე. უშედეგო წაქეზებისას ჰირი ჰასუსს ატებს დანაშაულის მომზადებისათვის.

ასევე შესაძლებელია წამქეზებლის შეცდომის შედეგად, წაქეზება აღმოჩნდეს ზედმეტი იმის გამო, რომ ამსრულებელს ისედაც გადაწყვეტილი ჰქონდა დანაშაულის ჩადენა. ასეთ შემთხვევაში, თუ წაქეზებას არავითარი ზეგავლენა არ მოუხდენია ამსრულებელზე, გვექნება დანაშაულის მომზადება. თუ წაქეზებამ განამტკიცა მისი დანაშაულებრივი განზრახვა, მაშინ ჰირი დაისჯება როგორც დამხმარე.

მიგვაჩნია რომ, ანალოგიურად უნდა გადაწყდეს ჰირის ჰასუსისმკებლობის საკითხი უშედეგო დამარების დროს. აქ შეიძლება გვქონდეს ისეთი შემთხვევა, როდესაც ამსრულებელი შეცდომით არ გამოიყენებს იმ საშუალებას, რაც მას დამხმარე გადისცა, ის

დაისჯება დანშაულის მომზადებისათვის, მაგრამ თუ დამხმარის მოაქმედებამ მაიც ერთგვარი ფსიქიკური ზეგავლენა მოახდინა ამსრულებელზე და განამტკიცა მისი განზრახვა, ის განიხილება როგორც თანამონაწილე, კერძოდ როგორც ფსიქიკური დამხმარე.

ამრიგად, გარემოებები, რომლის მიმართ შეიძლება შეცდომა თანამონაწილეობისას, იყოფა ორ ჯგუფად: პირველში შედის გარემოებები, რომლებიც არ არის დაკავშირებული თანამონაწილეობის სპეციფიკასთან და მათ შეიძლება ადგილი ექნეთ ცალკეულ პირთა მიერ ჩადენილ დანაშაულშიც. მეორე ჯგუფს ქმნის გარემოებები, რომლებიც დამახასიათებელია თანამონაწილეობისათვის, გამოხატავს მის თავისებურებებს. ჩვენ სწორედ ამ ჯგუფის გარემოებები განვიხილეთ, რომლის საფუძველზეც ვაჩვენეთ თანამონაწილეობისა. და შეცდომის ურთიერთმიმართება, ერთ-ერთი თანამონაწილის არასწორი წარმოდგენის ზეგავლენა სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობაზე, როცა შეცდომა ეხება სწორედ ამ გარემოებებს, რაც შეეხება პირველი ჯგუფის გარემოებებს, მათ მიმართ შეცდომის პრობლემა თანამონაწილეობის დროსაც წედება საერთო წესისამებრ.

§10. შეცდომა და პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებების პრობლემა.

შეცდომის საკითხის თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობის გარკვევა უოულად შეუძლებელია პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებების პრობლემის განხილვის გარეშე. შეუძლებელია აგრეთვე დადგინდეს შეცდომის ადგილი სისხლის სამართლის სისტემაში, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ გარემოებებს. მაშასადამე, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, მოკლედ შევესოთ ამ პრობლემასაც.

პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებების სისტემის

აკება უშუალოდ არის დაკავშირებული დანაშაულის ცნების სტრუქტურასთან.

თავდაპირველად გერმანულ სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში შემუშავდა დანაშაულის კლასიკური ცნება, რომლის მიხედვით დანაშაული სამი ძირითადი ნიშნით ხასიათდება: დანაშაულის შემადგენლობით, მართლწინააღმდეგობითა და ბრალით. დანაშაულის კლასიკურმა ცნებამ განვითარების ცალკეულ ეტაპზე მნიშვნელოვანი ცვლილებები განიცადა და საბოლოოდ „დანაშაულის შემადგენლობა უმართლობის შესახებ მსჯელობის საფუძველი გახდა, მართლწინააღმდეგობა ქმედების სოციალური მავნეობის გამოხატულებად იქნა მიჩნეული, ხოლო ბრალი — გასაკიცხობად“.²⁰⁹

ორმოცდაათიან წლებში ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში დაიწყო დანაშაულის ცნების სტრუქტურის დამუშავება გამოჩენილი ქართველი მეცნიერების თინათინ წერეთლისა და ვლადიმერ მაეაშვილის მიერ. შემუშავდა დანაშაულის სამი მნიშვნელოვანი სტრუქტურა — ქმედების შემადგენლობა, საზოგადოებრივი საშიშროება (მართლწინააღმდეგობა), ბრალი. დანაშაულის ცნების სამწევროვან დაყოფას იხიარებს ო. გამყრელიძე, რომელიც ხაზს უსვამს რომ, „თანამედროვე ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში თანდათანობით იკიდებს ფეხს დანაშაულის სამნიშნოვანი სტრუქტურა. ამ სტრუქტურის თანახმად, დანაშაული არის ქმედება (მოქმედება ან უმოქმედობა), რომელიც შეესაბამება სისხლის სამართლის კანონით აღწერილ კონკრეტული დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნებს. ამავე დროს, იგი უნდა იყოს მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეულად ჩადენილი“.²¹⁰

მასასადამე, დანაშაულის სისტემა მოიცავს ფორმალურ მართლწინააღმდეგობას მატერიალურ მართლწინააღმდეგობას და ბრალს.

²⁰⁹ გ. ნაჭყებია. სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანი, თბ. 1998 წ.; გვ. 99

²¹⁰ ო. გამყრელიძე. სისხლისსამართლებრივი კანონმდებლობის

სრულყოფისათვის „მართლმსაჯულების მაცნე“. 1995 წ. № 1. გვ. 3

ამ საკითხზე იხ. ო. გამყრელიძე. სისხლისსამართლებრივი უმართლობის პრობლემა და თანამონაწილეობის დასჯადობის საფუძველი, თბ. 1989 წ.

ფორმალური მართლწინააღმდეგობა გულისხმობს დანაშაულის შემადგენლობას ვიწრო გაგებით, ე.ი. ქმედება ფორმალურად შეესაბამება სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული შემაღენლობის ნიშნებს. ხოლო მატერიალური მართლწინააღმდეგობა გულისხმობს საზოგადოებრივ საშიშროებას.

გ. ნაჭყებია იხილავს რა სისხლის სამართლის მეცნიერების საგანს, აღნიშნავს რომ საზოგადოებრივი საშიშროებისა და მართლწინააღმდეგობის ერთიანობა საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ერთიანობაზე მიუთითებს, მათ შორის ურთიერთობა კი სხვა არაფერია, თუ არა სისხლის სამართლის კანონმდებლობითი ურთიერთობა. ამრიგად, დანაშაულის ნორმატიული ცნება გამოხატავს საზოგადოების, სახელმწიფოსა და პიროვნების იმ კავშირურთიერთობას, რაც სისხლის სამართლის კანონმდებლობითი ურთიერთობის პრცესში მქარდება. ავტორი აკეთებს საყურადღებო დასკვნას, რომ „დანაშაულის ცნების ძირითადი ნიშნებია: ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროება, მართლწინააღმდეგობა და ბრალი. ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროება ამ ქმედების საზოგადოებრივ შეფასებას გამოხატავს, მართლწინააღმდეგობა — სახელმწიფოებრივ შეფასებას... დანაშაულის ცნების სხეულები ნიშნები ურთიერკავშირში იმყოფებიან და ამითაა შესაძლებელი დანაშაულის ცნების აგება“.²¹¹

დანაშაულის კლასიკურ ცნებას გარკვეული სიძნელეები ახლავს, სწორედ ამიტომაც დანაშაულის ცნების კლასიკური მოდელი თვით გერმანიაშიც კი გააკრიტიკეს. ამასვე მსჯელობა ჩვენს მიზნებს სცილდება, მსოფლიო აღვნიშნავთ, რომ საკითხი შემდგომ მეცნიერულ შესწავლას მოითხოვს.

დანაშაულის სამნიშნოვანი სტრუქტურის საფუძველზე შესაძლებელი გახდა პასუხისმგებლობის გამოპრიცხული გარემოებების ახლებური სისტემის აგება. საბჭოური პერიოდის იურიდიულ ლიტერატურაში მიჩნეული იყო პასუხისმგებლობის გამოპრიცხულ გარემოებებად მხოლოდ ისეთი გარემოებები, რომლებიც გამოიწხადნენ საზოგადოებრივ საშიშროებას, ამასთან დიდი

²¹¹ გ. ნაჭყებია — დასახ. ნაშრომი, გვ. 99

წინააღმდეგობა იყო საზოგადოებრივი საშიშროების გამოძირისკველ გარემოებათა წრის განსაზღვრაში. სისხლის სამართლის კანონმდებლობა აღიარებდა საზოგადოებრივი საშიშროების გამოძირისკველ გარემოებათაგან მხოლოდ აუცილებელ მოგერიებასა და უკიდურეს აუცილებლობას. ამასთან კანონმდებლობა ეხებოდა სხვა გარემოებებსაც, რომლებიც გამოიწვია ჯანსაღი სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას, მაგრამ მათი გამოიყენება ვერ ხერხდებოდა. პირველად ი. სლუცკი შეეცადა გაემიჯნა საზოგადოებრივ საშიშროების გამოძირისკველი გარემოებები სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამოძირისკველი გარემოებებისაგან, რომელშიც ის აერთიანებდა არაბრალულ და არადასჯად ქმედებებს²¹² მაგრამ ამ თვალსაზრისმა შემდგომი მხარდაჭერა ვერ პოვა. ეს არცაა გასაკვირი, რადგან რუსულ იურიდიულ ლიტერატურაში დანაშაულის სამნიშნოვანი სტრუქტურა არ არის შესწავლილი, ხოლო ამის გარეშე პასუხისმგებლობის გამოძირისკველი გარემოებების სისტემის აგება შეუძლებელია.

ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში მომზადებული იყო ბაზა დანაშაულის ცნების სტრუქტურის დამუშავებისათვის, რომლის საფუძველზე შესაძლებელი გახდა პასუხისმგებლობის გამოძირისკველი გარემოებების ახლებური სისტემის შექმნა. დანაშაულის სამნიშნოვანი სტრუქტურა შესაძლებლობას იძლევა ზოგჯერ პასუხისმგებლობის გამოძირისკვა ბრალის არარსებობას დაუკავშიროთ, რის გამოც ადრე ცნობილ ერთეულიანის ნაცვლად, მივიღეთ პასუხისმგებლობის ორკვალიანი სისტემა, ე.ი. პასუხისმგებლობის გამოძირისკველი გარემოებებია: 1) მართლწინააღმდეგობის გამოძირისკველი გარემოებები და 2) ბრალის გამოძირისკველი გარემოებები.

პირველად აღნიშნული სისტემა სრულყოფილი სახით შემუშავდა ო. გამყრელიძის დაუღალავი მეცადინეობის წყალობით. ავტორი იხილავდა რა პასუხისმგებლობის გამოძირისკველი გარემოებების პრობლემას ჯერ კიდევ 1995 წელს აუქნებდა წინადადებას სისხლის სამართლის კანონმდებლობის სრულყოფისათვის, მისი

²¹² И. И. Слущкий. Обстоятельства, исключающие уголовную ответственность, М. 1956 . с. 81

აზრით „სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტის ზოგად ნაწილში უნდა შევიდეს სპეციალური თავი, რომლის სათაური იქნება — სისხლისამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებები. ამ თავში უნდა იყოს ორი ქვეთავი:

1. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი და
2. ბრალის გამომრიცხველი გარემოებანი. პირველ ქვეთავში შევა მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ისეთი გარემოებანი, როგორიცაა, მაგალითად, აუცილებელი მოგერიება, უკიდურესი აუცილებლობა, დამნაშავეს შეპყრობა და სხვა. მეორე თავში უნდა გავითვალისწინოთ ბრალის გამომრიცხველი გარემოებანი, მაგალითად, ასაკი, შეურაცხაობა ფსიქიური დაავადების ნიადაგზე, მეცდომა და შეიძლება სხვაც“.²¹³

ამას მოეკა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის პროექტი, რომელიც 1996 წელს შეიმუშავა ო. გამყრელიძემ ქვეყანაში მიმდინარე სამართლებრივ რეფორმასთან დაკავშირებით, როგორც სამთავრობო კომისიის წევრმა. პროექტს საფუძვლად დაედო ქართული სისხლისამართლებრივი მეცნიერების მიღწევები, გათვალისწინებულ იქნა დასავლეთის ქვეყნების გამოცდილებაც. პროექტში პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებების სისტემა დაფუძნებულია დანაშაულის ცნების სტრუქტურაზე. მეხუთე თავი მოიცავს მხოლოდ მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებებს. ესენია აუცილებელი მოგერიება, აუცილებელი მოგერიების ფარგლებს გადაცილება, მართლზომიერი უკიდურესი აუცილებლობა, პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება სხვა მართლზომიერი გარემოებების დროს. მეექვსე თავში თავმოყრილია ბრალის გამომრიცხველი გარემოებები: შეურაცხაობა ასაკის გამო, შეურაცხაობა ფსიქიური დაავადების გამო, მეცდომა, საპატიო უკიდურესი აუცილებლობა და სხვა.²¹⁴

შემდგომ პასუხისმგებლობის სხელებული სისტემა გადავიდა

²¹³ ო. გამყრელიძე — დასახ. ნაშრომი. გვ. 5

²¹⁴ პარლამენტის უწყებანი, № 24-25. 6. 11. 96, გვ. 25

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის სამთავრობო პროექტში, საბოლოოდ კი აისახა საქართველოს 1999 წლის 22 ივლისის სისხლის სამართლის კოდექსში, რომლის მე-8 თავი ეხება მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებებს, ხოლო მე-9 თავი მოიცავს ბრალის გამომრიცხველ გარემოებებს. სწორედ მე-9 თავში არის შეტანილი შეცდომა, როგორც ბრალის გამომრიცხველი ერთ-ერთი გარემოება.

კოდექსში მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებებად მიჩნეულია: აუცილებელი მოგერიება, დამნაშაის შეპარობა, უკიდურესი აუცილებლობა, მართლზომიერი რისკი, სისხლისამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება სხვა მართლ-ზომიერი ქმედების დროს. ხოლო ბრალის გამომრიცხველი გარემოებანია: შეურაცხაობა ასაკის და ფსიქიკური დაავადების გამო, შეზღუდული შერაცხადობა, შეცდომა, ბრძანების ან განკარგულების შესრულება, სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება სხვა არაბრალეული ქმედების დროს.

როგორ არის პასუხისმგებლობის სისტემა აგებული სხვა ქვეყნების კანონმდებლობაში? გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის მეორე კარი ეხება ქმედებას. ის აერთიანებს რამდენიმე თავს. პირველ თავში ლაპარაკია დასჯადობის პრინციპებზე. აქ ჩამოთვლილია შემდეგი გარემოებები: ფაქტობრივი შეცდომა, შეცდომა. აკრძალვაში, თანამდევი შედეგისათვის მკაცრი დასჯა, შეურაცხაობა ასაკისა და ფსიქიკური დაავადების გამო, შეზღუდული შერაცხადობა. ხოლო მეოთხე თავი ეხება აუცილებელ მოგერიებას, აუცილებელი მოგერიების ფარგლებს გადაცილებას, უკიდურეს აუცილებლობას, რომელიც ზოგჯერ მართლწინააღმდეგობას გამოირიცხავს, ზოგჯერ კი ბრალს. თუ შევადარებთ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსს, დაზრწმუნდებით, რომ ამ უკანასკნელში პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ გარემოებათა სისტემა უფრო სრულყოფილი სახით არის გამოხატული.

მაშასადამე, პასუხისმგებლობის ორკვალიანმა სისტემამ საშუალება მოგვცა, დაგვედგინა შეცდომის ადგილი სისხლის სამართლის სისტემაში. ამავე დროს, რადგანაც შეცდომა მიჩნეულ

იქნა ბრალის გამოპრიცხველ გარემოებად, აქედან გამომდინარე, ნათელია შეცდომის პრობლემის უაღრესად დიდი თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა, რასაც ჩვენ შემდგომ თავში განვიხილავთ.

თავი მეოთხე შეცდომის სახეები სისხლის სამართალში

იმის მიხედვით, თუ რომელ გარემოებათა მიმართ შეექმნა ჰირს არასწორი წარმოდგენა, განასხვავებენ იურიდიულ და ფაქტობრივ შეცდომას.

ვ.კირიჩენკო გამოყოფს შეცდომის შემდეგ სახეებს:²¹⁵

1. შეცდომა, დაკავშირებული ქმედების საზოგადოებრივ საშიშროებასთან;

2. შეცდომა, დაკავშირებული გარემოებებთან, რომლებიც წარმოადგენენ დანაშაულის შემადგენლობის ელემენტს;

3. იურიდიული შეცდომა ანუ შეცდომა სამართალში.

ვ.იაკუშინი განასხვავებს შეცდომას ჩადენილი ქმედებისა და მისი შედეგის საზოგადოებრივი საშიშროების ხასიათისა და ხარისხის მიმართ და შეცდომას ქმედების მართლწინააღმდეგობასთან დაკავშირებით.²¹⁶

ჩვენ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია შეცდომა დაიუოს იურიდიულ და ფაქტობრივ შეცდომად, რასაც ჩვენ შევეხეთ შეცდომათა კლასიფიკაციაში. შეცდომათა სახეებს განვიხილავთ ამ კლასიფიკაციით.

§1. იურიდიული შეცდომა

როდესაც ვ. კირიჩენკო განმარტავს შეცდომას სამართალში, ხაზს უსვამს, რომ ეს არის ჰირის არასწორი წარმოდგენა ქმედების მართლწინააღმდეგობასთან დაკავშირებული და ის მიმართულია ისეთი გარემოებებისაკენ, რომლებიც დანაშაულის შემადგენლობის ფარგლებს გარეთ არიან, ამიტომ გავლენას ვერ ახდენენ სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობაზე.²¹⁷

მართლწინააღმდეგობა დანაშაულის ერთ-ერთი აუცილებელი

²¹⁵ Кириченко В.Ф. - Указанная работа. ст.18

²¹⁶ Якушин В.Я. - Указанная работа. ст. 58

²¹⁷ Кириченко В.Ф. - Указанная работа. ст.35

ნიშანია. იმის თაობაზე, ბრალისთვის აუცილებელია თუ არა მართლწინააღმდეგობის აქტუალური შეგნება და მისი შეგნების შესაძლებლობა, თეორიაში არ არსებობს ერთნაირი შეხედულება. კრიმინალისტთა ერთი ჯგუფი თვლის, რომ საზოგადოებრივი საშიშროების შეგნება წარმოუდგენელია ამ ელემენტის იურიდიული გამოხატულების - სისხლის-სამართლებრივი მართლწინააღმდეგობის შეგნების გარეშე. აკრიტიკებს რა ამ თვალსაზრისს, თ.წერეთელს მიაჩნია, რომ მართლწინააღმდეგობისადმი ფსიქიკური დამოკიდებულების მოთხოვნა ზედმეტია ბრალისათვის. ის მიუთითებს სისხლის სამართლის მოქმედი კანონმდებლობის ნორმაზე, რომლებშიც ბრალის ფორმების დახასიათება ამოიწურება საზოგადოებრივ საშიშროებისადმი ფსიქიკური დამოკიდებულების ნიშნით, მართლწინააღმდეგობის შეგნება ან შესაძლებლობა კი არ არის მოხსენებული ბრალის ელემენტად.²¹⁸

განიხილავს რა ფსიქიკურ დამოკიდებულებას მართლწინააღმდეგობისადმი გაუფრთხილებლობის დროს, მ.უგრეხელიძე გამოყოფს თვით მართლწინააღმდეგობის სპეციფიკურ ბუნებას გაუფრთხილებლობით დელიქტებში,²¹⁹ რომლებიც გულისხმობენ ორმაგ მართლწინააღმდეგობას: ქცევის შეუსაბამობას წინადადებულების ნორმებთან (პირველადი მართლწინააღმდეგობა) და შემდეგ, მის შეუსაბამობას სისხლის სამართლის ნორმებთან (სისხლის სამართლებრივი მართლწინააღმდეგობა). ეს უკანასკნელი, ე.წ. პირველად მართლწინააღმდეგობასთან ერთად, მოითხოვს დამატებით ობიექტურ პირობებს რომელთა არსებობის გარეშე სუბიექტი ვერ დაიხუება. მაგ. საქართველოს სსკ 245-ე მუხლით გათვალისწინებული სამთო სამუშაოს წარმოებისას უსაფრთხოების წესის დარღვევა მხოლოდ მაშინ აფუძნებს სისხლის სამართლებრივ მართლწინააღმდეგობას, თუ წესების დარღვევამ გაუფრთხილებლობით გამოიწვია მძიმე შედეგი.

სისხლისსამართლებრივი მართლწინააღმდეგობის შეგნების

²¹⁸ Церетели Т.В. - К вопросу о понятии вины. «Мовмбс» 1960 г. ст.131

²¹⁹ Угрехелидзе. М.Г. - Указанная работа. ст. 117

შესაძლებლობა არ შეიძლება იყოს გაუფრთხი-ლებლობითი ბრალის აუცილებელი ელემენტი, მაგრამ სულ სხვაკარია ფსიქიკური დამოკიდებულება ჰირველადი მართლწინააღმდეგობისადმი: აკრძალვის ცოდნა აუცილებელი ჰირობაა ფსიქიკური დამოკიდებულებისათვის ჰირველადი მართლწინააღმდეგობისადმი, რაც გულისხმობს რწკორც მის აქტუალურ შეგნებას, ისე შეგნების შესაძლებლობასაც. თითოეული ეს შემთხვევა ლოგიკურად გულისხმობს, რომ ადამიანს აქვს უნარი გაკეთოს დასკვნა თავისი ქცევის საზოგადოებრივი საშიშროების შესახებ, ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ფსიქიკურ დამოკიდებულებას ჰირველადი მართლწინააღმდეგობისადმი ჰქონია მნიშვნელობა გაუფრთხილებლობითი ბრალის დასაბუთებისათვის.

მაშასადამე, თუ ჰირს არასწორი წარმოდგენის შედეგად არ შეეძლო შეეგნო ჰირველადი მართლწინააღმდეგობა, მაშინ სისხლისსამართლებრივი ჰასუსისმკებლობა გამორიცხულია.

აქვე უნდა შევესოთ ეწ. ჰუტატიურ ანუ მოჩვენებით დელიქტებს. მოჩვენებით დანაშაულად ითვლება ისეთი ქმედების ჩადენა, როდესაც ჰირს სწორად აქვს წარმოდგენილი ქმედების ფაქტიური მხარის ნიშნები, მაგრამ სცდება მის იურიდიულ კვალიფიკაციაში, დანაშაულად მიაჩნია ის, რაც სინამდვილეში დანაშაულს არ წარმოადგენს.

რა თქმა უნდა, მოჩვენებითი დანაშაულის დროს ქმედება და მისი შედეგი არ ატარებს საზოგადოებრივად საშიშ სახიათს. ქმედება დანაშაულად მიაჩნია მის ჩამდენს, მაგრამ მარტო ამ გარემოებას არ შეუძლია გადააქციოს იგი დანაშაულებრივ ქმედებად. ამრიგად, მოჩვენებითი დანაშაულის დროს არა გვაქვს დანაშაულის შემადგენლობა. ამდენად, უნდა მოიხსნას ბრალის დადგენის საკითხი. სუბიექტური მხარის დადგენის შესახებ* საკითხი დაისმება მხოლოდ მაშინ, როცა დადგინდება, რომ ჰირმა ჩაიდინა საზოგადოებრივად საშიში ქმედება. თუ არ არის ასეთი ქმედება, მაშინ ბრალის არსებობაც გამორიცხულია. სწორედ ამას აქვს ადგილი მოჩვენებითი დანაშაულის შემთხვევაში. ჰირი, რომელიც შეცდომით ფიქრობს თავის ქმედების საზოგადოებრივ საშიშროებაზე და მაინც სჩადის მას, შეიძლება გაკიცსულ იქნეს მორალის თუალსაზრისით. ამ

შემთხვევაში სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა გამოიხატება.

მაგალითად, პირი თავისი ამხანაგისათვის გაუფრთხილებლობით სხეულის მსუბუქი დაზიანების მიყენების გამო ფიქრობს, რომ მან დანაშაული ჩაიდინა. მაშინ, როდესაც ასეთი მოქმედება სისხლის სამართლის კანონმდებლობით დანაშაულად არ ითვლება. ასეთ შემთხვევაში პირის მცდარ წარმოდგენას თავისი მოქმედების დასჯადობაზე არ მიეცემა რაიმე იურიდიული მნიშვნელობა.

ზოგჯერ პირი დანაშაულად და დასჯადად არ თვლის თავის ქმედებას, როდესაც იგი სისხლის სამართლის კანონით საზოგადოებრივად საშიში და მართლსაწინააღმდეგოა. თ.წერეთელის აზრით, დანაშაულის ნორმატიული თავისებურებისადმი ფსიქიკური დამოკიდებულება მოქმედი პიროვნების ზნეობრივი გასაკიცხობის დასაბუთებისათვის არის საჭირო. მაგრამ სუბიექტის გაკიცხვისათვის სავსებით საკმარისია, თუ მას შეგნებული ჰქონდა ან შეეძლო შეეგნო თავისი ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროება. ამიტომ, თ.წერეთელს მიაჩნია, რომ მართლწინააღმდეგობისადმი ფსიქიკური დამოკიდებულების მოთხოვნა ზედმეტია ბრალისათვის. ეს იქნებოდა გაუმართლებელი შეღავათი შენიღბული დანაშაულებისათვის, რომლებიც გულგრილად უგულებელყოფენ კანონის ცოდნას, შემდეგ კი თავს იმართლებენ კანონის უცოდინრობით.²²⁰

ზოგიერთ იშვიათ გამონაკლის შემთხვევაში, როდესაც პირს არ ჰქონდა შეგნებული და არც შეეძლო შეეგნო თავისი ქმედების საზოგადოებრივად საშიში სასიათი და მართლწინააღმდეგობა, იგი შეიძლება ცნობილ იქნეს არაბრალეულად და განთავისუფლდეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან.

ასეთი შეცდომის მაგალითია ბერეჟკინას საქმე.²²¹ ბერეჟკინას

²²⁰ Церетели Т.В. - Указанная работа. ст. 131

²²¹ Кириченко В.Ф. - Указанная работа ст. 33

ბრალი ედებოდა გონჩაროვას ბოსტნის განადგურებაში. კერძოდ, იმაში, რომ ამოთხარა 9 კგ. კარტოფილი. თავისი მოქმედებით ბერეჟკინამ შეასრულა სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული დანაშაულის შემადგენლობა. გამოძიებით დადგინდა, რომ კარტოფილი ამოთხრილი იქნა იმ ნაკვეთზე, რომლის სარკებლობაზეც ბერეჟკინას და გონჩაროვას შორის დავა იყო. ამ ნაკვეთით სარკებლობის უფლება გადაეცა ბერეჟკინას ჰოლიციის ორგანოს მიერ. ჰოლიციის განუოფილების მორიგეშესთავაზა მას დათესილი კარტოფილი დაებრუნებინა გონჩარევისათვის, ე.ი. ამოეთხარა ის. ბერეჟკინას, რომელიც არ ერკვეოდა ჰოლიციის განუოფილების მორიგის უფლებამოსილებაში, არ ჰქონდა შეგნებული და არც შეეძლო შეეგნო თავისი ქმედების საზოგადოებრივად საშიში ხასიათი. ეს გარემოება გამოორიცხავს ქმედებისადმი ბერეჟკინას დამოკიდებულების გაკიცხვას.

ასევე, მოჩვენებითი მოგერიების დროს ჰირს არა აქვს შეგნებული თავისი მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროება, ის ზიანს აყენებს მოჩვენებით თავდამსხმელს და ფაქტიურად მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას ჩადის.

რაც შეეხება ჰირის შეცდომას დანაშაულის კვალიფიკაციის, იმ სასჯელის სახისა და ზომის საკითხში, რაც შეიძლება დაინიშნოს მის მიერ ჩადენილი ქმედებისათვის, რაიმე იურიდიული მნიშვნელობა არა აქვს. იგი ვერ მოახდენს გავლენას ბრალის ფორმაზე. აღნიშნული შეცდომა დაკავშირებულია ისეთ გარემოებებთან, რომლებიც იმყოფებიან დანაშაულის შემადგენლობის ფარგლებს გარეთ და ამდენად, სისხლისსამართლებრივ ჰასუხისმგებლობაზე გავლენას ვერ მოახდენს.

მაგალითად, თუ ჰირი შეცდომით ფიქრობდა, რომ მის მიერ ჩადენილი განზრახ მკვლელობა უნდა დაკვალიფიცირდეს სისხლის სამართლის კოდექსის 108-ე მუხლით და არა 109-ე მუხლით, ან განზრახ მკვლელობისათვის კანონი ითვალისწინებს სასჯელს ჯარიმის სახით, ასეთი შეცდომა ვერ გამოორიცხავს განზრახვას, ვერ მოახდენს რაიმე გავლენას დამნაშავის ჰასუხისმგებლობის ხარისხსა და ზომაზე.

ჩვენ როცა შევეხეთ ბრალს, ავღნიშნეთ, რომ ჰირის ფსიქიკურ დამოკიდებულებაში ასახულია არა მარტო ფაქტიური მხარე ქმედებისა არამედ მის მიერ ჩადენილი ქმედების სოციალური მნიშვნელობაც – საზოგადოებრივი საშიშროება.

საზოგადოებრივი საშიშროება კი ახასიათებს გარემოებების ერთობლიობას, რომლებიც ქმნიან დანაშაულის შემადგენლობას. საზოგადოებრივი საშიშროებისადმი ჰირის ფსიქიკური დამოკიდებულება ბრალის აუცილებელი ნიშანია. ამიტომ, მოსასმეწონილად მიგვაჩნია შევეხეთ ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების შეგნების საკითხს.

სისხლის სამართლის საკითხი ბრალსა და მის ფორმებზე მჭიდროდ არის დაკავშირებული ჰირის მიერ თავის ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების შეგნებასთან. თუ ქმედებას არ ახლავს დანაშაულის მატერიალური ნიშანი – საზოგადოებრივი საშიშროება, იგი დანაშაულად არ ჩაითვლება. ამაზე მიუთითებს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის მეორე ნაწილი, სადაც ნათქვამია, რომ „დანაშაულს არ წარმოადგენს ისეთი ქმედება, რომელიც თუმცა ფორმალურად შეიცავს ამ კოდექსით გათვალისწინებული რომელიმე ქმედების ნიშნებს, მაგრამ მეორე მნიშვნელობის გამო არ გამოუწვევია ისეთი ზიანი რომელიც აუცილებელს გახდის მისი ჩამდენის სისხლისამართლებრივ პასუხისმგებლობას, ან არ შეუქმნიდა ასეთი ზიანის საფრთხეს“.

ჰირი მხოლოდ მაშინ შეიძლება დაისაჯოს საზოგადოებრივად საშიში და სისხლის სამართლის კანონის გათვალისწინებული ქმედებისათვის, როდესაც იგი მოქმედებდა ბრალეულად, ე.ი. მას ჰქონდა ისეთი ფსიქიკური დამოკიდებულება საზოგადოებრივად საშიში ქმედებისადმი, რომელიც იმსახურებს გაკიცხვას სამართლებრივი და ზნეობრივი თვალსაზრისით.

განზრახვისათვის აუცილებელია ჰირი ითვალისწინებდეს თავისი ქმედების საზოგადოებრივად საშიშ სასიათს, ამდენად ასეთი შეგნების არარსებობა მაშინაც გამორიცხავს განზრახვას, როცა ჰირის შეცდომა ქმედების საზოგადოებრივი მნიშვნელობის შეფასებისას

მიუტეხილი იყო. მაშასადამე, განზრახვის აუცილებელი ელემენტი ყოფილა ქმედების საზოგადოებრივი სამიშროების შეგნება.

საზოგადოებრივი სამიშროება დანაშაულის ცნების განმსაზღვრელი ნიშანია, რომლის გათვალისწინება განზრახვის დადგენისას აუცილებელია. ამდენად, პირის მიერ არასწორმა წარმოდგენამ ქმედების საზოგადოებრივი სამიშროების შესახებ არ შეიძლება არ იქონიოს გავლენა მის ჰასუსისმკებლობაზე. ქმედების საზოგადოებრივი სამიშროების არასწორი წარმოდგენა დაკავშირებულია ქმედების სამიშროების არასწორ შეფასებასთან, რომელიც დაფუძნებულია ეველა ფაქტიური გარემოებების ერთობლიობაზე. ქმედების საზოგადოებრივი სამიშროებასთან დაკავშირებული შეცდომის შესახებ საკითხის გადაჭრა მჭიდროდ არის დაკავშირებული საკითხთან, არის თუ არა საზოგადოებრივი სამიშროების შეგნება ბრალის აუცილებელი ელემენტი. ამ საკითხის უარყოფითად გადაჭრის შემთხვევაში შეცდომის ამ სახეს არ ექნება არავითარი მნიშვნელობა, რადგან იგი დაკავშირებული იქნება ისეთ გარემოებებთან, რომლებიც აღმოჩნდებიან შემადგენლობის ფარგლებს გარეთ.

სისხლის სამართლის ლიტერატურაში საკითხი, ითვლება თუ არა საზოგადოებრივი სამიშროებისა და მართლწინააღმდეგობის შეგნება ბრალის აუცილებელ ნიშნად, ჯერ კიდევ არ არის სწორად გადაწყვეტილი. გამოთქმულია ურთიერთსაწინააღმდეგო შესედელებანი. ამასთან ზოგი მეცნიერი ეოველთვის მკვეთრად არ მიჯნავს ერთმანეთისაგან ფსიქიკურ დამოკიდებულებას დანაშაულის ისეთი განსხვავებული თვისებებისადმი, როგორიცაა საზოგადოებრივი სამიშროება და მართლწინააღმდეგობა. ეს ცნება ერთ დროს ვ.მაეაშვილმაც მიუახლოვა ერთმანეთს, თუმცა შემდეგ გამიჯნა ისინი. ა.პიონტოვსკი მსჯელობდა რა ფსიქიკურ დამოკიდებულებაზე საზოგადოებრივი სამიშროებისადმი, ზოგჯერ ფრჩხილებში მის თანაბრად იხსენიებდა მართლწინააღმდეგობასაც. ცხადია, ეს არ ნიშნავს რომ იგი ერმანეთისგან არ ასხვავებდა საზოგადოებრივ სამიშროებასა და მართლწინააღმდეგობის ცნებას. ამის მიზეზი სულ სხვაა: ის თვლიდა, რომ საზოგადოებრივი სამიშროების,

როგორც დანაშაულის არსებითი მატერიალური ელემენტის, შეგნება წარმოადგენელია ამ ელემენტის იურიდიული გამოხატულების - სისხლისსამართლებრივი მართლწინააღმდეგობის შეგნების გარეშე.²²²

იხილაუდა რა ბრალეულობისა და შემადგენლობის საკითხს, ა.ტრაინინი წერდა: „სისხლის სამართლის თეორიაში სადავოს წარმოადგენს საკითხი, შედის თუ არა საზოგადოებრივი სამიშროებისა და მართლწინააღმდეგობის შეგნება განზრახვის ცნებაში... საზოგადოებრივი სამიშროება და მართლწინააღმდეგობა არ წარმოადგენს დანაშაულის შეადგენლობის ელემენტს. მეორე მხრივ, განზრახვამ უნდა მოიცვას მხოლოდ ის ნიშნები, რომლებიც წარმოადგენენ შემადგენლობის ელემენტს. საზოგადოებრივი სამიშროება და მართლწინააღმდეგობა განზრახვის ჩამოყალიბებისათვის არ არის აუცილებელი“.²²³

ვ. კირიჩენკო არ ეთანხმება რა ა.ტრაინინის ამ მოსაზრებას, აღნიშნავს, რომ საზოგადოებრივი სამიშროება და მართლწინააღმდეგობა წარმოადგენს დანაშაულის აუცილებელ ნიშანს, რომლის გარეშე დანაშაული არც გვექნება. ჰირს შეგნებული აქვს რა ფაქტიური გარემოებები, რომლებიც ქმნიან დანაშაულის შეადგენლობას, შეგნებული ექნება ამ ქმედების საზოგადოებრივი სამიშროებაც, ან ექნება ამის შეგნების შესაძლებლობა. რამდენადაც ჰირმა შეიგნო, რომ სხადის საზოგადოებრივად სამიმ ქმედებას, ამდენად სისხლის სამართლის კანონმდებლობა კიცხავს ამ ქმედებისადმი ჰირის ფსიქიკურ დამოკიდებულებას, ცნობს რა მას ბრალეულად. იმიტომ რომ მოცემული დანაშაული კანონმდებლობის მიერ გაკიცხულია, გაკიცხულია დანაშაულის სუბიექტური მხარეც - ბრალიც.²²⁴

შემდგომ ა.ტრაინინმა შეცვალა თავისი შეხედულება და მიუთითა, რომ „ჰირის საქციელის საზოგადოებრივ-მორალური გაკიცხვა უაზრობა იქნება, თუ ამ ჰირის მიერ არ იქნება შეგნებული

²²² Курс Советского уголовного права. М. 1970 г. ст.300

²²³ Трайнин А.Н. - Учение о составе преступлений. М. 1946 ст. 141

²²⁴ Кириченко В.Ф. - Указанная работа стл 22

ამ ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროება. ეს შეგნება წარმოადგენს ბრალის ერთ-ერთ ნიშანს.²²⁵

საზოგადოებრივი საშიშროების ბრალის ცნებაში შეტანის მომხრეა ვ.მანკოვსკი, რომელიც აღნიშნავს რომ „შესაძლებელია ისეთი ჰიზრის ჰასუნისმკებლობაში მიცემა, რომელმაც არ იცოდა, რომ მის მიერ ჩადენილი ქმედება დასჯადია. ასეთ შემთხვევაში ადგილი ექნება ჰიზრისათვის იმის შერაცხვას, რასაც სინამდვილეში მისი გონება არ მოიცავს“. შემდგომ ვ.მანკოვსკი მიუთითებს, რომ „ჰიზრის მიერ თავისი ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების შეგნება წარმოადგენს ბრალის ცნებაში ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მომენტს“.²²⁶

ამრიგად, საზოგადოებრივი საშიშროების შეგნება წარმოადგენს განზრახვის აუცილებელ ელემენტს, ხოლო ასეთი შეგნების არ არსებობა გამოიწვევს განზრახვის არ არსებობასაც.

საზოგადოებრივი საშიშროების შეგნება აუცილებელია არა მარტო განზრახვის, არამედ გაუფრთხილებლობის დროსაც. თუმცა, განზრახვის დროს უნდა ვილაპარაკოთ საზოგადოებრივი საშიშროების შეგნების აუცილებლობაზე, ხოლო გაუფრთხილებლობის დროს კი – როგორც საშიშროების შეგნების აუცილებლობაზე, ასევე ასეთი შეგნების შესაძლებლობაზე.

მ.უგრესელიძე იხილავს რა გაუფრთხილებელ ბრლსა და საზოგადოებრივ საშიშროებას, აღნიშნავს რომ კანონმდებელი არ ითვალისწინებს „ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების შეგნების შესაძლებლობას“, როგორც გაუფრთხილებლობის დამოუკიდებელ ნიშანს. გაუფრთხილებლობისათვის ის. ითხოვს „ქმედების ან უმოქმედობის საზოგადოებრივად საშიში შედეგის დადგომის შესაძლებლობას“. მართალია, ამით აქცენტი გადატანილია ქმედებიდან შედეგზე, მაგრამ ამასთან საკმაოდ ნათელია, რომ შედეგის დადგომის გათვალისწინება მისი სოციალური

²²⁵ Трайнин А.Н. - Состав в преступлении по советскому уголовному праву. М. 1951 г.

²²⁶ Манковский В.С. - Проблема ответственности в уголовном праве. М. 1949 г. стр. 107

მნიშვნელობის, საზოგადოებრივი საშიშროების შეგნების მეუძლელობის შემთხვევაში, არ არის საკმარისი გაუფრთხილებლობის დასაბუთებისათვის.²²⁷

ამრიგად, კანონის მოთხოვნა „ითვალისწინებდა თავისი მოქმედების ან უმოქმედობის საზოგადოებრივად საშიში შედეგის დადგომის შესაძლებლობას“, გულისხმობს ერთდროულად როგორც „შედეგის დადგომის“ გათვალისწინებას, ასევე ამ შედეგის „საზოგადოებრივი საშიშროების შეგნების შესაძლებლობას“, რაც რა თქმა უნდა, წარმოადგენს გაუფრთხილებლობის აუცილებელ ნიშანს.

ჰირს, რომელსაც გააჩნია საერთოდ სწორი წარმოდგენა საზოგადოებრივი საშიშროების შესახებ, შეიძლება შეცდეს და იფიქროს, რომ მის მიერ გამოწვეული შედეგი არ არის საზოგადოებრივად საშიში. ამასთან დაკავშირებით გადასაწყვეტი იქნება, შეეძლო თუ არა ჰირს თავიდან აუცილებინა შეცდომა, თუ გამოიჩენდა საჭირო წინადახედულობას.

ეკირიჩენკო სვამს საკითხს, როგორ უნდა გადაწყდეს საზოგადოებრივი საშიშროების შეგნებულობის საკითხი გაუფრთხილებლი ბრალის დროს? თვითიმედოვნების შემთხვევაში შეიძლება დაისვას კითხვა: ნიშნავს თუ არა ჩადენილი ქმედების შედეგის გათვალისწინება იმავე დროს მისი საზოგადოებრივად საშიში ხასიათის გათვალისწინებას? ესა თუ ის ფსიქიკური დამოკიდებულება შეიძლება განვიხილოთ როგორც ბრალეული მხოლოდ მაშინ, როცა გვაქვს საფუძველი გავაცნოთ ეს დამოკიდებულება. ასეთი გაკიცხვა თვითიმედოვნების შემთხვევაში ეფუძნება მხოლოდ იმას, რომ ჰირი, რომელსაც შეგნებული აქვს თავისი ქმედების საზოგადოებრივად საშიში შედეგი ქარაფშუტულად მოეკიდა მისი დადგომის შესაძლებლობას. მოცემულ შემთხვევაში საზოგადოებრივი საშიშროების შეგნების არ არსებობა გამოიწვევს ასეთი გაკიცხვის უსაფუძვლობას. ამრიგად, ქმედებისა და მისი შედეგის საზოგადოებრივად საშიში ხასიათის შეგნება წარმოადგენს

დანაშაულებრივი თვითიმედოვნების აუცილებელ ნიშანს.²²⁸

ვ.კირიჩენკოს ამ შეხედულებას უნდა დავეთანხმოთ ზემოთმოყვანილი მოსაზრებებისა გამო. თვითიმედოვნებისას გვაქვს სასოგადოებრივი საშიშროების შეგნების აუცილებლობა. ამ საკითხს ჩვენ შევვხეთ შეცდომისა და გაუფრთხილებლობის ურთიერთმიმართებისას.

ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ სასოგადოებრივი საშიშროების შეგნება წარმოადგენს განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის აუცილებელ ელემენტს. აქედან ნათელია, რომ შეცდომას ქმედების სასოგადოებრივი საშიშროების ხასიათზე ექნება უაღრესად დიდი ჰრაქტიკული მნიშვნელობა.

შეცდომით ქურდად მიჩნეული მესობლის სიცოცხლის მოსპობა არ ჩაითვლება განზრახ მკვლელობად, რადგან არ გვაქვს განზრახვის აუცილებელი ელემენტი – სასოგადოებრივი საშიშროების შეგნება. ასეთი შეგნების შესაძლებლობის დადგენის შემთხვევაში შეიძლება ვილაპარაკოთ მხოლოდ გაუფრთხილებელ ბრალზე. თუ ასეთი შესაძლებლობა გამოირიცხულია, გვექნება შემთხვევა.

იურიდიულ შეცდომასთან დაკავშირებით ჩვენი მსჯელობა გამოდის ე.წ. „განზრახვის თეორიიდან“ მაგრამ ბრალის ფორმების შესახებ არსებობს მეორე მიმართულებაც, ესაა „ბრალის თეორია“. მოკლედ შევეხოთ მას.

ბრალის თეორიის მისედვით მართლწინააღმდეგობის შეგნება ბრალის დამოუკიდებელი ნიშანია, რაც აფუძნებს სუბიექტის გასაკიცხაობას. განზრახვა კი არის ორკომპონენტიანი: ცოდნა, რასაც ვაკეთებ და სურვილი, რასაც ვაკეთებ. მეორე კომპონენტი – მართლწინააღმდეგობის შეგნება გამო ეყვებულია განზრახვიდან. განზრახვის თეორიით კი მართლწინააღმდეგობის შეგნება მხოლოდ განზრახვის, როგორც ბრალის ფორმის, შემადგენელი ნაწილია. კერ ოდ, გან რახვა არის სამკომპონენტიანი: ცოდნა, სურვილი და მართლწინააღმდეგობის შეგნება. ბრალის თეორია მართლწინააღმდეგობის შეგნების არასაპატიოდ არარსებობისას

არ გამოირიცხავს განზრახვას. განზრახვის თეორიით ასეთ შემთხვევაში პირი პასუხს აგებს მხოლოდ გაუფრთხილებელი დანაშაულისათვის.²²⁹

გერმანიის სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში გაბატონებულია „ბრალის თეორია“. მას მხარს უჭერენ ველცელი, მაურახი, მეცგერი, ცუ დონა, იემუკი.²³⁰

ბრალის თეორიიდან გამომდინარეობს გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის §17, რაც ეხება შეცდომას აკრძალვაში აღნიშნული ნორმა დიდი მნიშვნელობას ანიჭებს მართლწინააღმდეგობის შეცნებას. თუ პირი შეცდომით მართლსაწინააღმდეგოდ არ თვლის ქმედებას და მას არა აქვს შესაძლებლობა შეცდომის თავიდან აცილებისა, ის თავისუფოდება პასუხისმგებლობისაგან. ხოლო თუ პირს ჰქონდა შესაძლებლობა არ დაეშვა შეცდომა, ეს განიხილება სასჯელის შემამსუბუქებელ გარემოებად.

როგორც ვხედავთ, მართლწინააღმდეგობის შეცნების არასაპატიოდ არარსებობა არ გამოირიცხავს განზრახვას. ჩვენ მიგვაჩნია, რომ იურიდიულ შეცდომასთან დაკავშირებით მიზანშეწონილია დავეყრდნოთ „განზრახვის თეორიას“, რაც დასაბუთებული გვაქვს ზემოთ. ამ თეორიას ეყრდნობა ანალოგიური ნორმა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში, პასუხისმგებლობის საკითხიც გადაწყვეტილია შესაბამისად, კერძოდ 36-ე მუხლის III ნაწილით „როცა შეცდომა მისატყვევებელი არ არის პირს შეილება დაეცისროს პასუხისმგებლობა მხოლოდ გაუფრთხილებლობისათვის, თუ ამ ქმედების გაუფრთხილებლობით ჩადენა ისჯება ამ კოდექსით“ კანონმდებლის აღნიშნულ პოზიციას ჩვენ მხარს ვუჭერთ.

²²⁹ Лясс Н.Б.- Проблемы вины и уголовной ответственности в современных буржуазных теориях. М. 1977 г. ст. 52

²³⁰ Yeschsch H. Lehrbuch. Munchen, DTG, S 340

§2 ფაქტობრივი შეცდომა

I. შეცდომა ობიექტში.

ობიექტში შეცდომის ქვეშ გულისხმობენ დამნაშავეს არასწორ წარმოდგენას იმ სამართლებრივი სიკეთის შესახებ, რომელსაც იგი ხელუფას.

ვკირიჩენკოს სისხლის სამართლის სახალმძღვანელოდან მოაქვს ობიექტში შეცდომის შემდეგი მაგალითი: „ანდრეევს უნდა ბორისოვის მოკლა, მაგრამ შეცდომით კლავს ვასილევს. ასეთი შეცდომა ვერ მოახდენს გავლენას განზრახ ბრალზე, რადგანაც განზრახს შეკვლეობის არსებობისათვის აუცილებელია წარმოდგენა, რომ ქმედებას შეიძლება მოჰყვეს ადამიანის სიკვდილი. სისხლის სამართალი თანაბრად იცავს ეველას სიცოცხლეს“.²³¹

განსხვავებული მდგომარეობა გვაქვს ისეთ შემთხვევაში, როცა ხელუფლის ობიექტები არ წარმოადგენენ თანაბარმნიშვნელოვანს, ან როცა ერთი ობიექტის ინდივიდუალური თვისებები არ ემთხვევა მეორის ინდივიდუალურ თვისებებს.

მაგალითად, თუ რიგითი მოქალაქის მაგივრად შეურაცხოფა მიმართულია ხელისუფლების წარმომადგენლის მიმართ, სახეზეა შეცდომა ობიექტში, რამდენადაც დაზარალებულის განსაკუთრებული თვისებები იწვევენ ზიანის მიუენებას სხვა ობიექტსადმი და არა იმის დაზიანებას, რომლისკენაც მიმართული იყო დანაშაულებრივი ქმედება. მოცემულ შემთხვევაში შეცდომა, რომელიც დაკავშირებულია დაზარალებულის ხელუფლის საგნის ინდივიდუალურ თვისებებურებასთან, გამოიწვევს დანაშაულის ობიექტში შეცდომას, რადგან დაზარალებული ან ხელუფლის საგანი ფლობენ განსაკუთრებულ თვისებებურებას იმასთან შედარებით, რომლისკენაც უნდა წარმართულიყო დანაშაულებრივი ქმედება.

ბოლოს ვკირიჩენკო ასკვნის, რომ ობიექტში შეცდომა გვაქვს იმ შემთხვევაში, როცა განსხვავება ჰიქს ან საგანს (რომლის წინააღმდეგ მიმართული იყო ხელუფა) და ფაქტიურ

²³¹ Кириченко В.Ф. – Указанная работа. ст.39

დაზარალებულსა და ხელუფლის საგანს შორის ისეთია, რომ ის წვევს ცვლილებებს დანაშაულის ობიექტში. ეს ცვლილება რამდენიმე შესაძლებელი ვარიანტით შეიძლება წარმოვიდგინოთ:²³²

ჯერ ერთი, შეიძლება შეიცვალოს ხელუფლის სპეციალური ობიექტი. მეორეც, ხელუფლის პირუღდაწყებით სპეციალურ ობიექტს შეიძლება დაემატოს მეორე სპეციალური ობიექტი და ხელუფა მიმართული იქნება ერთდროულად ორი ობიექტის წინააღმდეგ. მაგ. ხელისუფლების წარმომადგენლის შეურაცხუფის შემთხვევა, რომელიც მიხსნულია რიგით მოქალაქედ.

მესამეც, შეიძლება ამ ვარიანტის საწინააღმდეგო კომბინაცია: ორიდან ერთ-ერთი ობიექტის მნიშვნელობის დაკარგვა.

და ბოლოს, მეოთხეც, შეიძლება შემთხვევა, როცა შეცდომის გამო ზიანი მიაღგება ისეთ საგანს, რომლის ხელუფა არ ნიშნავს ამა თუ იმ სამართლებრივი სიკეთის ხელუფას.

ამ ვარიანტებს შეიძლება მივაკუთვნოთ სხვა შესაძლო ცვლილებები.

ამრიგად, ის, რასაც სისხლის სამართლის სახელმძღვანელო მიიჩნევს ობიექტში შეცდომად, ფაქტიურად ასეთს არ წარმოადგენს. ამიტომაც ზემოთ მოყვანილი მაგალითი სახელმძღვანელოდან, როცა ბორისოვის ნაცვლად მოკლულ იქნა ვასილევო, არ წარმოადგენს ობიექტში შეცდომას, რადგანაც მოფიქრებულ და განხორციელებულ ქმედებაში ობიექტი ერთი და იგივეა. ობიექტში შეცდომა გვაქვს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა ერთი სამართლებრივი სიკეთის ნაცვლად ხელუფა მიმართულია სხვა სამართლებრივი სიკეთისაკენ.

ჯერ დავეთანხმებით ვაკირიხენკოს მოსაზრებას იმის თაობაზე, რომ განსხვავება პირს ან საგანს, რომლის წინააღმდეგ მიმართული იყო ხელუფა და ფაქტიურ დაზარალებულსა და ხელუფლის საგანს შორის იწვევს ცვლილებებს დანაშაულის ობიექტში, რითაც აიხსნება შეცდომა ობიექტში. საზოგადოებრივი ურთიერთობების ხარისხობრივი მახასიათებლები განპირობებულია საგნის სოციალ-ეკონომიკური ბუნებით და არა საგნის ინდივიდუალური თვისებებით,

²³² Кириченко В.Ф. – Указанная работа работа. ст. 41

რის საფუძველზეც ი. იაკუშინი სწორად ასკვნის, რომ თუ პირი ცდება საგნის ინდივიდუალურ თვისებებთან დაკავშირებით, ეს არ არის შეცდომა ობიექტში.²³³

ობიექტში შეცდომის დროს ჩადენილი ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროება, ცხადია, განსხვავდება ჩაფიქრებული ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროებისაგან. ამიტომ ობიექტში შეცდომის დროს დიდი მნიშვნელობა აქვს ქმედების სწორ იურიდიულ კვალიფიკაციას, რომ გამოირიცხოს ობიექტური შერაცხვა და უკანონო მსჯავრდება.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში 1998 წლის 18 სექტემბრის ცვლილებამდე ერთმანეთისაგან გამიჯნული იყო სახელმწიფოსა და საზოგადოებრივი საკუთრებისა და მოქალაქეთა პირადი საკუთრების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული, ამიტომ ასეთ შემთხვევაში პირის არასწორი წარმოდგენა საკუთრების ფორმაზე იწვევდა ობიექტში შეცდომას, რაც გავლენას ახდენდა ქმედების კვალიფიკაციაზე. მაგ. პირი ფიქრობდა, რომ იპარავს მოქალაქის პირად ქონებას, როცა სინამდვილეში ქონება სახელმწიფოს საკუთრებაშია. მოცემულ შემთხვევაში წარმოებს სახელმწიფო საკუთრების ხელუფა, ნაცვლად პირადი საკუთრებისა. როგორ უნდა მოხდეს ქმედების კვალიფიკაცია?

პირადი ქონების ქურდობის საქმეებზე სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ქონების ქურდობა, მაგრამ ფაქტობრივად გაიტაცა პირადი ქონება, ქმედება ასევე უნდა დაკვალიფიცირდეს დანაშაულთა ერთობლიობით, როგორც პირადი ქონების ქურდობა (სსკ 150-ე მუხლი) და სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ქონების ქურდობის მცდელობა (სსკ 17, 91 მუხლი).²³⁴

ასეთ შემთხვევაში კვალიფიკაციის თეორიაში არ არსებობს ერთნაირი შესედეულება. ერთნი ფიქრობენ, რომ კვალიფიკაცია უნდა მოხდეს, როგორც დამთავრებული დანაშაულისა, მიუხედავად იმისა, რომ ზიანი მიაღვა სხვა საზოგადოებრივ ურთიერთობას.

²³³ Якушин В.Я - Указанная работа. ст.59

²³⁴ „სამართალი - 1994 წ. №3-4 გვ. 26

მეორენი ხაზს უსვამენ, რომ შეცდომის შედეგად, როცა პირი პირადი საკუთრების ნაცვლად იტაცებს სახელმწიფო საკუთრებას, ქმედება უნდა დაკვალიფიცირდეს როგორც პირადი საკუთრების დაუმთავრებელი ხელყოფა. თუ სახელმწიფო საკუთრების ნაცვლად ხელყოფა ხდება პირადი საკუთრებისა, გვექნება ხელყოფა სახელმწიფო საკუთრებისა. მესამენი ვარაუდობენ, რომ თუ პირი იტაცებს პირად საკუთრებას, როცა ფიქრობს, რომ ის სახელმწიფო საკუთრებაა, ქმედება უნდა დაკვალიფიცირდეს როგორც სახელმწიფო ქონების ხელყოფის მცდელობა. თუ სახელმწიფო ქონების ქურდობისას პირი ფიქრობს, რომ ეს პირადი საკუთრებაა, მაშინ გვექნება დამთავრებული ქურდობა პირადი ქონებისა.²³⁵

ზემოთ დასახელებულ დადგენილებებში კი კვალიფიკაცია ხდება დანაშაულთა ერთობლიობით. როგორც ვხედავთ, ამ საკითხზე სრულიად საწინააღმდეგო მოსაზრებებია.

აღნიშნული პრობლემის მარტივი გადაწყვეტა მოგვცა საქართველოს 1998 წლის 18 სექტემბრის კანონმა „საქართველოს სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსებში ცვლილებების შეტანის შესახებ“ კერძოდ, კანონის მიხედვით სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ან მოქალაქეთა პირადი ქონება შეიცვალა სიტყვით „სხვისი ქონება“, ამოღებულ იქნა განსაკუთრებული ნაწილის მე-5 თავი - „დანაშაული მოქალაქეთა პირადი საკუთრების წინააღმდეგ“. ქურდობად მიჩნეულ იქნა სხვისი ქონების ფარულად გატაცება. ტერმინი „სხვისი ქონება“ კი გულისხმობს როგორც სახელმწიფო ან საზოგადოებრივ, ასევე მოქალაქეთა პირად საკუთრებას. ასეთ ვითარებაში პირის წარმოდგენას, სახელმწიფო ქონებას იპარავს თუ პირად ქონებას, მნიშვნელობა არ ენიჭება მისი ქმედების კვალიფიკაციისათვის. ცხადია, შეცდომა ამ გარემოებებზე არ ჩაითვლება ობიექტში შეცდომად და ის გავლენას ვერ მოახდენს პირის პასუხისმგებლობაზე. აღნიშნული გაზიარებულ იქნა ახალ კანონმდებლობაში.

ობიექტში შეცდომის შემთხვევას ითვალისწინებს საქართველოს

²³⁵ Якушин В.Я. – Указанная работа.ст. 62

უსენაესი სასამართლოს ჰლენუშის 1993 წლის 22 დეკემბრის დადგენილება „საზოგადოებრივი წესრიგის დამცველი პოლიციის მუშაკის სიცოცხლის ხელუფლის საქმეებზე“. დადგენილებაში მითითებულია რომ : „სსკ 17, 209¹ და პიროვნების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულისათვის განკუთვნილი შესაბამისი მუხლებით უნდა დაკვალიფიცირდეს ისეთი შემთხვევები, როდესაც ხელუფლა ობიექტურად მიმართული იყო კერძო პირის საწინააღმდეგოდ, მაგრამ ბოროტმოქმედს ეგონა, რომ პოლიციის მუშაკის სიცოცხლეს ხელუფდა. თუ დამნაშავე ფიქრობდა, რომ ხელუფ რომელიმე პოლიციის მუშაკის სიცოცხლე, მაგრამ აღმოჩნდება, რომ მსხვერპლი სხვა პოლიციელია, ქმედება უნდა დაკვალიფიცირდეს სსკ 209¹ მუხლით. იმ შემთხვევაში კი, როდესაც ბოროტმოქმედმა რეალურად პოლიციის მუშაკის სიცოცხლე ხელუფ, მაგრამ ამა თუ იმ გარემოების გამო, შეცდომით მიიჩნია, რომ მისი მსხვერპლი კერძო პირია, ქმედება ვერ დაკვალიფიცირდება სსკ 209¹ მუხლით, დამნაშავე ჰასუსხ აგებს პიროვნების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულისათვის.“²³⁶

როგორც ვხედავთ, დადგენილება კეთაფაზობის ქმედების კვალიფიკაციას დანაშაულთა ერთობლიობისათვის, როცა ხელუფლა ობიექტურად მიმართული იყო კერძო პირის წინააღმდეგ, მაგრამ დამნაშავეს ეგონა, რომ ხელუფდა პოლიციის მუშაკის სიცოცხლეს. მსგავს კვალიფიკაციას კეთაფაზობის ვაკირიჩენკო, როცა პირი შეცდომით ხელისუფლების წარმომადგენლის ნაცვლად შეურაცსუფას აუენებს რიგით მოქალაქეს.²³⁷

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ასეთ შემთხვევაში კვალიფიკაცია დანაშაულთა ერთობლიობისათვის არასწორია და მხარს ვუჭერთ ნ.კორეანსკის მოსაზრებას, რომ „ასეთ თანამდებობის პირებზე ხელუფლა გათვალისწინებულია სპეციალური ნორმებით, რომლებიც გამოყოფილია პიროვნების წინააღმდეგ მიმართული საერთო ნორმებიდან. ამიტომ აქ მხოლოდ სპეციალური ნორმა უნდა

²³⁶ „სამართალი - 1994 წ. №3-4 გვ. 26

²³⁷ Кириченко. В.Ф. – Указанная работа. ст. 45

გამოვიყენოთ. დანაშაულთა იდეალური ერთობლიობისას საერთო და სპეციალური ნორმები ერთობლიობაში არ შეიძლება გამოყენებულ იქნას“.²³⁵

აქვე განხილულ უნდა იქნას ე.წ. უვარგისი მცდელობის პრობლემა, მცდელობა უვარგისი ობიექტზე. მათ შესასებ ჩვენ ვილაპარაკეთ შეცდომისა და მცდელობის ურთიერთმიმართების დროს და აქ კვლავ არ შეეხებით, მხოლოდ ავლნიშნავთ, რომ თვით ტერმინი „მცდელობა უვარგისი ობიექტზე“ იურიდიულ ლიტერატურაში დად დავას იწვევს. პროფ. ნ.დურმანოვი წინადადებას იძლევა ეს ტერმინი შეიცვალოს ტერმინით „მცდელობა არარეალურ ობიექტზე“. ვკირიჩენკოს აზრით, უმჯობესია ვიხმართ ტერმინი „უვარგისი საგანი“. ამავე შეხედულებას იხიარებს გერმანელი ი.ლექსასი. მათ ხმართლიანად აკრიტიკებს თ.წერეთელი. მისი აზრით: „ტერმინი „არარეალური ობიექტი“ არ გამოხატავს ჩვენთვის საინტერესო ცნების არსს. გვაში, რომელსაც ესერიან მოკვლის მიზნით, საკუთარი ნივთი რომელსაც შეცდომით სხვის მაგივრად იზარავს სუბიექტი, თავისთავად არსებობენ, მაგრამ გამოუსადეგარნი არიან როგორც მკვლელობის, ან ქურდბის ობიექტები.

რაც შეეხება „ობიექტის“ შეცვლას „საგნით“, ეს მტკიცება დაცვის ობიექტისა და ხელყოფის უშუალო ობიექტის არევიტ არის გამოწვეული... ამავე დროს ხელყოფის (და არა დაცვის) ობიექტი მკვლელობის დროს არის ის ცოცხალი ადამიანი, ვისზედაც მიმართულია მოქმედება... მაგრამ, როდესაც ადამიანის მოქმედება მიმართულია გვამის წინააღმდეგ, აქ არ შეიძლება ითქვას, რომ ხელყოფის უშუალო ობიექტი, ე.ი. ის, რასაც დანაშაულზე რეალურად ახორციელებს თავდასხმას, არის ადამიანი, ვინაიდან სინამდვილეში მოქმედება მიმართული იყო გვამის წინააღმდეგ... იმდენად, რამდენადაც ამ ობიექტებზე ხელყოფით დანაშაული არ შეიძლება განხორციელდეს, ჩვენ სრული საბუთი გვაქვს ვილაპარაკოთ უვარგისი ობიექტზე“.²³⁹ იქვე, თ. წერეთელი ეხება რა უვარგისი მცდელობის

²³⁵ Коржанский Н.И. – Предмет преступления. Волгоград: 1976 г. стр. 50

²³⁹ თ. წერეთელი- დასახ. ნაშრომი. გვ. 161

დასჯადობას დაწვრილებით განიხილავს მცდელობის ობიექტურ და სუბიექტურ თეორიებს, ე.წ. შემადგენლობის ნაკლულობას და ამ თეორიების ანალიზის საფუძველზე ასკვნის, რომ „თუ ობიექტური თეორიის წარმომადგენლები ცდილობენ მცდელობის დასჯადობის შეზღუდვას, მცდელობის სუბიექტური თეორიები, პირიქით, ასაბუთებენ ყოველგვარი უვარგისი მცდელობის დასჯადობას“. სოლო „შემადგენლობის ნაკლულობის“ თეორია უარყოფილ უნდა იქნას როგორც იურიდიული თვალსაზრისით უსაფუძვლო და ამავე დროს უსამართლო დასაქვების გამომწვევი.²⁴⁰

ვ. მაყაშვილი და გ. ტყეშელიამე იხილავენ რა პასუხისმგებლობას მექრთამეობისათვის, ქრთამის მიცემის მცდელობად თვლიან ფულის გადაცემას ისეთი პირისათვის, რომელიც მიმცემს შეცდომით თანამდებობის პირი ეგონა, იმისდა მიუხედავად, თუ რამ. გამოიწვია შეცდომა: „არსებითად ასეთ შემთხვევებში გვაქვს ე.წ. „მცდელობა უვარგისი ობიექტზე“. არც „ქრთამის“ გადაცემა მოჩვენებითი შუამავლისათვის, არც „ქრთამის“ გადაცემა მოჩვენებითი თანამდებობის პირისათვის არ ქმნის სამიმროებას სახელმწიფო და საზოგადოებრივი აპარატის ნორმალური საქმიანობისა ან მისი ავტორიტეტისა და პრესტიჟისათვის, თვალსაზრისი, რომელიც მოითხოვს, რომ აღნიშნულ შემთხვევაში პირი მიეცეს პასუხისგებაში ქრთამის მიცემის მცდელობისათვის, როგორც ჩანს, იმ ვარაუდზეა აგებული, რომ უკეთუ მოჩვენებითი შუამავლის ან მოჩვენებითი თანამდებობის პირის მაგიერ ნამდვილი შუამავალი ან შესაფერისი თანამდებობის პირი მოგვევლინებოდა, მაშინ ქრთამის მიმცემი განზრახვას განახორციელებდა“.²⁴¹

ობიექტში შეცდომას ემსგავსება ე.წ. მოქმედების გადახრა, ისეთი შემთხვევა, როდესაც დამნაშავეს მოქმედება მიმართულია ერთი რომელიმე პირის ან საგნის მიმართ, მაგრამ მისგან დამოუკიდებელი მიზეზის გამო, ზიანს აუყენებს სხვა პირს ან

²⁴⁰ თ. წერეთელი - დასახ. ნაშრომი - გვ. 163

²⁴¹ ვ. მაყაშვილი, გ. ტყეშელიაძე - პასუხისმგებლობა მექრთამეობისათვის. თბ. 1964 წ. გვ. 110

საგანს. მაგ. ა-ს სურს ბ-ს მოკვლა, ესურის მას რევოლვერიდან, მაგრამ ეს უკანასკნელი გვერდზე გადაიხრება და ტყეშია კლავს იქვე მიმავალ გ-ს. ამ შემთხვევაში ა-ს ქმედება დაკვალიფიცირდება როგორც ბ-ს განზრახ მკვლელობის მცდელობა და გ-ს გაუფრთხილებლობით მკვლელობა.

ობიექტში შედომად არ ჩაითვლება შეცდომა ხელუფლის საგანში, რომელსაც არა აქვს მნიშვნელობა ჰასუსხიმკებლობისათვის. მაგ. თუ ქურდი ფიქრობდა, რომ მის მიერ მოპარულ ჩანთაში ფულია, მაშინ როდესაც მასში აღმოჩნდა ნივთები, ეს არ ცვლის ჰასუსხიმკებლობის ხასიათს.

მაგრამ თუ ცალკეულ შემთხვევაში კანონითაა გათვალისწინებული ხელუფლის საგნის თავისებურება, ვთქვათ, სიდიდე, მოცულობა, მაშინ შეცდომა საგანში გავლენას ახდენს სისხლის სამართლებრივ ჰასუსხიმკებლობაზე. საგნის თავისებურება თუ მოცული იყო პირის შეგნებით, მაგრამ გათვალისწინებული შედეგი არ დადგა, ქმედება უნდა დაკვალიფიცირდეს როგორც მცდელობა ასეთი საგნის ხელუფლისა. მაგ. მ-მ მაღაზიიდან მოიპარა 15 მან. ღირებულების ღვინო და 20 გრამი ქიშმიში, თუმცა უნდოდა მოეპარა ფული დიდი ოდენობით, რაც მაღაზიაში არ აღმოჩნდა. მისი ქმედება სწორად დაკვალიფიცირდა როგორც დიდი ოდენობით ქურდობის მცდელობა.²⁴²

II. შეცდომის შემდეგი სახე შეიძლება გამოიხატოს მოქმედების ან უმოქმედობის ხასიათზე პირის არასწორ წამოდგენაში.

როგორც ცნობილია, დანაშაული - ეს არის ქმედება, ე.ი. ადამიანის ნების გარეგანი გამოვლინება, რომელიც მიმართულია დანაშაულებრივი მიზნის მისაღწევად. არ არსებობს დანაშაული ქმედების გარეშე. ის შეიძლება გამოიხატოს როგორც აქტიურ მოქმედებაში, ასევე უმოქმედებისაგან თავის შეკავებაში.

გკირიჩენსკო იხილავს რა შემთხვევას, როცა პირს გააჩნია არასწორი წარმოდგენა მის მიერ ჩადენილ ქმედებაზე, ხაზს

²⁴² Якушин В.А – Указанная работа. ст. 73

უსვამს, რომ შეცდომის ეს სახე ლიტერატურაში არ განიხილება როგორც დამოუკიდებელი სახე. მას აკუთვნებენ შედეგთან დაკავშირებულ შეცდომას, რაც ცხადია, არა სწორია. მოქმედება წარმოადგენს შემადგენლობის ძირითად ელემენტს და მასზე არასწორ წარმოდგენას დიდი მნიშვნელობა ექნება. განხორციელებულ და ჩაფიქრებულს შორის შეუსაბამობა მთელ რიგ შემთხვევაში შეიძლება აიხსნას განხორციელებულ მოქმედებაზე ჰიზის არასწორი წარმოდგენით.

შეცდომის ამ სახის განხილვისას უურადლება უნდა მივაქციოთ შემასვევათა ორ კატეგორიას: როცა კანონი არ ითვალისწინებს მოქმედების განსაკუთრებულ ხასიათს, სჯის დანაშაულს უოჯლკვარი საშუალებით ჩადენას და როცა დანაშაულის შემადგენლობა გვთავაზობს მოქმედების განსაკუთრებულ ხასიათს. ჰირველ კატეგორიას შეიძლება მივაკუთვნოთ ისეთი დანაშაული, როგორიცაა მკვლელობა, გატაცება და ა.შ. მათში მთავარი უურადლება ექცევა განსაზღვრული შედეგების დადგომას, როგორიცაა სიკვდილი, ჭიხების მითვისება და ა.შ.

მეორე კატეგორიას განეკუთვნება, მაგ. ტრანსპორტზე მოქმედი წესების დარღვევა. აქ კანონმდებელი ლაჰარაკობს არა მარტო შედეგზე, არამედ მოქმედების ხასიათზეც.

იმ შემთხვევაში, როცა შეცდომა გამოიხატება თვით მოქმედების არსებობის ან არ არსებობის ფაქტზე არასწორ წარმოდგენაში, საკითხი ჰასუსისმკებლობის შესახებ ორივე კატეგორიისათვის წედება ერთნაირად: არასწორი წარმოდგენა გამოირიცხავს განხრახავს, შესაძლებელია მხოლოდ გაუფრთხილებლობა ან შემთხვევა.

ასეთი შეცდომის საილუსტრაციოდ შეიძლება მოვიყვანოთ ფომინას საქმე, სპორტსაქონლის მაღაზიის გამკე ფომინას ბრალად ედებოდა ველოსიჰედის საჭის გაუიდა. მომატებულ ფასებში. სასამართლო კოლეგიამ მიუთითა, რომ ფასების მომატება გამოწვეული იყო შეცდომით და საქმეში არ არის საკმარისი მასალა განხრახ ფასების მომატებაში ფომინას ბრალდებისათვის. მოცემულ შემთხვევაში ფომინამ დაუშვა შეცდომა მოქმედებასთან

დაკავშირებით, რომელიც გამოირიცხავდა განზრახვას. სოლო ჩადენილი დანაშაული მხოლოდ განზრახ ბრალს ითვალისწინებს. ამდენად საქმე სრულიად სამართლიანად, შეწვეტილ იქნა.²⁴³

კ. ზღობინი და ბ. ნიკიფოროვი იხილავენ რა განზრახვის ფორმას, აღნიშნავენ, რომ კრიმინალური თვალსაზრისით, ჰირის მიერ თავისი ქმედების ფაქტიური ხასიათის შეკნების არარსებობა მოწმობს იმაზე, რომ მას არ შეუძლია ან არ სურს გააყეთოს საჭირო ორიენტაცია მოვლენებში, რაც შესაძლებელია უშუალო აღქმით. მაგ. დაბნეულობის გამო ოთახში ჩაექტავს ჰირს, ვაგონიდან მიაქვს თავისი ნივთები სხვის ნივთებთან ერთად. როცა ჰირს არა აქვს სოციალური, უფრო სწორად, ანტი სოციალური საზოგადოებრივი საშიშროების შეკნება, ეკეცნება გაუფრთხილებლობა. მაგრამ თუ არა აქვს შეკნებული ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროება, არ უნდა გაეთვალისწინებინა და არც შეეძლო გაეთვალისწინებინა, მისი ქმედება კრიმინოლოგიურ ინტერესს არ წარმოადგენს.²⁴⁴

ქმედების ფაქტიურ ხასიათზე არასწორი წარმოდგენა გამოირიცხავს განზრახ ბრალს. „ამიტომ უკეთუ ჰირი შეცდომით ფიქრობს რომ გასამრჯელო გადასცა არა თანამდებობის ჰირს, ან თუმცა იცის რომ გასამრჯელო მიიღო თანამდებობის ჰირმა, მაგრამ ფიქრობს რომ მას ასეთის აღების უფლება აქვს, მაშინ ზასუხისმკებლობა მექრთამეობისათვის იხსნება. ასეთ შემთხვევაში არ არსებობს დანაშაულის ჩადენის განზრახვა... მაშინ, როდესაც თანამდებობის ჰირი ფიქრობს, რომ მას საჩუქარი მისცა ახლო მეგობარმა, ნათესავმა, ანდა ფიქრობს, რომ მას სესხს უბრუნებენ ... რომ გასამრჯელო ეძლევა მისი სამსახურეობრივი მოქმედებისათვის, მაგრამ იგი შეცდომით თვლიდეს, რომ ამ კონკრეტულ შემთხვევაში ასეთი გასამრჯელო კანონიერია, ასეთ ჰირობებშიც ქრთამის აღების განზრახვა არ არსებობს“.²⁴⁵

²⁴³ Кирichenko В. Ф. - Указанная работа. ст. 48

²⁴⁴ Злобин Г. А., Никифоров Б. С. - Умысел и его формы М. 1972г. ст. 156

²⁴⁵ ვ. მაყაშვილი. გ. ტაყშელიძე - დასახ ნაშრომი. გვ. 98

შუალღობითი ამსრულებლობის შემთხვევაში „ცოცხალი იარაღი“ შეიძლება იყოს შერაცხვის უნარის მქონე ჰირი, რომელიც შეცდომაში შეიყვანა მეორემ და დანაშაული ჩაადენინა. ასეთ შემთხვევაში „ცოცხალი იარაღი“ ვერ ერკვევა თავისი ქმედების ფაქტიურ ხასიათში, ვერ აცნობიერებს ქმედების ხასიათსა და მნიშვნელობას და მოქმედებს ბრალის გარეშე ან გაუფრთხილებლობით, თუ მას უნდა გაეთვალისწინებინა და შეეძლო კიდევ გაეთვალისწინებინა, რომ მის ქმედებას განსაზღვრული დანაშაულებრივი შედეგი მოჰყვება.

შეცდომის ამ სახეს ეხება საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პლენუმის 1994 წლის 6 ივლისის დადგენილება განზრახ მკვლელობის საქმეებზე, სადაც აღნიშნულია: „მკვლელობის ამსრულებლად ჩაითვლება ისიც, ვინც თუმცა უძუალოდ არ მონაწილეობს დანაშაულის აღსრულებაში, მაგრამ მკვლელობის ჩადენისათვის „ბრმა იარაღად“ იყენებს სხვა ჰირს, მას ვინც თავის ასაკის, ან ჯანმრთელობის გამო არ არის დანაშაულის სუბიექტი, ასევე ჰირს, რომელიც მოქმედებს გაუფრთხილებელი ბრალით, ან შეცდენილია დამნაშაულის მიერ, ვერ აცნობიერებს თავისი ქმედების ხასიათსა და მნიშვნელობას და მოქმედებს ბრალის გარეშე“.²⁴⁶

ჩადენილი მოქმედების განსაკუთრებული ხასიათის არსებობისას შესაძლებელია ეს ხასიათიც არასწორად იქნეს წარმოდგენილი. ასეთ შემთხვევაში შეცდომა შეიძლება დაკავშირებულ იქნას არა თვით მოქმედების ჩადენა-არჩადენასთან, არამედ მისი ჩამდენი ჰირის მიერ ამ მოქმედების შეფასებასთან. არღვევს რა ტრანსპორტის მოძრაობის უსაფრთხოების ან ექსპლოატაციის წესებს, მუშაკი ვარაუდობს რომ სინამდვილეში ასეთს ადგილი არა აქვს, ან ჰირიქით, აფასებს თავის მოქმედებას როგორც მოქმედი წესების დარღვევას, როცა სინამდვილეში მოქმედება ასეთ ხასიათს არ ატარებს.

ამრიგად, ასეთ შემთხვევაში, როცა სისხლის

სამართლის კანონი განსაზღვრავს მოქმედების განსაკუთრებულ ხასიათს, შეცდომა შეიძლება დაკავშირებულ იქნას მოქმედების ამ ხასიათთანაც.

ასეთი სახის შეცდომის შემთხვევაში სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა უნდა დადგეს საერთო წესისამებრ: წარმოდგენის უქონლობა გამორიცხავს განზრახვას. მცდარი წარმოდგენა მოქმედების განსაკუთრებული ხასიათის არსებობაზე გამოიწვევს პასუხისმგებლობას მცდელობისათვის.

უმოქმედო ბით ჩადენილი ჰირის მოქმედების ვალდებულება შეიძლება გამომდინარეობდეს კანონიდან, სამსახურეობრივი ან პროფესიული მდგომარეობიდან და წინა მოქმედებიდან. შეიძლება შემთხვევა, როცა ჰირს არასწორი წარმოდგენა აქვს მოქმედების შესრულების ვალდებულების არსებობასა ან არარსებობაზე, ცხადია, ასეთი სახის შეცდომა გავლენას ახდენს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობაზე. შესაძლებელია თანამდებობის ჰირმა არ შეასრულოს განსაზღვრული მოქმედება, რადგანაც ფიქრობს, რომ მისი შესრულება არ შედის მის უფლებამოსილებაში, ან აქვს სწორი წარმოდგენა მოქმედების შესრულების ვალდებულებაზე, მაგრამ ვარაუდობს, რომ განსაზღვრულ პირობებში ეს მოვალეობა ეხსნება.

მაგალითად, ჰირმა იცის, რომ მომხდარი უაჩალობის შესახებ უნდა აცნობოს ხელისუფლების ორგანოებს, თუმცა არ აკეთებს ამას, რადგან შეცდომით ფიქრობს, რომ ეს შემთხვევა ცნობილია და მის მიერ ამ ფაქტის შეტყობინება ზედმეტია, ან განუცხადებლობის მიზეზი შეიძლება იყოს ის, რომ ჰირმა გაიგო დამნაშავის დაპატიმრების შესახებ, როცა ის სინამდვილეში პატიმრობაში იქნა აუვანილი ხელიგნობისათვის.²⁴⁷

ასეთ შემთხვევაში, როდესაც დაშვებული შეცდომის გამო ჰირს არა აქვს შეგნებული მოქმედების შესრულების ვალდებულება და არც შეეძლო შეეცნო ეს, მას არ ექნება გათვალისწინებული და

²⁴⁷ Кириченко В.Ф. – Указанная работа. ст. 52

ვერც გაითვალისწინებს თავისი უმოქმედობის მძვინვარეობას, ამიტომ ასეთი შედეგის მიმართ ჰირის გასაკიცხი ფსიქიკური დამოკიდებულება გამოირიცხულია, არ გვექნება არც განზრახვა და არც გაუფრთხილებლობა. ზოგჯერ ჰირს არასწორი წარმოდგენა აქვს დანაშაულის ობიექტური მხარის ნიშნების არსებობაზე, როდესაც სინამდვილეში ასეთი ნიშნები არ არსებობენ. მაგალითად, ჰირის მიერ შეცდომით ეალბად მიჩნეული ნამდვილი ფულის გასაღება. ასეთი შეცდომა ვერ მოახდენს გავლენას ბრალის ფორმაზე, რადგანაც ჰირის განზრახვა მიმართულია ისეთი დანაშაულის ჩასადენად, როგორიცაა ეალბი ფულის დამსაღება.

ზოგჯერ ჰირს შეექმნება არასწორი წარმოდგენა მის ქმედებაში იმ ნიშნების არარსებობის შესახებ, რომლებიც მოცემული დანაშაულის ობიექტურ მხარეს შეადგენენ, მაშინ როდესაც ასეთი ნიშნები სინამდვილეში არსებობენ. მაგალითად, ჰირის მიერ ეალბი ფულის გასაღება, რომელსაც იგი ნამდვილად თვლიდა. ე.ი. არ ჰქონდა განზრახვა გაესაღებინა ეალბი ფული. ასეთ შემთხვევაში ჰირის ჰასუსისმკებლობა საქართველოს სსკ 88-ე მუხლით გამოირიცხულია, რადგანაც ამ მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის შემადგენლობის აუცილებელი ნიშანია განზრახი მოქმედება. ამრიგად, შეცდომამ შეიძლება გამოიწვიოს ჰასუსისმკებლობა მხოლოდ მაშინ, თუ ჩადენილი მოქმედება დასჯადია მისი გაუფრთხილებლობით ჩადენის შემთხვევაში, როცა ჰირს შეეძლო და უნდა გაეთვალისწინებინა ამ ნიშნების არსებობა.

მაგალითად, ექთანმა ავადმყოფს ექიმის მიერ დანიშნული წამლის ნაცვლად შეცდომით მხამი მიაღებინა, რამაც დასარალებულის სიკვდილი გამოიწვია. ექთანს არ ჰქონდა შეგნეული თავისი მოქმედების საზოგადოებრივად საშიში ხასიათი, თუმცა შეეძლო და უნდა გაეთვალისწინებინა ეს. ამიტომ ასეთი შეცდომა გამოირიცხავს განზრახვის არსებობას. ექთანი ჰასუსს აგებს საზოგადოებრივად საშიში შედეგის გაუფრთხილებლობით მიუენებისათვის.

III. შეცდომა შეიძლება გვექონდეს დანაშაულის ჩადენის

საშუალებებთან დაკავშირებით. იურიდიულ ლიტერატურაში დანაშაულის ჩადენის საშუალებას ზოგჯერ აიგივებენ დანაშაულის ჩადენის ხერხებთან, რაც არასწორია. დანაშაულის ჩადენის საშუალებების ქვეშ იგულისხმება ეოველგვარი იარაღი, თუ საგანი, რომელთა მეშვეობით ხდება ზემოქმედება სელეოფის ობიექტზე.

როგორ საშუალებას ირჩევს დამნაშავე და როგორ იყენებს მას - ეს ძალზე მნიშვნელოვანია პირის საზოგადოებრივი ხაშიპროების დასახასიათებლად. ცხადია, მათზე არასწორი წარმოდგენაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია.

როგორც წესი, კანონი არ ლაპარაკობს დანაშაულის ჩადენის საშუალებებზე. ის იმეოფება დანაშაულის შემადგენლობის ფარკლებს გარეთ. ხოლო იმ შემთხვევებში, როცა ის კანონში აღწერილია, მათზე შეცდომა დიდ გავლენას ახდენს სისხლისსამარლებრივ პასუხისმგებლობაზე.

შეიძლება გვეჩინდეს დანაშაულის ჩადენის საშუალებებთან დაკავშირებით შეცდომის შემდეგი სახეები:

1). დანაშაულის ჩასადენად შეცდომით გამოყენებულ იქნა სხვა, მაგრამ არანაკლებ მნიშვნელობის საშუალება. მაგალითად, დამნაშავე ფიქრობდა, რომ დაზარალებულს ესვრის „ბრაუნინგის“ სისტემის რევოლვერიდან, როცა სინამდვილეში გამოყენებული იყო „ვალტერის“ სისტემის იარაღი. ასეთი შეცდომა ვერ მოახდენს გავლენას პასუხისმგებლობაზე.

2). დანაშაულის ჩასადენად გამოყენებულ იქნა საშუალება, რომელიც დამნაშავეს შეცდომით მიაჩნდა უფრო ნაკლები მნიშვნელობის. მაგალითად, ბაღის პატრონმა ბაღს შემოვლებულ მავთულბადეს მიუერთა ელექტროძაბვა. შემდეგ თავის თავზე გამოსცადა და დარწმუნდა, რომ ეს არ იყო საშიში სიცოცხლისათვის. მაგრამ ადამიანი რომელიც შემთხვევით შეესო მავთულბადეს, ადგილზე გარდაიცვალა. პასუხის-მგებლობა აქ დადგება გაუფრთხილებელი დანაშაულისათვის.

3). დანაშაულის ჩასადენად გამოყენებულ იქნა საშუალება, რომელიც დამნაშავეს სრულიად საკმარისად მიაჩნდა დანაშაულის ჩასადენად, მაგრამ კონკრეტულ შემთხვევაში აღმოჩნდა

გამოუსადეგარი. მაგალითად, ა-მ განიზრახა ბ-ს მოკვლა, დაუმიზნა იარაღი, გამოსწია სასსლეტი, მაგრამ გასროლა არ მოხდა. ამ შემთხვევაში ჰირმა ჰასუსი უნდა აგოს განზრახი მკვლელობის მცდელობისათვის.

4). დანაშაულის ჩასადენად გამოყენებულია საშუალება, რომლის უვარგისობა იმდენად ნათელია, რომ ჰირის მოქმედებას, არ შეუძლია რაიმე საფრთხე შეუქმნას კანონით დაცულ ობიექტს. იგი მოკლებულია საზოგადოებრივ საშიშროებას. მაგალითად, ჰირის ცრუმორწმუნეობისა თუ უიცობის გამო ადამიანის მოკვლის მიზნით მისი ხატზე გადაცემა ან კერძო რომელიმე გარეული ცხოველის ხორცის შერევა. ასეთი „მცდელობა“ სისხლისსამართლებრივ ჰასუსისმკებლობას ცნადია, არ გამოიწვევს.

უვარგისი საშუალება შეიძლება იყოს ორი სახის: როცა საშუალება უვარგისია კონკრეტულ შემთხვევაში, საერთოდ კი ვარგისია. მაგალითად, ცეცხლსასროლი იარაღით ჯერ დაუზიანებთ ჰირს, რომელიც იმყოფება ჩვენგან ისეთ მანძილზე, რომელზეც ტყვია კარგავს თავის ძალას. ასეთ შემთხვევაში ჰირის კოველი ცდა უშედეგო იქნება.

საშუალებათა მეორე სახე შეიძლება უვარგისი იყოს თავისი ობიექტური თვისებების გამო ეველა შემთხვევაში. მაგალითად, ხატზე გადაცემა, შელოცვა და ა.შ.

ჰირული სახის საშუალებების გამოყენებისას უფრო ხშირად ღაპარაკობენ არა საშუალებებში შეცდომის შესახებ, არამედ მიზეზობრივ კავშირში შეცდომის შესახებ.²⁴⁸ ჩვენთვის საინტერესოა მეორე სახის საშუალებები, რომლებიც უვარგისნი არიან ეველა შემთხვევაში.

ვ. კირიჩენკოს მიაჩნია რომ უვარგისი საშუალებების გამოყენება საფუძველს გვაძლევს განვიხილოთ ქმედება, როგორც მცდელობა, რადგან დანაშაულებრივი შედეგი არ დადგა სუბიექტის ნებისაგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო, არჩეული საშუალების უვარგისობის გამო. ჰირის ჰასუსისმკებლობა ამ შემთხვევაში ეჭვს არ იწვევს. თუმცა სასჯელის განსაზღვრისას უურადლება უნდა

²⁴⁸ Кириченко. В.Ф. – Указанная работа. ст.5

მოექცეს გამოყენებული საშუალებების საზოგადოებრივ საშიშროებას, ასევე მისი გამოყენების ხასიათსაც. რა თქმა უნდა, პირი, რომელიც ხაჭმელში ერის უვნებელ ფეხნილს, უფრო საშიშია, ვიდრე პირი, რომელიც თავის მტერს ხატზე გადასცემს.

ჩვენ არ შეიძლება დავთანხმობთ ამ მოსაზრებას, ვინაიდან უკიდურესი უვიცობისა და ცრუმორწმუნეობის გამო დანაშაულის ჩანადენად გამოყენებულ სრულიად უვარგის საშუალებას „არა თუ არ შეუძლია საფრთხეში ჩააგდოს ადამიანის სიცოცხლე, არამედ ისინი თვით მორეულ მოსამზადებელ მოქმედებასაც კი არ წარმოადგენენ. ამიტომ ასეთი მოქმედებანი არ შეიძლება ჩაითვალოს საზოგადოებრივად საშიშად და დასასჯელად“.²⁴⁹

ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ „უვარგისი საშუალების“ ცნება მარტო დანაშაულის ჩადენის იარაღით და საცნით არ ამოიწურება. ამ ცნების ქვეშ შეიძლება მოექცეს ზოგიერთი მოქმედება, რომლის განხორციელება აძლევს პირს შესაძლებლობას დანაშაულებრივი მიზნის მიღწევისათვის. ასეთი მოქმედება შეიძლება ჩაითვალოს უვარგის საშუალებად მაშინ, როცა პირი ვერ აღწევს დასახულ მიზანს დაშვებული შეცდომის შედეგად.

IV. შეცდომა დანაშაულის კვალიფიციურ ნიშნებზე

ვ. კირიჩენკო როცა ეხება შეცდომას კვალიფიციურ ნიშნებზე, გამოყოფს მას, როგორც შეცდომას დამამძიმებელ გარემოებებზე. იურიდიულ ლიტერატურაში ხშირია ამ ცნების გაიგივება, რაც არ მიგვაჩნია სწორად.

მოქმედი კანონმდებლობით დადგენილია კვალიფიციური ნიშნები დანაშაულის შემადგენლობის ელემენტების მიმართ. ვ. იაკუშინი ეხება რა ამ სახის შეცდომებს, განიხილავს პირის ფსიქიკურ დამოკიდებულებას დანაშაულის ჩადენის ხერხის მიმართ, რომელიც შეიძლება იყოს როგორც კვალიფიციური, ასევე კონსტრუქციული და განმასხვავებელი ნიშანი შემადგენლობისა.

როდესაც დანაშაულის ჩადენის ხერხი განეკუთვნება შემადგენლობის კონსტრუქციულ ნიშანს, მის მიმართ

²⁴⁹ თ. წერეთელი დასახელებული ნაშრომი. გვ. 158

შეცდომამ შეიძლება გამოირიცხოს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა. როცა ხერხი შემაღენლობის განმასხვავებელი ნიშანია - მაშინ სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ გამოირიცხება, იცვლება მხოლოდ ქმედების იურიდიული შეფასება. კვალიფიკაცია კი ხდება პირის შეგნებულობის გათვალისწინებით. მაგალითად, თუ პირი ამკარად ახდენს ქონების დატაცებას, როცა ვარაუდობს, რომ არაუინ ხედავს, ქმედება კვალიფიცირდება როგორც ქურდობა. ხოლო თუ დანაშაულის ჩადენის ხერხი კვალიფიციურ გარემოებას განეკუთვნება, მის მიმართ შეცდომა არ ცვლის ქმედების ხასიათს, მაგრამ გაზღუდნას ახდენს მის სოციალურ მნიშვნელობაზე.²⁵⁰

კვალიფიციური გარემოებების მიმართ შეცდომა შეიძლება გამოიხატოს ამ გარემოებების არსებობასა თუ არარსებობაზე პირის მცდარ წარმოდგენაში. მაგალითად, პირი ვარაუდობს, რომ სიადის დანაშაულს კვალიფიციური გარემოების გარეშე, როცა ის სინამდვილეში არსებობს, მაგრამ პირის შეგნებაში ვერ პპოვა ასახვა. ქმედება დაკვალიფიცირდება როგორც დამთავრებული დანაშაული კვალიფიციური ნიშნების გარეშე.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პლენუმის 1994 წლის 6 ივლისის დადგენილებაში მითითებულია: „თუ დამნაშავეს მკვლელობის დროს შეგნებული არ ჰქონდა, რომ მის მიერ არჩეული საშუალების გამოყენება საშიშია მრავალ პირთა სიცოცხლისათვის, მე-6 პუნქტი არ გამოიყენება, თუნდაც ობიექტურად ასეთი საფრთხე შეიქმნას.“²⁵¹

იგივე დადგენილება ეხება რა განსაკუთრებული სისასტიკის ნიშნით მკვლელობის კვალიფიკაციას, ხაზს უსვამს დამნაშავის მიერ ამ გარემოების შეგნების აუცილებლობას: „თუ მკვლელს გაცნობიერებული არ ჰქონდა, რომ ავლენდა განსაკუთრებულ სისასტიკეს, მაშინ ამ ნიშნით ქმედების კვალიფიკაცია დაუშვებელია“.

შესაძლებელია შემთხვევა, როცა პირი ვარაუდობს, რომ დანაშაულს სიადის კვალიფიციურ გარემოებებში, როცა ფაქტიურად

²⁵⁰ Якушин В.А. – Указанная работа. ст. 80

²⁵¹ „სამართალი“. 1995 წ. №1 2 კვ. 41

ასეთი არ არსებობს. ვ. კირიჩენკო გვთავაზობს, ასეთი შემთხვევა დაკვალიფიცირდეს დანაშაულთა ერთობლიობით: როგორც დამთავრებული დანაშაული კვალიფიციური გარემოების გარეშე და დანაშაულის მცდელობა კვალიფიციურ გარემოებებში. ჰირის ფსიქიკური დამოკიდებულების გათვალისწინებით ჩვენ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ასეთი ქმედების კვალიფიკაცია მოხდეს, როგორც დანაშაულის მცდელობისა კვალიფიციურ გარემოებებში.

V. შეცდომა მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში.

ეს სასე შეცდომისა გულისხმობს ჰირის არასწორ წარმოდგენას ქმედებისა და დანაშაულებრივ შედეგს შორის მიზეზობრივი კავშირის განვითარების შესახებ. ვ.იაკუშინი თვლის, რომ მიზეზობრივ კავშირში შეცდომა გამოიხატება ქმედებასა და შედეგს შორის არსებული შეაღები რგოლის არასწორ შეფასებაში.²⁵²

მიზეზობრივი კავშირი და ბრალე წარმოადგენენ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის აუცილებელ წინამძღვრებს. თ. წერეთელი ხაზს უსვამდა, რომ არცერთ მათგანს, ცალკე აღებულს, არ შეუძლია დააფუძნოს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა. ისინი თანაბარმნიშვნელოვანნი არიან. მიზეზობრივი კავშირისა და ბრალის ურთიერთმიმართება დანაშაულის ზოგად ცნებაში გაცეხულ უნდა იქნეს, როგორც დაპირისპირებულთა ორგანიული ერთიანობა, ე.ი. ერთიანობა შინაგანისა და გარეგანისა, სუბიექტურისა და ობიექტურისა.²⁵³

მიზეზობრივი კავშირის პრობლემა წარმოადგენს ერთ-ერთ ურთულესს სისხლის სამართლის თეორიაში. გამოთქმულია ურთიერთსაწინააღმდეგო მოსაზრებები. მიზანშეწონილია მიზეზობრივი კავშირის არსის გასარკვევად მოკლედ შევეხოთ მათ.

თეორიაში მეცნიერთა უმრავლესობა თვლის, რომ მიზეზობრივი კავშირის დასადგენად არ არის საკმარისი მარტო

²⁵² Якушин В. А. — Указанная работа. ст 80

²⁵³ Церетели Т. В. - Причинная связь в уголовном праве. Тб 1957 г. ст 226

იმის დადგენა, რომ ადამიანის მოქმედება იყო ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა საზოგადოებრივად სამიში შედეგის დადგომისა. განსაკუთრებით რთულია მიზეზობრივი კავშირის დადგენა იმ შემთხვევაში, როცა პირის მოქმედებასა და შედეგს შორის მიზეზობრივი კავშირი გართულდა სხვა პირთა მოქმედების ან თუნდაც ბუნებრივი ძალების მოქმედების შედეგად. მაგალითად, პირმა უკბინა თითზე მოქალაქეს, არაკვალიფიციური სამედიცინო დახმარების გამო განვითარდა განკრენა, რამაც გამოიწვია დაზარალებულის სიკვდილი, ან პირს მიაუენეს მსუბუქი დაზიანება, ჭრილობაში მოხვდა ცოფის ბაცილა და პირი კარდაიცვალა.

თუ ამ შემთხვევებში მიზეზობრივ კავშირს ჩაუთვლით როგორც აუცილებელ პირობას შედეგის დადგომისა, მაშინ ეს გამოიწვევდა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაუსაბუთებელ დაკსირებას. ამ პრობლემის ახსნას საბჭოთა პერიოდის კრიმინალისტები ცდილობდნენ ე.წ. „აუცილებელი მიზეზობრივი“ კავშირის თეორიის გამოყენებით. ამ თეორიის დამფუძნებლად გვევლინება ა.პიონტკოვსკი, რომლის აზრით „აუცილებელი შედეგი მოცემული მოვლენის განვითარების კანონზომიერების გამოვლინებაა, იგი მისი შინაგანი არსებიდან გამომდინარეობს. შემთხვევითი შედეგი კანონზომიერად არ გამომდინარეობს მოცემული მოქმედებიდან, თუმცა თვით იგი მიზეზობრივად განპირობებულია“.²³⁴ მაშასადამე, ავტორის აზრით, როცა გაირკვევა, რომ მოქმედება შედეგის განხორციელების ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა, უნდა გადაწყდეს შემთხვევითი იყო თუ აუცილებელი ეს შედეგი მოქმედების მიმართ. ბრალის საკითხი წარმოიძობა მხოლოდ მაშინ, როცა დამტკიცდება, რომ მოქმედება „აუცილებელ მიზეზობრივი კავშირშია“ დამდგარ შედეგთან, ასეთია ზოგადად ეს თეორია.

თ.წერეთელი საეჭვოდ მიიჩნევს სისხლის სამართალში მიზეზობრივი კავშირის საკითხის ამგვარ გადაწყვეტას. რომელიც მკვეთრად უპირისპირებს ერთმანეთს აუცილებლობასა და

²³⁴ ПИОНТКОВСКИЙ А.А. - Ученник о преступлении. М. 1961 г. ст.213

შემთხვევითობას. აუცილებლობა ხასიათდება არა მარტო კანონზომიერების მომენტი, არამედ გარდაუვალობის მომენტითაც. შემთხვევითობა კი შეიძლება განხორციელდეს და შეიძლება არც განხორციელდეს, მაგრამ შემთხვევითი აუცილებელია თავისი საკუთარი საფუძვლის მიმართ. ამდენად, შემთხვევითობა და აუცილებლობა შეუარდებითი ცნებებია. „აუცილებელი მიზეზობრიობის“ თეორია, რომელსაც სურს მხედველობაში მიიღოს დანაშაულებრივი შედეგის არა შემთხვევითი, არამედ მხოლოდ მისი შინაგანი აუცილებელი მიზეზები, ფაქტურად შეუძლებელს ხდის კონკრეტული მიზეზობრივი კავშირის გარკვევას... დანაშაულებრივი შედეგი არასდროს არ შეიძლება იყოს „შინაგანად აუცილებელი“, ვინაიდან იგი არასოდეს არ არის გამოწვეული „შინაგანი მიზეზით“, არამედ კოველთვის გარეგანი ზემოქმედებით“.²⁵⁵

აქედან ნათელია ტერმინის „აუცილებელი მიზეზობრივი კავშირის“ და „შემთხვევითი მიზეზობრივი კავშირის“ სრული უსაფუძვლობა, რამდენადაც მიზეზი არ შეიძლება იყოს შემთხვევითი თავის შედეგთან მიმართებაში. ასევე შედეგი არ შეიძლება იყოს შემთხვევითი თავის მიზეზთან დაკავშირებით.

მიზეზობრივი კავშირის ბუნების გასარკვევად ტ. სერგეევმა მიიჩნევს, რომ დასაწეისში არსებობს დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელების შესაძლებლობა. ის შეიძლება შეიქმნას როგორც ბრალდებულის, ასევე სხვა ძალების მიერ. შემდეგ ბრალდებული უკვე არსებულ ამ შესაძლებლობას თავისი ქცევით აქცევს სინამდვილედ.²⁵⁶ არ შეიძლება დავეთანებოთ ამ მოსაზრებას, რადგანაც ცალკეულ შემთხვევებში შეიძლება არც არსებობდეს დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელების შესაძლებლობა, მაგრამ შედეგი დადგეს სხვა ჰიოთა მოქმედების გამო. ასეთ შემთხვევებში, ტ. სერგეევას მიხედვით, მიზეზობრივი კავშირი არ გვექნება და ჰიოი უსაფუძვლოდ უნდა განთავისუფლდეს სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან.

არსებობს . თეორიაში სხვა მოსაზრებაც „აუცილებელი

²⁵⁵ თ წერეთელი - მოძღვრება დანაშაულზე. თბ. 1960 წ გვ. 245

²⁵⁶ Сергеева Т. П. - Вопросы виновности и вины. 1950 г. ст. 90

მიზეზობრივი“ კავშირის დასასაბუთებლად. მათი ავტორებს მიაჩნია, რომ „აუცილებელი მიზეზობრივი კავშირი ადამიანის მოქმედებასა და დადგარ შედეგს შორის არსებობს მაშინ, როცა მსგავსი მოქმედება იწვევს მსგავს შედეგს, ისეთს, როგორიცაა მოცემული შედეგი. მაშასადამე, მხოლოდ ისეთი მოქმედებაა შედეგის მიზეზი, რომელიც ხაერთოდ იწვევს მსგავს შედეგს.“²⁵⁷ აღნიშნული თეორია არაფრით არ განსხვავდება ადექვატური თეორიისაგან.

მიზეზობრივი კავშირის საკითხის კვლევა სისხლის სამართალში მიხნად ისახავს არა მიზეზობრივი კავშირის სპეციფიკური იურიდიულ კანონზომიერების დადგენას, არამედ მიზეზობრივი კავშირის შესახებ ფილოსოფიური დებულებების სწორ გამოყენებას სამართლის სპეციფიკური მიზნებისათვის. გერმანელი კრიმინალისტის ი.რენებერგის აზრით, „თუ ადამიანის მოქმედება დანაშაულებრივი შედეგის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა იყო, ე.ი. თუ მან სხვა ფაქტორებთან ერთად ხელი შეუწყო საზოგადოებრივ საშიში შედეგის წარმოშობას, ეს საკმარისია, რომ ვცნოთ მიზეზობრივი კავშირის არსებობა მოქმედებასა და შედეგს შორის“.²⁵⁸ ზოლო ქმედება შედეგის აუცილებელ პირობად ჩაითვლება მაშინ, როდესაც ქმედების გარეშე შედეგი არ განხორციელდება. ამის დასადაგენად შეიძლება გამოვიყენოთ აზრობრივი გამოცდის მეთოდი.

მაშასადამე, ადამიანის მოქმედება მიზეზობრივ კავშირშია საზოგადოებრივად საშიშ შედეგთან, როცა ის იყო ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა დანაშაულებრივი შედეგისა. აზრობრივი გამოცდის მეთოდით თუ აღმოჩნდა, რომ ამ ქმედების გარეშე შედეგი საერთოდ არ დადგებოდა, ან დადგებოდა განსხვავებულ ვითარებაში, მაშინ მიზეზობრივი კავშირი სახეზეა. ეს აზრია გაუცდელბული საქართველოს სსკ მე-8 მუხლის II ნაწილში, რომლის მიხედვით „მიზეზობრივი კავშირი არსებობს მაშინ, როდესაც ქმედება წარმოადგენდა ამ კოდექსის შესაბამისი მუხლით გათვალისწინებული

²⁵⁷ Новицкий И.Б., Пуш П.А. - Общее учение об ответственности. 1950 г. ст. 308

²⁵⁸ Ренсберг И - Объективная сторона преступления. 1977 г. ст. 74

მართლსაწინააღმდეგო შედეგის ან კონკრეტული საკითხის აუცილებელ ჰირობას, ურომლისოდაც ამჟერად ეს შედეგი არ განხორციელდებოდა ან ასეთი საფრთხე არ შეიქმნებოდა“

შევესთ შეცდომას მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში.

ვ. კირიჩენკო იხილავს რა შეცდომის ამ სახეს, გვაძლევს მიზეზობრივი კავშირის განვითარებასთან დაკავშირებული შეცდომის სამ სახეს: ²⁵⁰

1). ჯერ ერთი, შეცდომა შეიძლება გამოიხატოს მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაზე არასწორ წარმოდგენაში. მიუხედავად ამისა ის შედეგი დადგა, რაც სურდა დამნაშავეს. სხვა სიტუაციით რომ ვთქვათ, ჰირის მიერ გათვალისწინებული შედეგი გამოწვეულ იქნა სხვა საშუალებით და არა იმით, რომლითაც იგი ვარაუდობდა შედეგის მიღწევას.

2). მეორეც, შეცდომამ შეიძლება გამოიწვიოს სრულიად განსხვავებული შედეგის დადგომა და არა იმისა, რასაც ჰირი ითვალისწინებდა.

3). მესამეც, ჰირის მიერ გათვალისწინებული შედეგი შეიძლება გამოიწვიოს ამავე ჰირის სხვა მოქმედებამ, რომელიც ამ შედეგის დასადგომად არ იყო ჩადენილი.

შეცდომის ზემოთ ჩამოთვლილ სახეებს შეიძლება დაემატოთ ის შემთხვევაც, როცა მიზეზობრივი კავშირის მიმდინარეობა მნიშვნელოვნად გადაისრება იმ გზიდან, რაც გათვალისწინებული ჰქონდა ან შეეძლო გათვალისწინებინა დამნაშავეს. შეცდომის ეს სახე გამოირიცხავს ბრალის არსებობას.

განსახილველი შეცდომის ჰირველი სახე გულისხმობს ჰირის არასწორ წარმოდგენას დანაშაულებრივი შედეგის გამოწვევის მექანიზმის შესახებ. ჰირს არაწორად აქვს წარმოდგენილი მიზეზობრივი კავშირის განვითარება მისი მოქმედებიდან შედეგამდე. მას სწორად აქვს წარმოდგენილი ამ კავშირის განვითარების

საწყისი და საბოლოო მომენტები. მაგრამ მისი შუალედი რეოლი გათვალისწინებულია არასწორად. ამის მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ ლიტერატურაში ფართოდ გავრცელებული შემთხვევა: ა-ს უნდა მოკლას ბ. აგდებს მას ხიდიდან მდინარეში, ამასთან ითვალისწინებს, რომ ის ჩაიძირება და დაიხრჩობა. ბ. კვდება ხიდის ბოძზე თავის დარტყმის შედეგად. მიზეზობრივი კავშირის განვითარების საწყისი და საბოლოო მომენტები ა-ს მიერ სწორად არის შეგნებული, თუმცა მიზეზობრივი კავშირი მიმდინარეობს არა ისე, როგორც ეს ჰქონდა წარმოდგენილი. ასეთ შემთხვევაში ა-ს მიერ დაშვებული შეცდომა სრულიად უმნიშვნელოა და ვერავითარ გავლენას ვერ მოახდენს მის ზასუსისმგებლობაზე.²⁶⁰

ამასთან დაკავშირებით ჰიონტკოვსკი მიუთითებს, რომ „ასეთი შეცდომა საერთოდ ვერ გამოირიცხავს განზრახვას... მიზეზობრივ კავშირში შეცდომა შეიძლება გამოირიცხოს მხოლოდ დანაშაულებრივი შედეგის ე.ი. დაშთაფრებული განზრახ დანაშაულის შერაცხვა. ამისათვის კი აუცილებელია ისეთი შეუსაბამობა სინამდვილეში არსებულ და ჰირის მიერ გათვალისწინებულ მიზეზობრივ კავშირს შორის, რომელიც ვერ მოთავსდება მიზეზობრივი კავშირის გათვალისწინების შესახებ საერთო წარმოდგენის ფარგლებში. ასეთ შემთხვევაში სისხლისსამართლებრივი ზასუსისმგებლობა უნდა დადგეს დანაშაულის მცდელობისათვის“²⁶¹

ეს ეხება ისეთ შემთხვევასაც, როცა კანონმდებელი ითვალისწინებს დანაშაულის შედეგის გამოწვევისათვის განსაკუთრებული საშუალების არსებობას. მოცემულ შემთხვევაში მისი გამოწვევა სხვა საშუალებით მიგვიყვანს კვალიფიკაციის შეცვლამდე. მაგალითად, მკვლელობა მოწამლის გზით განიხილება, როგორც განსაკუთრებული სისასტიკით ჩადენილი მკვლელობა. მაგალითად, თუ ა. აძლევს ბ-ს მოწამლულ საჭმელს და ვარაუდობს მის სიკვდილს მოწამვლით,

²⁶⁰ Кириченко В.Ф. - Указанная работа. ст. 64

²⁶¹ Курс советского уголовного права. М.1970г. том2 ст.341

ხოლო სინამდვილეში სიკვდილი დგება იმის გამო, რომ პირველივე ლუკმა გადასცდება და იღუპება ასფიქსიის გამო, მაშინ ასეთი შეცდომა საშუალებას მოგვცემს პირი მიეცეს პასუხისმგებლობაში მოწამელის გზით მკვლელობის მცდელობისათვის.

მიზეზობრივ კავშირში შეცდომის მეორე სასყ უყურო გავცელებულია. მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაზე არასწორი წარმოდგენა განაპირობებს მიზეზობრივი კავშირის განვითარებას სხვა მიმართულებით და განსხვავებული შედეგის დადგომას.

მაგალითად. ეგოროვმა გაიგო ეზოდან შვილის ტირილი, როცა გარეთ გავიდა, დაინახა რომ ორი ბიჭი სცემდა თავის გოგოს. მის გამოხელაზე ერთ-ერთი ბიჭი გაიქცა, ხოლო 5 წლის ენია ადგილზე დარჩა. ეგოროვმა დატუქსა ენია და ეურში წაავლო ხელი. მან კი სათამაშო თოფი მოუქნია. მაშინ ეგოროვმა ერთი ორჯერ თავში ჩაარტყა ხელი. მეორე დღეს ენია ცუდად გახდა, ხოლო მეშვიდე დღეს გარდაიცვალა. ამასთან დაზიანების რაიმე ნიშანი არ ემჩნეოდა.

სასამართლო სამედიცინო ექსპერტიზამ აჩვენა, რომ სიკვდილი დადგა კეფის ძვლის მოტეხილობისა და ტვინში სისხლის ჩაქცევისა გამო. ასეთი დაზიანება შეუძლო გამოეწვია რაიმე მაგარი საგნის დარტყმას, არ არის გამორიცხული მუშტიც.

ეგოროვმა, ჩაარტყა რა თავში ხელი, ვარაუდობდა ამით მის დასჯას, მისთვის ტკივილის მიუენებას, რომ შემდგომ მაინც ჩამოძორობოდა თავის შვილს. მას არ ჰქონდა შეგნებული, რომ ამით შესაძლებელია სასიკვდილო დაზიანების მიუენება. მიზეზობრივი კავშირის ასეთ განვითარებას ეგოროვი არ ითვალისწინებდა. მიზეზობრივი კავშირი წარმართა სულ სხვა გზით, ვიდრე ამას პირი ვარაუდობდა.²⁶²

ამ შემთხვევაში სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი უნდა გადაწყდეს შემდეგნაირად:

1). პირი არ აკებს პასუხს ფაქტიურად დამტკიცებულ შედეგის

განზრახ მიეცნებისათვის.

2). ჰასუსი უნდა აგოს იმ შედეგის დადგომის მცდელობისათვის, რასაც მოიცავდა მისი განზრახვა.

3). ფაქტიურად დამდგარი შედეგისადმი ფსიქიკური დამოკიდებულების მიხედვით ჰირმა, მცდელობასთან ერთად, შეიძლება ჰასუსი აგოს ამ შედეგის გაუფრთხილებლობით მიეცნებისათვის ან მასში ბრალდება მოეხსნას.

ამ სახის შეცდომას განეკუთვნება ე.წ. მოქმედების გადახრა. ხშირად ის განხილულია დამოუკიდებლად, თუმცა წარმოადგენს შეცდომას მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში. მოქმედების გადახრის ქვეშ იგულისხმება ჰირის მიერ მოქმედების შესახებ გარემოებებზე არასწორი წარმოდგენა, რომელიც იწვევს ზიანის მიეცნებას სხვა ჰირის ან საგნისათვის, რომლისკენაც საერთოდ არ იყო მიმართული ეს მოქმედება.

ამრიგად, ჰირი მოფიქრებულად წარმართავს თავის მოქმედებას განსაზღვრული ობიექტის წინააღმდეგ, მაგრამ მთელი რიგი ობიექტური გარემოებების გამო დაზიანებულ იქნა სხვა ობიექტი. ეს დაკავშირებულია გათვალისწინებულთან შედარებით მიზეზობრივი კავშირის განვითარების სხეანაირ მიმართულებასთან. რა თქმა უნდა, მოქმედების გადახრა წარმოადგენს შეცდომას მიზეზობრივ კავშირში, ამიტომ ამ ტერმინის არსებობა მიზანშეწონელია.

მიზეზობრივ კავშირში შეცდომის მეორე სახე ძვეს თვითიმედოვნების ცნების არსში. თვითიმედოვნებისათვის დამახასიათებელია შედეგის გათვალისწინება და ქარაუშუტული ვარაუდი მის თავიდან აცილებისა. ამ ორი მომენტიდან მეორე დაკავშირებულია განსახილველ შეცდომასთან. რას წარმოადგენს ეს „ვარაუდი“? ჰირი იმედს ამყარებს რაღაც რეალურ, კონკრეტულ გარემოებაზე, რომელსაც შეუძლია არ გამოიწვიოს დანაშაულებრივი შედეგი. ეს სრულიად რეალური გარემოებებია. თვითიმედოვნებისას ჰირი იმედს ამყარებს იმაზე, რომ განსაზღვრულ ეტაპზე მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში ჩაერთვება რაღაც ფაქტორები, რომელთაც შეუძლიათ წარმართონ მიზეზობრივი კავშირი სხვა მიმართულებით და ამით თავიდან იქნება აცილებული დანაშაულებრივი შედეგი,

რომელიც დადგებოდა მიზეზობრივი კავშირის ნორმალური მიმდინარეობის შემთხვევაში. თუმცა ჰირის ეს იმედი არ მართლდება, შემოთაღნიშნული ფაქტორი ვერ ახდენს ისეთ გავლენას, როგორსაც მოელოდა ჰირი და შედეგიც დგება. რა თქმა უნდა, ამ გარემოებაზე ჰირის მიერ იმედის დაშვარება წარმოადგენს შეცდომას. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ჰირი შეცდა მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში.

მიზეზობრივ კავშირში შეცდომის მესამე სახე წარმოადგენს ისეთ შეცდომას როცა ჰირი ვარაუდობს, რომ თავისი მოქმედებით სასურველი შედეგი მიიღწეულია. ის სჩადის მოქმედებას სხვა მიზნის მისაღწევად. სინამდვილეში აღმოჩნდება, რომ სწორედ ამ უკანასკნელი მოქმედებით იქნა შედეგი გამოწვეული. მაგადლითად, ა-ს უნდა ბ-ს მოკვლა. ჩაატრეა მას თავში მაგარი საგანი. ჰკონია რა მკვდარი, კვალის დასაფარავად ჩააგდო მდინარეში. როგორც შემდეგ გამოირკვა, სიკვდილი დადგა დახრჩობის შედეგად.²⁶³

როგორ უნდა გადაწყდეს ჰასუხისმგებლობის საკითხი?

ამისათვის საჭიროა ჰირის მიერ განხორციელებული მოქმედება გავყოთ ორ ნაწილად. ჰირველი ნაწილი წარმოადგენს განზრახ მოქმედებას, რომელიც უშუალოდ მიმართულია შედეგისაკენ, მაგრამ ის არ დგება, ე.ი. გვაქვს მცდელობა. მეორე ნაწილში ჰირი უკვე მოქმედებს სხვა მიზნით, რადგან სასურველი შედეგი დამდგარი ჰკონია. ამიტომ ამ ნაწილში შეიძლება ვილაპარაკოთ მხოლოდ შედეგის გაუფრთხილებლობით მიყენებაზე. თუ, ცხადია, ეს დადგინდება. ამრიგად, ასეთი შეცდომის შემთხვევაში სისხლისმართლებრივი ჰასუხისმგებლობა უნდა დადგეს მცდელობისა და შედეგის გაუფრთხილებლობით მიყენებისათვის.

თუ ეს უკანასკნელი მოქმედებაც ითვალისწინებს შედეგის დადგომის შესაძლებლობას, მაშინ სურათი იცვლება. ა. არაა დარწმუნებული ბ-ს სიკვდილში, აგდებს მას მდინარეში არა მარტო კვალის დაფარვის მიზნით, არამედ იმისათვის, რომ საბოლოოდ დარწმუნებული იყოს მის სიკვდილში. ასეთ შემთხვევაში ორივე

²⁶³ Кирпиченко В.Ф. - Указанный работа ст. 70

მოქმედება მოიცავს ერთ განზრახვას და ჰირმა ჰასუხი უნდა ავოს დამდგარი შედეგის განზრახ მიუყენებისათვის.

VI. აუცილებელია შევეხოთ თეორიაში არსებულ მოსაზრებებს შეცდომის სხვა სახეების გამოყოფის მიზანშეწონილობის შესახებ.

ზოგიერთი მეცნიერი გამოყოფს შეცდომას დაზარალებულის ჰიროვნებასთან დაკავშირებით, როგორც ჩადენილი ქმედებისა და მისი შედეგის საზოგადოებრივი საშიშროების ჩასიათსა და სარისხზე არასწორი წარმოდგენის განსხვავებულ სახეს, მაშინ როდესაც შეცდომას დაზარალებულის ჰიროვნებაში გულისხმობს შეცდომა ობიექტში.

სისხლის სამართალში დაზარალებულის ჰიროვნება გამოდის როგორც კონსტრუქციული, კონსტრუქციულ-განმასხვასებელი, კვალიფიციური და დამამძიმებელი გარემოება. აქედან გამომდინარეობს, მათი აზრით, რომ დაზარალებულის ჰიროვნებაში შეცდომა გამოდის ობიექტში შეცდომიდან და ის ცალკე უნდა იქნეს განხილული.²⁶⁴

მიგვაჩნია, რომ შეცდომა ობიექტში და შეცდომა კვალიფიციურ გარემოებებში მთლიანად მოიცავს დაზარალებულის ჰიროვნებასთან დაკავშირებულ არასწორ წარმოდგენას და ამ სახის შეცდომის გამოყოფისათვის არ არსებობს საფუძველი. დაზარალებულის ჰიროვნებასთან დაკავშირებული შეცდომის თავისებურებები შეიძლება განხილულ იქნას დასახელებული შეცდომის სახეებში.

თეორიაში ადგილი აქვს ასევე შეცდომის გამოყოფას დანაშაულებრივ შედეგთან დაკავშირებით, რომ შესაძლებელია საზოგადოებრივად საშიში ქმედების ჩადენისას ჰირის მიერ წარმოდგენილი არ დაემთხვეს შედეგს, რომ შესაძლებელია არასწორი წარმოდგენა შედეგის არსებობასა თუ არარსებობაზე.²⁶⁵ ნებისმიერი დანაშაული იწვევს გარკვეულ შედეგს, რომელიც სისხლის სამართლის კანონით დაცულ ობიექტს აუენებს

²⁶⁴ Якушин В.А. - Указ. работа. ст. 82

²⁶⁵ იქვე - გვ. 88

ზიანს. ე.ი. ეს არის საზოგადოებრივად საშიში შედეგი, მაგრამ კანონმდებელი შეიძლება ითვალისწინებდეს ასევე ასეთი შედეგის დაგომის შესაძლებლობასაც. ამასთან სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობა ენიჭება მხოლოდ იმ შედეგს, რომელზეც ლაპარაკია სისხლის სამართლის კანონში. დანაშაულის მიზანი კი - ესაა დამნაშავის შეგნებაში შექმნილი მოდელი იმ ფასეულობისა, რომლის ხელში ჩაგდება სურს დამნაშავეს, ის იდენტურია შედეგისა, თუმცა შედეგი ობიექტური ფაქტია, ხოლო მიზანი - სუბიექტური. ამიტომ თუ ჰირს არასწორი წარმოდგენა აქვს თავის მიზანზე ეს იქნება შეცდომა არა შედეგში, არმედ მიზანში. ხოლო თუ დანაშაულებრივი ქმედების შედეგი არ დადგა, ეს იქნება მიზეზი ჰირის შეცდომისა ქმედების ხასიათთან და მიზეზობრივი კავშირის განვითარებასთან დაკავშირებით.

მაშასადამე, შედეგთან დაკავშირებული შეცდომა არ არის დამოუკიდებელი სახე შეცდომისა, ის დაკავშირებულია შეცდომის სხვა სახეებთან. ამიტომ არ მიგვაჩნია მიზანშეწონილად მისი ცალკე სახედ გამოყოფა.

ვიაკუშინს შედეგის რაოდენობრივი მახასიათებლის ნიშანთან დაკავშირებით შეცდომის მაგალითად მოყავს ჰირის მიერ ქონების ქურდობის მარტივი სახე,²⁶⁶ როცა მას განზრახული ჰქონდა დიდი ოდენობით ქონების ქურდობა, მაგრამ ეს შემთხვევა ხომ შეცდომაა კვალიფიციურ გარემოებებზე. ამრიგად, შედეგში შეცდომის ცალკე სახედ გამოყოფა საფუძველს მოკლებულია.

დასკვნა

შეცდომის პრობლემა ერთ-ერთი ურთულესი პრობლემაა სისხლის სამართალში. როგორც ვნახეთ, შეცდომა - ესაა პირის მცდარი ფსიქიკური დამოკიდებულება ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების და მართლწინააღმდეგობის მიმართ. ცნობილია, რომ ბრალიც ფსიქიკური დამოკიდებულებაა საზოგადოებრივად საშიში ქმედებისა და შედეგის მიმართ, ოღონდ ეს ფსიქიკური დამოკიდებულება გასაკიცხია სამართლებრივი თვალსაზრისით. მაშასადამე, მცდარი ფსიქიკური დამოკიდებულება ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროებისა და მართლწინააღმდეგობის მიმართ მაშინ იქნეს სისხლისსამართლებრივ მნიშვნელობას, როცა იგი გასაკიცხია ე.ი. ბრალის შემთხვევაში.

შეცდომა მეკვს ბრალის ცნებაში, ისინი ურთიერთკავშირში არან, ერთმანეთს განაპირობებენ. წარმოუდგენელია სისხლის სამართალში. შეცდომა ბრალის გარეშე, ისევე როგორც ბრალი მცდარი ფსიქიკური დამოკიდებულების ანალიზის გარეშე. როგორც დაურწმუნდით, როცა შეცდომა გამოირიცხავს ქმედებისა და შედეგის საზოგადოებრივად საშიში ხასიათის შეგნებასა და ასეთი შეგნების შესაძლებლობას, მაშინ არ არსებობს ბრალი. ე.ი. შეცდომა ასეთ შემთხვევაში გამოირიცხავს ბრალის არსებობას.

ამდენად, შეცდომის პრობლემა ერთ ერთი უმნიშვნელოვანესია სისხლის სამართალში და ის უნდა გადაწყდეს ბრალის პრობლემასთან ერთად. მხოლოდ მათი ერთობლივი ანალიზი იძლევა საშუალებას გამოირიცხოს ობიექტური შერაცხვა, უკანონო მსჯავრდება, მოქალაქეთა უფლებების დარღვევა.

ნაშრომში შეცდომის პრობლემის მეცნიერული შესწავლის, მისი ცალკეული ასპექტების ანალიზისა და საკუთარი კვლევის შედეგებზე დაურდნობით ჩვენ ზემოთ გავაყუთეთ დასკვნები, რომლებსაც აქ არ გავიმეორებთ. მხოლოდ აღვნიშნავთ, რომ პრობლემა შემდგომ კვლევას და დამუშავებას მოითხოვს.

სოციალისტური სამართლებრივი სისტემის დამლამ

საქართველო დააყენა სერიოზული პრობლემის წინაშე. ესაა ახალი საკანონმდებლო სისტემის შექმნის პრობლემა. საჭიროა თანამედროვეობის სამართლებრივ სისტემაში დავიკავოთ კუთვნილი ადგილი. ჩვენი ქვეყნის უმნიშვნელოვანესი ამოცანა უნდა იყოს დემოკრატიული, სამართლებრივ-სახელმწიფოებრივი ინსტიტუტების ჩამოყალიბება და განმტკიცება, ადამიანის საუოველთაოდ აღიარებული უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვა.

ახალი საკანონმდებლო სისტემა რაც შეიძლება ქმედითი და ეფექტიანი უნდა იყოს, თანაც გამორიცხავდეს ადამიანის უფლებათა დარღვევის უოველგვარ შესაძლებლობას. ამით უზრუნველყოფილი იქნება სახელმწიფოსა და მოქალაქეების ინტერესების სამართლებრივი დაცვა. ეს კი იქნება კანონისა და სასამართლოს წინაშე ყველას თანასწორობის მაჩვენებელი. კანონიერებისა და სამართლიანობის იდეების განუხრელი დაცვით მართლმსაჯულების განხორციელება იქნება მუდმივი გარანტი დამნაშავეობის წინააღმდეგ ეფექტური ბრძოლის, კანონიერებისა და ადამიანის უფლებათა განუხრელი დაცვის საქმეში.

ამ თვალსაზრისით სისხლის სამართალში საკითხს შეცდომის პრობლემის შესახებ გააჩნია როგორც დიდი თეორიული, ასევე, პირველ რიგში, პრაქტიკული მნიშვნელობა. ამ ნაშრომით, ვფიქრობთ, ხელი შეუწევეთ საქართველოში სისხლისსამართლებრივი შეცდომის პრობლემის მეცნიერული კვლევის გაღრმავებას და მის სწორად გადაწყვეტას საკანონმდებლო, დოკმატიკურ და სასამართლო დონეზე.

ПОНЯТИЕ И ЗНАЧЕНИЕ ОШИБКИ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ

РЕЗЮМЕ

Проблема ошибки в уголовном праве весьма сложная и многогранная, она малоизучена учёными. По нашему мнению данная проблема актуальна с разных точек зрения. Во-первых, ошибка оказывает значительное влияние на уголовно-правовую ответственность. Неправильное представление лица может оказать такое влияние на характер деяний, что лицо освобождается от уголовной ответственности. Во-вторых, как известно в конкретном случае формы вины устанавливаются с учётом особенностей психологического отношения лица к элементам объективной стороны состава преступлений. Следовательно, ошибка может проявиться в психическом отношении лица к этим обстоятельствам. В третьих, вопрос о проблематике ошибки в уголовном праве имеет не только теоретическое, а в первую очередь практическое значение. Правильное решение проблемы тесно связано с укреплением законности, с индивидуализацией уголовной ответственности, с отрицанием принципа объективного вменения. Именно актуальностью этой проблемы обусловлен выбор данной темы работы.

В теории уголовного права вопрос об ошибке недостаточно изучен. Мало таких работ, которые бы комплексно представляли эту проблему. На грузинском языке таких работ нет.

В учебниках по уголовному праву и в отдельных работах касались данной проблемы, но освещалась она не достаточно полно. Первая попытка глубокого изучения данной проблемы была сделана в монографии Кириченко В. Ф. "Значение ошибки по Советскому уголовному праву". В дальнейшем появились авторы вклад которых в исследовании данной проблемы значителен. В их числе: Трайнин А.Н., Манковский Б.С., Утевский Б.С., Герцензон А.И., Менцагин В.Г., Макашвили В.Г., Церетели Т.В., Угрехелидзе М. Г., Вачеишвили А., Шавгулидзе Т. Г. Они в своих работах высказали компетентное мнение в отношении отдельных аспектов проблемы, но в основном внимание уделялось не методическим вопросам проблемы, а

влиянию на уголовную ответственность юридической и фактической ошибки. В результате само понятие ошибки не сформулировалось в ясной форме, не была выяснена его сущность. Ошибку определяют по источнику, что естественно не отражает сущность явлений.

Основное заключение такого: ошибка в уголовном праве — это неправильное представление лица об юридических и фактических свойствах своих деяний.

В 1988 году Якушин В.А. издал монографию "Ошибка и её уголовно-правовое значение", в которой обнаруживается тенденция пересмотра господствующего мнения. По нашему мнению после рассмотрения связи понятий ошибки и вины, с учётом понятий вины и общественной опасности возможно определить ошибку в уголовном праве, но рассмотрение данной проблемы на этом этапе нельзя прервать.

Основная цель работы — это исследование проблемы ошибки и её закономерности. Для достижения данной цели исследование проводилось по разным направлениям. Во-первых, необходимо собрать все материалы по поводу проблемы ошибки, существующие в теории уголовного права как в Грузии, а также в зарубежных странах. Высказать своё мнение на основе анализа и оценки критических взглядов. Во-вторых, необходимо было пересмотреть господствующее положение о том, что ошибка — это неправильное представление лица о юридических и фактических свойствах своих действий. В-третьих, для определения понятия ошибки было необходимо исследовать связь ошибки и понятие вины. В-четвёртых, оказалось необходимым выяснить психологический механизм ошибки, изучение формы поведения человека, импульсного и волевого, установить гносеологическую и аксеологическую природу ошибки, рассмотреть его криминологические аспекты.

Работа построена на прочной методологической основе. Это фундаментальные и основные положения в правоведении, психологии, философии. В труде использованы соответствующие положения современной психологии. Феномен ошибки изучен с использованием психологического механизма установки. Показано необоснованность расширения теории Узнадзе о импульсном поведении. В работе также использована гносеологическая и аксеологическая пробле-

матика, сравнение, аналогия, описание, методология системного исследования и сделаны соответствующие заключения.

Работа представляет собой попытку комплексного изучения проблемы к институтам общей части уголовного права. Впервые была сделана попытка выяснения психологического механизма ошибки с помощью теории установки Узнадзе Д.Н. В труде впервые показана гносеологическая и аксеологическая природа ошибки, его криминологический аспект, связь уголовно-правовой проблемы ошибки с другими формами выявления ошибки, разрешение проблемы ошибки в древних источниках права. Основываясь на данных собственных исследований в труде представлены оригинальные определения понятий ошибки, детально рассмотрены виды ошибок, разработаны конкретные законодательные предложения, а также критически проанализированы существующие законодательства.

По мнению автора:

1. В теории уголовного права существующие определения понятий ошибки ясно указывают на их недостатки. После рассматривания связи ошибки и понятия вины, с учётом понятий вины и общественной опасности (материальной противоправности) можно определить ошибку в уголовном праве как ошибочное психологическое отношение лица к общественной опасности деяний.

2. Критерием разграничения отдельных видов ошибок считаем юридические и фактические признаки деяний, в отношении которых может существовать ошибка. Исходя из сказанного, ошибку можно классифицировать как юридическую и фактическую ошибку. Отдельные виды ошибок, например, по источнику, уважительной или неуважительной, существенной или несущественной, виновной или невиновной и т.д. можно объединить в эту классификацию, так как все виды ошибок будут направлены на юридические или на фактические признаки, что дает возможность их разграничения.

3. Психологический аспект вины дает понимание не только возможности ошибки, но и обязательность выяснения психологического механизма ошибки. В частности, человек на основе данной потребности модифицируется в соответствии ситуации удовлетворения потребности, появляется установка, осуществляет познание возможного действия посредством

восприятия, представлений, рассуждает, в том числе ошибочно, на этой основе, после мотивации, принимает решение и осуществляет его практически.

4. Возможна ошибка при фиксированной установке. Она появляется в подобной ситуации и соответственно направляет поведение. Также не исключены случаи, когда произвольное поведение под воздействием ситуации, вновь возникшей потребности направляется по другому пути.

5. В процессе мышления представление вбирает в себя полученное при восприятии, вместе с тем собирает не полно; плохо. Поэтому представление менее точно, чем восприятие. Рассуждения и заключения, основанные на таком представлении может быть основой ошибки.

6. Без процесса мотивации, когда потребность непосредственно вызывает действие, возможны некоторые изменения субъективных и объективных факторов привычки удовлетворения потребностей и если это изменение не вызвало обновление процесса мотивации, то возможна ошибка.

7. Также как и фиксированные установки, социальные attitudes в подобной обстановке актуализируются и могут стать основой ошибки.

8. Ненаучно необоснованное расширение теории Узнадзе о импульсном поведении. Расширение указанной теории, т.е. перенос признаков волевого поведения на импульсное поведение в уголовном праве примет опасные формы. На основе теории Узнадзе можно заключить, что ошибка в уголовном праве исключена при импульсивном поведении и она возможна при волевом, а также при интрогенном поведении.

9. Фактическая ошибка — это ошибка в познании, а юридическая ошибка — это ошибка в оценке. Исходя из этого необходимо установить гносеологическую и аксеологическую природу ошибки. Это поможет выяснить механизм фактической и юридической ошибки, что позволит правильно решить вопрос об уголовной ответственности лица.

10. Совершение преступления — это ошибка, так как преступление ничего не оправдывает. В этом случае ошибка аксеологична, так как лицо ошибается в выборе ценностей. В этом криминологический аспект ошибки.

11. Умысел в отдельных случаях не исключает ошибки. В частности, при неоконченной попытке лицо не совершило

все то, что было необходимо с его стороны для осуществления последствий, так как не оценило возникшую ситуацию, не выяснило существенных обстоятельств в результате ошибочных представлений о них. А при законченной попытке ошибка более четкая. Лицо ошибается, когда считает, что он сделал все, что необходимо для достижения последствий с его стороны. Так называемая непригодная попытка обязательно предусматривает ошибку лица в отдельных обстоятельствах.

12. Попытка может иметь место в таких случаях, когда ошибка связана с объектом преступления, с предметом преступления, с развитием причинной связи и т.д. Следовательно, ошибка возможна при прямом умысле.

13. Самонадеянность основывается на ошибочном представлении лица, обстоятельствах, на основе чего он предлагает, что общественно-опасное представление не наступит. Это предложение носит необоснованный характер и на основе ошибочного представления лицо совершает непростительную ошибку. При преступной небрежности перед лицом совершенно не возникает вопрос об общественно-опасном последствии. Непредусмотренность последствий вызвано ошибкой, т.е. ошибка лежит в понятии неосторожности.

14. Ошибка имеет связь с институтом общей части уголовного права, например необходимая оборона, задержание преступника, крайняя необходимость, попытка преступления, добровольный отказ от совершения преступления, соучастие.

15. При рассмотрении ошибки, связанной с общественной опасностью деяний, принимается во внимание, что осознание общественной опасности является необходимым признаком вины.

16. Ошибка в сознании противоправности деяний касается обстоятельства, которые находятся вне состава преступлений и не влияют на уголовную ответственность.

17. В исключительных случаях, когда лицо не сознавало и не могло осознать общественно-опасный характер, и противоправность своих действий, оно может быть признано невиновным и освобождается от уголовной ответственности.

18. В деликтах неосторожности психическое отношение к первичной противоправности имеет значение для обоснования неосторожности. Исходя из этого, если лицо в

результате неправильного представления не могло осознать первичную противоправность, то уголовная ответственность исключена.

19. При мнимом преступлении ошибка исключает уголовную ответственность из-за отсутствия состава преступления.

20. При ошибке в объекте преступления лицо несёт ответственность только за то, что охватывается его сознанием, т.е. за покушение на тот объект, на который он предполагал посягнуть. При идеальной совокупности преступлений, общие и специальные нормы в совокупности нельзя применить.

21. При так называемом отклонении действия лицо причиняет ущерб иному лицу или предмету, а не тому, на которое оно направляло свои действия. В таких случаях имеется покушение на задуманный объект и неосторожное посягательство на фактически повреждённый объект.

22. Когда ошибка выражается в неправильном представлении факта наличия, или отсутствия самого действия вопрос об ответственности для обеих категорий решается одинаково: ошибка исключает умысел, возможны лишь неосорожность или случай.

23. В таких случаях, когда ошибка связана с особым характером совершаемого действия, уголовная ответственность должна наступить по общим правилам: в таком характере отсутствие представлений исключает умысел. Ошибочное представление о наличии особенного характера действий влечёт за собой уголовную ответственность за покушение.

24. Если при ошибке лицо не осознаёт обязанность исполнения действия и не может его осознать, то отрицательное психическое отношение к общественно-опасным последствиям, вызванным бездействием, исключено. Не будет неумысла не неосторожности.

25. При ошибке в средствах совершения преступления применение негодных средств даёт основу рассматривать деяние как покушение. Если при крайнем невежестве и суеверии были использованы совершенно негодные средства для совершения преступлений, то действия нельзя считать общественно-опасными.

26. Ошибка относительно квалифицирующих обстоятельств может выражаться в ошибочном представлении лица о наличии или отсутствии этих обстоятельств. Если лицо

предлагает, что совершает преступление без квалифицирующих обстоятельств, когда они на самом деле имеются в наличии, действие квалифицируется как оконченное преступление без квалифицирующих признаков. Но если лицо полагает, что совершает преступление в квалифицирующих обстоятельствах, когда они фактически не существуют, целесообразно квалифицировать действия как покушение на преступление в квалифицирующих обстоятельствах.

27. При ошибке относительно развития причинной связи развитие причинной связи происходит в ином направлении, что приводит к наступлению иного результата, чем это предполагало действующее лицо. В таких случаях лицо несёт ответственность за покушение на причинение того результата, на который был направлен его умысел, а за фактическое последствие лицо, в зависимости от психического отношения к этим последствиям, несёт ответственность за неосторожное причинение этих последствий, по совокупности за покушение, или может быть освобождён от ответственности при установлении случая.

Труд имеет практическое, теоретическое, методологическое, научно-методологическое значение. Высказанные в труде заключения можно использовать как конкретные законодательные предложения, а также работа окажет помощь юристам, студентам юридического факультета.

გამოყენებული ლიტერატურის სია

1. ბანძელაძე ე. უთიკა, თბ., 1980
2. ბოჭორიშვილი ა., ჩხარტიშვილი შ. ფსიქოლოგია, თბილისი, 1963
3. გოგიბერიძე შ. რჩეული ფილოსოფიური თხზულებანი, თბილისი, 1972
4. გოგიბერიძე შ. რჩეული ფილოსოფიური თხზულებანი, თბილისი, 1972
5. გამყრელიძე ო. სისხლის სამართლებრივი უმართლობის პრობლემა და თანამონაწილეობის დასჯადობის საფუძველი, თბილისი, 1989.
6. გამყრელიძე ო. თანამონაწილეობის დასჯადობის საფუძველი, იურიდიული მიკროსკოპი, 1977.
7. დოლიძე ი. ძველი აღმოსავლეთის სამართალი, ტექსტები, თბილისი, 1960.
8. დოლიძე ი. ძველი ქართული სამართალი, თბილისი, 1953.
9. დოლიძე ი. გიორგი ბრწყინვალის სამართალი, თბილისი, 1957.
10. ერქომაიშვილი ვ. ფილოსოფია, თბილისი, 1994
11. ვახტანგ VI, სამართლის წიგნი, თ. ენუქიძე თბ., 1955
12. ვაჩიშვილი აღ. დანაშაულის სუბიექტური მხარე საბჭოთა სისხლის სამართალში, თბილისი, 1957.
13. თაკური ბ. კონფლიქტი, შეფასება, გადაწყვეტილება, თბილისი, 1993.
14. კორმაია-სამადაშვილი ნ. ბრალის საკითხი ქართული სამართლის ისტორიაში, თბილისი, 1961 წ.
15. კინწურაშვილი ა. განწყობა და მისი აღკვეთის პროცესი, თბილისი, 1967.
16. კიკნაძე დ. ადამიანის მოქმედების საკითხისათვის, თბილისი, 1971.
17. კაკაბაძე ზ. ადამიანი, როგორც ფილოსოფიური პრობლემა, თბილისი, 1987.
18. შავეშვილი ვ., ტყეშელაშვილი გ. პასუხისმგებლობა მექრთამეობისათვის, თბილისი, 1964.
19. ქართულ სინონიმთა ლექსიკონი, აღ. ნეიმანის რედაქციით, თბილისი, 1951
20. ნაჭეზია გ. დანაშაულის საზოგადოებრივი სამძიროების ცნების ლოგიკურ-ფსიქოლოგიური დასაბუთებისათვის, „საბჭოთა სამართალი“, 1985. №4
21. ნაჭეზია გ. დანაშაულის მოტივი სისხლის სამართლებრივი ჯერარსობის მიხედვით, „საბჭოთა სამართალი“, 1981., №4
22. ნადირაშვილი შ. პიროვნების სოციალური ფსიქოლოგია, თბილისი, 1975.
23. ნათაძე რ. ზოგადი ფსიქოლოგია, თბილისი, 1977
24. ნაჭეზია გ. ნებისუფლის თავისუფლების პრობლემა სისხლის სამართალში, ხადისერტაციო ნაშრომი, თბილისი, 1975.
25. ნანეიშვილი ვ. სამართლის ფილოსოფიის საკითხები, თბილისი, 1992.

26. სურგულაძე ივ. ქართული სამართლის ისტორიის წყაროები, თბილისი, 1954
27. უტყესი ბ. სისხლის სამართალი, თბილისი, 1952
28. უგრესელიძე მ. ბრალი სასურთის დელიქტებში, თბილისი, 1958.
29. უზნაძე დ. ზოგადი ფსიქოლოგია, თბილისი, 1940.
30. უზნაძე დ. შრომები, ტომი 3-4, თბილისი, 1964.
31. უზნაძე დ. ადამიანის ქცევის ფორმები, თსუ შრომები, ტომი VII.
32. უზნაძე დ. განწყობის ფსიქოლოგიისათვის, კრებული „მასალები განწყობის ფსიქოლოგიისათვის“, ტომი I, თბილისი, 1938.
33. უზნაძე დ. განწყობის ფსიქოლოგიური შესწავლის საფუძვლები, თბილისი, 1940.
34. სამართალი ბატონიშვილის დავითისა, ფურცელადე დ. თბ., 1964.
35. ქეჩიკაძე ე. ფილოსოფიის შესავალი, თბილისი, 1953.
36. მტკავერძე ე. რომის სამართალი, „სამართალი“ 1992., №3
37. შავჭავჭავაძე თ. ბრალის მესამე ფორმა სისხლის სამართალში, იურიდიული მიკროსკოპი, 1977.
38. შავჭავჭავაძე თ., სურგულაძე ლ. საზოგადოებრივი სამშრომლობის გამოპრინციპული გარემოებანი სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში, თბილისი, 1988.
39. შტაინერ რ. თეოსოფია, თბილისი, 1996.
40. შუბინაშვილი გ. მექანიკის თეორია, თბილისი, 1977.
41. შუბინაშვილი გ. ღირებულების ფილოსოფიური ცნება, თბილისი, 1985.
42. შუბინაშვილი გ. ზნეობრივი ღირებულების სპეციფიკა, თბილისი, 1980
43. შუბინაშვილი გ. ღირებულება და საზოგადოებრივი ცნობიერების ფორმები, თბილისი, 1990.
44. შანიძე ვ. ხაქიმოშვილი და დანაშაული, „საბჭოთა სამართალი“ 1978., №3
45. ჩუბინიშვილი ნ. ქართული ლექსიკონი, თბილისი, 1961 წ.
46. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, თბილისი, 1990 წ
47. ჩხარტიშვილი მ. განწყობა და ცნობიერება, თბილისი, 1975.
48. ჩხარტიშვილი მ. ნებისყოფა და მისი აღზრდა, თბილისი, 1964.
49. ცინცაძე გ. ტაგების მეთოდი ფილოსოფიაში და ჰიროსენების პრობლემა, 1979.
50. წერეთელი თ. დანაშაულის მომზადება და მცდელობა, თბილისი, 1961.
51. წერეთელი თ. თანამონაწილეობა დანაშაულში, თბილისი, 1965.
52. წერეთელი თ. ტყვედობა გ. მოძღვრება დანაშაულზე, თბილისი, 1960.
53. ჭანტურია ლ. შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბილისი, 1997
54. ზარაზიშვილი ბ. სიცრუის ფსიქოლოგია, თბილისი, 1975.
55. საქართველოს სსრ სსკ კომენტარები, თბილისი 1976
56. საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს ბიულეტენი, 1974., №3
57. საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს ბიულეტენი, 1970., №1
58. საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს ბიულეტენი, 1972., №1
59. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პლენუმის 1993 წლის 23 დეკემბრის დადგენილება, „სამართალი“, 1994., №3-4

60. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პლენუმის 1994 წლის 6 ივლისის დადგენილება, „სამართალი“, 1995., №1-2
61. Бурчак Ф.Г. - Соучастие: социальные, криминологические и правовые проблемы, Киев 1986
62. Белкин Р.С., Педенчук А.К. - Понятие экспертных ошибок и их классификация, Сборник, М. 1987
63. Бартошек М. Римское право М. 1982
64. Вишнякова А.В. Преступление и наказание в Англии, США, Франции, ФРГ, М. 1991
65. Волков В.С. - Проблема воли и уголовная ответственность, 1965
66. Герцензон А.А. - Уголовное право. Ч. общая, 1948
67. Дагель П.С., Котов Д.Л. Субъективная сторона преступления и ее установление, Воронеж, 1974
68. Дагель П.С. Обстоятельства исключающие виновность "Советская юстиция" 1973 =3
69. Дурманов Н.Д. - Понятие преступления, 1948 г. ст. 36
70. Домохин С.А. - Крайняя необходимость по советскому уголовному праву, 1955
71. Джекебаев У.С., Вайсберг Л.М., Судакова Р.Н. Соучастие в преступлении. 1981
72. Заботин П.С. Преодоление заблуждений в научном познании, 1979.
73. Злобин Г.А., Никифоров Б.С. - Умысел и его формы М. 1972
74. Коптякова Л.И. Понятие ошибок в советском уголовном праве и их классификация, М. 1978
75. Кириченко В.Ф. Значение ошибки по советскому уголовному праву, М 1952
76. Кузнецова Н. Уголовное право ФРГ, М. 1980
77. Кварцхава Р.К. К проблеме выдержки психологии. Автореферат кандидатской диссертации. 1968
78. Кудрявцев В.Н. - Объективная сторона пр. М. 1960
79. Ковалёв М. И. - Соучастие в преступлений. Ч. 1, Свердловск, 1960
80. Коржанский Н.И. – Предмет преступления. Волгоград 1976 г. ст. 50.
81. Манковский В.С. - Проблема ответственности в уголовном праве М. 1949
82. Никифоров Б.С., Решетников Ф.И. - Современное американское уголовное право, М. 1975
83. Новицкий И.Б., Лунц Л.А. Общее учение об обязательстве, 1950
84. Жозеф Ньютен - Экспер. психология, М. 1975
85. Пионтковский А.А. - Учение о преступлении, М. 1961
86. Паше-Озерский Н.Н. - Обстоятельства исключающие ответственность по советскому уголовному праву. М. 1954

87. Ренеберг И. - Объективная сторона преступления, 1957
88. Селиванов Ф.А. Истина и заблуждение, М 1972
89. Строгович М.С. Логика М. 1949
90. Сергеева П.Л. Вопросы виновности и вины, 1950
91. Таганцев Н.С. Русское Уголовное право, том 1, 1902
92. Траинин А.Н. - Учение о составе преступлении, М. 1946
93. Траинин А.Н. - Состав преступления по советскому уголовному праву М. 1951
94. Тихонов К.Ф. - К вопросу о разграничений форм виновности в советском уголовном праве, "Правоведение" 1963 №3
95. Ташкевич И.С. - Права гражданина на задержание преступника 1974
96. Ткаченко Р. - Задержание мнимого преступника "Советская юстиция" 1974 №3
97. Траинин А.М. - Учение о соучастии, М. 1941
98. Утевский Б.С. Вина советском уголовном праве, М.1950
99. Угрехелидзе М. К вопросу о психологической природе неосторожности, „აზიზი“ 1972
100. Угрехелидзе М.Г. - Проблема неосторожной вины в уголовном праве, Тб. 1976
101. Филоновский И.Г. Социально-психологическое отношение субъекта к преступлению, М. 1970
102. Церетели Т.В. - К вопросу о понятии вины "Моамбе" 1960 . №1
103. Церетели Т.В. - Причинная связь в уголовном праве, Тб. 1957
104. Церетели Т.В. - Причинная связь в уголовном праве, Тб. 1963
105. Шавгулидзе Т.Г. - Необходимая оборона, Тб. 1966
106. Шнейдер М.А. - Соучастие в преступлений по советскому уголовному праву, М. 1959
107. Якушин В.А. Ошибка и её уголовно- правовое значение. К. 1988
108. Советское уголовное право, М. 1974
109. Курс советского уголовного права, Т 1 Л. 1968
110. Уголовное право.Общая часть, М. 1952
111. Курс советского уголовного права М. 1970
112. Курс советского уголовного права, М. 1979 г. том 2
113. Советское уголовное право - Часть общая 1982
114. Уголовный и уголовно-процессуальный кодексы Н.Р. Венгрии М. 1953
115. St. Trechsel – Der Strafgrund der Teilnahme, Bern, 1967
116. Spranger E. – Lebensformen. 7, 1930.

შესავალი

თავი I

შეცდომის ცნება და ნორმატიული მნიშვნელობა სისხლის სამართალში

§1 შეცდომის ცნება სისხლის სამართალში	16
§2 შეცდომის კლასიფიკაცია	30
§3 შეცდომის პრობლემა სხვა დარგებში	32
§4 შეცდომა სამართლის ძეგლების მიხედვით	36
§5 შეცდომის პრობლემა საზღვარგარეთის ქვეყნების სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში	44

თავი 2

სისხლის სამართალში შეცდომის მეთოდოლოგიური წანამსღერები

§1 შეცდომის ფსიქოლოგიური მექანიზმი	49
§2 შეცდომა და იმპულსური ქცევა	65
§3 შეცდომის გნოსეოლოგიური ბუნება	86
§4 შეცდომის აქსიოლოგიური ბუნება	94

თავი 3

შეცდომა და სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის ინსტიტუტები

§1 დანაშაული და შეცდომა	102
§2 შეცდომა და გაუფრთხილებლობა	107
§3 შეცდომა და შემთხვევა	114
§4 შეცდომა და აუცილებელი მოგერიება	116
§5 შეცდომა და დამნაშაულის შეპყრობა	123
§6 შეცდომა და უცდურესი აუცილებლობა	126
§7 შეცდომა და მცდელობა	130
§8 შეცდომა და ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულის ჩადენაზე	135
§9 შეცდომა და თანამონაწილეობა	136
§10 შეცდომა და პასუხისმგებლობის გამოპრიცხველი გარემოებების პრობლემა	152

თავი 4

შეცდომის სახეები სისხლის სამართალში

§1 იურიდიული შეცდომა	159
§2 ფაქტობრივი შეცდომა	171
დასკვნა	199
Понятие и значение ошибки в уголовном праве	201
გამოყენებული ლიტერატურის სია	207